ECATERINA LUNG

Istoricii si politica la începuturile evului mediu european

EDITURA UNIVERSITATII DIN BUCURESTI
2001

Referenti stiintifici: Prof. dr. Bogdan Murgescu
Prof. dr. Stelian Brezeanu

© Editura Universitatii din Bucuresti
Sos. Panduri, 90–92, Bucuresti – 76235; Telefon/Fax: 410.23.84
E–mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Tehnoredactare computerizata: Victoria Iacob

Descrierea CIP a Bibliotecii Nationale
LUNG ECATERINA
Istoricii si politica la începuturile evului mediu european / Ecaterina Lung, Bucuresti: Editura Universitatii din Bucuresti, 2001
356 p.
Bibliogr.
ISBN 973–575–539-4

94(4)"…/04"

CUPRINS

Cuvânt înainte	3
Abrevieri	7
Introducere	9
Cap. I. Vieti si opere	27
Cap II. Spatiu si ideologie	70
1. Imaginea spatiului la autorii bizantini	70
2. Imaginea spatiului la autorii de limba latina	113
Cap. III. Memorie si ideologie politica	133
1. Lumea romana si istoriografia barbara	133
2. Lumea romana la bizantini	174
Cap. IV. Popare alese si monarhi ideali	199
1. Poporul ales în traditia bizantina	199
2. Monarhul ideal	229
3. Poporul ales în viziunea istoricilor occidentali	247
Cap. V. Barbarii	298
Concluzii	333
Bibliografie	337

Cuvânt înainte

Perioada secolelor VI-VIII, ce urmeaza prabusirii împaratiei romane, în Occident, si încheierii elaborarii Noii Rome a lui Constantin, în Orient, constituie o etapa de însemnatate capitala în geneza Europei crestine. Daca în Orient, Roma îsi continua existenta, condusa însa de împarati crestini si greci ori pe jumatate grecizati, în Occident structurile universale ale vechii împaratii sunt dizlocate de clanurile germanice, care pun bazele unor regate proprii. Aparent, evolutiile divergente dintre cele doua categorii de state în spatiul imperiului lui Augustus nu pot fi contestate: de o parte o continuitate deplina în fapt si drept, de cealalta, o ruptura brutala fata de vechea lume. Realitatea este însa infinite mai complexa si mai nuantata, fapt ce explica disputele din istoriografie între partizanii si adversarii continuitatii, ce au început cu aproape trei veacuri în urma si sunt departe de a se fi stins azi.

Lucrarea Ecaterinei Lung se înscrie în aceasta literatura si abordeaza o latura a chestiunii ce a constituit obiect de preocupari cu deosebire în ultimul sfert de secol: elaborarea sau reelaborarea solidaritatilor si identitatilor etno-politice în spatiul vechiului Imperiu roman în primele secole ale Veacului de Mijloc în Occident si Bizant. Demersul autoarei este exemplar prin consecventa cercetarilor ei asupra temei de fata. Începute înca din anii studentiei, aceste investigatii s-au materializat dupa mai bine de zece ani într-o lucrare de doctorat sub îndrumarea celui care semneaza aceste rânduri. Substanta tezei se regaseste în monografia pe care o propune cititorilor.

Ancheta autoarei porneste de la opinia, devenita aproape dogma în cercetarea moderna în jurul evolutiei ideilor politice din primele secole medievale: contrastul total dintre ideologia politica a Noii Rome, atasata valorilor universale romane si crestine, si ideile politice prezente la cronicarii latini, care sunt expresia particularismului politic impus cu sabia de cuceritorii germanici în Occident. În viziunea Ecaterinei Lung, realitatea este mult mai complexa si mai nuantata la nivelul celor patru aspecte abordate: imaginea spatiului, memoria istorica, romanii, viziunea asupra propriilor popoare si monarhi si, în sfârsit, definirea "Celuilalt", a barbarului.

În privinta spatiului, istoricii bizantini preiau întocmai conceptia romana relativa la realitatea teritoriala a imperiului. Acesta este *patria communis* a cetatenilor sai, aflati sub legea romana, cu o arhitectura dominata de orase, sedii ale edificiilor politice si amfiteatrelor, ale bibliotecilor si bisericilor, expresie a *paideii* si a noii credinte crestine. Este la ei si imaginea spatiului civilizatiei, în opozitie cu spatiul barbariei de dincolo de fruntariile Noii Rome. De cealalta parte, desi contrastul dintre Bizant si regatele germanice din Occident este incontestabil în plan real, cronicarii latini nu ezita sa preia din modelul roman al definirii spatiului elemente pe care le atribuie identitatii "patriei" si "poporului" propriu, în opozitie cu "barbarii" din jur. O situatie similara întâlnim si în definirea "barbarului" de catre cele doua lumi. Viziunea bizantina asupra "Celuilalt" se hraneste din traditia greco-romana, pe care o îmbratiseaza total, si el este negativul cetateanului roman, caruia i se adauga si politeismul în opozitie cu credinta într-un singur

Dumnezeu a locuitorilor Noii Rome. De partea lor, cronicarii latini preiau conceptia romana asupra barbariei, pe care o identifica la vecinii lor, în vreme ce teritoriile noilor lor "patrii" sunt incluse în spatiul civilizatiei.

Mult mai apropiate sunt pozitiile celor doua lumi din punctul de vedere al celorlalte doua aspecte analizate de autoare: memoria istorica si conceptele de popoare alese si monarhi ideali. Pe terenul memoriei, istoricii bizantini afirma continuitatea dar si superioritatea imperiului crestin al lui Constantin fata de cel pagân al lui Augustus, ce apare fie din opozitia Roma Veche - Roma Noua, înteleasa ca relatia dintre o Roma batrâna, fara vlaga si Roma tânara, înfloritoare, fie, pe tarâm religios, din contrastul dintre Roma, atasata zeilor ei pagâni, si Noua Roma, pusa înca de la început sub protectia si în serviciul Dumnezeului unic al crestinilor. De cealalta parte, apelul la istoria romana este unul selectiv si interesat: Iordanes si Grigore din Tours, Isidor de Sevilla, Beda Venerabilul ori Paul Diaconul retin din trecutul roman acele episoade ce le îngaduie sa construiasca identitatea popoarelor lor, prin exaltarea biruintelor acestora asupra romanilor. La fel stau lucrurile si în privinta definirii popoarelor lor ca "popoare alese" si a monarhilor ideali, unde modelului greco-roman i se adauga modelul biblic. Diferentele dintre autorii bizantini si cronicarii latini apar pe terenul ponderii si functiei celor doua modele: daca la Constantinopol predomina modelul greco-roman, chiar daca treptat câstiga în greutate cel biblic, în Occident domina, de departe, valorile vetero-testamentare ale "poporului ales" si ale "monarhului ideal".

Meritele lucrarii Ecaterinei Lung sunt incontestabile.

Mai întâi, abordarea paralela a celor "doua Europe", ce încep înca de acum sa-si precizeze personalitatea. Acest demers, inexistent în cercetarea europeana, si în orice caz, la scara celor trei secole, îi îngaduie autoarei sa surprinda diferentele, dar si similitudinile din mecanismele elaborarii noilor identitati medievale, ce se hranesc si se legitimeaza din mostenirea romana si din modelul biblic. Mai apoi, imensa literatura primara si mai ales secundara pe care se înalta lucrarea. E drept,în ceea ce priveste literatura secundara, autoarea arata o preferinta vadita cercetarilor din ultimele trei decenii, chiar daca criteriul "noutatii" nu este totdeauna decisiv în stiinta.

Dar poate cel mai mare merit al lucrarii este metoda de lucru a Ecaterinei Lung. Ea ne propune o lectura noua, proaspata, deschisa întrebarilor lumii anului 2000, a surselor medievale timpurii, care au format substanta mitologiei politice a popoarelor occidentale din Veacul de Mijloc pâna în secolul nostru. Interogatia ei adresata surselor porneste de la relatia autor–opera–public, înteleasa în sensul ei cel mai profund. Pentru a-i degaja mecanismele si sensurile, autoarea decodifica cu minutie întreaga mitologie barbara si bizantina, legata de constructia noilor solidaritati si identitati dupa prabusirea solidaritatii universale romane. Multumita acestei metode, Ecaterina Lung reuseste sa elaboreze o monografie cu o constructie coerenta, în care noutatea demersului si a concluziilor este incontestabila.

Prof. dr. Stelian Brezeanu

ABREVIERI

AUB	- Analele Universitatii Bucuresti
Annalles ESC	- Annalles. Economie. Société. Civilisation
DOP	- Dumbarton Oaks Papers
FHDR	- Fontes Historiae Daco-Romanae
FHG	- Fragmenta Historicorum Graecorum
MGH	- Monumenta Germaniae Historica
AA	- Auctores Antiquissimi
SRL	- Scriptores Rerum Merovingicarum
SRM	- Scriptores Rerum Langobardicarum
RESEE	- Revue des Etudes Sud-Est Européenes
Settimane	- Settimane di studio sull'alto medioevo,
SMIM	Spoleto
P r o c o p i u s ,	- Studii si Materiale de Istorie Medie
B.G.	- Procopius, *Bellum Goticum*
P r o c o p i u s ,	- Procopius, *Bellum Vandalicum*
B.V.	- Procopius, *Bellum Persicum*
P r o c o p i u s ,	
B.P.	

INTRODUCERE

Aceasta lucrare s-a nascut din dorinta evidentierii relatiei dintre istorie si ideologie dintr-o perspectiva globala, care sa aiba în vedere o anumita unitate culturala care, la sfârsitul antichitatii si la începutul evului mediu, continua sa existe între Rasarit si Apus, în pofida diferentierilor reale, din ce în ce mai puternice si mai evidente. Ceea ce ne-am propus în plus fata de alte abordari care au atras atentia asupra ideologiei politice bizantine sau occidentale a perioadei studiate este tocmai centrarea pe operele istorice, folosite acum ca surse privilegiate pentru identificarea unei ideologii specifice, si nu doar ca o categorie de surse printre multe altele. În pofida tuturor teoriilor despre obiectivitatea istoricului, scrierea istoriei n-a fost niciodata o activitate neutra din punct de vedere ideologic. A scrie istorie înseamna a face ideologie într-o forma particulara, crede Gilbert Dagron, iar Benedetto Croce evidentiaza legatura dintre conditionarea social-politica a autorului si opera realizata, atunci când lanseaza celebra afirmatie potrivit careia orice istorie este una contemporana. De asemenea, scrierea istoriei poate fi pusa în serviciul propagandei politice sau religioase, fapt care poate fi evidentiat nu doar în timpurile moderne, ci si în epoci mai vechi, si pe care lucrarea de fata îsi propune sa-l demonstreze o data în plus.

Un alt element de noutate a actualei abordari este renuntarea la tratarea istoriografiei bizantine separat de cea occidentala, asa cum este întâlnita în istoriile literare si în alte lucrari de specialitate. Este adevarat ca evolutia Estului si Vestului se angajase de multa vreme pe cai divergente, dar exista înca multe elemente comune care trebuie sa fie subliniate, caci traditia greco-romana, impregnata de crestinism, influenteaza vreme îndelungata în mod asemanator creatia culturala în cele doua parti ale fostului Imperiu Roman. Cu pronuntate trasaturi de specificitate în Rasarit si Apus, istoriografia epocii studiate se dovedeste, într-o prima etapa, în esenta înca tributara trunchiului comun, prin inspiratia profund religioasa, prin temele tratate si prin maniera abordarii lor, pentru ca si în plan cultural, cezura a intervenit mult mai târziu decât era îndeobste acceptat. Cantonarea într-un plan atât de teoretic precum studierea ideologiei politice a acestei perioade este justificata si de faptul ca aspectele materiale nu lamuresc niciodata suficient evolutia unei societati, fiind nevoie de o abordare globala care sa faca apel si la domeniul spiritual, la ideile de care e animata o lume si care dincolo de raportul lor cu realitatea obiectiva pot constitui motorul ce tinde sa transforme aceasta realitate. Pe de alta parte, antropologia istorica a demonstrat utilitatea încercarilor de a explica societatile pornind de la imaginarul lor, iar acest aspect trebuie luat în considerare si atunci când este vorba de studiul ideologiilor. Însa, asa cum arata Raoul Girardet, chiar în Occidentul atât de deschis inovatiilor metodologice si de problematica, analizele ideilor politice si ale ideologiilor au demonstrat o neîncredere încapatânata fata de domeniul imaginarului. Totusi, lumea în care traim nu mai afirma cu aceasi siguranta de odinioara primatul absolut al rationalului si al determinarilor sale univoce, astfel încât si abordarea problemei ideologiei este necesar sa fie facuta în cadrul mai larg al mentalitatilor, depasind sfera securizanta dar îngusta a riguroaselor si organizatelor "sisteme" de gândire.

Pentru o clara delimitare a temei cercetate, înca înainte de prezentarea surselor

utilizate, se impune definirea unor concepte care au fost deja folosite în rândurile de mai sus si care vor fi frecvent întâlnite pe parcursul lucrarii. Pentru ca am aratat ca una din directiile pe care studiul nostru le va urma va fi cercetarea ideologiei în raport cu domeniul imaginarului, se impune în primul rând o definire a acestuia din urma. Un posibil punct de plecare îl constituie definitia oferita de Cornelius Castoriadis, care vede imaginarul ca o "creatie neîncetata si esential nedeterminata, sociala, istorica si psihica de figuri, forme, imagini, de la care pornind se poate în fine vorbi despre ceva". Daca acceptam aceasta întelegere a imaginarului ca ansamblul reprezentarilor care depasesc si interpreteaza experienta concreta, acesta se releva ca un domeniu larg, în care sunt cuprinse cele mai diferite produse culturale, între care se regasesc ideologii, reprezentari sociale, imagini, semnificatii, etc. Punând în lumina acest raport de subordonare între ideologie si imaginar, trebuie sa continuam definirea conceptelor cu observatia ca principala problema o ridica termenul "ideologie", devenit în cei circa doua sute de ani de utilizare extrem de ambiguu. Nu este simplu de spus ce este ideologia, caci în stiintele sociale definitiile nu vizeaza un obiect preexistent, ci unul creat prin însusi procesul definirii, iar conceptiile asupra ideologiei sunt extrem de variate. De la semnificatiile particulare, si de cele mai multe ori peiorative, atribuite termenului începând cu Napoleon si continuând cu întreaga traditie generata de controversa de idei din jurul marxismului, potrivit carora ideologia reprezinta ideile false ale oponentilor, la conceptiile holiste, care vad în ideologie sisteme de gândire si actiune, se poate întâlni un larg evantai de întelesuri.

Înclinând catre o definitie neutra, vom folosi conceptul de ideologie într-un sens larg, de viziune asupra lumii specifica unei epoci sau unui grup social, definitie care reda într-o anume masura continutul notiunii germane de "Weltanschauung". Elementele definitorii ale conceptului de ideologie asa cum va fi folosit pe parcursul acestei lucrari sunt caracterul ei de ansamblu mai mult sau mai putin structurat de reprezentari sociale si faptul de a fi produsa si împartasita de o colectivitate careia îi exprima interesele si îi ghideaza actiunea.

Raporturile dintre reprezentarile sociale si ideologie nu se reduc doar la unele de subordonare (ele fiind subsisteme ale ideologiei), deoarece producerea reprezentarilor însele este influentata de contextul ideologic în care subiectul actioneaza. Pe de alta parte, ideologia este cea care permite subiectului însusirea discursului colectiv prin care reprezentarile sociale sunt concepute si difuzate.

Importanta pe care o au reprezentarile sociale pentru discursul nostru nu rezida numai în raporturile de generare/conditionare în care se afla cu ideologia, ci si în faptul ca imaginile pot fi incluse în cadrul cuprinzator al reprezentarilor, alaturi de semnificatii, valori, credinte, modele, etc. În cazul nostru, ne propunem sa studiem imaginile în calitatea lor de productii sociale care presupun ordonarea realitatii de catre un creator orientat de coduri si grile de interpretare conditionate social. Bineînteles, ceea ce ne intereseaza în cadrul acestei lucrari nu sunt imaginile în general, ci modul în care comunitatile se privesc între ele si felul în care exprima aceasta raportare la Sine si la Celalalt prin intermediul auto- si heteroimaginilor. Acestea trebuie întelese ca produse complexe, al caror rol cognitiv nu poate fi ignorat, dar nici absolutizat, tinând seama de faptul ca se bazeaza frecvent pe stereotipuri, pe care le putem defini drept credinte evaluative si descriptive, împartasite de membrii unei categorii, create prin generalizare, decupare din context, extrapolare. Întrucât pe parcursul lucrarii vom face frecvent apel la

stereotipurile cu ajutorul carora se contureaza atât imaginea Celuilalt cât si imaginea de Sine, este momentul sa precizam ca le interpretam ca fiind rezultate ale categorizarilor si schematizarilor grabite, menite nu atât sa descrie în mod obiectiv cât sa faca o realitate inteligibila si suportabila. De obicei, stereotipurile reprezinta informatii de mâna a doua, care nu au fost dobândite prin experienta directa, dar care sunt foarte rezistente la modificare, chiar daca experientele noi sau personale îndeamna spre aceasta. În mod frecvent, stereotipurile pot avea un rol instrumental în crearea identitatii colective, valorizarea ei pozitiva, deprecierea altor grupuri si chiar justificarea conflictului cu altii, la acest nivel relevându-se cel mai bine rolul lor politic. Pe parcursul lucrarii se va face apel în general la stereotipurile etnice, acestea fiind cel mai adesea folosite pentru crearea imaginii de Sine sau a imaginii Celuilalt.

Întrucât preocuparea centrala a tezei este construirea identitatii colective si a alteritatii prin intermediul diferitelor elemente, în rândul carora, alaturi de imagini, semnificatii, interpretari ideologice, regasim si alte tipuri de reprezentari sociale, este necesar sa definim si conceptele de identitate si alteritate.

Identitatea colectiva se formeaza prin interventia ideologiei, care instituie scopuri comune, permitând afirmarea unitatii, fortei si solidaritatii grupului. La rândul lor, reprezentarile sociale au o functie identitara clara, caci ele definesc identitatea grupului, îi salvgardeaza specificitatea, permit controlul social si comparatia sociala intergrupala. O astfel de interpretare face sa apara cu claritate de ce este necesar sa se recurga la alteritate în definirea propriei identitati si de ce lucrarea de fata trebuie sa analizeze ambele aspecte. Daca putem defini identitatea colectiva ca ansamblul trasaturilor fizice, psihice, de caracter si al elementelor materiale si spirituale pe care un grup social le considera a fi caracteristice siesi, în calitate de majoritate unificatoare si aparent stabila, alteritatea reprezinta ceea ce este receptat ca exterior si necaracteristic grupului respectiv. În general, în definirea alteritatii trebuie avut în vedere ca pentru Celalalt imaginea construita este negativa, menita sa justifice apriori comportamentul ostil, chiar agresiv fata de acesta[18], dar pot exista si situatii în care alteritatea poate fi valorizata pozitiv în raport cu grupul de referinta, în mod corespunzator depreciat .

Pentru a recapitula, pâna acum am încercat o definire a unora din conceptele cel mai frecvent folosite în lucrare si de asemenea, stabilirea raporturilor lor constitutive, sugerând ca ideologia e alcatuita din reprezentari sociale în rândul carora se pot include imaginile, toate aceste elemente concurând la definirea identitatii si alteritatii. Dar dincolo de raporturile constitutive, trebuie avute în vedere si cele functionale, sugerate deja prin reliefarea modului în care identitatea este constituita si mentinuta prin intermediul reprezentarilor sociale, ele însele impuse de o anumita ideologie. Altfel spus, ideologia vivanta, ca set de idei si idealuri, unifica identitatea colectiva, ramânând ca o aluviune în depozitul de imagini al fiecaruia .

Urmatoarea precizare care trebuie facuta este sensul pe care îl conferim sintagmei "ideologie politica". Ni se pare evident ca în lumina celor discutate pâna acum, ideologia politica este un subsistem al ideologiei considerata în sens larg, subsistem referitor la ansamblul raporturilor de putere. Vom folosi conceptul de ideologie politica pentru a desemna sistemul de idei, reprezentari, imagini si atitudini care ofera baza actiunii politice a unui grup social anume, care vizeaza mentinerea sau înlaturarea unui anume tip de raporturi de dominatie si care se exprima prin intermediul doctrinelor politice.

Prima problema pusa de o definitie de acest tip este daca se poate vorbi de politica

în perioada dintre caderea Imperiului Roman de Apus, în mod conventional asociata cu disparitia ideii de stat în Occident, si secolul XIII, în care teoriile politice revin la viata prin Toma d'Aquino. Chiar daca unele cercetari mai recente au aratat ca Statul si traditia sa au supravietuit în Occident în regatele succesoare Imperiului, prejudecata privitoare la folosirea conceptului de "politica" pentru aceasta perioada ramâne puternica[24] . Este adevarat ca în sensul sau originar, care trimitea la polisul grec si la anumite structuri institutionale, începând cu antichitatea târzie nu se mai poate vorbi de politica pâna la "revolutia aristoteliciana" din secolul al XIII-lea. Dar din ce în ce mai frecvent politica este definita într-o maniera cuprinzatoare, ca ansamblul raporturilor de putere între guvernanti si guvernati, astfel ca, în acest sens se poate vorbi de politica în orice societate umana.

Observam de la început ca prin însasi acceptarea unei asemenea definitii introducem distinctia între ideologia politica si doctrina politica, aceasta din urma privita atât ca posibil element constitutiv al ideologiei cât si ca instrument prin care o anumita ideologie poate fi raspândita. Întrucât în limbajul comun, dar nu numai, exista tentatia de a folosi de o maniera intersanjabila sintagme precum doctrina politica, teorie politica, conceptie politica, este momentul de a încerca o clarificare conceptuala. Doctrina politica ar putea fi definita ca un sistem de gândire care judeca faptele politice si realizeaza proiecte de reforma, putând avea, în consecinta, caracter apologetic sau profetic. Teoria politica ar reprezenta o constructie intelectuala care se bazeaza pe sistematizarea obiectiva a observatiilor referitoare la faptul politic, pe interpretarea, explicarea si generalizarea acestora. Diferenta între cele doua consta în accentul pe care teoria îl pune pe aspectele explicative, în detrimentul orientarii spre actiune, caracteristica doctrinei. Conceptia politica ar putea fi definita ca o viziune despre lume bazata pe pozitii reflexive, exprimate în texte sistematice, coerente, cu vocatie descriptiva si programatica, având ca scop legitimarea, organizarea, transformarea ordinii politice existente. Daca ne reamintim ca si în definirea ideologiei, "viziunea despre lume" era folosita ca gen proxim, iar orientarea spre actiunea practic-transformatoare era una din diferentele specifice, se poate pune în mod legitim întrebarea prin ce se deosebesc ideologiile politice de conceptiile politice. Credem ca principala deosebire consta în caracterul mai individual al conceptiei politice, care se raporteaza în primul rând la credintele, ideile unei persoane, si nu la cele ale grupurilor sociale, ca în cazul ideologiei. Cât priveste diferentele între conceptii si teorii politice, consideram ca teoria reprezinta un domeniu mai restrâns, care poate sta la baza formarii unei conceptii. De exemplu, pentru a ne referi la perioada Antichitatii târzii, Eusebiu din Cezareea si Augustin din Hippona pot fi considerati creatori de teorii politice, cunoscute noua din lucrarile în care le-au expus în mod sistematic. Conceptiile politice ale autorilor de istorii din perioada pe care o studiem noi au fost formate pe baza acestor teorii, dar cuprind si alte elemente. Ideologiile politice pe care le putem detecta în operele lor sunt un produs colectiv, în care s-au topit elemente ale diferitelor teorii si conceptii politice raspândite în epoca, si care a fost asimilat de acestia de o maniera mai mult sau mai putin constienta. În concluzie, teoria politica poate fundamenta doctrine si conceptii politice, iar acestea pot deveni ideologii politice prin difuzarea colectiva a continutului lor.

În încercarea de a aplica operelor istorice din secolele VI-VIII o grila de analiza bazata pe o astfel de întelegere a ideologiei politice, o alta problema trebuie rezolvata: se

poate vorbi de existenta în cadrul lor a unui sistem structurat de idei referitoare la putere? Evident, istoricii alesi ca subiect de studiu nu sunt teoreticieni politici si nici creatori de doctrine, dar ei folosesc în demersurile lor elemente deja existente, preluate din doctrinele curente în epoca. Cum ultimele constructii teoretice cu caracter politic, realizate în Europa înainte de Toma d'Aquino sunt cele ale lui Eusebiu din Cezareea si Augustin din Hippona, ipoteza de lucru de la care pornim este ca în operele istorice analizate vor fi regasite o serie de idei mostenite din aceste doua traditii, într-o anumita masura opuse, dar si idei comune epocii si mediului lor social, care pot avea origini foarte diferite. De exemplu, credinta în eternitatea Imperiului Roman, care nu poate disparea decât la sfârsitul vremurilor, exprimata de o maniera explicita sau nu în toate operele supuse analizei, marturiseste persistenta temei universalismului roman, reluat si sistematizat de Eusebiu din Cezareea. Afirmarea, uneori în aceleasi lucrari, a primatului spiritualului asupra intereselor de stat poate sa fie un ecou din Augustin, cum tot la acest autor atât de prestigios s-ar putea sa faca apel cei care încearca sa legitimeze existenta si functionarea regatelor succesoare. Ceea ce actualul demers îsi poate propune este sa încerce sa masoare greutatea uneia sau alteia din aceste traditii la fiecare istoric, si sa vada daca ideile politice prezente sunt asamblate într-un sistem coerent sau nu.

Pornind de la o definire a ideologiei politice în sensul de mai sus, modelul politic ar putea fi înteles ca una din componentele acesteia, o constructie teoretica si simplificata destinata întelegerii realitatii sociale si în special a fenomenelor din sfera puterii. Functia prioritar explicativa si de comunicare a modelului politic îl situeaza în cadrul cuprinzator al reprezentarilor sociale. Modelul politic contribuie si el la crearea identitatii colective, întrucât procesele de identificare si idealizare, inerente genezei identitatii presupun în permanenta raportarea la un model. Astfel, o ideologie poate face apel la mai multe modele, ca elemente constitutive, cum ar fi în cazul nostru: imaginea romanilor, împaratul, regele, poporul ales, barbarii. Acestea vor fi analizate pe parcursul lucrarii, pentru a justifica încadrarea lor în categoria modelelor politice.

Dupa lamurirea sensului pe care îl atribuim celor mai importante concepte folosite în aceasta lucrare, consideram necesare si câteva precizari de natura cronologica, menite sa justifice alegerea perioadei de care ne ocupam. Epoca secolelor VI-VIII, aleasa pentru a constitui decupajul cronologic în care sa se încadreze analiza propusa, este definitorie pentru geneza Europei medievale, care s-a dovedit a fi una a statelor particulare si nu a Imperiului, chiar daca acesta, renascut în Occident în anul 800, dispare oficial de-abia în timpul lui Napoleon, iar în Rasarit îsi conserva existenta neîntrerupta pâna la 1453, data dupa care mostenirea lui continua sa fie revendicata de tarii Rusiei si de sultanii otomani. Tenacitatea ideii imperiale, care rezista atâta vreme chiar în contextul în care era clar ca succesul apartine altor forme de agregare statala, face cu atât mai interesanta analiza unei perioade în care se definesc liniile de forta ale unei confruntari ideologice de lunga durata. Aceasta perioada coincide în Vest cu afirmarea celor mai importante regate succesoare ale Imperiului Roman, care pun problema sintezei dintre învinsi si învingatori si cu constituirea unei constiinte politice a elitei barbare, întemeiata pe religie, pe propriile traditii si pe modelul roman. În Orient, cu recucerirea iustinianee, secolul VI marcheaza, dimpotriva, ultima afirmare a Imperiului universal de traditie veche, romana, înaintea instaurarii crizei secolului al VII-lea, ai carei fermenti au fost reprezentati de arabi si de iconoclasm. Cât priveste evolutia culturala, în cadrul modificarilor de

ansamblu prin care se transforma mostenirea directa a Antichitatii în Occident aceasta perioada coincide cu aparitia unui nou tip de istoriografie: latina, apologetica, provinciala, destinata unui nou tip de societate politica, iar operele care reprezinta noua tendinta stau marturie pentru afirmarea constiintei istorice a barbarilor, dupa instalarea lor pe pamânt roman si sub influenta modelului roman. Aici se impune o observatie: istoriografia angajata a fost produsa în acele regate care au acceptat si chiar au provocat sinteza culturala si religioasa între barbari si lumea romana. Ralierea elitei romane de partea noilor lideri se produce în momentul în care statul barbar se dovedeste a fi un înlocuitor suficient de puternic si de romanizat al Imperiului, si geneza culturala se poate plasa sub dublul semn al fidelitatii si al înnoirii. Un regat precum cel vandal, care a suscitat prea târziu adeziunea elitei romane, nu a beneficiat de un tip similar de scrieri istorice, asa cum arata tonul violent anti-vandal al lui Victor de Vita. Plasarea punctului de pornire al demersului nostru în secolul VI se justifica deci prin aparitia primelor istorii raliate cauzei popoarelor germanice. Schimbarea de perspectiva care a permis instalarea barbarilor în centrul reflexiei istorice este justificata de traditia posteritatii lui Noe, prezenta în toate cronicile universale, care explica diversitatea etnica si culturala a lumii. Tot în Biblie, în istoria evreilor, se gaseste modelul pentru istoriile noilor popoare alese. Bineînteles, nu trebuie uitat ca o atitudine pro-barbara existase deja anterior, în operele lui Orosius sau Salvianus, dar într-un context diferit si cu alt tip de motivatii. Orosius si Salvianus erau crestini care condamnau dintr-o perspectiva religioasa tot ceea ce ei considerau a fi decaderea romanilor pagâni, ramânând însa atasati lumii lor romane. Ceea ce le lipseste este dimensiunea unei solidaritati etnice si politice de un tip nou, care caracterizeaza operele mai târzii.

Pastrând aceeasi perspectiva occidentala, punctul de sosire al studiului este sfârsitul secolului al VIII-lea, înainte de restaurarea Imperiului de catre Carol cel Mare, care înseamna revenirea la traditia de unitate, în pofida specificului diferitelor popoare plasate acum sub o aceeasi autoritate. Acest fapt fundamental pentru istoria medievala a Europei a avut consecinte importante asupra ideologiei politice, determinând în acelasi timp si o schimbare în istoriografie, care renunta la glorificarea acelor *gentes* particulare în favoarea noului imperiu universal. Paul Diaconul este ultimul reprezentant al traditiei istoriei barbare numita si "ethnic history" de Donald Bullough. Contemporan cu Renasterea carolingiana, Paul nu-si poate gasi locul într-o Europa noua, unificata de Carol cel Mare sub semnul crestinismului. Acestui criteriu, care în ultima instanta face trimitere la evolutia politica i se poate adauga si unul propriu-zis cultural, caci secolul al VI-lea poate fi considerat punctul de început al literaturii latine medievale, iar secolul al VIII-lea poate constitui un prag datorita stoparii de catre carolingieni a evolutiei latinei catre limbile vulgare si datorita reorientarii spre clasicism a productiei literare. Renasterea carolingiana reprezinta deci ruptura care încheie aceasta perioada a secolelor VI-VIII, care poate fi considerata de tranzitie între Antichitatea Târzie si Evul Mediu .

În Bizant, pe fondul evolutiei politice amintite succint mai sus, nu se produc schimbari esentiale în modul de a concepe opera isorica. Se scriu în continuare istorii în maniera clasica, si asistam, ca si în Apus, la o înflorire a genului cronicii universale. Apoi, de la mijlocul secolului al VII-lea constatam o rarefiere a productiei istoriografice, pentru ca secolul al VIII-lea, al tulburarilor declansate de iconoclasm, sa fie aproape total lipsit de lucrari istorice. Întrucât specialistii în bizantinistica au demonstrat ca istorii create în secolul al VIII-lea au fost pastrate fragmentar la Nikephor Patriarhul si la

Theophanes Confesorul, pentru istoriografia bizantina va fi necesara o usoara depasire a pragului reprezentat de anul 800, pentru a permite si analiza acestor opere, de altfel atât de tributare traditiei anterioare. Astfel se va putea pune mai bine în evidenta felul în care a fost receptata în Bizantul contemporan evenimentului încoronarea lui Carol cel Mare, prima contestare deschisa a pozitiei sale internationale. De altfel, perioada iconoclasta, oficial încheiata în 842, reprezinta o unitate în sine, a carei coerenta nu era indicat sa fie rupta prin fixarea unei limite rigide la anul 800, indiferent cât de mari sunt semnificatiile acestuia pentru Occident. Se poate deci observa ca stabilirea decupajului cronologic între secolele VI-VIII a avut în vedere mai ales transformarile din partea occidentala, în vreme ce Bizantul a fost considerat în permanenta sistemul de referinta obligatoriu. Aceasta raportare se dovedeste cu atât mai necesara cu cât, vazut în epoca drept sursa legitimitatii politice în calitate de singur mostenitor politic si cultural al Imperiului Roman, Bizantul trebuie sa-si pastreze importanta si pentru o abordare contemporana care si-ar dori sa descifreze jocul subtil al ideilor.

În alegerea acestei perioade marcate de reperele cronologice discutate mai sus, un rol important l-a avut si fascinatia exercitata de o epoca de tranzitie, în care lumea Antichitatii n-a disparut cu desavârsire iar cea medievala nu s-a conturat definitiv, în care transformarile se dovedesc mai lente si mai putin brutale decât s-a crezut multa vreme si în care dialectica raportului traditie-inovatie se arata a fi deosebit de subtila. Un demers centrat pe aceasta perioada si pe evolutiile oglindite de istoriografie poate sa puna foarte bine în evidenta atât elementele de continuitate, cât si pe cele de ruptura.

Problemele comune sau specifice cu care sunt confruntati de-a lungul perioadei definite ca obiect al prezentului studiu autorii de istorii din Occident si din Bizant reclama adesea din partea lor un raspuns de acelasi tip, anume ideologic si propagandistic. Acesta va putea fi pus în evidenta prin analiza comparativa a surselor occidentale si apusene.

Pentru a da rezultate, aceasta metoda are nevoie de o serie de surse relativ unitare si omogene, motiv pentru care criteriile selectiei acestora sunt putin diferite în ceea ce priveste Occidentul fata de Orient. Cum partea centrala a tezei va fi destinata analizei competitiei dintre universalismul roman al Bizantului si pluralismul în afirmare în regatele succesoare occidentale, istoriografia laica bizantina va fi analizata în ansamblul ei, întrucât istoricii si cronicarii rasariteni dau dovada de un remarcabil consens în apararea vechilor idealuri ale Imperiului. Este necesara aici o precizare în legatura cu aceasta istoriografie profana, asa cum o întelegeau bizantinii însisi, care multa vreme (pâna în secolul al VII-lea) excludeau evenimentele religioase dintre subiectele pe care ea putea sa le trateze. Ceea ce tinea de biserica sau de viata spirituala era lasat în sarcina istoriei eclesiastice, si vom respecta aceasta împartire pe genuri istoriografice, chiar daca pentru ultima parte a perioadei pe care o analizam ea nu mai are aceeasi relevanta, pe masura ce se impune tot mai mult cronica, în calitate de gen triumfator. Cu aceasta ocazie, mai trebuie precizat si ca pe tot parcursul lucrarii voi face distinctia între "istorici" si "cronicari" în spiritul clasificarii realizate la sfârsitul secolului trecut de Krumbacher. Vom retine însa din aceasta doar deosebirile tipologice între genuri, nu si diferentele de categorie socio-profesionala dintre cele doua tipuri de autori întrucât Beck si Hunger au demonstrat ca acestea sunt de fapt mult mai putin semnificative decât crezuse Krumbacher la sfârsitul secolului al XIX-lea. Cea mai pregnanta diferenta dintre istorici

si cronicari este cea constatata la nivelul motivatiilor profunde care-i anima în momentul în care îsi realizeaza opera. Istoricii se înscriu în vechea traditie greco-romana, încercând sa dea la iveala lucruri care sa transmita adevarul sau macar o parte semnificativa a acestuia, si sa fie folositoare urmasilor, prin lectia pe care le-o pot oferi. Pentru a raspunde comandamentelor care pretindeau istoricului sa fie martor ocular, sa aiba experienta militara, sa prezinte faptele în ordine cronologica, ei îsi alegeau ca sursa de inspiratie perioade contemporane lor sau apropiate de vremea în care traiau, ca sa existe o mai mare usurinta în a controla veridicitatea faptelor înfatisate. Domeniul de interes era aproape exclusiv cel militar si diplomatic, iar stilul adecvat era considerat cel care într-o "attica" pura urma cât se poate de fidel pe cel al marilor înaintasi: Herodot, Tucidide, Xenofon, Polibiu, etc.. Cronicarii rezolva de o maniera radical diferita problema rostului istoriei. Si ei scriu pentru a conserva amintirea si a-i instrui pe cei ce vin dupa ei, dar ceea ce vor de fapt sa transmita e mult mai important: omenirea fiind faurita de Dumnezeu cu un tel precis, istoria nu poate decât sa înfatiseze diferitele etape ale planului divinitatii. Cautarea cauzelor evenimentelor nu-si mai are rostul, de vreme ce totul se supune unicei vointe a Celui de Sus. Forma acestor cronici, care încep cu Facerea si se termina cu evenimentele contemporane autorului, nu este o simpla însiruire haotica de fapte fara coerenta interna puse alaturi doar de pasiunea colectionarului de insolit. Cronicile au de fapt o structura organizata în jurul câtorva puncte nodale: Facerea, caderea în pacat, Moise si monoteismul iudaic, monarhia lui Augustus si istoria cristica, imperiul lui Constantin, caci acestea sunt etape în drumul oamenilor spre regasirea unei perfectiuni intiale pierdute prin pacatul originar. Faptele sunt selectate pentru a pune mai bine în lumina aceste episoade privilegiate, limba este simpla, caci adevarurile prezentate se reclama de la o traditie biblica si nu clasica, si nu au nevoie pentru a se impune de vreun recurs la ornamente stilistice exterioare, ci doar de forta lor intrinseca. tinând cont de aceste caracteristici, au fost incluse în categoria "istoriilor" de inspiratie clasica operele lui Eustathios Epiphaniensis, Procopius din Cezareea, Petrus Patricius et Magister, Nonnosus, Agathias Scolasticul, Ioannes Epiphaniensis, Theophanes Byzantius, Theophilact Symocata, Nikephor Patriarhul. Celuilalt filon, crestin si popular, se subsumeaza operele cronicarilor, care s-au bucurat de adevaratul succes de public si de o posteritate de lunga durata în întreg spatiul rasaritean. Vor fi folosite operele lui Hesichius Milesius, Malalas, Ioannes Antiochenus, Theophanes Confesorul, ca si lucrarea anonima cunoscuta sub numele de *Chronicon Paschale.*

Daca în spatiul bizantin exista aceasta distinctie destul de clara pe de o parte între istoria profana si cea eclesiastica, iar pe de alta parte între istoria de inspiratie clasica si cronica, în Occident se remarca o relativa lipsa de rigoare în ceea ce priveste definirea genurilor. Pe baze livresti, inspirat din Antichitate, Isidor din Sevilla propunea o clasificare a genurilor istorice în efemeride, *kalendaria* si anale, dar aceasta definire e greu de aplicat în practica, pentru cazurile concrete. Folosind ca sursa de inspiratie si clasificarile amintite mai sus pentru istoriografia bizantina, consider ca si în Occident se poate vorbi de istorii, cronici universale, la care se adauga genul analelor, bine reprezentat aici. Dincolo de criteriile formale, în selectia surselor occidentale, tinând seama de specificul temei propuse, vor fi luate în considerare si criterii legate de implicarea politica a autorilor vremii. Aceasta deoarece aici, dincolo de nasterea unui nou tip de istorie pusa în slujba statelor barbare, se mai mentine, desi izolat, si traditia anterioara, a operelor

centrate pe Imperiul universal si crestin. De aceea, pentru o analiza directa au fost retinute acele opere care au pus în centrul lor un popor barbar, promovat la rangul de “popor ales” si care beneficiaza de loialitatea politica a autorului, roman sau educat în traditia romana. Aceste opere sunt: *Getica* lui Iordanes, *Historiarum libri decem* a lui Grigore din Tours, *Historia Gothorum* a lui Isidor din Sevilla, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* a lui Beda Venerabilul si *Historia Langobardorum* scrisa de Paul Diaconul. Au fost excluse de la analiza directa alte opere ale acestor autori, care vor fi totusi folosite acolo unde contextul va cere, la fel cum se va face apel si la alti autori din perioada aleasa, pentru a face demonstratia mai elocventa. De altfel, nici în cazul bizantin nu s-au folosit pentru demonstratie alte tipuri de surse, precum hagiografii, istorii eclesiastice, *miracula,* tratate politice, desi acestea vor fi utilizate de o maniera indirecta, ca referinte permanente pentru conturarea contextului politico-ideologic în care istoriile profane si cronicile au fost scrise si în care ele si-au îndeplinit functia de instrumente în slujba unei anumite politici.

Pentru a încerca totusi o încadrare tipologica si în cazul surselor occidentale folosite, voi trece în revista câteva din modelele posibile pentru aceste opere. S-a vorbit de modelul istoriografiei patriotice latine, reprezentate de Tit Liviu, pentru *Getica* si *Historia Langobardorum,* dar este evident ca subiectul nu mai este acum poporul roman, si ca o *gens* barbara se situeaza acum în centrul istoriei. Pentru *Historiarum Libri Decem* a lui Grigore din Tours modelul a fost în mod evident cronica universala, chiar daca interesul special pentru neamul francilor i-a adus numele de *Historia Francorum,* sub care opera a fost cunoscuta începând cu perioada carolingiana. Este mult mai greu de încadrat *Historia Gothorum* a lui Isidor, considerata de Hillgarth o opera fara model preexistent, dar interpretata de alti autori ca fidela stilului cronicii sau comparata cu o succesiune de monografii regale, în genul *Istoriei Auguste*. Caracteristica pentru *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* a lui Beda este apropierea de *Istoria Eclesiastica* a lui Eusebiu din Cezareea, dar originalitatea sa este data de rolul jucat de neamul anglo-saxon, care, fiind subiectul declarat al operei, determina o orientare particularista a acesteia, si nu universala, ca în cazul modelului eusebian.

În concluzie, elementul comun al acestor cinci opere alese pentru a fi analizate este tratarea istoriei barbare dintr-o perspectiva identica sau foarte apropiata celei a poporului plasat în centrul ei. Noutatea genului de abordare propus de acesti autori este evidenta, caci înaintea epocii în care traiesc si scriu autorii selectati nu existau precedente privind scrierea istoriei barbare, Tacitus si autorii crestini care se ocupau de barbari reflectând totusi punctul de vedere al societatii romane, cu prejudecatile si stereotipurile ei. În contrast cu traditia clasica, scriitorii folositi în demonstratia care urmeaza sunt angajati de partea barbarilor, marturisind existenta unui sentiment "national" specific fiecarui regat succesor. Acest sentiment se opune universalismului roman care era ideologia dominanta în productia istoriografica anterioara si justifica atributul de "barbara" conferit istoriei scrise de acesti autori în profitul unor noi popoare alese.

În ceea ce priveste metodologia, dintr-o perspectiva comparatista, vom face apel la unele dintre tehnicile sociologice ale analizei de discurs, în masura în care ele pot fi aplicate documentului istoric. Scopul este realizarea unei analize atente a conceptelor legate de sfera romanitatii, barbariei, politicii, tinând cont de frecventa aparitiei lor în texte, de contextul în care sunt utilizate si de scopul folosirii lor. De aceea, trebuie analizat si felul în care autorii alesi fac selectia faptelor, întrucât ceea ce prezinta sau ceea

ce omit este plin de semnificatii pentru discernerea intentiilor lor.

O alta directie de analiza va fi problema raporturilor între romani/bizantini si barbari, de care nu poate face abstractie nici o lucrare care îsi propune sa descifreze ideologia acestei perioade. Daca în mare, bizantinii ramân tributari imaginii clasice a acestor raporturi, pe baza operelor occidentale se poate vedea cum romanul (sau bizantinul, dupa caz) devenit strainul, dusmanul, inferiorul a capatat trasaturile atribuite într-o istoriografie traditionala barbarului.

Evident, aceasta lucrare nu apare pe un teren vid, si nu putem sa ignoram marele numar de lucrari care ne-au inspirat direct sau care ne-au sugerat noi si, speram, fecunde directii de analiza. O prezentare a stadiului în care se afla în acest moment cercetarea diferitelor probleme pe care le-am atins în aceasta lucrare ar necesita însa un spatiu foarte mare, de aceea nadajduim ca indicatiile din note si din bibliografie vor ajuta cititorului în conturarea unei imagini proprii.

În final, speram sa rezulte cu cât mai multa claritate faptul ca miza esentiala a lucrarii a fost sa sublinieze rolul pe care lupta de idei desfasurata prin intermediul operelor istorice o are în cristalizarea identitatii unei societati. Daca autorii bizantini au încercat prin operele lor sa ajute la conservarea unui ideal mostenit prin intermediul unei îndelungate traditii, autorii occidentali contribuie la construirea unuia nou, chiar daca înradacinat în aceeasi traditie. Operele istorice folosite ca martori ai procesului dificil de cristalizare a constiintei de sine în Apus si în Rasarit demonstreaza ca dialectica luptei unitate-diversitate se afirma deja ca o trasatura definitorie a civilizatiei europene, si avea sa ramâna astfel pâna în zilele noastre, când sortii izbânzii înca nu s-au hotarât.

Capitolul I

VIETI SI OPERE

O lucrare ce îsi propune sa analizeze felul în care se reflecta ideologia în operele istorice ale unei anumite perioade pleaca în mod automat de la presupozitia existentei unei conceptii ideologice si politice implicite în functie de care scrie fiecare autor. Acest substrat social si istoric, dincolo de caracteristicile fiecarui individ, determina punctul de vedere din care autorul abordeaza problematica tratata. Pentru a împrumuta unele concepte centrale ale teoriei comunicarii, decriptarea mesajului pe care l-au transmis posteritatii istoricii antichitatii târzii presupune o încercare de a analiza emitentul (istoricii în cauza), mesajul (opera ca atare), canalul de transmitere (haina materiala a operei si mijloacele prin care a devenit cunoscuta), codul (limba, stilul, conventiile literare) si receptorul (publicul). În cele ce urmeaza vom încerca o discutie asupra unora dintre aceste elemente, în scopul de a întelege mai bine relatia dintre autorii în cauza si specificul atitudinii lor politice.

Studierea primului element, emitentul, presupune analiza elementelor biografice disponibile, evidentierea specificitatii mediului de provenienta a diferitilor istorici si cronicari ce fac obiectul prezentei lucrari, într-o încercare, speram reusita, de a intra si pe aceasta cale în intimitatea laboratorului lor de creatie.

Primele aspecte care trebuie trecute în revista sunt cele care tin de o biografie "elementara", cum ar fi data si locul nasterii, mediul familial din care provine autorul analizat, etnia, în cazul în care aceasta poate fi relevanta (mai ales pentru istoricii occidentali, care pot apartine romanitatii sau pot sa fie fii ai popoarelor barbare), aspecte esentiale ale vietii si carierei. Vom trata mai întâi autorii de limba latina, apoi pe cei care s-au exprimat în greaca, într-o ordine care o respecta pe cea cronologica.

Existenta lui Iordanes este învaluita în mister, singura data asupra careia istoricii au cazut de acord fiind terminarea *Geticii* catre 551, datorita faptului ca ultimul eveniment pe care îl prezinta este nasterea unui fiu din casatoria dintre Matasuntha, nepoata lui Teodoric, si Germanus, varul lui Iustinian, care a avut loc în acel an. Ceea ce se stie cu certitudine despre viata lui Iordanes este continut în cele câteva rânduri inserate despre sine în opera sa. Nascut dintr-o mama alana si un tata got, posibil catre 480, se presupune ca a trait în Moesia sau Tracia. Potrivit informatiilor pe care le da chiar el, bunicul sau Paria a servit un alan, tatal sau se numea Alanoviiamuth, iar el însusi a fost secretarul generalului barbar Gunthigis-Basa. Aceasta strânsa colaborare între familia sa si capeteniile militare alane, ca si numele non-gotic al tatalui sau i-au determinat pe unii autori, precum F. Altheim, sa afirme ca originea sa n-ar fi de fapt gotica. N. Wagner a demonstrat însa ca argumentul numelor nu poate avea prea multa relevanta, acesta fiind un fenomen care tine mai curând de moda decât de identitatea etnica propriu-zisa. Mommsen a afirmat, si o mare parte a lumii stiintifice l-a urmat, ca opera sa este realizata în sfera dominatiei bizantine, la Constantinopol sau la Ravenna . De-a lungul timpului s-a vehiculat însa si ipoteza care îl identifica pe autorul *Geticii cu* episcopul de Crotona, care l-a întovarasit pe papa Vigilius în exilul sau la Constantinopol si în Chalcedon. Aceasta

idee se bazeaza pe faptul ca *Romana* este dedicata unui personaj cu numele Vigilius: "nobilissime frater Vigilius", dupa cum suna dedicatia initiala iar o parte a traditiei manuscrise îl numeste pe autorul lucrarii *Iordanes episcopus* . Partizanul cel mai autoritar al acestei teze a fost Arnaldo Momigliano, care crede ca îl poate plasa pe Iordanes la Roma, în anturajul papei Vigilius, si considera ca abrevierea lucrarii lui Cassiodor s-a facut la Constantinopol, într-un moment în care autorul se afla acolo Pe aceeasi linie, Bruno Luiselli merge chiar mai departe, facând din Iordanes nu doar episcop de Crotona, ci si discipol probabil al lui Cassiodor, calitate în care si-ar fi primit cultura latina chiar la Vivarium. Discutia, data fiind cantitatea extrem de redusa a informatiilor, nu s-a încheiat si probabil ca nu are cum sa fie transata în absenta unor date noi; ceea ce ar fi de retinut este faptul ca Iordanes este un barbar romanizat, traitor pe la mijlocul secolului al VI-lea si autor de istorii în care încearca sa concilieze gotii si romanii spre profitul ambelor neamuri.

Grigore din Tours, pe numele sau întreg Georgius Florentius Gregorius, s-a nascut pe la 538-539 la Clermont, în Auvergne, dintr-o veche familie senatoriala galo-romana, ai carei reprezentanti, în conditiile în care vechiul *cursus honorum* laic nu mai era interesant, se reorientasera spre cariere eclesiastice. Din familia sa sunt mentionati episcopi de Longres, Lyon, Clermont, între care si sfântul Nicetius de Lyon, unchiul sau matern, care se ocupa de educatia sa dupa moartea tatalui. De asemenea, un alt unchi al sau este Gallus, episcop de Clermont, iar în 573, când devine episcop de Tours, succede în scaun varului sau matern Euphronius . Moare în 594, dupa o existenta care l-a pus în contact cu personaje de prim rang ale regatelor france.

Isidor din Sevilla, nascut în 560 la Cartagena, apartine si el unei familii senatoriale, hispano-romane de aceasta data. Tatal sau Severianus a avut patru copii, din care Isidor e ultimul nascut (dupa Leandru, Fulgentius si Florentina). O scrisoare a lui Leandru pare sa sugereze ca tatal lor s-ar fi refugiat la Sevilla în conditiile ocuparii orasului lor de catre bizantini si ca mama lor ar fi fost ariana, convertita apoi la dreapta credinta. Dupa disparitia tatalui, Isidor este crescut de fratele sau Leandru, episcop de Sevilla din 576, care se îngrijeste de instructia lui si caruia îi si urmeaza în scaunul episcopal, în 600. Moare în 636, dupa ce, recunoastere a prestigiului sau, prezidase în 633 importantul Conciliu IV de la Toledo.

Despre Beda Venerabilul cunoastem în principal datele pe care el însusi a dorit sa le lase posteritatii, dar si elemente transmise de discipolii sai, care au lasat descrieri impresionante ale ultimei perioade a vietii sale. Nascut pe la 672-673, este încredintat în 680 spre instruire abatelui Benedict Biscop al manastirii Sf. Petru de la Wearmouth. Când în 682 este întemeiata manastirea sora Sf. Pavel la Yarrow, micul Beda este dat în grija abatelui acesteia, Ceolfrid. În 692 este facut diacon, iar în 703 devine preot, mult mai repede decât era obisnuit în epoca. Manastirea sa, în plina reînnoire culturala datorita numeroaselor manuscrise aduse de Benedict Biscop de pe continent, în urma repetatelor sale calatorii la Roma, îi ofera un cadru propice vietii de studiu si de meditatie pe care si-a dorit-o. De aceea a parasit-o foarte rar, în 720 pentru a se documenta la Lindisfarne în vederea scrierii de *vitae* ale Sf. Cuthbert, si în 733 când face o scurta calatorie la York, ocazie cu care tine o serie de lectii elevilor scolii catedrale. Moare la 25 mai 735.

Paul Diaconul ofera în *Historia Langobardorum* date despre familia sa mergând pâna la a patra generatie, dovada a pretuirii pe care o arata originii sale. Este mândru de faptul ca stra-strabunicul sau s-a numarat printre longobarzii porniti din Pannonia spre

Italia. Strabunicul sau, Leupichis, a fost luat în captivitate de avari si a reusit în mod miraculos sa scape si sa revina acasa. Ceilalti membri ai familiei sale poarta nume germanice, pe câta vreme al sau este roman dar mai ales crestin, indiciu probabil al menirii sale înca de la nastere unei vieti eclesiastice. Epitaful sau sugereaza apartenenta familiei sale la aristocratia longobarda. E nascut la Friuli, la o data care nu a fost fixata cu precizie, cândva între 720-730. Format din punct de vedere intellectual la curtea din Pavia a regelui Ratchis, activeaza o vreme în ducatul de Benevent, pentru a o instrui pe Adalperga, fiica regelui Desideriu si sotia ducelui Arichis, apoi devine calugar la Monte Cassino. Exilul fratelui sau Arichis, participant la o conjuratie împotriva cuceritorilor ca si confiscarea bunurilor prin care familia ajungea într-o situatie materiala precara, l-au determinat sa mearga la curtea lui Carol cel Mare pentru a-i pleda acestuia cauza. Introdus de Alcuin în anturajul curtii regale, între 781-785 îl gasim deci la Aachen, contribuind alaturi de alti învatati ai vremii la promovarea miscarii intelectuale consacrata sub numele de Renasterea carolingiana. Se întoarce apoi la Monte Cassino, unde îsi sfârseste zilele spre 790.

Acestea sunt în mare informatiile disponibile si pe cât posibil sigure despre originea si familia istoricilor latini supusi analizei. Faptul ca unii sunt de origine romana, iar altii apartin neamurilor barbare nu are prea mare importanta, atâta vreme cât în epoca în care traiesc distinctia etnica nu era esentiala, ceea ce conta fiind aspectul cultural, si în primul rând cel religios. Deosebirea fundamentala e realizata pe baza confesiunii religioase, care împarte lumea în crestini si pagâni, si traseaza o linie de fractura în interiorul crestinatatii, la rândul ei împartita între dreptcredinciosi si eretici, dintre acestia cei mai semnificativi fiind arienii.

Din acest punct de vedere, toti cei cinci istorici latini se afla pe picior de egalitate, fiind dreptcredinciosi mai mult sau mai putin militanti, ba mai mult, apartin clerului. Singura nuanta care trebuie introdusa îl priveste pe Iordanes, despre care, în cazul în care nu e identic cu episcopul de Crotona, nu se poate afirma cu certitudine ca ar fi cleric. În acest sens ar putea totusi pleda afirmatia pe care o face în *Getica* referitoare la "conversiunea" sa, interpretata de unii autori ca intrare în cinul preotesc. Pe de alta parte, s-a afirmat si ca aceasta conversiune ar putea semnifica parasirea arianismului si adoptarea ortodoxiei, dar ca de obicei în ceea ce priveste biografia lui Iordanes, o solutie definitiva a problemei e imposibil de dat. Totusi, tinând seama de profunzimea romanizarii sale si de descendenta dintr-o familie de atâta vreme traitoare în Imperiul de Rasarit, ipoteza persistentei arianismului în cazul sau pare putin probabila. Ramâne sigur faptul ca apartine dreptei credinte si se manifesta în opera sa ostil arianismului, chiar daca nu atât de categoric precum un Grigore din Tours, de exemplu.

O alta distinctie importanta în epoca alaturi de cea religioasa este cea sociala, si aici se impun câteva observatii. Autorii de origine latina, Grigore si Isidor, fac parte din vechi familii aristocratice romane, care le-au asigurat standardul de instructie necesar, dar mai ales posibilitatea unor cariere prestigioase. Cum odata cu erodarea structurilor administrative ale Imperiului, functiile laice au disparut sau au cazut în desuetudine, urmare si a treptatei decaderi a sistemului clasic (pagân) de instructie care oferea pregatirea pentru acestea, iar cele militare sunt ocupate în primul rând de membrii aristocratiilor barbare, reprezentantii vechii aristocratii senatoriale romane se refugiaza într-un *cursus honorum* eclesiastic, devenind episcopi ca punct maxim al ascensiunii

sociale care le este posibila . Pe de alta parte trebuie subliniat ca în aceste secole de tranzitie rolul episcopilor are o coloratura sociala si comunitara foarte accentuata, în numeroase cazuri ei fiind sefii structurilor de putere constituite în orase. Din aceasta perspectiva, Grigore si Isidor au roluri politice prin însasi natura functiilor lor eclesiastice, fapt care se reflecta în operele pe care le-au scris într-o maniera pe care o vom analiza ceva mai departe.

Despre pozitia sociala a celor trei autori proveniti din rândul barbarilor se pot face unele presupuneri, fara a ne afla pe un teren cu adevarat ferm. Stim ca Iordanes, înainte de problematica sa "conversiune", fusese secretar al unui general barbar, functie pe care si tatal sau o îndeplinise. Sa însemne aceasta apartenenta familiei sale la aristocratia barbara? Greu de spus, dar nu imposibil, mai ales ca instructia, asa redusa cum Iordanes o considera pe a sa (într-un loc se declara chiar *agramatus*), presupunea un anume nivel social care sa o faca realizabila.

Beda intra în manastire de la 7 ani, si nu spune nimic despre familia sa naturala, de vreme ce adevarata sa familie este reprezentata de fratii în mijlocul carora îsi desfasoara întreaga existenta. Tinând seama de faptul ca recrutarea calugarilor este în perioada respectiva aristocratica într-o proportie semnificativa, chiar daca nu exclusiva, se poate presupune o origine sociala relativ înalta pentru Beda. Trebuie subliniat însa înca o data ca el este un caz special, având un curs al vietii determinat nu de ascendenta sa sociala, ci de formatia monahala primita înca din copilarie si de talentul de dascal si scriitor care l-a impus atentiei contemporanilor sai si i-a asigurat un prestigiu de origine pur intelectuala.

Epitaful lui Paul Diaconul pare sa sugereze apartenenta sa la o destul de importanta familie aristocratica longobarda. În acelasi sens pledeaza interesul pe care l-a aratat reconstituirii genealogiei familiei sale, prezenta sa timpurie la curtea regala din Pavia, unde si face studii cu gramaticul Florianus, preceptorul sau, ca si faptul ca este ales sa o însoteasca la Benevent pe printesa Adalperga .

Masura în care originea sociala a influentat modul de raportare la scrierea istoriei în general si conceptia politica în special variaza de la autor la autor. Este evident ca fiecare este preocupat mai ales de situatia elitelor, dar aceasta este o trasatura generala a istoriografiei epocii, careia nu i se poate pretinde un spirit prea democratic. Grigore din Tours, de exemplu, este mai atent la calitatea familiei din care provin personajele sale decât la originea lor etnica, singurii galo-romani pe care *Decem libri historiarum* îi pomeneste fiind membri ai aristocratiei senatoriale. Paul face loc în *Historia* sa, alaturi de regi, numerosilor duci si altor înalte personaje ale societatii longobarde, fapt de altfel explicabil în conditiile mentinerii îndelungate a unei farâmitari politice prin care se impun pe scena istoriei o multitudine de actori. De altfel, a fost observata orientarea pro-beneventina a istoriei scrise de el, aceasta în contextul în care ducatul reprezenta autonomia longobarda dupa cucerire, dar poate si datorita relatiilor personale pe care am vazut ca le-a întretinut cu membrii familiei ducale.

Pe Isidor par sa-l intereseze numai regii, si condamna cu aceeasi fermitate tarele morale ale unui uzurpator, ca si originea sa obscura. Iordanes are într-un anumit sens o pozitie mai "democratica", deoarece, în afara de exaltarea dinastiei Amalilor, a consacrat mult spatiu poporului got. O analiza atenta a discursului sau releva însa ca e vorba de fapt de "popor" în sensul de armata în mars prin Europa si Asia, adica de acea elita razboinica prin care s-a construit gloria gotilor. Si pe Beda îl intereseaza elitele, dar nu doar cele politice. Bineînteles, regii si aristocratii ocupa locul semnificativ în istoria sa eclesiastica,

dar sunt puternic concurati de sfinti, martiri, abati si calugari, cei ce desavârsesc de fapt mântuirea poporului anglilor si saxonilor, în cele din urma singurul lucru care conteaza cu adevarat pentru carturarul insular. Totusi, trebuie remarcat ca si între acestia, numarul personajelor de sorginte aristocratica este mare, elita parând sa fie cea mai potrivita sursa a sfinteniei .

Încercarea de a gasi relevanta datelor biografice disponibile pentru maniera de a scrie istorie trebuie sa faca apel în acest moment si la istoricii bizantini, care vor fi prezentati, în masura posibilului, prin aplicarea aceleiasi scheme folosita în cazul celor latini.

Eustathios Epiphaniensis este cunoscut doar prin cele câteva fragmente pastrate în *Istoria Eclesiastica* a lui Evagrios. Datorita faptului ca *Istoria* sa, începuta cu domnia lui Traian, se termina cu razboiul purtat de Anastasie cu persii lui Cabades între 502-505, se considera ca autorul a trait în prima jumatate a secolului al VI-lea. Nu se stie nimic altceva despre el în afara de faptul, dedus si din nume, ca este originar din Epiphania Siriei. Malalas îl numeste "prea înteleptul cronograf" (*sophotatos chronographos*), ceea ce nu ne ofera însa prea multe amanunte biografice despre acest autor ramas obscur.

Cel mai important istoric al secolului al VI-lea si de altfel al întregii perioade pe care o studiem este, fara îndoiala, Procopius din Cezareea. Nascut, asa cum afirma chiar el, în Palestina, pe la sfârsitul secolului al V-lea, îsi datoreaza probabil numele Sfântului Procopius, martirizat în Cezareea la 303. Nu se cunoaste nimic despre familia sa, care e de presupus ca facea parte din elita orasului, tinând seama de studiile de drept, de buna calitate, pe care le-a urmat si care în general erau menite sa deschida calea tinerilor din clasele de sus catre o cariera administrativa. Un indiciu în acest sens este dat si de faptul ca la Nikephor Patriarhul si în Suidas este numit "illustrios". Pe de alta parte, felul în care se face purtatorul de cuvânt al vechii aristocratii senatoriale ne ofera alte argumente în favoarea apartenentei sale la clasele superioare. În 527 devine secretarul si consilierul (*symboulos*) lui Belisarius, pe atunci *dux* de Mesopotamia, pe care îl însoteste în campaniile din Africa si Italia. În 542 pare sa fi fost în Constantinopol, martor ocular al marii epidemii pe care o descrie în *Razboiul cu persii*. S-a propus identificarea sa cu un prefect al Constantinopolului din perioada 562-563, însa aceasta nu e prea certa. Cum dupa 555, data ultimelor evenimente descrise în lucrarile sale, nu mai exista informatii despre el, se presupune ca a murit cândva între acest moment si 570.

Contemporan cu Procopius este Petrus Patricius et Magister, nascut probabil la sfârsitul secolului al V-lea la Thessalonic. Locul nasterii a fost stabilit pe baza faptului ca Procopius îl numeste "ilir", ceea ce face probabila provenienta sa din dioceza Macedonia, aflata la acea data sub autoritatea prefectului pretoriului *per Illiricum*. Avocat la Constantinopol, câstiga favoarea împaratesei si este primit în cancelaria imperiala. În 534 este trimis de Iustinian ambasador la Amalasuntha; în 535 este luat prizonier de goti, prin încalcarea dreptului solilor, si ramâne în captivitatea lor pâna în 538, când este eliberat de Vitiges. Devine *magister officiorum*, apoi în 550 merge în solie la Chosroes, iar în 552 îl gasim la Calcedon, unde poarta discutii cu papa Vigilius pe tema schismei celor trei capitole. Actele papale îl numesc ex consul, patricius si magister. În 562 trateaza pentru a doua oara cu persii, reusind sa încheie o pace pe 50 de ani. Deoarece în 565 fiul sau Theodoros obtine demnitatea tatalui, fiind trimis ambasador la persi, e probabil ca la acea data Petrus murise.

Despre Nonnosus se stie ca provine dintr-o familie de diplomati (bunicul si tatal sau fiind soli la sarazini), probabil de origine semitica, dupa cum arata numele de Adam pe care îl poarta tatal sau si faptul ca era cunoscatorul limbilor popoarelor orientale la care e trimis la rândul sau în solie. Singura data cronologica pe care o putem considera certa este anul 533 când este trimisul lui Justinian la sarazini, axumiti si homeriti.

Agathias, continuatorul declarat al lui Procopius, s-a nascut pe la 532 sau 536 la Myrina, în Asia. Tatal sau Memnoniu, avocat, era un om cu dare de mâna, care avea la Constantinopol o scoala de retorica. Dupa ce îsi petrece prima tinerete în capitala, face studii de retorica la Alexandria, revenind apoi ca avocat la Constantinopol, profesie care i-a adus si cognomenul de "Skolasticos". În tinerete a scris poezie, având un cerc de prieteni literati, dintre care numele cele mai sonore le au Paulus Silentiarius si poetul Damochoris, proconsul în Asia. Moare în 582, reusind sa cuprinda în istoria sa care se dorea o continuare a *Razboaielor* lui Procopius doar evenimentele dintre anii 552-558.

În traditia deschisa de Procopius se înscrie si Menander Protector, continuator al istoriei lui Agathias. Fiu al lui Euphratos, nascut la Constantinopol în prima jumatate a secolului al VI-lea, dupa o tinerete aventuroasa, în care îsi cheltuie averea la cursele din Hipodrom si în palestra, decide sa scrie o istorie prin care sa-si atraga favoarea împaratului Mauriciu, cunoscut ca mare amator de arta si stiinta. Cognomenul de "Protector" îi desemneaza functia îndeplinita, probabil una militara, desi nu e clar ce semnificatie avea. S-a presupus ca Menander, care nu era avocat ca altii, întrucât, dupa cum marturiseste, si-a abandonat studiile de drept pe care doar fratele sau Herodotos le-a dus pâna la capat, nici diplomat, ar fi facut parte din garda imperiala. Moare probabil înainte de 602.

La cumpana veacurilor VI-VII traieste Ioannes Epiphaniensis, originar, cum îl arata numele, din Epiphania Siriei. A fost consilier si secretar al mitropolitului Grigore al Antiohiei. A stat pentru o vreme în Persia si a avut raporturi cu Chosroes si curtea sa.

Despre Theophanes Byzantinus nu se stie nimic altceva decât s-a putut presupune pe baza fragmentelor din opera sa pastrate la Photios. Întrucât acestea trateaza evenimente din perioada 562-581, se considera ca a trait în a doua jumatate a secolului al VI-lea.

Theophilact Simocata, originar din Egipt, mai precis din Alexandria, se tragea dintr-o familie nobila, fiind înrudit cu guvernatorul provinciei. Facuse studii de drept, care i-au deschis calea catre o cariera la curte. Date cronologice exacte despre viata lui nu avem, ceea ce se stie fiind ca a trait în prima jumatate a secolului al VII-lea, îndeplinind functiile de secretar imperial si guvernator al capitalei în timpul lui Heraclius.

Cu Theophilact Simocata se încheie seria autorilor care au scris istorie în maniera clasica. Criza iconoclasta introduce o cezura care face sa nu mai avem tipul acesta de istorie decât târziu, începând de la cumpana secolelor VIII-IX.

Primul istoric a carui opera ni s-a pastrat dupa lungul hiatus înregistrat este Nikephor Patriarhul. S-a nascut probabil în 758 la Constantinopol, dintr-o familie importanta. Tatal sau, Theodor, fusese secretar imperial si suferise persecutii datorita refuzului de a-si renega crezul iconodul. Nikephor primeste educatia obisnuita tinerilor de buna conditie si ajunge la rândul lui secretar imperial sub Leon al IV-lea (775-780), subordonat primului secretar, Tarasios. Acesta devine patriarh, si la moartea lui, în 806, imparatul Nikephoros I hotaraste sa-l faca succesor al acestuia pe Nikephor, care pâna atunci urmase o cariera laica (cancelar al împaratesei Irina, calitate în care participa la

Conciliul de la Niceea din 787 si administrator al unui azil pentru saraci). Dupa ce parcurge în câteva zile toate treptele ierarhiei preotesti (calugar, diacon, preot), la 12 aprilie 806 Nikephor este noul patriarh al Constantinopolului. Ramâne în scaun pâna în 815, când în conditiile reafirmarii iconoclasmului sub Leon Armeanul se retrage în manastire unde moare în 828.

Pâna acum au fost trecuti în revista autorii care sunt considerati "istorici", în sensul distinctiei facute de Krumbacher si acceptate de lumea stiintifica în general. Celuilalt filon, crestin si popular, al istoriografiei bizantine i se subsumeaza operele "cronicarilor", care vor fi la rândul lor analizati în cele ce urmeaza.

Hesichius Milesius, originar dupa cum îl arata numele din Milet, fiu al lui Hesychios, a trait în vremea lui Iustinian. Acestea sunt singurele date pe care le avem despre el, în conditiile în care cronica sa universala, care o anunta ca forma pe cea a lui Malalas, este pastrata doar fragmentar. Interesant în cazul sau este ca scrisese însa si o istorie propriu-zisa, a epocii lui Iustin si Iustinian, care ne poate da sugestii interesante despre mediul intellectual în care traieste si creeaza. Pe de alta parte, calificativul "illustrios" sub care îl gasim semnalat în lexiconul *Suidas* ne indica faptul ca facea parte din aristocratie.

Marele creator de scoala în domeniul cronisticii bizantine, sirianul Ioannes Malalas, s-a nascut la Antiohia pe la 491 si si-a sfârsit zilele la Constantinopol în 578. Alte date biografice nu se cunosc despre el, în pofida imensului succes avut de cronica sa, în afara presupunerii ca a fost avocat, numele sau reprezentând o adaptare greceasca a termenului sirian "melel" care semnifica retor. De altfel, în opere mai târzii, precum cele ale lui Ioannes din Ephes si Evagrios este numit chiar Ioannes Retorul (*Scholastikos*). Pe aceasta baza s-a încercat identificarea sa cu Ioannes Scholastikos, patriarh al Constantinopolului, dar se pare ca fara prea mult temei.

Personalitatea lui Ioannes Antiochenus, nascut ca si Malalas la Antiohia, ne este total necunoscuta. Unul din manuscrisele în care s-au pastrat fragmente ale cronicii sale (Codex Turonensis) îl numeste calugar, înscriind la sfârsitul textului: "telos historias Ioannou monahou". Pe de alta parte, lexiconul Suidas se refera la el ca la *Antioheias*, formulare folosita în aceasta sursa pentru a-i desemna pe episcopi. Pe aceasta baza s-a încercat identificarea sa cu patriarhul monofizit Ioan, care e semnalat în prima jumatate a secolului al VII-lea. Nu se stie totusi cu precizie în ce perioda a trait, singurul lucru oarecum general acceptat astazi fiind ca scrie în timpul lui Heraclius.

Despre autorul lucrarii anonime numita de Ducange *Chronicon Pascale*, ultima realizare cronistica pastrata de dinaintea crizei iconoclaste, putem doar sa presupunem ca a fost scrisa de un contemporan al lui Heraclius si care poate ca facea parte din cercul patriarhului Sergios, fara sa putem afirma cu precizie ca era sau nu calugar.

Reluarea firului traditiei se face la începutul secolului al IX-lea, prin cronica lui Georgios Synkellos, monah, secretar al Patriarhului Tarasius. Postul de *synkellos*, fara atributii clar definite, se situa foarte sus în ierarhia bisericeasca, ocupantii lui (doar doi în epoca respectiva) fiind alesi de împarat si putând ajunge frecvent pe scaunul patriarhal. Îsi datora probabil postul împaratesei Irina si trebuie sa fi fost o persoana importanta la Constantinopol. Azi se accepta în general ca a stat o vreme în Palestina, poate la Lavra Sf. Hariton si si-a scris opera între 806-810. Anastasius Bibliothecarius, în Prefata la traducerea pe care a facut-o operei sale, spune ca ar fi fost persecutat de iconoclasti si ca

ar fi participat la Sinodul de restaurare a ortodoxiei din 787, dar aceasta din urma afirmatie pare sa fi fost datorata unei confuzii, cu Georgios din Cipru. Nu se stie exact când a murit, dar probabil ca nu mai traia în 814, când Theophanes scria prefata cronicii sale.

Theophanes Confesorul, cel care-i continua si-i utilizeaza în mare masura opera, este în schimb mult mai bine cunoscut, gratie surselor aproape contemporane pe care le avem: panegiricul scris de Teodor Studitul în 822 si Viata realizata de Metodios, viitorul patriarh al Constantinopolului, înainte de 832. S-a nascut spre 870 într-o familie nobila si bogata, ca fiu al lui Isakios, cu pozitie importanta în ierarhia palatina, si al Theodotei. Theophanes este placut de împaratul Leo al IV-lea si devine *strator*, functie aflata pe locul al saselea în ierarhia demnitatilor din secolul al IX-lea. Casatorit la 19 ani, dupa doi ani de convietuire, el si sotia sa Megalo se hotarasc sa îmbrace haina monahala. Dupa câtiva ani devine conducatorul comunitatii calugaresti de pe insula Kalonimos. În 815 restaurarea iconoclasmului de catre Leon Armeanul suscita rezistente, între care si cea a lui Theophanes, care este arestat pentru doi ani si apoi exilat pe insula Samotrace unde si moare.

O observatie preliminara care trebuie facuta dupa aceasta succinta trecere în revista a istoricilor bizantini este ca pastrarea operelor unora dintre ei într-o stare fragmentara si situatia nesatisfacatoare a datelor biografice pe care le detinem nu ne permite uneori decât referiri la cei pe care îi cunoastem mai bine, spre deosebire de cazul occidental, unde lacunele, desi existente, nu erau atât de dramatice.

Originea etnica a autorilor bizantini pare mai uniforma decât a celor latini, desi exista si aici indicii ale faptului ca unii nu sunt greci. Despre Nonnosus s-a presupus ca ar fi semit, Malalas era probabil sirian, iar "ilirul" Petrus Patricius era de origine romanica. Cu totii sunt însa supusi ai Imperiului, iar limba în care au ales sa scrie este greaca, astfel încât aspectul etnic este prea putin relevant.

Mai interesanta se arata studierea locului de provenienta, eventual al celui în care si-au facut studiile, pentru ca acestea ne pot sugera unele caracteristici ale geografiei intelectuale a Imperiului în epoca la care ne referim. Pentru prima parte a perioadei, respectiv secolele VI si prima jumatate a secolului VII, originea provinciala a autorilor analizati este predominanta. Ei provin din partile orientale în marea lor majoritate: Cezareea Palestinei (Procopius), Antiohia (Ioannes Antiochenus si Malalas), Epiphania Siriei (Eustathios Epiphaniensis si Ioannes Epiphaniensis), Alexandria (Theophilact Simocatta), Mirina (Agathias). Din Milet vine Hesichius, iar din partile europene, din Macedonia - Petrus Patricius. Originari din Constantinopol sunt doar Menander, si probabil Theophanes Byzantinus. Studiile si le fac tot în provincie, în centre considerate uneori superioare capitalei. Agathias, de exemplu, dupa începerea instructiei la Constantinopol, pleaca sa se perfectioneze la Alexandria, iar Antiohia, capitala cosmopolita a Orientului, axa a circulatiei informatiilor între tinuturile rasaritene si Constantinopol ofera bune posibilitati de formare pentru Ioannes Antiochenus si Malalas, si oportunitati pentru cariera lui Ioannes Epiphaniensis. La sfârsitul perioadei, lucrurile erau deja schimbate. Pierderea provinciilor orientale în urma avântului nestavilit al arabilor face din Constantinopol locul de origine al majoritatii creatorilor cunoscuti. Theophanes Confesorul, Nikephor Patriarhul, probabil Synkellos sunt fii ai metropolei, si tot aici si-au acumulat cultura, în conditiile destul de vitrege ale dezorganizarii sistemului

educational în timpul crizei iconoclaste.

Daca locurile de origine le sunt destul de diferite, ceea ce-i uneste este faptul ca în cele din urma îsi petrec cea mai importanta parte a vietii la Constantinopol, într-o atmosfera politica si intelectuala care le e comuna în liniile ei generale.

Un alt element de posibila unitate între istoricii bizantini este originea sociala, care poate justifica fidelitatea lor pentru acelasi set de valori, asa cum reies acestea din operele lor. În mare, în cazul autorilor pentru care dispunem de date biografice relativ certe, putem afirma ca fac parte din elita sociala bizantina. Sunt câteva situatii în care putem vorbi de o origine aristocratica sigura: Procopius si Hesichius Milesius sunt numiti fiecare "illustrios" de catre autori posteriori. Petrus Patricius et Magister indica prin însusi cognomenul pe care îl poarta apartenenta sa la clasa superioara, iar daca e sa-l credem pe Procopius, era unul din oamenii cei mai bogati ai vremii sale, chiar suspectat la un moment dat ca si-ar fi adunat averea prin mijloace nu tocmai cinstite. Theophilact Simocata face parte din aristocratia provinciala egipteana, fiind, asa cum am mai spus, ruda cu guvernatorul provinciei. Despre Theophanes Confesorul si Nikephor Patriarhul avem date care ne permit sa-i plasam de asemenea între personajele provenite din familii situate pe cea mai înalta treapta a scarii sociale. Despre familiile din care provin Nonnosus, Agathias, Menander, chiar daca nu se poate afirma cu aceeasi certitudine ca sunt aristocratice, se poate spune însa ca sunt bogate si/sau prestigioase. Activitatea diplomatica presupune în afara unor calitati personale si prestigiul si bogatia personajului trimis în misiune, al carui rang nu trebuie sa jigneasca prin neimportanta sa pe cel caruia i se adreseaza solia. Ori despre Nonnosus stim ca era al treilea diplomat cunoscut din familia sa. Tatal lui Agathias are o scoala de retorica în capitala, si-si permite trimiterea fiului sau la studii la Alexandria. Pe de alta parte, Agathias se învârte într-un cerc de literati iubitori de poezie, din care fac parte personaje destul de bine situate, ceea ce ne poate sugera ca statutul social al autorului nostru era destul de ridicat. Menander marturiseste cu sinceritate ca a tocat o avere importanta înainte sa se apuce de treburi mai serioase, cum ar fi scrierea istoriei, în timp ce fratele sau reuseste sa termine studiile de drept destinate tinerilor de conditie înalta, deci trebuie sa presupunem ca situatia materiala a familiei sale era foarte buna.

Dincolo de datele biografice, si în cazul istoricilor bizantini, ca si în ceea ce-i privea pe autorii latini, mai mult decât categoria sociala careia îi apartin prin nastere, conteaza tipul de solidaritate pe care îl afiseaza, faptul ca se fac purtatorii de cuvânt ai marilor proprietari de pamânturi, precum Procopiu, sau macar ca împartasesc stereotipurile sociale si culturale ale elitei, asa cum vom vedea din analiza mai detaliata a operelor lor.

Problema confesiunii religioase a autorilor bizantini a fost pusa cu destula insistenta într-o vreme, când crestinismul unor autori de secol VI a stat sub semnul întrebarii, datorita evitarii terminologiei crestine. Astfel, crestinismul lui Hesichius Milesius a fost pus la îndoiala mai ales datorita formei lucrarii sale, care este cea a analelor de tip pagân mai degraba decât a unei cronici crestine. Procopius a fost suspectat de criptopagânism, sau cel putin de scepticism, începând din secolul trecut, cu F. Dahn si continuând pâna aproape de zilele noastre la Downey, Veh sau Evans. Aceste acuzatii s-au bazat pe sublinierea în operele sale a polaritatii bine-rau, pe acceptarea fara probleme a miraculosului de tip pagân, inclusiv atunci când îi considera pe Iustinian si Teodora demoni întrupati, pe recurenta apelurilor la întâmplare (*tyhé*) ca factor explicativ al

istoriei - care ar fi facut din el un rationalist. Argumentele cele mai puternice în aceasta directie erau extrase din felul în care evita folosirea termenilor crestini, folosindu-se de circumlocutiuni care dadeau impresia de detasare sau de lipsa a familiaritatii cu realitatile crestine. De exemplu, când vorbeste despre circumstantele în care lui Iustinian i se povesteste, pentru a-l convinge sa plece în expeditia anti-vandala, visul unui episcop, acesta este prezentat prin formularea care parca s-ar adresa unor necunoscatori ai ierarhiei bisericesti "unul diintre preotii pe care ei îi numesc episcopi". De asemenea, când se refera la calugarii ucisi de persi cu ocazia asediului Amidei, acestia sunt astfel prezentati: "cei mai asceti dintre crestini, pe care ei îi numesc calugari". Totul suna ca si cum istoricul ar vorbi contemporanilor sai ca etnologii de astazi despre moravurile cine stie caror triburi îndepartate si obscure. Ori necesitatea explicarii crestinismului supusilor constantinopolitani ai lui Justinian pare cu totul absurda, pentru a fi vorba de o ignoranta reala. Cauza acestui tip de exprimare a fost demonstrata a fi de fapt tipul de istorie clasicizanta scrisa de Procopius, care nu îngaduia folosirea neologismelor, asa cum erau cele referitoare la crestinism. De altfel, crestinismul, chiar conventional, asa cum îl defineste Averil Cameron, este evident, si marcheaza întreaga sa opera, în care divinitatea crestina este cauza ultima a evenimentelor. "Dumnezeu a salvat Apameea", spune el undeva, si tot Dumnezeu a trimis asupra oamenilor marea epidemie din 542, ca sa nu mai pomenim frecventele sale apeluri la miraculosul crestin, ca de exemplu protejarea de catre Sf. Petru a unei parti din zidul Romei în timpul asedierii orasului de catre Vitiges.

Am discutat mai pe larg despre Procopius, deoarece este cazul cel mai evident de aparenta ocultare a realitatilor crestine, si deoarece el a fost si cel mai controversat. Dar aceasta nu înseamna ca alti autori de istorie de tip clasic au scapat cu totul de aceste banuieli, Agathias si Menander suscitând la rândul lor întrebari datorita obstinatiei cu care încearca sa evite folosirea terminologiei crestine. Agathias nu spune în opera lui mai nimic despre problemele religioase nu pentru ca ar fi fost pagân si acestea nu l-ar fi interesat, ci deoarece dorea sa scrie o istorie politica, în care evenimentele religioase nu-si aveau locul, acestea constituind domeniul istoriei eclesiastice. Crestinismul sau e însa clar si sincer, evident în felul în care face din pietate cauza succesului în lupta sau în aprecierea sa pentru franci, bazata pe comunitatea de credinta dintre ei si bizantini. În aceeasi traditie, si Menander, desi crestin, evita terminologia crestina din aceleasi ratiuni pentru care nu foloseste latinisme, pentru a conserva puritatea atticei în care scrie. Conventiile de limba si stil ramân atât de puternice, încât de-abia Theophilact Simocata poate exprima deschis crestinsmul sau într-o istorie scrisa în maniera clasica.

În mod paradoxal, Malalas, cel considerat întemeietorul "cronicii calugaresti", a fost suspectat de a nu fi atât de ortodox pe cât ar fi fost normal, si de a avea unele simpatii monofizite. Atasamentul sau pentru Antiohia, zona puternic marcata de tendinte divergente în plan religios, parea sa justifice un asemenea punct de vedere. De fapt însa, aparenta sa simpatie pentru monofiziti se datoreaza preluarii necritice (cum i se întâmpla frecvent) a unor pasaje din posibile surse monofizite pe care le-ar fi putut folosi. De fapt, în felul în care scrie, Malalas se dovedeste un ortodox sincer, suporter zelos al lui Iustinian, caruia îi aproba fara discutii persecutiile religioase. Pe de alta parte, relativ putina atentie pe care o da luptelor religioase contemporane nu îngaduie nici cealalta extrema, anume identificarea sa cu patriarhul Ioannes Scholastikos. Problema confesiunii nu se mai pune la autorii de secol VIII si IX, care sunt ortodocsi militanti, unii chiar

persecutati pentru convingerile lor anti-iconoclaste. Prin urmare, operele lui Nikephor Patriarhul, dar mai ales cea a lui Theophanes Confesorul au un caracter religios militant împotriva ereziei nemaiîntâlnit cu atâta pregnanta pâna acum.

Se observa deci o mare omogenitate sociala si confesionala a istoricilor analizati, fie ca este vorba de cei latini, fie de cei orientali, ceea ce nu înseamna ca eludam ceea ce-i deosebeste. Ceea ce dorim sa subliniem acum este existenta unor puncte comune ale biografiilor acestora, care sa permita întelegerea trasaturilor asemanatoare ale conceptiilor pe care operele lor le manifesta.

O asemenea omogenitate reala, în pofida diferentierilor datorate datei la care scriu, contextului politico-social sau pur si simplu deosebirilor de personalitate, este explicabila în masura foarte mare prin instructia pe care au primit-o si prin tipul de cariere pe care îl urmeaza. Constatam o serie de asemanari între istoricii latini si cei de limba greaca, în sensul ca toti sunt beneficiarii unui tip de educatie în mare masura tributar celui antic. Apar si deosebiri, în sensul caracterului mult mai pregnant clerical al culturii pe care o au autorii occidentali, în conditiile unei mai rapide decaderi a scolilor publice si a refugierii vietii intelectuale în manastiri si centre episcopale. De asemenea, se observa preferinta occidentala pentru cariere eclesiastice, în vreme ce rasaritul ofera în continuare pâna mai târziu plasament important în viata laica. (Dar în sec VIII-IX cei trei autori importanti sfârsesc cu totii prin a îmbratisa cariere eclesiastice).

Autorii latini si bizantini apartin aceleiasi traditii culturale, greco-latine, care caracteriza spatiul european politiceste definite de Imperiu. Cultura lor, chiar transformata, "saracita" daca vrem sa o raportam la cea antica, ramâne una clasica, în pofida altoiurilor crestine pe care le primeste. Responsabil de aceasta situatie este sistemul educational de sorginte antica, pastrat în grade diferite în cele doua parti ale fostului Imperiu. Încetatenite prin opera lui Martianus Capella, cele sapte cai ale îmbogatirii spiritului ofera baza unei instructii care din ce în ce mai mult subliniaza formarea bunului crestin. Accentul este pus în vest mai ales pe gramatica, arta de a vorbi corect, care în cele din urma subordoneaza toate domeniile stiintei. Importanta cea mai mare o are deprinderea latinei, scop în care sunt folositi atât autorii pagâni, cât si cei crestini. Desi înca nu exista diferente notabile între cultura unui laic si cea a unui cleric, începând din secolul al V-lea, cultura pe care o împartasesc membrii familiilor senatoriale, indiferent de tipul de cariera ales, este una cu caracter predominant eclesiastic.

Reconstituirea tipului de instructie primit de fiecare dintre autorii occidentali se poate face pe baza datelor biografice de care dispunem, dar si prin analiza straturilor culturale prezente în operele lor, prin identificarea autorilor citati sau folositi. Daca prima metoda pacatuieste prin faptul ca pune la îndemâna noastra prea putine date, cea de-a doua are dezavantajul imposibilitatii controlului veridicitatii informatiei. De exemplu, la Iordanes s-au depistat multe "sedimente" ale lecturilor din autorii clasici, dar biografia operei sale ne împiedica sa tragem concluzii asupra legaturii dintre acestea si cultura propriu-zisa a autorului. Cum el, dupa propriile declaratii, a abreviat opera lui Cassiodor, de cele mai multe ori ecourile clasice se datoreaza eruditiei acestuia din urma. Spuneam mai sus ca Iordanes se considera pe el însusi *agramatus*, ceea ce ar putea indica o constiinta a precaritatii instructiei sale în artele liberale. E greu de spus unde si-a putut însusi cultura pe care o are, dar îndelungatele contacte ale familiei sale cu generalii

barbari, probabil pe cale de romanizare si înconjurati de un anturaj în care sigur nu se gaseau doar razboinici, i-ar fi putut facilita accesul la instructie, sau macar oferi motivatia pentru aceasta, în vederea intrarii în serviciul lor. Pe de alta parte, faptul ca si tatal sau era un stiutor de carte, ne indica o anume traditie familiala care a mers nu doar în directia romanizarii ci si a adoptarii rudimentelor de cultura specific romane. Supravietuirea scolilor urbane în partea de Rasarit a Imperiului e înca o realitate în secolul al VI-lea, si chiar daca Iordanes e mai degraba un autodidact faptul e semnificativ pentru conturarea climatului cultural în care s-a format.

În ceea ce priveste educatia lui Grigore din Tours, ne aflam pe un teren mai sigur. Stim ca de ea s-au ocupat unchii sai, personaje cu înalte functii eclesiastice. Putem sa presupunem ca locul privilegiat al desfasurarii studiilor a fost palatul episcopal, care în acea epoca tindea sa se afirme din ce în ce mai mult drept centru de cultura, e drept, preponderent bisericeasca, în detrimentul scolilor publice în declin. Faptul ca se plânge a fi trait într-o epoca în care lipsesc gramaticii ar putea sugera tocmai aceasta împutinare a scolilor, întrucât în Galia cele de retorica îsi înceteaza activitatea la sfârsitul secolului al VI-lea. În aceste conditii, fara sa fie total lipsit de accesul la clasici, cel putin într-o prima instanta instructia sa a pus accentul pe familiarizarea cu cartile sfinte. Constient de lacunele pe care le are, încearca permanent sa le suplineasca prin lecturi din autorii pagâni, prin care spera sa obtina o îmbunatatire a limbii si stilului folosite. Posibilitatea de a gusta un poet rafinat si sofisticat ca Venantius Fortunatus trebuie sa se fi datorat unor lecturi clasice prin care sa se familiarizeze cu subtilitatile literaturii latine. De altfel, cel putin *Eneida* lui Virgiliu pare sa fi fost cu adevarat citita, chiar daca fragmentar. În decursul vremurilor, i s-a reprosat adesea lui Grigore calitatea scazuta a stilului si greselile de limba, fara a se tine seama ca acestea din urma erau în general grafice, putând sa apartina copistilor epocilor posterioare, iar stilul simplu a reprezentat o optiune deliberata a autorului dornic sa asigure operei sale o audienta crescuta. De fapt cultura sa este de buna calitate pentru vremea respectiva, iar stilul are un suflu oratoric demonstrând o impregnare literara profunda. Deci vestita *Prefata* în care deplânge decaderea culturala a Galiei este o constructie retorica, menita sa apere acel *sermo rusticus* pe care autorul l-a ales si care nu e deloc rezultatul unei incapacitati literare, deoarece, atunci când doreste, Grigore poate folosi ornamentele retorice.

O traiectorie intelectuala oarecum asemanatoare are si Isidor, deoarece primele notiuni de cultura asumate sub supravegherea fratelui sau Leandru, episcop cu o foarte buna cultura clasica, trebuie sa fi avut un mai puternic caracter clerical. Opera sa capitala, *Etimologiile*, demonstreaza însa o familiarizare perfecta cu operele clasice si o dorinta imensa de a salva si a transmite mai departe un patrimoniu spiritual altfel sortit probabil pieirii. Felul în care trateaza cele sapte cai ale *triviumului* si *quadriviumului* demonstreaza totala sa adeziune, cel putin teoretica, la sistemul educatiei de traditie antica. Un tablou al nivelului cultural al lui Isidor n-ar fi însa corect daca n-am recunoaste si o carenta esentiala: stiinta pe care el o rezuma si o lasa mostenire Evului mediu este cea latina, si lucrarile pe care le consulta si le abreviaza sunt de expresie latina. Episcopul din Sevilla, în secolul al VII-lea, în conditiile recentei prezente bizantine în sud-estul Spaniei, nu mai stie greaca. Faptul ar putea parea paradoxal, dar explicatiile pot invoca transformarea si simplificarea sistemului de învatamânt care se adresa acum nu doar fiilor familiilor senatoriale romane, ci si barbarilor. Poate fi însa vorba si de o optiune deliberata de a

ignora limba si cultura dusmanilor care au încercat sa ocupe tara si care mai sunt si eretici adepti ai schismei celor trei capitole sau ai celorlalte doctrine heterodoxe ale Orientului. Pentru aceasta din urma interpretare pledeaza si faptul ca în *Etimologii* îl ignora cu buna stiinta pe Iustinian din rândul marilor legislatori ai lumii. În cele din urma, nimic nu este mai semnificativ în ceea ce priveste cultura lui Isidor decât faptul ca activitatea sa intensa pe acest tarâm a reusit sa dizloce relativa atonie culturala a Spaniei si sa declanseze o miscare de revigorare, de renastere a literelor si stiintelor care a purtat chiar numele episcopului din Sevilla. Gândita ca o restaurare a civilizatiei romane, opera întreprinsa de Isidor avea însa, în cele din urma, sa marcheze un pas important spre Evul Mediu.

Beda Venerabilul traieste într-un spatiu unde latinitatea are doar expresie culturala, nu si etnica, ceea ce marcheaza caracterul exclusiv livresc si scolar al formatiei sale. Daca peisajul cultural al secolului al VII-lea englez este destul de sarac, activitatea lui Benedict Biscop, neobositul aducator de manuscrise din bibliotecile si scriptoriile de la Roma, crease spre sfârsitul veacului conditii pentru reînnoirea intelectuala. Ori nu trebuie sa uitam ca Beda se afla printre beneficiarii directi ai acestei miscari intiate în manastirea Wearmouth-Yarrow, unde Benedict a desfasurat o mare parte a activitatii sale. Ceea ce este foarte interesant în cazul calugarului englez este ca, la fel ca Isidor, ajuns prin studiul propriu la un nivel cultural remarcabil pentru epoca sa, doreste sa-i ridice si pe altii prin instructie, astfel încât primele sale opere sunt unele pur didactice, destinate în primul rând tinerilor calugari din manastirea sa. Astfel, pentru a deslusi tainele mestesugului necesar copierii manuscriselor scrie un tratat *De orthographia*; *De arte metrica* este o gramatica poetica; *De natura rerum* reprezenta o intiere în tainele naturii prin deprinderea unor rudimente de stiinta. Trebuie însa observat ca orientarea acestor opere, ca si a culturii în general pe care o are Beda este religioasa, separata din ce în ce mai mult de ceea ce ar fi putut însemna o formatie intelectuala laica, daca aceasta s-ar fi putut mentine în Occident dincolo de secolul al VI-lea. Formatia lui Beda a fost ecleziastica, si în acelasi spirit îsi educa discipolii, pentru ca fara aceasta clericalizare a culturii, sansele de supravietuire ale acesteia ar fi fost nule. Opera sa însa depaseste prin importanta cadrul strâmt al manastirii, facând din autorul sau "un médiateur capital entre l'extreme fin de l'Antiquité tardive et les prodromes de la renaissance carolingienne".

Stim deja despre Paul Diaconul ca si-a început învatatura cu un gramatic la curtea regala din Pavia. Faptul e semnificativ în ilustrarea îngustarii bazei sociale a elitei educate si în evidentierea preluarii de catre curtile monarhilor vremii a unora din atributele disparutelor scoli publice urbane. Continutul educatiei pe care a primit-o nu ne este foarte clar; în orice caz, trebuie sa fi fost vorba de gramatica latina si poate chiar de elemente de retorica, tinând seama de stilul destul de elevat al operelor sale, scrise într-o latina de foarte buna calitate; de asemenea se pare ca a învatat si greaca. Nu stim daca preceptorul lui Paul era sau nu cleric; el însusi îmbratiseaza însa foarte repede o cariera ecleziastica, devenind diacon. Ca si Beda, desfasoara o activitate didactica, de data aceasta în cercurile puterii, fiindu-i încredintata educatia Adalpergai. Din acest motiv, unele din operele sale, cum ar fi *Romana*, au avut de la început o finalitate didactica. Recunoasterea internationala a nivelului culturii sale este cel mai bine ilustrata în retinerea sa la curtea lui Carol cel Mare, ceea ce l-a plasat printre artizanii renasterii carolingiene.

În acest moment, discutia despre nivelul cultural al istoricilor latini poate sa se încheie cu o prima concluzie referitoare la contributia lor la mentinerea unor elemente ale

Antichitatii fara de care renasterea din secolul al VIII-lea n-ar fi fost posibila. Contributia Italiei lui Cassiodor, primul parinte al *Geticii*, si a lui Paul Diaconul, se întâlneste cu cea a Spaniei revigorate de Isidor si cea a Britaniei care prin Alcuin si-l reaminteste pe Beda, la curtea unui monarh care i-a renegat pe înaintasii sai merovingieni imortalizati de Grigore din Tours, dar a beneficiat în plan cultural de mentinerea unor lumini precum a acestuia din urma, oricât i-ar fi palit stralucirea cu trecerea secolelor.

În ceea ce-i priveste pe autorii bizantini, trebuie sa observam o evolutie oarecum asemanatoare în accentuarea caracterului clerical spre sfârsitul perioadei care ne intereseaza, fara ca dimensiunile fenomenului sa fi fost aceleasi ca în Occident. Dimpotriva, cel putin pentru secolele VI-VII putem sustine mentinerea aici a scolilor publice, destinate ce-i drept, tot crestinilor, dar care îsi formau elevii în vederea unor cariere laice. În Orient totul concura la aceasta: mentinerea mai îndelungata a structurii urbane, care nu se modifica esential decât începând cu secolul al VII-lea, mentinerea administratiei imperiale care face apel în permanenta la specialisti laici, conservarea gustului pentru literele clasice a caror conciliere cu crestinismul le-a permis supravietuirea, chiar diminuata, în întreaga perioada bizantina. Criza secolului al VII-lea, care semnifica pentru Bizant sfârsitul unui mod de existenta marcat de civilizatia urbana a Antichitatii, a facut trecerea spre o perioada calitativ distincta în ceea ce priveste educatia. O mare ruptura care modifica destinele sistemului de educatie si în consecinta ale culturii bizantine este reprezentata de iconoclasm, în timpul caruia dispar scoli, profesori si mai ales carti, iar pierderea provinciilor orientale lipseste imperiul de un rezervor fertil de inteligente si forte creatoare. Iconodulia iesita victorioasa, în pofida încercarilor de revenire la trecut în plan religios, n-a realizat o sudura perfecta cu traditia. Cei în mâna carora se vor afla pentru câteva secole destinele culturii bizantine vor fi calugarii persecutati de iconoclasm, care îsi vor lua revansa, impunându-si propriile conceptii.

Despre autorii din secolele VI-VII pentru care dispunem de mai multe date, putem afirma cu certitudine ca au facut studii de retorica, prin care li se deschidea calea practicarii avocaturii si mai departe a intrarii în administratia imperiala. De asemenea, aceste studii erau cele care îi puneau în contact cu autorii clasici al carui studiu era imperios necesar cuiva care îsi dorea preocupari literare. Mimesisul atât de caracteristic tuturor genurilor literare bizantine presupunea tocmai posibilitatea de a fi familiarizat cu clasicii, imitati în limba, stil, uneori chiar structura a operei. Retorica era esentiala cuiva care dorea sa realizeze opere al caror impact asupra receptorilor era înca asigurat prin lectura publica în secolele VI-VII. Dialogul imaginat de Theophilact Simocata în debutul istoriei sale este construit ca pentru o reprezentatie teatrala, iar ideea ca este necesar sa fie fermecata o audienta sugereaza tocmai o astfel de lectura publica. Astfel, studii de retorica au facut Procopiu, Petrus Patricius, Agathias, Theophilact Simocata, Malalas. Avem toate motivele sa presupunem ca si ceilalti autori de istorii de tip clasic se aflau în aceeasi situatie, întrucât în perioada respectiva aceasta era singurul tip de formatie imaginabil pentru cineva care nu îmbratisa o cariera eclesiastica. Menander, chiar daca nu-si termina studiile la drept la timpul lor, abandonându-le pentru palestra, îsi compenseaza lacunele în momentul în care se hotaraste sa scrie istorie, cheltuindu-si noptile cu lectura autorilor ilustri din trecut. Nu mai avem aceeasi certitudine în privinta formatiei autorilor de secol VIII, dar unele indicii exista si aici. Synkellos scrie o cronica sfârsita cu domnia lui Diocletian, ceea ce presupunea familiaritatea cu o serie de autori

antici a caror întelegere trebuia sa-i fie facilitata de studii de buna calitate, superioare celor pe care le-ar fi putut acumula într-o manastire. Cum Nikephor si Theophanes provin din familii foarte bune si au fost la început dedicati unor cariere laice, pe care le-au abandonat dupa un numar semnificativ de ani, trebuie sa fi beneficiat de o formatie laica, la nivelul pe care aceasta îl mai putea atinge în acei ani de criza în planul cultural. Despre formatia intelectuala a lui Ioannes Antiochenus, despre care stim ca a fost calugar, e greu de spus ceva care sa iasa din sfera presupunerilor. Singurele indicii pe care le avem ne sunt oferite de fragmentele pastrate din cronica sa, care ne releva un autor cu mai mult spirit critic si cu mai multa stiinta într-ale folosirii izvoarelor decât înaintasul sau Malalas, ceea ce ar pleda catre o formatie compatibila cu a celorlalti. Observam deci ca în orient scoala îsi pastreaza functiile, fara sa le cedeze înca manastirii, asa cum se întâmplase în vest, ceea ce explica într-o mare masura impresia de continuitate pe care, în pofida transformarilor, o lasa evolutia culturala bizantina. În acest moment constatam ca pe baza esantionului analizat aici, distinctia dintre istorici si cronicari, facuta de Krumbacher pe baza originii sociale, a nivelului de instructie si a culturii, nu se mai sustine. Pentru Beck, dintre autorii acestei perioade, singurii reprezentanti autentici ai cronicii calugaresti sunt Synkellos si Theophanes.

Singura deosebire care s-ar mai putea sustine între cele doua categorii ar fi aceea de limba, attica în cazul istoricilor, limba populara cu inflexiuni bisericesti pentru cronicari. Conservatorismul bizantin, fidelitatea pentru clasicism a determinat înca din secolul V î. Hr. "înghetarea" limbii literare în ceea ce a fost considerat a fi forma ei perfecta: dialectul attic. Consecinta a fost în timp ruptura între limba scrisa si cea vorbita si îngustarea progresiva a categoriei posibililor receptori ai operelor literare, inclusiv istorice, la numarul celor care beneficiau de posibilitatea deprinderii în scoala a unei limbi în acelasi timp moarta si artificiala. Autorii care scriu istorie clasica folosesc aceasta attica, pentru a încadra într-un ansamblu armonios fragmentele pe care le preiau uneori literal din operele antice. De aceea, Agathias se scuza pentru insuficienta lecturilor sale din clasici care i-ar fi fost necesare scrierii unei istorii de mai buna factura, iar Menander, dupa ratarea finalizarii studiilor în cadru organizat, trebuie sa compenseze prin lecturi nocturne pentru a deprinde secretele limbii si stilului necesare tipului de istorie pe care dorea sa-l scrie.

Crestinarea societatii grecesti si traducerile cartilor sfinte dau si limbii biblice a Septuagintei statut literar, introducând un nou palier al expresiei artistice. În secolul VI, când cu Malalas se impune genul asa numitei "cronici monahale" (Mönchschronik), si limba biblica se îndepartase de vorbirea populara, astfel încât ne putem întreba în ce masura cronicile calugaresti sunt scrise într-un limbaj mult mai putin artificial decât istoriile clasice. Evident, gradul lor de accesibilitate este mai mare, dar nu trebuie sa ne iluzionam ca ele ar fi putut fi usor întelese de un public care sa nu faca parte din elita.

Ajunsi în acest stadiu al discutarii dihotomiei dintre limba autorilor de opere istorice si limba vorbita de contemporanii lor, trebuie sa observam o evolutie în mare masura similara în Occident. Aici crestinismul, traducerea Bibliei în latina si productia religioasa autohtona au faurit de timpuriu, sub pana unor intelectuali de calibrul lui Ieronim si al lui Augustin, o latina adecvata lucrarilor cu caracter religios, dar care îsi pastreaza eleganta si calitatea. Refugierea mai timpurie a productiei culturale exclusiv în mediul monastic marcheaza aici de o maniera particulara evolutia limbii, pentru care istoricii nostri sunt foarte ilustrativi, folosind o latina târzie cu nuante biblice.

Limba lui Iordanes este corecta si pe alocuri eleganta, fapt usor de înteles daca tinem seama ca unele întorsaturi de fraza trebuie sa fi fost preluate de la Cassiodor. Grecismele identificabile ocazional în operele sale îndreptatesc teoriile care vad în *Getica* o opera realizata la Constantinopol sau oricum, în partea orientala a Imperiului. Oricum, e de presupus ca limba în care scrie putea fi înca înteleasa de majoritatea populatiei unui imperiu unde la curte se vorbeste înca latina sub Justinian.

Latina lui Grigore din Tours, acuzata de decadere în raport cu standardele clasice, raspunde de fapt unui imperativ pe care clericii occidentali l-au resimtit cu putere: nevoia de a fi întelesi de membrii comunitatii careia i se adresau, si care vorbeau dialecte pe cale de a se îndeparta chiar de latina vulgara. Din necesitati pastorale, clericii accepta uneori devieri de la norma, si Grigore nu face exceptie, chiar daca acum ne referim la opera sa istorica si nu la cea apologetica sau pastorala. Însa, în opinia episcopului din Tours, finalitatea era aceeasi, astfel ca si nivelul latinei sale, ca si cel al stilului, trebuia sa fie accesibil.

La Isidor se face simtita si în ceea ce priveste limba în care scrie dorinta de reluare a legaturilor cu trecutul clasic. Operele sale sunt scrise într-o latina care încearca sa respecte standardele de eleganta ale epocii clasice, chiar daca talentul literar nu este principala calitate a episcopului din Sevilla.

Latina lui Beda este eleganta si clara, lucru explicabil în conditiile în care e rezultatul unei eruditii livresti si nu e contaminata cu dialecte romanice vii, asa cum se întâmpla pe continent. Interesant este, în ceea ce-l priveste, faptul transmis de biografii sai, care ne permit sa cunoastem atasamentul lui Beda pentru limba sa materna. El ar fi dorit sa se realizeze traduceri ale cartilor sfinte în limba poporului sau, în acelasi sens în care Grigore pleda pentru accesibilitate într-o latina care nu se îndepartase chiar atât de mult de limba vorbita. Iar pe patul mortii, înainte de a-si da sufletul, recita o poezie în limba parintilor sai.

Problema dualismului limba materna-limba a operei istorice se pune de o cu totul alta maniera la Paul Diaconul. Stim ca a folosit pentru istoria sa si izvoare orale, consemnând vechi traditii longobarde, dar putem fi siguri ca el mai vorbea limba înaintasilor? Mirarea sa fata de cazul bulgarilor care pe lânga latina îsi mai vorbesc si limba proprie ar putea sugera ca în Italia longobarda a vremii sale bilingvismul a devenit o exceptie. Latina pe care o foloseste în operele sale este destul de corecta în raport cu standardele clasice si se pare ca a modelat limba eruditilor medievali, dar marturiseste prin însasi corectitudinea sa realizarea rupturii între cele doua nivele ale limbii, caci în mod sigur n-ar mai fi putut fi înteleasa de vorbitorii obisnuiti, lipsiti de instructie. Renasterea carolingiana, restabilind puritatea latinei, i-a blocat evolutia pâna atunci oarecum paralela cu a viitoarelor limbi romanice si a transformat-o într-o limba moarta, la fel de artificiala ca attica autorilor bizantini.

Separati de marea masa prin origine, studii, limba în care scriu, autorii nostri se disting si prin carierele îmbratisate si functiile îndeplinite, prin care unii sunt foarte aproape de sfera puterii. Prima observatie interesanta este ca nici unul dintre autorii analizati, atunci când ne ofera date despre sine, nu pune în primul plan calitatea sa de istoric, ci întotdeauna pune accentul pe statutul sau social care îi este conferit de profesie sau de functie. Faptul este normal în conditiile absentei unei autonomizari si profesionalizari a istoriei, dar semnificativ pentru felul în care autorii de opere istorice îsi

Tipurile de cariere pe care autorii bizantini le pot îmbratisa au ramas mai multe: în sfera laica prezinta interes cea juridica, administrativa, (Procopiu, Theophilact Simocata, Nikefor si Theophanes în prima parte a biografiei lor), diplomatica, (Petrus Patricius si Nonnosus), la care accidental se poate adauga si una militara (probabil cazul lui Menander) iar de cealalta parte este posibila optiunea pentru o cariera eclesiastica (exemplele cele mai clare sunt oferite de Ioannes Epiphaniensis, secretar al Patriarhului din Antiohia si de Nikephor, devenit patriarh din considerente probabil politice). Între cele doua sfere mari exista puncte de contact, posibilitati de trecere, dar într-un singur sens: din domeniul laic înspre cel religios, asa cum a fost cazul cu Nikefor si Theophanes. În Occident, în conditiile generale discutate pâna acum, evantaiul optiunilor posibile s-a redus drastic. Daca Iordanes a mai avut pe la mijlocul secolului VI posibilitatea unei cariere laice, de secretar al unui general barbar, "conversiunea" pare sa sugereze ca în cele din urma a parasit viata seculara, intrând în rândurile clerului. Ceilalti îmbratiseaza de la început cariere eclesiastice, carora unii le sunt destinati chiar din copilarie (ne amintim ca Beda intrase în manastire la 7 ani, iar numele crestin al lui Paul sugera menirea sa unei vieti consacrate divinitatii). Singura distinctie care se poate opera în Occident este între calugari (Beda, Paul) si episcopi, (Grigore si Isidor) apartinatori clerului secular, care au asociate functiei si anumite roluri politice de care va mai fi ocazia sa discutam.

Se poate observa ca tipologia autorilor de lucrari istorice propusa de Guenée pentru spatiul occidental este valabila cu anumite nuante si pentru Bizant. Autorul francez arata ca, în Apus, în primele secole medievale cei ce scriu sunt episcopi, apoi, pe masura ce acestia nu mai au ragazul necesar, stafeta este preluata de calugari; mai pot exista istorici de curte, care asteptau recompense materiale de la un patron, si de asemenea istorici birocrati, care îndeplinesc anumite functii în cadrul curtilor monarhice sau princiare, la care se adauga amatorii, eruditii, anticarii. În Rasarit, persoanele cu înalte functii eclesiastice scriu relativ târziu opere istorice în cadrul perioadei la care ne referim, primii care se manifesta în acest domeniu fiind cei pe care i-am putea încadra în categoria cuprinzatoare a istoricilor birocrati.

În ceea ce priveste implicarea politica propriu-zisa, dintre istoricii apuseni, singurul despre care putem afirma cu certitudine ca a avut un rol politic important este Isidor. Pozitia sa avusese de beneficiat de pe urma faptului ca fratele sau Leandru fusese artizanul convertirii vizigotilor la dreapta credinta sub Reccared, eveniment religios caruia trebuie sa i se confere întreaga valoare politica pe care a avut-o în epoca sa si în perspectiva. Isidor, succedând fratelui sau în scaunul sevilan, nu face decât sa continue o traditie a influentei exercitate asupra capetelor încoronate. Legaturile sale cu regele Sisebut, la cererea expresa a caruia scrie un tratat despre natura lucrurilor sau cu Sisenand, caruia îi dedica *Historia Gothorum* depasesc caracterul unor simple relatii magistru-discipol. Isidor a putut exercita functia de consilier al regilor vizigoti, pastrându-si în acelasi timp întreaga influenta religioasa, ceea ce face sa-l vedem prezidând Conciliul al IV-lea de la Toledo. Semnificatia faptului poate fi înteleasa numai în specificul istoriei Spaniei vizigote, unde, datorita frecventelor uzurpari si crize dinastice, doar biserica, prin intermediul conciliilor care devin o originala institutie peninsulara, poate asigura un minimum de stabilitate politica.

Grigore din Tours, ca episcop al unuia din cele 11 scaune metropolitane ale Galiei, dispunea de puterea pe plan local atasata în Antichitatea târzie acestor conducatori religiosi. Istoria sa ni-l prezinta ca pe un apropiat al cercurilor puterii de la curtea regilor

merovingieni, cu care are frecvente discutii, uneori chiar dispute, precum cu Chilperic. Rezistenta pe care o opune acestuie rege în probleme de drept canonic poate indica atât un om al bisericii sigur de sprijinul divinitatii, cât si un personaj puternic, nu doar moralmente, care îndrazneste sa conteste atotputernicia regala. De asemenea, prietenia care îl leaga de regele Gontran ne arata pozitia sa relativ înalta în cadrul societatii merovingiene.

Cassiodor, sursa principala a lui Iordanes, fusese, dupa cum se stie, leal colaborator al lui Teodoric ostrogotul si al urmasilor acestuia, implicat profund în politica interna si externa a curtii de la Ravenna. Ecouri ale pozitiei sale politice si ale conceptiei atasata acesteia transpar în *Getica* lui Iordanes, dar într-o masura greu de stabilit. Cât despre Iordanes ca atare, în absenta unor date biografice sigure, e greu de spus daca va fi jucat vreodata un rol politic important.

Paul Diaconul era un apropiat al curtii regale din Pavia, are apoi strânse relatii cu cea ducala din Benevent, iar la Aachen se numara printre oamenii de cultura aflati în anturajul lui Carol cel Mare. Nu putem însa sti în ce masura rolul sau cultural incontestabil s-a convertit vreodata în rol politic propriu-zis.

Situatia cea mai clara o are Beda, care nu-si paraseste aproape de loc manastirea, gasind în ea refugiul necesar în fata framântarilor veacului. Puterea efectiva nu l-a interesat nici macar la nivelul comunitatii sale monastice reduse, unde se multumeste cu situatia sa de magistru, fara sa caute recunoasteri prin functii eclesiastice.

Între istoricii orientali se afla de asemenea unii care se gasesc în grade diferite de apropiere de sfera puterii, fara sa fie totusi implicati la cel mai înalt nivel.

În calitatea sa de secretar al lui Belizarie, Procopius este o persoana importanta, care are acces la date de interes politic, poate si la unele fapte care tin de intimitatea cuplului imperial, data fiind relatia între împarateasa si Antonina, sotia generalului. Nu este însa un personaj de prim plan, nici daca acceptam teoria potrivit caruia ar fi fost o vreme prefect al Constantinopolului. Realizarea unui panegiric precum *De aedificiis* indica nu atât omul cu functie politica importanta, cât veleitarul care încearca sa obtina favoarea imperiala necesara doritei sale ascensiuni pe scena politico-sociala bizantina.

Mult mai aproape de centrul puterii reprezentat de împarat si curtea sa se dovedeste a fi fost Petrus Patricius, recunoscut, nu fara invidie, de altfel, de Procopius ca fiind unul din oamenii cei mai importanti si mai bogati ai vremii. Trimiterea sa într-o solie atât de importanta cum era cea de la curtea Amalasunthei, în momentul crucial în care aceasta ar fi pregatit transmiterea drepturilor sale curtii bizantine, indica pozitia detinuta de Petrus la curte. Si Nonnosus, sol în partile orientale, trebuie sa fi detinut o pozitie prestigioasa pe scena diplomatiei bizantine, cu atât mai mult cu cât continua o traditie familiala deja consolidata.

Lui Agathias, personalitate literara recunoscuta în cercul sau, alcatuit din oameni relativ importanti, e greu sa-i atribuim si un rol politic pe masura celui cultural pe care îl va fi avut în epoca. Pe de alta parte, însesi marturisirile sale indica faptul ca a dorit sa scrie istorie clasica la îndemnul prietenilor sai, nu din considerente politice, ci pentru a-si valorifica talentul si a-si mari faima literara.

Menander se situeaza pe alte pozitii, prin recunoasterea cu sinceritate, daca nu chiar cu putin cinism, ca interesul pentru studiu, inexistent în tinerete, i s-a trezit vazând în acesta un mod de a-si atrage favoarea împaratului Mauriciu. Daca va fi vizat recompense

materiale sau de alta natura, daca le va fi primit în urma scrierii Istoriei sale ajunsa fragmentar la noi, daca titlul de "protector" este chiar o dovada a reusitei planurilor sale, e greu de spus. Ramâne cert însa, pe baza putinelor date pe care le avem, ca structura personalitatii lui Menander facea din el un actor potrivit pentru rolurile politice care-i puteau fi încredintate.

Dubiile referitoare la realizarea obiectivelor lui Menander nu mai sunt valabile în cazul lui Theophilact Simocata, a carui cariera a avut de câstigat de pe urma scrierii *Istoriei domniei împaratului Mauriciu*, care servea legitimarii noii dinastii a lui Heraclius. E foarte posibil sa fi devenit înalt functionar imperial (*antigrapheus eparhos*) tocmai în urma onorarii "comenzii sociale" de a realiza o istorie în care interventia împotriva uzurpatorului Focas sa fi fost ceruta de reliefarea calitatilor împaratului atât de brutal îndepartat de la putere.

Ioannes Epiphaniensis si Georgios Synkellos, poate si autorul anonim al *Cronicii Pascale* au pozitii importante în ierarhia bisericeasca, fara sa putem însa spune în ce masura acestea se puteau converti în roluri politice de prim rang. E adevarat ca sunt integrati unor structuri de putere, care functioneaza însa în plan religios, si care pot functiona cu atât mai bine în momente de dezagregare sau de tulburari ca afecteaza puterea politica efectiva. În momentul în care schimbam perspectiva si ne reamintim importanta bisericii în societatea bizantina a epocii, rolurile lor religioase pot fi altfel valorizate.

Situatii aparte au Theophanes Confesorul si Nikephor Patriarhul, ambii aflati la confluenta dintre structurile de putere laice si eclesiastice. Nikephor ajunge în acel *cursus honorum* laic pe care îl strabate pâna la functia de consilier imperial, marturie a abilitatii politice pe care trebuie sa o fi manifestat. Am mai spus ca promovarea sa la rangul de pariarh are motivatii politice, si trebuie sa-l vedem îndeplinind în timpul pastoriei sale acele sarcini politice pentru care a fost mandatat. Caderea sa, datorata revirimentului iconoclasmului, este în fond urmarea unei schimbari în politica generala a imperiului, în care religia era numai unul din aspecte, chiar daca probabil cel mai important.

Theophanes renunta la o cariera laica promitatoare, care l-ar fi adus probabil tot mai sus în ierarhia administrativa a imperiului, pentru a se dedica vocatiei sale calugaresti. Nu este însa o vocatie pasiva, asa cum întâlneam în cazul occidental la Beda, ci una care presupune implicare în treburile comunitatii, acceptarea unor raspunderi de conducere, luare de pozitie activa în marile dezbateri de idei ale vremii. Si în cazul lui e valabil ceea ce spuneam mai sus referitor la Nikephor, caci sub haina iconoclasmului se ascund un întreg complex de factori de natura sociala, politica, etnica, astfel încât adoptarea sau respingerea sa, oricât ar fi justificata pur religios, presupune si o anume pozitie politica. Pentru convingerile sale religioase, implicând în mod necesar idei politice mai mult sau mai putin constientizate, Theophanes a ales sa fie un "marturisitor", suferind aproape martiriul.

Se poate observa, ca în proportii mai mari sau mai mici, prin biografia lor, autorii orientali si apuseni sunt cu totii mai mult sau mai putin în contact cu cercurile puterii politice, situati mai aproape sau mai departe de centrul reprezentat de curtile regale sau imperiala. "Apropiati" este un termen mai potrivit decât "implicati", întrucât, din enumerarea de mai sus, s-a putut observa ca nici unul dintre ei nu este un personaj politic de prim rang. Mai fertila pentru discutia noastra ar putea fi încadrarea lor în categoria

"intelectualilor" definiti nu în spiritul scolii franceze, care pune accentul pe exercitiul gratuit al inteligentei, ci într-o perspectiva care tine seama de plasarea în planul concret al relatiilor sociale. Astfel, Mario Mazza propune o definitie care ni se pare operanta pentru cazurile analizate de noi, conform careia intelectualul este mediatorul între productia culturala si societate, organizatorul culturii, inspiratorul societatii civile, într-un cuvânt "organizzatore del consenso". Aceasta calitate de mediator si inspirator poate explica impregnarea operelor lor cu ideile politice caracteristice epocii în care traiesc si creeaza. Pentru a vedea însa în ce masura îsi pot îndeplini functia de organizatori de consens care le-a fost cu atâta generozitate atribuita trebuie sa trecem la analiza altui element din lantul comunicarii, si anume receptorul.

La întrebarea: cine sunt receptorii operelor istorice ale Antichitatii târzii? raspunsul se va contura tinând seama de implicatiile altor doua elemente, si anume canalul de difuziune si codul folosit. Astfel, mesajul va putea ajunge la toti cei carora codul le este cunoscut si canalul accesibil.

Spuneam mai sus ca sub numele de cod întelegem limba în care este redactata opera respectiva, stilul ei, terminologia folosita de autori, conventiile literare, tot ceea ce presupune o anumita încifrare a mesajului care nu se poate recepta în mod automat. tinând seama de forma scrisa pe care au capatat-o lucrarile istorice de care suntem interesati, prima problema a receptarii este pusa de existenta unui public stiutor de carte. La nivelul elementar trebuie deci sa vorbim despre alfabetizare, care în aceasta perioada s-a restrâns într-o oarecare masura în raport cu perioada anterioara, fara sa dispara însa. Cum niciodata în lumea antica stiinta de carte n-a fost un fenomen de masa, trebuie identificate mediile sociale în care aceasta e repartizata în momentul la care ne referim.

Adoptarea modului de viata roman de catre membrii aristocratiei barbare a presupus si studiul literelor. Daca la început sunt consemnate rezistente, precum cea a nobililor ostrogoti fata de dorinta Amalasunthei de a-si educa fiul în maniera romana, se constata reusite chiar în aceasta perioada timpurie, ca în cazul lui Teodat, "cunoscator al limbii latine si al învataturilor platonice". Focarele de cultura sunt curtile monarhice ale vremii, iar animatorii lor pot fi chiar suveranii barbari, precum Chilperic la franci sau Sisebut la vizigoti, care prin comportamentul lor încearca probabil sa se conformeze modelului elenistic si roman de *philosophus coronatus*. În conditiile diminuarii rolului scolilor publice, aceste curti ofera locul potrivit acumularii culturii pentru fii aristocratiei, ca în mai înainte citatul caz al lui Paul Diaconul, care beneficiaza de un preceptor la Pavia. Nu doar la aceste nivele foarte înalte se constata existenta stiintei de carte; studii facute pe documente merovingiene au demonstrat ca pâna în secolul al VII-lea aristocratia franca este capabila în proportie mare sa se semneze, ceea ce este un indiciu pretios al alfabetizarii acesteia, chiar daca la un nivel redus, potrivit pentru noua clasa politica "qui n'avait pas de passé et que satisfaisait une culture elementaire". O alta categorie semnificativa a persoanelor stiutoare de carte o reprezinta clerul, a carui recrutare, mai ales la nivelele înalte este oricum aristocratica. Exemplul mai bine studiat al Galiei ofera modelul unor asezaminte monastice care, prin retragerea unor membri ai familiei regale france, devin relee importante pe traseul transmiterii influentei politice. Acestea sunt favorabile dezvoltarii stiintei de carte si studiului, datorita regulei benedictine, cea mai influenta în epoca, în care se face un loc foarte important activitatii intelectuale. Stim deja

ca Beda si-a conceput o serie de lucrari special pentru instruirea fratilor din manastirea sa; acelasi poate sa fi fost cazul acelor opere realizate de Paul Diaconul în retragerea la Monte Cassino care nu erau comandate de curtea carolingiana.

Concluzia preliminara este ca în Occident exista o patura de stiutori de carte care ar fi putut reprezenta publicul virtual al operelor istorice aflate în discutie, dar dificultatile sunt de a evalua cantitativ greutatea acesteia - cele mai optimiste estimari nu merg dincolo de câteva mii de persoane pe ansamblul Europei Apusene. Si ramâne evident de reflectat asupra altei probleme, si anume a acelor stiutori de carte la care mesajul istoriilor putea ajunge cu adevarat.

În cazul bizantin se regaseste în mare aceeasi dihotomie între stiutorii de carte si analfabeti, cu nuante privind o posibila ierarhizare în profunzime a celor care au acces la cuvântul scris. Mango arata ca în Bizantul medieval se întâlnesc trei straturi culturale: o subtire elita intelectuala, în interiorul careia trebuie sa-i plasam pe membrii familiei imperiale, curtea, înaltii functionari si clerul înalt, poate si o parte a liberilor profesionisti - avocati, medici, profesori; un public larg relativ stiutor de carte, alcatuit probabil din preoti, calugari, mici functionari, liberi profesionisti; si marea masa a analfabetilor, care acopera în procente circa 95% din populatia imperiului. Bineînteles, aceste aprecieri au un foarte larg caracter de generalitate, cifrele putând sa varieze de la o epoca istorica la alta, dar pare plauzibil ca elita intelectuala sa reprezinte câteva sute de persoane. Esential este însa ca exista publicul care în functie de instructia si gusturile personale sa fie în stare sa recepteze operele istorice.

În aceste conditii, în Apus ca si în Rasarit, receptarea operelor istorice nu are ca principal impediment analfabetismul, întrucât cartea ramâne înca "objet de lecture à haute voix devant une communauté". Ceea ce ar trebui stabilit acum este natura acestei comunitati, întreprindere în vederea careia dispunem de unele date, dar foarte putine.

Manastirile constituie cadrul privilegiat, chiar daca se poate obiecta ca în Occident ca si în Bizant, lucrarile care erau citite în fata comunitatii de calugari aveau în primul rând un caracter religios. Natura operelor istorice ale epocii nu intra însa de loc în contradictie cu spiritul religios, dimpotriva, istoria era considerata o auxiliara a teologiei, ceea ce facea ca unii istorici sa fie recomandati în manastiri. Se pare ca tocmai datorita aprecierii deosebite de care s-au bucurat în rândul calugarilor au ajuns pâna la noi opere istorice ale lui Isidor si Beda, iar în Bizant, cronici precum cea a lui Malalas dar mai ales a lui Theophanes, datorita atentiei date problemei ereziei, ar fi putut fi citite în manastiri. De asemenea, lecturile pot fi facute în spatii publice, cum ar fi cel al palatelor imperiale sau regale. Faptul ca unele lucrari erau dedicate expres unor capete încoronate, precum împaratul Mauriciu (istoria lui Menander), regele vizigot Sisenand (istoria lui Isidor) sau regele northumbrian Ceolwulf (Istoria eclesiastica a lui Beda) sau erau rezultatul unei comenzi imperiale (istoria lui Theophilact Simocata) ne sugereaza, fara sa ne ofere certitudini, bineînteles, ca astfel de opere puteau beneficia de lecturi în cadrul curtii.

Exista si posibilitatea lecturii publice în spatii private, în cercuri de prieteni împartasind aceleasi preocupari si gusturi literare, dar singura indicatie certa pe care o avem în acest caz este a cercului de literati din care face parte Agathias. Bineînteles nu trebuie exclusa posibilitatea lecturii individuale, de catre amatori de istorie dornici sa se instruiasca si sa se edifice prin citirea unor lucrari care îmbina informatia cu interpretarea

moralizatoare în sens crestin.

Existenta unui public virtual interesat de lucrari istorice nu rezolva toate problemele receptarii, întrucât o conditie sine qua non a acesteia o reprezinta cunoasterea codului folosit pentru realizarea lucrarilor respective. Principala dificultate o receptarii lucrarilor istorice este comprehensiunea limbii în care sunt scrise. Stabileam mai sus ca pentru toate categoriile de opere avem de-a face cu limbi de cultura, mai mult sau mai putin îndepartate de limba vie, vorbita de popor. Daca latina simpla folosita de Iordanes si de Grigore sau greaca lui Malales si a cronicilor aveau unele sanse de a fi întelese de locutori de un nivel cultural nu excesiv de înalt, limba corecta si eleganta în care scriu Isidor, Beda, Paul sau attica pretentioasa a autorilor bizantini de istorici clasice îngusteaza foarte mult spatiul posibilei receptari. La Beda situatia este complicata suplimentar datorita faptului ca în insulele britanice latina este o limba total livresca, straina vorbitorilor anglo-saxoni. Problemei limbii se adauga cea a conventiilor literare care faceau sa existe mai multe nivele ale receptarii, în functie de bagajul cultural al publicului. Si autorii occidentali si cei bizantini folosesc citate si împrumuturi din clasici, prin care îsi demonstrau eruditia si intrau cu publicul lor într-un joc reciproc consimtit, în care cel din urma trebuia sau putea sa recunoasca aceste elemente ca o dovada a propriei stiinte. Astfel, autori si cititori împartaseau acelasi corp de cunostinte secrete, simtindu-se membrii unei caste intelectuale privilegiate, în care accesul era interzis celor de rând. Când Procopius descrie ciuma din 542 nu foloseste propriile idei si observatii ci se foloseste de modelul tucididian devenit clasic, deoarece aceea era descrierea standard a unei epidemii pe care un contemporan al sau se astepta sa o citeasca într-o carte de istorie. Theophilact Simocata stie ca, dupa recomandarile sistematizate de Lucian din Samosata, un istoric trebuie sa compuna în opera sa discursuri splendide; de aceea asteapta (sau inventeaza) un moment de luciditate al lui Tiberiu, pentru a introduce atât de necesarul discurs. Paul Diaconul plaseaza în începutul lucrarii sale fragmentul scandinav pentru ca acesta se clasicizase datorita lui Iordanes, si exemplele ar putea continua. Stilul lanseaza alt tip de provocare autorilor, care opteaza pentru unul simplu sau elegant în functie de valoarea care îi este fiecaruia atasata si de menirea pe care doreste ca opera lui sa o aiba. La prima vedere ar trebui sa existe o corelatie între accesibilitatea stilistica a unei lucrari si succesul ei, cantitativ masurabil prin circulatia ei, determinata si în functie de numarul de manuscrise pastrate. Numai ca, din motive foarte variate, acest tip de corelatie nu se poate stabili întotdeauna. Pe de o parte, receptarea unei lucrari era si atunci legata, ca si în zilele noastre, de diferentele de gust si de nivel literar ale publicului, elemente care nu se afla într-o relatie de determinare rigida cu standingul social. Persoane precum Synkellos, Nikephor Patriarhul, Theophanes Confesorul, plasate catre vârful scarii sociale a epocii lor, se adreseaza unor persoane care apartin în mare aceluiasi mediu. Totusi, nivelul cultural al destinatarilor poate fi dedus din cel al operelor ca atare, si e redus în comparatie cu standardele anterioare. Reculul studiilor din perioada care a urmat lui Heraclius si din cea iconoclasta, cauzat de colapsul vechiului sistem de învatamânt si de persecutarea aristocratiei îsi vadeste consecintele în cultura autorilor si cititorilor de literatura, inclusiv istorica. În lumea ortodoxa, indiscutabil cel mai mare succes dintre lucrarile cu caracter istoric l-a avut cronica lui Malalas, care a influentat profund nu doar cronistica bizantina, ci si istoriografia slavona. S-a considerat ca una din cauze ar fi faptul ca presupunea un "auditoriu nesofisticat", dar acesta nu se putea afla prea jos pe scara

sociala, cum am încercat sa aratam mai devreme. Nu oricine putea recunoaste felul în care, de exemplu, *Cartea lui Daniel* este folosita ca vehicol de propaganda în favoarea imperiului bizantin sau identifica sursele propagandei oficiale a lui Justinian referitoare la legislatie folosite. Dar cu tot succesul sau incontestabil, din cronica lui Malalas au ajuns pâna la noi doar trei manuscrise grecesti, probabil si datorita instaurarii stapânirii turcesti cu consecintele acesteia pe plan cultural. În spatiul occidental, lucrarea lui Grigore din Tours corespunde ideii de accesibilitate care sa-i asigure succesul, si cele 50 de manuscrise pastrate confirma acest lucru. Dar adevaratele best-seller-uri ale perioadei care ne intereseaza sunt *Istoria Eclesiastica* a lui Beda Venerabilul, pastrata în 164 de manuscrise si *Istoria longobarzilor* a lui Paul, din care au supravietuit în jur de 200 de manuscrise. Oricât de important ar fi acest indiciu pentru succesul unei lucrari, el este mai relevant pentru întreaga perioada de dinaintea aparitiei tiparului, si mai greu de folosit pentru a determina soarta sa contemporana. Pentru aceasta, singurele elemente pe care le putem folosi tin de identificarea utilizarii operei respective de catre autori posteriori.

Constatam ca *Getica* lui Iordanes nu a fost folosita, mai mult ca sigur nefiindu-i cunoscuta, de catre Isidor din Sevilla, desi acesta scrie o lucrare pe o tema aproape identica. În schimb, Beda si Paul îl cunosc si îl folosesc pe Iordanes, deoarece timpul a lucrat în favoarea difuzarii operei lui. Daca *Istoria Secreta* a lui Procopius apare mentionata relativ târziu, aceasta se datoreaza nu lipsei de interes pentru ea a contemporanilor autorului, ci faptului ca ea n-a putut fi pusa în circulatie atunci, datorita continutului subversiv. Dar nici o lucrare "cuminte" precum cea a lui Agathias nu este foarte usor accesibila, deoarece Evagrios, stiind de existenta ei, nu si-o poate procura.

Cu aceasta intram în alt domeniu al problemelor puse de receptarea lucrarilor istorice ale Antichitatii târzii, si anume pretul si disponibilitatea cartilor. Ca în perioada la care ne referim cartile sunt putine si scumpe este deja un truism. Din nefericire, datele pe care le avem la dispozitie sunt foarte reduse, pentru a putea evalua de o maniera mai concreta felul în care problema pretului poate influenta traseul dintre opera si publicul ei. Stim de exemplu ca Beda s-a format într-un mediu intellectual propice datorita activitatii lui Benedict Biscop, care a facut numeroase calatorii pe continent si mai ales la Roma, pentru a aduce manuscrise. Pe de alta parte, de activitatea lui Beda au beneficiat discipolii lui, care i-au avut la dispozitie lucrarile, inclusiv magistrul lui Alcuin (Ekbert). Sejurul la Constantinopol al lui Leandru de Sevilla a contribuit probabil si el la îmbogatirea unei biblioteci pe care Isidor avea s-o foloseasca. Activitatea episcopului de Sevilla presupunea si existenta unui mare numar de copisti, mai ales pentru realizarea *Etimologiilor*. Acestora li se datoreaza copiile dupa diferitele lucrari istorice ale lui Isidor, care pot influenta productia istoriografica imediat succesiva, precum *Historia Wambae* a lui Iulian de Toledo, *Continuatio Isidoriana Byzantia-Arabica* (741) sau *Continuatio Hispana* (754).

Cât priveste costul propriu zis al cartilor, în absenta unor date corespunzatoare perioadei care ne intereseaza, ne putem face o idee de raportul dintre costul unei carti si venitul annual pe baza unor indicii mai târzii, din spatiul bizantin. În secolele XI-XII, o carte putea costa între 3 si 26 de nomisme, în vreme ce salariul minim al unui functionar civil era de 72 de nomisme pe an, existând evident si salarii de sute sau chiar, în cazuri exceptionale, mii de nomisme. Chiar daca situatia din secolele VI-VIII poate fi foarte diferita, importante sunt ordinele de marime si proportiile, care sugereaza ca în Bizant

cartea este accesibila unor categorii sociale restrânse, din care fac probabil parte functionarii civili ca element foarte important. Exista evident o cerere profesionala, de lucrari cu caracter religios sau stiintific, destinata clericilor sau laicilor liber profesionisti. E greu de facut o legatura între cartile de istorie si o cerere de acest tip, ele fiind mai potrivite unei lecturi "de agrement"; unele dintre lucrari i-ar fi putut totusi interesa pe unii functionari imperiali sau mai ales pe diplomati. Oricum, e greu de imaginat ca numarul celor care citeau în scop non-profesional ar fi putut sa se ridice la mai mult de câteva zeci.

În concluzie, la toate cele discutate pâna acum cu privire la publicul lucrarilor de istorie pe care le analizam, putem spune ca în functie de autor, spatiu geografic si epoca, el poate fi constituit în mod prioritar din clerici sau laici, fara ca una din categorii sa o excluda pe cealalta. Putem afirma cu un anume grad de certitudine ca autori precum Beda, Paul Diaconul, Synkellos, Nikephor, Theophanes sa fi avut în vedere în primul rând membrii comunitatilor monastice în care traiau si carora lucrarile lor sa le fi oferit un o lectura în acelasi timp intructiva si educativa, sau sa se fi gândit si la clerul interesat de istorie. În ce-l priveste pe Beda, dedicatia pe care o face regelui Northumbriei, Ceolwulf, ne indica faptul ca oricât de modest, autorul nu dorea ca opera sa sa ramâna tintuita între zidurile manastirii sale, iar mesajul esential al *Istoriei Eclesiastice*, prin care poporul anglo-saxon este îndemnat la unitate în jurul bisericii si a regilor drept-credinciosi este graitor pentru finalitatea politica pe care savantul calugar o vedea atasata operei sale. Menander Protector, la rândul sau, îsi dedica istoria împaratului Mauriciu, sperând ca utilitatea ei recunoscuta îi va aduce avantaje.

În alte cazuri e greu de spus daca persoana indicata de dedicatia cartii a fost aleasa din recunostinta sau în speranta obtinerii unei recompense ori e pur si simplu comanditarul respectivei lucrari. Astfel, *Istoria gotilor* a lui Isidor e dedicata regelui Sisenand si se prea poate sa fi fost rezultatul unei comenzi regale, asa cum este si cazul tratatului sau despre natura scris la cererea regelui-literat Sisebut. Într-un fel tot rezultatul unei comenzi politice din partea lui Teodoric sau a urmasilor sai fusese si Istoria gotilor a lui Cassiodor, abreviata de Iordanes. În ceea ce-l priveste pe acesta din urma, afirma în prefata *Geticii* ca a realizat lucrarea la cererea prietenului sau Castalius. Cine va fi fost acesta, daca era de acelasi neam, daca avea vreo functie politica si unde, nu stim. Este clar însa ca Iordanes era constient ca opera sa raspunde unei nevoi mai largi, si analiza propriu-zisa a textului va da unele indicii privitoare la adresa politica a mesajului acesteia. Theophilact Simocata se pare ca a scris la cererea expresa a lui Heraclius, sau dupa alte teorii la sugestia patriarhului Sergios si tonul vehement îndreptat împotriva lui Focas indica faptul ca lucrarea trebuia sa fie difuzata, în cercuri pe cât posibil largi, sau cel putin semnificative politic, ca instrument de propaganda.

În alte cazuri, doar continutul operei sugereaza orientarea autorului catre *un* destinatar capabil sa recepteze mesajul. *Razboaiele* si *Zidirile* lui *Procopius se* adresau probabil unei aristocratii fidele lui *Iustinian,* dar si mai sigur curtii acestuia, *care* le putea folosi ca vehicule ale propagandei oficiale. *Istoria Secreta a* avut *un* destin mult prea învaluit în *mister* pentru *a* putea afirma acum si aici în ce masura *a* fost cunoscuta în timpul vietii autorului si *de* catre *care* cercuri. *Istoria* lui *Grigore din Tours are* prea multe elemente *care* o înrudeste *cu* genul *"Oglinzii* principelui*"* pentru *a* nu fi avut macar în intentie *ca* destinatari capetele încoronate si elemente importante *ale* aristocratiei france. *În* acest sens pledeaza si importanta pe *care* o da autorul traditiei despre *Clovis*

pastrata *de* regina *Clotilda, care* ne poate sugera o anume cosmetizare *a* adevarului spre beneficiul dinastiei.

Opera lui *Malalas,* în *general* favorabila autoritatii imperiale, indiferent *de* persoana *care* o încarneaza, manifesta o atitudine pozitiva fata *de Iustinian,* în timpul caruia probabil *ca a* scris autorul, derivata *din propaganda* împarateasca oficiala, manifestata prin "publicarea" unor versiuni *ale* palatului asupra evenimentelor petrecute. *Daca Malalas a* preluat aceste versiuni *din* lipsa *de spirit critic de care a* fost adesea acuzat sau dintr-*un* anume *conformism politic,* pentru *a* fi pe placul unor anume cercuri, este deja o alta discutie.

În acest *moment,* amintindu-ne si discutia anterioara referitoare *la* realele sau posibilele roluri politice jucate *de* autorii în cauza, putem conchide *ca* lucrarile lor sunt toate *cu* adresa, nu întotdeauna lesne decelabila, nici întotdeauna preponderent politica, dar acest *aspect* nu este unul neglijabil. *Fie ca* sunt implicati sau nu în *mod direct* în politica epocii si *a* tarii în *care* traiesc, *se* dovedesc sensibil *cu* totii *la* realitatile politice *care* le caracterizeaza existenta. *Ceea* ce este comun istoricilor apuseni si orientali este o constiinta misionara *care* îi *face* sa *se* simta responsabili *de* destinele tarii si poporului lor. *Daca* occidentalii *se pun* în slujba unei sinteze romano-barbare sau acolo unde ea nu mai este posibila sau actuala, în serviciul construirii unei identitati barbare proprii poporului *de care se* simt atasati, bizantinii *se* conformeaza vechiului *model* greco-*roman. Pentru* ei este importanta pastrarea mostenirii antice în *plan cultural* si *politic;* ei trebuie sa cultive spiritul mostenit si *de care* sunt atât *de* mândri*;* trebuie, în sfârsit, sa contribuie prin pana lor *la* mentinerea prestigiului *Imperiului* confruntat *cu* barbarii si *cu* uzurparile.

Aceste câteva *date* disponibile despre *la* biografiile si operele autorilor analizati ne-*au* permis sa avem o *imagine* mai clara asupra mediului lor *de* viata si asupra intereselor pe *care* operele lor puteau sa le oglindeasca. *Preliminar,* putem conchide pe baza acestor *date ca,* tinând seama *de context* si *de* caracteristicile individuale *ale* autorilor, trebuie sa-*i* consideram fii ai timpului lor, ai categoriei sociale si intelectuale pe *care* o ilustreaza, scriind în consecinta o istorie angajata. *Nu* înseamna *ca* în *mod* automat trebuie sa-*i* suspectam *de* deformari intentionate *ale* informatiilor pe *care* nu le-*au* transmis, desi în unele cazuri aceasta posibilitate nu poate fi exclusa. *Trebuie* sa fim însa constienti *ca* politica interfereaza în operele lor în cele mai neasteptate moduri *cu* istoria si *de* aceea *e* mai sigur sa ne raportam *la* autorii nostri *ca la* niste persoane poate oneste, niciodata însa *total* inocente.

Capitolul II

SPATIU SI IDEOLOGIE

1. IMAGINEA SPATIULUI LA AUTORII BIZANTINI

Istoria oricarui popor este profund înradacinata în geografie, *care,* în cadrul unui proces numai în aparenta obiectiv, confera *forma* patriei, conceptul *central al* ideologiilor politice. *Geografia* este una *din* categoriile folosite înca începând *cu* etnografia clasica pentru *ca,* alaturi *de* ascendenta, profesie, religie sa faca posibila identificarea popoarelor. *Comunitatea* imaginara astfel definita este unul *din* instrumentele *cu care se* opereaza în construirea identitatii sau alteritatii, categorii marcate *de* discursul *ideologic* si puse *la* dispozitia acestuia. *O* discutie dedicata analizei identitatii si alteritatii reflectate în operele istorice poate deci începe *cu* o analiza *a* imaginarului geografic, *care* sa semnaleze raporturile complexe dintre *patria* reala si *patria* imaginara, dintre spatiul *interior* si cel *definite ca* apartinând exterioritatii, alteritatii.

Geografia a pus la dispozitia istoriei una *din* cele mai vechi paradigme *interpretative,* si anume teoria climatelor, *care* sustinea legatura dintre tipurile *de* clima, configuratia spatiului si comportamentul persoanelor si popoarelor. *Pentru* tema noastra, sublinierea principalelor aspecte *ale* acestei teorii *are* relevanta deoarece instrumentalizarea geografiei *(*si *a* etnografiei, în afara careia anticii nu puteau concepe descrierea locurilor*)* s-*a* realizat în scopuri clar ideologice. *Prima* definire *a* esentei civilizatiei prin influenta conjugata *a* factorilor *de* mediu apare în tratatul *"Despre* aer, *ape* si locuri*"*, atribuit lui Hippocrat (V-IV î. Hr.). *Ideea* potrivit careia cadrul geoclimatic *are* influenta asupra sanatatii, tipului fizic si caracteristicilor psihice *ale* diferitelor popoare a marcat profund teoriile ulterioare *care* încercau sa explice diversitatea umana. *Numai ca* explicatia *a* fundamentat imediat conceptia geopolitica, asa *cum* s-*a* întâmplat *cu* justificarea *de* catre *Aristotel a* programului *de* cuceriri *al* lui *Alexandru Macedon. Pentru Stagirit,* lumea *se* împarte în*:* tinuturile reci *ale* nordului, unde locuiesc popoare pline *de* curaj dar mai putin dotate *intellectual,* traitoare într-o libertate permanenta *care are* însa drept consecinta lipsa *de* organizare politica*;* teritoriile calde *ale* sudului, unde traiesc popoare inteligente dar lipsite *de* curaj, ramase astfel mereu în sclavie*;* în sfârsit, dar nu în cele *din* urma, tinuturile *temperate din* centru, unde este plasata în *mod natural Grecia,* si ai caror locuitori sunt si curajosi si inteligenti, liberi, *cu* o organizare politica *perfecta* si în *stare* astfel sa-*i* stapâneasca pe altii. *Importanta* acestui *mod de a* vedea lucrurile, preluat si îmbogatit în operele lui *Pliniu, Pomponius Mela, Ptolemeu* rezida în posibilitatea *de a* pune pe seama zonelor geografice si climatice excesele popoarelor barbare, plasate *la* limitele înghetate ori fierbinti *ale* pamântului, în vreme ce popoarele civilizate, *situate* în zona temperata *a Mediteranei,* îsi *pot* stapâni propriile impulsuri si *pot* atinge acea *stare de* întelepciune, *Prudentia, care* sa le îngaduie sa-*i* subjuge pe barbari. *În chip* firesc, teoria zonelor geografico-climatice întareste valorizarea pozitiva *a* teritoriilor centrale, *considerate de* autorii greco-romani *a* fi cele *ale Mediteranei,* spatiu

de colonizare greaca devenit apoi inima imperiului *roman. Astfel,* geografia convertita în etnografie si *de* aici în ideologie explica si fundamenteaza dominatia centrului mediteraneean civilizat asupra zonelor barbare *situate la* nord si *la* sud în raport *cu* acesta.

La fel *de* firesc, *din* ideea determinarii caracteristicilor etnice *de* catre factorii *de* mediu *se* naste si doctrina transferului, potrivit careia popoarele locuind pe acelasi spatiu, indiferent *de* epoca istorica, *au* aceleasi trasaturi si *pot* purta astfel acelasi nume. *Cazurile* cele mai ilustrative sunt *ale* etnonimelor *"*sciti*"* sau *"*huni*"*, *care* pe parcursul istoriei greco-romane si bizantine *au* desemnat popoare *care* nu aveau alta legatura între ele în afara *de* locuirea în spatiul *vast* situat *la* nord *de Dunare* si *(eventual) de Marea Neagra. Aceasta* practica este atât *de* profund intimizata *de* autorii bizantini, încât *va* sta *la* baza denumirilor arhaizante aplicate popoarelor si teritoriilor pe *care* le descriu, obturând în *mod* frecvent aspectele etnice reale.

Centrul acestei lumi greco-romane, chiar *definite* în termeni pur geografici drept zona temperata aflata între extremele fierbinti sau înghetate, *are* în permanenta valente politice si ideologice, întrucât spatiul *a* fost dintotdeauna legat *de* problematica puterii si *a* identitatii. *Cele* spuse pâna acum *au* sugerat felul în *care* s-*a* putut accepta translatia centrului *cultural* si *politic din* spatiul grec în cel italian în urma expansiunii republicii romane. *Hesichius Milesius,* în secolul *al VI-lea,* rezuma o miscare *de* translatie în *plan politic* si geografic, aratând *ca Bizantul* si *Grecia au* ajuns în servitute fata *de* romani datorita virtutii consulare *a* acestora si si-*au* recapatat maretia datorita împaratilor. *Centrul* poate deci migra în spatiul *roman* si *se* poate întoarce în cel grec, *cu* singura conditie *de a se* mentine în zona temperat-civilizata *a* lumii. *În* acelasi timp, doctrina transferului poate functiona si altfel, barbarii patrunsi si asezati în privilegiatul spatiu temperat *al* imperiului capatând, uneori chiar în cuprinsul unei generatii, caracteristici romane. *Bineînteles,* autorii *care* prezinta schimbarea încadrarii *din* categoria *de barbar* în cea de *roman* nu o *pun* în relatie directa *cu* stabilirea pe teritoriul *imperial* si în lumea mediteraneeana, ci *cu* intrarea în acele structuri *politico*-militare *care* produc schimbarea identitatii. *Ilustrativ* este cazul lui *Procopius care* în *mod* frecvent precizeaza în legatura *cu* unul sau altul *din* personajele *sale* faptul *ca era* barbar *de* neam dar soldat *roman. Când* analizam însa *Getica* lui Iordanes, nu se poate sa nu observam *ca* drumul gotilor spre civilizatie este în acelasi timp unul *de la* nord *la* sud, *din* mitica *Scandza, "*fabrica *de* popoare*"* *ca* metafora *a* prolificitatii spatiului nordic, spre inima imperiului, *Italia* generatoare *de* organizare statala. *Tot Iordanes* ne permite sa remarcam posibilitatile *de* nuantare *a* conceptiilor *care* cantoneaza civilizatia si barbaria în *zone* imuabile, prin transformarea spatiului *de la* nord *de Dunare* într-*un* tinut intermediar, *care* poate mijloci prin *Deceneu* accesul gotilor *la* adevarata civilizatie, ce *va* fi totusi atinsa *de*-abia prin patrunderea în teritoriile mediteraneene.

Am vazut *ca* ierarhizarea spatiilor geografice s-*a* facut în antichitatea greco-romana pe baza unor criterii culturale si politice. *Paideia* si *politeia,* capacitatea *de a accede la* cultura si *la* organizarea statala, *au* fost criteriile *care au* tras principala linie *de* demarcatie între diferitele *zone ale* universului. *Daca* pentru greci deosebirile între ei si barbari pareau sortite sa ramâna imuabile, romanii *au* sustinut programul lor *expansionist* desfasurat în spatiul barbar *cu* o conceptie asupra posibilitatii *de a* extinde civilizatia dincolo *de* limitele ei *initial* stabilite *de* geografia si etnografia greaca. *E* adevarat *ca*

romanii pornesc *de la* ideea posibilitatii *de* perfectionare *a* fiintei umane, *care* poate *conduce la* civilizarea barbarului si nu *de la "*civilizarea*"* spatiului *care* sa-l ridice astfel pe barbar. *Dar* afirmând identitatea dintre *Urbs* si *Orbs, Ovidiu* sugereaza si o transformare în sens calitativ *a* spatiului, idee exprimata poate mai clar *de Rutilius Namatianus care* spune *Romei "*ai facut *un* oras *din* ce *era* odata *Universul". Spatiul* altadata barbar devine *roman* prin urbanizare, prin implantarea structurilor *care au* caracterizat *initial* doar *Roma. "Au* facut dintr-o cetate *mica un* imperiu atât *de* întins*",* îsi arata si *Theophilact Simocata* admiratia pentru vechii romani, ilustrând vechea tema *a* imperiului în expansiune nedefinita, *care* trebuie sa atinga limitele universului cunoscut.

Acest univers cunoscut, asa cum se desprinde el din scrierile istoricilor si cronicarilor pe care îi studiem, va fi descris în cele ce urmeaza, pentru a extrage în final principalele caracteristici ale ideii de patrie în perioada care ne intereseaza. Trebuie început prin a face distinctia între punctul geografic determinat în care se afla observatorul (autorul la care ne referim), identificat cu centrul real al lumii în care acesta îsi desfasoara existenta si centrul politic si/sau religios al universului sau. Aceasta distinctie face trimiterea la cele doua patrii definite de Cicero: patria cea mica, locul de origine si eventual si de rezidenta al fiecaruia, notiune pe care am putea s-o consideram "teritoriala" si *patria communis*, a mult mai cuprinzatorului imperiu, reprezentat metonimic de Roma si ulterior de Constantinopol. Nu este vorba însa doar de patrie în acest sens ciceronian, ci si de punctul de vedere exprimat în opera sau de reperul geografic în functie de care autorii îsi organizeaza existenta. Mai explicit, autorii traitori în Constantinopol se gasesc în pozitia privilegiata în care centrul geografic al existentei lor coincide cu centrul politic si religios al universului cunoscut. Când lucrurile nu stau asa, ca în cazul lui Malalas, pentru perioada în care locuieste la Antiohia, autorul trebuie sa gaseasca modalitatile de a concilia în opera punctul de referinta general admis, care este Constantinopolul, cu reperele mai apropiate siesi, tinând de Antiohia natala si de zonele înconjuratoare. De aceea, exista si diferente clare între prima parte a cronicii sale, scrisa la Antiohia, în care realitatea geografica locala este omniprezenta, si partea finala, centrata si ideologic si geografic pe Constantinopol. Atentia privilegiata acordata orasului natal se transpune în numeroasele referiri la elemente de topografie locala, cum ar fi zidurile ridicate de Tiberiu si restaurate de Traian, palatul si termele legate de numele lui Diocletian si Hadrian, hipodromul. Notatiile de acest tip nu sunt gratuite, caci ele construiesc imaginea unui oras plin de edificii impunatoare, ridicate datorita atentiei plina de solicitudine a unor personalitati de prim rang ale istoriei romane, dovada peremptorie a importantei acestei metropole orientale. Antiohia nu este numai o realitate geografica; fara a fi un centru politic de importanta comparabila cu cea a capitalei, pentru Malalas reprezinta elementul ordonator al cronicii sale în prima ei parte. Cel mai sugestiv exemplu este felul în care sunt narate razboaiele lui Traian: cele purtate în zona orientala sunt povestite pe pagini întregi, datorita documentatiei mai bune de care dispunea autorul, bineînteles, dar si deoarece unele dintre evenimente aveau legatura cu Antiohia, în timp ce cucerirea Daciei este expediata în exact o fraza.

Fara a ajunge la atitudini comparabile cu cea a lui Malalas, si alti autori bizantini acorda o atentie speciala locului de origine, chiar daca doar prin intermediul unor fugare mentiuni. Si la Ioannes Antiochenus, orasul de la care îsi trage numele este un element important, care îsi manifesta libertatea de gândire chiar în fata împaratilor prezenti acolo,

ca în cazul "înfierarii" lui Iovian în Hipodrom. Pentru Agathias, Myrina, orasul natal, este o componenta esentiala a identitatii personale, pe care o mentioneaza cu grija în autoprezentarea de la începutul *Istoriei* sale. Iar Theophilact Simocata considera în mod indubitabil Egiptul sau natal ca tarâmul care a dat semnalul eliberarii imperiului de sub tirania lui Focas, prin expeditia pornita de acolo de Heraclius.

Într-o situatie ambigua se afla Iordanes, datorita putinatatii datelor noastre referitoare la biografia sa. Daca a trait si a scris la Constantinopol, intra în prima categorie de autori enuntata mai sus; daca îl plasam în spatiul italian, punctul sau de referinta imediata ar fi diferit de centrul politic al lumii sale. Importanta însa în cazul lui Iordanes este coincidenta desavârsita a opiniilor sale cu punctul de vedere constantinopolitan, ceea ce neutralizeaza importanta localizarii sale geografice. Iar pe de alta parte, geografia este importanta la Iordanes nu atât prin centrul de referinta, cât prin instrumentalizarea sa cu ocazia descrierii itinerariului urmat de goti.

În ceea ce-i priveste pe ceilalti autori de limba latina, stabilirea raporturilor în care se afla punctul în care ei sunt plasati ca observatori cu centrul politic al zonei despre care scriu nu este întotdeauna usor de facut. Isidor este episcop în Sevilla si consilier al regilor vizigoti cu resedinta la Toledo, însa în istoria sa doar aceasta din urma calitate se reflecta în felul în care îsi organizeaza materialul în jurul figurilor regale, reusind sa contureze imaginea unui spatiu politic centrat pe Toledo. Paradoxal, cel mai antibizantin dintre istoricii occidentali are discursul cel mai apropiat de spiritul bizantin, în modul de a privilegia centrul geografic al lumii sale si de a-si identifica punctul de vedere cu cel format în capitala. Pentru Isidor, diferentele regionale sunt aproape inexistente în cadrul Spaniei; nici capitala nu iese în evidenta de o maniera spectaculoasa, altfel decât prin atentia acordata regilor. Ceea ce conteaza este Spania în ansamblu, *patria communis* care a absorbit în întregime micile patrii particulare.

Grigore din Tours este plasat în Auvergne, zona de contact între regatele francilor, iar sediul episcopatului sau are toate avantajele si dezavantajele unui centru de pelerinaj, care în decursul pastoriei sale si-a schimbat destul de frecvent stapânii. Daca datorita vicisitudinilor politice, episcopul Grigore trebuie frecvent sa priveasca spre Metz, Soissons ori Burgundia, punctul de vedere al istoricului ramâne cel al sanctuarului ridicat în jurul mormântului Sfântului Martin. Tours si zona înconjuratoare conteaza pentru autorul nostru, vital interesat ca sfântului sau patron sa i se adreseze acea *reverentia* de care depindea buna stare a întregii regiuni. Diferenta de optica fata de autorii bizantini este esentiala, ilustrând drumurile deosebite pe care le urmau atunci orientul si occidentul. Regatul francilor este policentric din punct de vedere politic, si pe parcursul istoriei sale episcopul de Tours deplaseaza lumina reflectoarelor de la o resedinta regala la alta, dupa cum o cere succesiunea evenimentelor. Pe de alta parte, Galia transpare din opera sa ca o confederatie de regiuni ale caror granite externe sunt aparate de un stat viabil, acel *Regnum Francorum* care în textul sau îsi mentine întotdeauna forma de singular, în pofida pluralitatii politice evidente. Centrul real de interes al întregii opere a lui Grigore, în cadrul careia cea istorica nu face opinie separata, ramâne însa mormântul de la Tours al sfântului Martin, personaj emblematic caruia i se datoreaza prestigiul regiunii si însasi capacitatea episcopului de a trata cu regii de pe pozitii de forta, atunci când le pretinde si chiar obtine scutiri de impozite în beneficiul orasului.

Într-o situatie asemanatoare se afla Beda, care traieste într-o lume chiar mai fragmentata politic decât cea a lui Grigore, si care trebuie sa gaseasca un centru unificator

si organizator dincolo de diviziunile pe care doreste sa le considere trecatoare. Manastirea Wearmouth-Yarrow este locul în care îsi duce viata începând de la 7 ani si pe care îl paraseste o singura data pentru mai mult timp. Este atasat manastirii sale, si felul în care scrie despre ea si despre abatii sai ne-o demonstreaza. De asemenea, este un bun northumbrian, convins probabil ca regatul sau are menirea de a realiza unitatea tuturor anglilor. Atentia pe care o acorda regilor northumbrieni, ca si dedicarea *Istoriei eclesiastice* unuia dintre acestia sustin o asemenea interpretare. Si totusi, adevaratul centru al universului lui Beda nu este Northumbria, centrul politic, ci Roma, centrul religios al întregii lumi occidentale, simbolul unitatii bisericii si crestinatatii. Roma este locul de pelerinaj pentru capetele încoronate care doresc sa-si sfârseasca viata într-o maniera crestina desavârsita, la mormântul apostolului Petru, Roma este locul de unde Benedict Biscop aduce manuscrisele care vor sta la baza revirimentului cultural ce se va rasfrânge înapoi pe continent în vremea lui Carol cel Mare. În sfârsit, Roma este cea care, impunând întregii insule obiceiurile sale religioase, în detrimentul celor celtice, prin sinodul de la Whitby, pregateste terenul pentru mai târzia desavârsire a unificarii politice. Paradoxal, se poate spune ca într-o lume ramasa fara centru real dupa abandonarea ei de catre romani, Roma functioneaza ca un centru exterior, datator de coerenta si de unitate. Si aceasta deoarece vechiul centru politic al lumii pastrase doar calitatea de *sede Petri*, si tocmai pentru ca ideea de Roma fusese transferata din ordinea terestra si pamânteasca în cea divina.

Paul Diaconul este la rândul sau într-o situatie destul de speciala. Dupa ce si-a petrecut o mare parte din viata la curtea regala de la Pavia, al carui punct de vedere îl si ilustreaza prin opera sa, se retrage în manastire, de unde iese pentru o vreme spre a împartasi efervescenta culturala de la curtea carolingiana. Când scrie *Istoria longobarzilor*, puterea independenta reprezentata de Pavia este deja o amintire, dar lucrul acesta nu transpare din opera sa. Daca lumea lui Beda avea un centru exterior în spatiu, lumea lui Paul are un centru situat în alt timp, în trecut. Paul omul este silit sa priveasca spre Aachen, chiar atunci când revine între zidurile manastirii sale; Paul istoricul continua sa priveasca spre Pavia, si eventual spre Benevent, succesorul legitim al puterii longobarde.

Aceste centre reale sau imaginare (în sensul exterioritatii lor în spatiu si timp) pot fi frecvent pomenite în operele autorilor de care ne ocupam, fara ca în mod necesar sa fie si descrise. Constantinopolul este referinta obligatorie pentru toti autorii bizantini, dar ceea ce se desprinde din operele lor este mai degraba "ideea de Constantinopol" decât "imaginea Constantinopolului". Nu ne propunem în cele ce urmeaza sa reconstituim aspectul capitalei bizantine în perioada care ne intereseaza, întrucât aceasta a facut obiectul unor numeroase lucrari, între care cele mai interesante, prin metodologie si interpretarile avansate, consideram ca sunt cele ale lui Gilbert Dagron. Ne vom multumi sa amintim unele din reperele topografice ale Constantinopolului prezente la autorii bizantini, încercând sa sugeram punctele considerate de ei importante si în jurul carora se articuleaza anumite elemente ideologice.

Hesichios Milesius este un autor foarte preocupat de geografia si topografia constantinopolitane, sau aceasta este imaginea creata de supravietuirea tocmai acelor fragmente din opera sa dedicate orasului imperial. Istoria glorioasa a orasului îl intereseaza si ea, ce-i drept, si cauta în stravechi oracole prefigurarea maretiei ce avea sa vina, dar interesul sau principal rezida în redarea topografiei locurilor, ceea ce a permis sa se spuna ca pentru el Bizantul ar fi fost redus la geografie. Important este pentru el în primul rând modelul roman care a stat la baza edificarii noii capitale, care, ca si cea

straveche, pe care trebuie s-o înlocuiasca, se înalta tot pe sapte coline. El ne da informatii despre perimetrul cetatii, de trei ori mai mare decât cel al vechiului Bizant reconstruit de Septimius Sever, prin aceasta simpla si banala precizare afirmând dimensiunile mult mai importante, inclusiv în plan simbolic, ale noii capitale. Orasul este centrat în interpretarea lui Hesichios pe forumul lui Constantin, care, fara a reprezenta centrul geografic real, este un centru simbolic, la rândul sau gravitând în jurul coloanei de porfir. Adevarata *axis mundi*, în vârful acesteia se afla statuia împaratului întemeietor, iar la baza, ca pentru a sublinia înca o data importanta radacinilor, este îngropata statuia de lemn a Atenei Palas, luata de Constantin în secret de la Roma.

Chronicon Pascale si Malalas abunda în informatii referitoare la aspectul capitalei în diferite epoci istorice, accentuând bineînteles pe constructiile care sunt datorate lui Constantin, sau doar atribuite acestuia, în conformitate cu o logica speciala care impunea ca orice edificiu impozant sa fi fost realizat sau macar început de catre întemeietor. Fortificatiile, loja imperiala din hipodrom, coloana de porfir din Forum, palatul imperial, marile strazi marginite de porticuri, fundatia Sfintei Sofia sunt asociate numelui marelui împarat *cu care* începe existenta *Constantinopolului,* în pofida secolelor *de* istorie deja acumulate *de* anticul *Bizant. Alte* edificii *care se* bucura *de* atentia autorului anonim *al Cronicii pascale, ca de* altfel si *a* lui *Malalas* si *a* tuturor celor *care au* urmat traditia cronicareasca sunt termele, marturii *ale* evergetismului *imperial, ale* grijii pentru supusi dar si pentru aspectul si prestigiul oraselor, *care* pastreaza si preamaresc prin însusi numele lor amintirea întemeietorilor *(*constantiniene, arcadiene, anastasiene - cele doua *din* urma numite dupa fiicele împaratilor *Arcadius* si *Valens). Alte* elemente *ale* topografiei constantinopolitane, purtatoare *de* semnificatii ideologice clare sunt *Hebdomodonul,* reper *cu* valoare militara, unde împaratul este recunoscut drept conducator *de* catre armata *(ca* în cazul lui *Arcadius, de* exemplu*)* sau *Forum Tauri*, unde împaratul triumfator reîntors *din* campanie primeste o coroana *de* aur. *Aceste* repere marcheaza etape *ale* itinerariului *imperial, al* triumfului sau încoronarii, *a* caror valoare institutionala serveste *la* sacralizarea împaratului.

Lipsita de conotatii neutre este si *la Malalas* prezentarea *Constantinopolului,* tarâm privilegiat înca înainte *de a* fi devenit capitala. *Ca* într-*un* fel *de* anticipare *a* rolului pe *care* orasul *de* pe malurile *Bosforului* urma sa-l joace, *Octavian,* întemeietorul *traditional al* imperiului, *se* opreste acolo dupa ce *a* strabatut întreaga *Europa,* iar *Domitian* îl viziteaza în vremea când *se* afla în culmea gloriei. *Splendorile* noii capitale sunt descrise apoi pe larg *cu* ocazia prezentarii întemeierii orasului *de* catre *Constantin. O* mentiune aparte merita *Hipodromul, a* carui istorie ne este prezentata în *parallel cu* descierea acestuia. *Realizat* dupa modelul lui *Circus Maximus din Roma, va* fi fost *la* origine dedicat cultului soarelui, dupa *cum* sugereaza *forma* sa circulara si cursele *de care* ce *se* desfasoara în interiorul sau. *Înlauntrul* sau, asezarea verzilor si albastrilor, membrii factiunilor principale *de la Constantinopol, are* o semnificatie politica, sugerând raportul *de forte* dintre acestea si pozitia fiecarei factiuni în raport *cu* favoarea imperiala. *Astfel,* mutarea verzilor *la* stânga sa *de* catre *Teodosie al II-lea* sugereaza o crestere *a* prestigiului acestora, tocmai pentru *ca* asezarea în spatiu trebuie citita prin intermediul unui *cod ideologic. Alte* componente *ale* fizionomiei orasului *imperial* ne sunt sugerate atunci când *se* consemneaza evergetismului diferitilor împarati *care* construiesc terme sau apeducte, dintre acestia distingându-*se* clar *Iustinian*, remarcat pentru bogata sa activitate edilitara.

Procopius ofera multe amanunte despre felul în *care* arata capitala bizantina în secolul *al* saselea, dar nu atât în lucrarile istorice cât în panegiricul *Despre zidiri*. În rest, si *la el ca* si *la* ceilalti autori *de* limba greaca, individualizarea capitalei *se face* prin unele repere urbanistice *cu* semnificatie politica si culturala, *cum* ar fi palatul *imperial*, hipodromul, patriarhia, manastirile, bisericile, termele. *Unele* elemente *de* topografie urbana apar atunci când autorul descrie triumful organizat în cinstea lui *Belisarius* dupa cucerirea regatului *vandal*, când *se* sugereaza itinerariul simbolic strabatut *de* învingator *de la* palatul *imperial la* hipodrom. *Descrierea* rascoalei *Nika*, aducatoare *de* bulversari profunde în viata locuitorilor *Constantinopolului*, este ocazia *cu care* apar cele mai multe astfel *de* repere *la Procopius*, *care* arata *cum i* s-*a* dat foc orasului, *de* parca ar fi cazut în mâini dusmane, si *cum au* ars atunci biserica *Sfânta Sofia*, termele lui *Zeuxippos*, parti *ale* palatului *imperial*, porticele ce duceau *la* forul lui *Constantin. Povestind* masacrul realizat în rândul populatiei *din* ordinul lui *Iustinian*, *Procopius* da si o descriere destul *de* detaliata *(cu* porti, portice si propilee*) a* hipodromului, simbolul unui anumit *tip de* viata politica bizantina. *Situat* în inima capitalei, *el era* sediul reafirmarii periodice *a* victoriei imperiale, *a* aclamatiilor publice si *a* ceremonialului *imperial*, fiind numit chiar, *de* catre poetul *Corippus*, "imagine a cosmosului. *Daca* distrugerea fizica, prin foc, *a* elementelor ce dadeau identitate orasului simboliza dezorganizarea politica *a* statului, restaurarea ulterioara *a* acestor cladiri, prezentata pe larg în *Despre zidiri*, are evidenta semnificatie *a* repunerii universului în ordine. *Ordinea* este însa mai apasat crestina, caci reconstruirea *Sfintei Sofia* vizavi *de* palatul *imperial* pune în lumina dimensiunile interrelatiei dintre puterea eclesiastica si cea imperiala într-*un* oras *din care* amprentele pagâne dispar încetul *cu* încetul.

La Nikephor Patriarhul apar mai multe elemente *de* topografie locala, reprezentate în *special de* biserici precum *Maica Domnului din Blachernai*, ceea ce ilustreaza evolutia însusi *a* orasului, *de la* aspectul sau *initial* înca *roman*, marcat *de* edificii publice, asa *cum* aparea în operele autorilor mai timpurii, *la* cel eminamente crestin, în *care* bisericile sunt constructiile *care* dau identitate spatiului *urban. Se* poate ajunge chiar *la* situatia extrema în *care* evergetismul *de tip* clasic sa *fie* condamnat în numele valorilor religioase, precum gestul ereticului *Valens care* construieste *un* apeduct, *act* condamnat *de Theophanes. Spatiu politic* în ansamblul sau, capitala *continua* sa aiba unele repere *cu* o valoare speciala, *cum* ar fi *Poarta de Aur*, *Marea Biserica (Sfânta Sofia)*, *Palatul imperial*, *care* marcheaza pe teren etape importante *ale* itinerariului simbolic *al* alaiului *de* încoronare imperiala. *Acest drum* parcurs *de* împarat *cu* ocazia încoronarii *reface* în anumite cazuri parcursul triumfurilor romane sau inventeaza alteori *un ceremonial specific* bizantin, esentiale sunt însa întotdeauna edificiile *implicate* în acest *adventus principis*, elemente *ale* unui scenariu simbolic *al* carui înteles *era* clar pentru bizantinii acelei vremi. *De* altfel, semnificativa pentru schimbarea importantei simbolice *a* diferitelor tipuri *de* contructii este si trecerea *de la* o ceremonie *a* încoronarii, *care initial se* desfasura în hipodrom sau în palat, *la* una *cu* conotatii apasat religioase, plasata începând cu secolul al IX-lea în Sfânta Sofia.

Ceea ce conteaza *cu* adevarat pentru istoricii bizantini nu este însa atât felul în *care* arata orasul *(*si spatiul în *general)*, ci semnificatia pe *care* acesta o poate avea, si *care* îi este conferita *de* aspecte *cultural*-religioase si politice. *Pentru Hesichius Milesius*, soarta *Constantinopolului a* depins *de-a* lungul istoriei *de* calitatea guvernarii, caci vechiul

Bizant a fost supus puterii romanilor datorita virtutii consulare *a* acestora, maniera metaforica *de a* aminti *Republica,* si *a* atins adevarata maretie prin împarati, adica în conditiile schimbarii organizarii statale. *O* atitudine diametral opusa *are Teophanes Confesorul,* pentru *care Constantinopolul* nu este individualizat în primul rând în calitatea sa *de* centru *politic,* ci prin încarcatura sa religioasa, *de* oras aparat *de Dumnezeu* si *de Sfânta Fecioara,* asa *cum* s-*a* dovedit *a* fi *cu* ocazia asediului arab *din 717. Ochi al* credintei, atacarea lui punea în pericol crestinatatea în *general, de* aceea apararea sa prin orice mijloace *se* dovedea esentiala. *Capitala* religioasa pentru crestinatatea orientala, *Constantinopolul se* identifica treptat *cu Ierusalimul,* în conditiile în *care Sfânta Cruce* este adusa aici, mai întâi în timpul triumfului organizat dupa campania victorioasa *a* lui *Heraclius* în *Persia* si dupa succesul apararii orasului *de* catre populatie în fata asediului slavo-avar, apoi dupa caderea locurilor sfinte în mâna arabilor. *Între* cele doua momente *ale* receptarii semnificatiei *Constantinopolului, radical* diferite prin modul *de a* plasa accentele pe planul eminamente *politic* ori pe cel religios, *se* înscrie o întreaga evolutie.

În general, pentru toti autorii bizantini, *Constantinopolul* reprezinta o metonimie pentru imperiu, dupa modelul vechii *Rome care* condensa în *sine* întreaga realitate imperiala. *"Orasul* te doreste, oikumena te doreste*",* spunea una *din* aclamatiile rituale *care* întovaraseau încoronarea unui nou împarat, punând astfel în evidenta noua ideologie imperiala bazata pe rolul orasului. *De* altfel, într-o lume în *care* spatiul este individualizat si caracterizat prin nume, transferul numelui realizat *cu* ocazia întemeierii *Noii Rome (ca* în extrem *de* succinta dar semnificativa relatare *a* lui *Hesichius Milesius)* este în acelasi timp si *un transfer de* caracteristici si atributii. *Unicitatea Constantinopolului* dispenseaza frecvent autorii *de* obligatia *de a-i* consemna numele, apelativul *de "*oras *imperial"* sau pur si simplu *"Orasul"* fiind mult mai sugestiv. *Evident,* folosirea acestui apelativ nu este întâmplatoare, ci stilistic subordonata sugerarii unor semnificatii ideologice, precum în cazul lui *Nikephor care* scrie *ca* arabii *au* îndraznit sa asedieze însusi orasul *imperial*.

Centru politic si religios necontestat *al* lumii în *care* traiesc bizantinii, *Constantinopolul* devine reper si pentru lumea barbara înconjuratoare. *Capitala* bizantina este sursa *de* legitimitate pentru aspirantii *la* tronul unui imperiu persan aflat în criza, dupa *cum* ne arata *Nikephor care* consemneaza venirea fiului lui *Hormisdas cu* daruri pentru împarat. *Si* daca autorii bizantini *pot* fi suspectati pe drept cuvânt *de* pledoarii *pro domo,* când si *un occidental* sustine aceeasi idee, *ca Grigore din Tours* prezentând primirea *de* catre *Clovis a* codicilului *de* consulat *de la Anastasie,* realitatea acceptarii acestui punct *de* vedere nu mai poate fi pusa *la* îndoiala. *Numai* în cazuri exceptionale, *ca la Petrus Patricius* si *Theophilact Simocata, se* accepta ideea existentei unui univers *bipolar, definite* prin prezenta *a* doua centre *de* putere, cei doi ochi ai universului situati în spatiile *roman* si persan, *care "tin* în frâu neamurile neascultatoare si iubitoare *de* razboi si *pun* rânduiala în conducerea si guvernarea oamenilor *de* pretutindeni*"*. *Pentru* ceilalti autori, *Constantinopolul* ramâne unic, spatiu *politic,* centru religios, depozitar privilegiat *al* civilizatiei *din ale* carei binefaceri si barbarii doresc sa *se* înfrupte, chiar *la* fata locului. *Procopius* prezinta tentativa lui *Theodat de a se* refugia *la Bizant,* preferând demnitatii *regale,* devenita atât *de* periculoasa, splendorile linistite *de* pe malul *Bosforului. Acelasi* autor subliniaza rolul *Constantinopolului de* spatiu în *care* chiar *un* barbar îsi poate desavârsi o cariera politica, asa *cum a* fost cazul lui *Teodoric*.

Autor de limba latina dar *de* loialitate imperiala, *Iordanes se face* exponentul aceluiasi punct *de* vedere, atunci când arata *cum a* atins *Teodoric la Constantinopol* culmea gloriei omenesti devenind *consul,* sau *cum Vitiges* reuseste sa transpuna în realitate ceea ce pentru *Theodat* ramasese *un* deziderat, sfârsindu-si zilele *ca* patriciu în capitala bizantina. *Splendorile* orasului *de* pe malurile *Bosforului* îl fac pe *Athanaric* sa recunoasca superioritatea absoluta *a Imperiului* în fata gotilor. *Constantinopolul* poate fi etapa finala *a* carierei si *de* o maniera nedorita *de* personajul respectiv, *ca* în cazul lui *Gelimer, care* luat prizonier si adus în capitala, în fata lui *Iustinian* accepta ideea *ca* totul *e* desertaciune*;* chiar si acesta însa *are* parte *de* posibilitatea *de a* trai onorabil în *Galatia,* fara *a* beneficia totusi *de* titlul *de* patriciu, deoarece n-*a* renuntat *la* arianism. *Potrivit* conceptiilor *care* vad statul *ca un organism cu* o functionare asemanatoare celei *a* corpului omenesc, orasul capitala sufera într-*un mod* deosebit atunci când sistemul *politic e* în suferinta. *Cetatea* imperiala s-*a* aflat *la un pas de a* fi parasita *de Heraklius care* ar fi dorit *la un moment* dat sa *se* reîntoarca în *Libia,* în urma esecurilor militare suferite, spune patriarhul *Nikephor. Altadata,* acelasi autor prezinta epidemia *care* loveste *Constantinopolul* pe *la 747-748 ca* pe o pedeapsa pentru iconoclasti, sugerând *ca* întregul *organism* statal *a* fost atins *de* o cangrena *care* loveste în acelasi timp trupul prin boala si sufletul prin erezie.

Modelul roman al unui spatiu *politic* având *un* centru bine *definite se* dovedeste deci *a* fi fost pastrat aproape neatins *de* catre bizantini, *care* mostenesc si ideea unei destul *de* clare ierarhizari *a* acestui spatiu. *Situatia* speciala *a Constantinopolului e* conferita *de* plasarea sa nu doar în vârful acestei ierarhii, datorata statutului sau *de* capitala, ci si *de* evidentierea prin scoaterea în afara organizarii traditionale. *Orasul imperial, emeine basileousa,* este scos *de* întemeietor *de sub* jurisdictia diocezei *Tracia,* fiind definite astfel *de* o maniera negativa menita sa-l singularizeze înca o *data. Cea* mai explicita ilustrare *a* ierarhiei între diferitele *zone ale* imperiului *se* gaseste în testamentul lui *Mauriciu,* redat *de Theophilact, care* arata *ca* împaratul dorea sa dea *Constantinopolul* fiului sau cel *mare, Roma, Italia* si insulele *din Marea Tireniana* celui *de-al* doilea nascut, iar celelalte tinuturi restului *de* fii. *Când un* împarat precum *Constans al II-lea se* gândeste sa încalce ordinea traditionala reprezentata *de* aceasta ierarhie, *care* pune pe primul *plan Constantinopolul* si zonele orientale, prin mutarea capitalei în *Occident, la Roma,* oprobriul este *general,* asa *cum* vrea sa ne convinga *Theophanes, care* gaseste în aceasta intentie *a* împaratului cauzele asasinarii *sale. Rareori* periferia poate sa *se* impuna în fata centrului, si cazul cel mai ilustrativ este *al Africii de Nord, de* unde *Heraclius* aduce libertatea pentru statul *care* suferea *sub* tirania lui *Focas. Însa* acelasi spatiu *din care* cândva s-*a* dat semnalul eliberarii poate sa iveasca agentii unei robii mult mai periculoase, si vai, *definitive. Arabii* plecati *din Africa,* pe *care* reusisera sa o supuna, *se* revarsa si asupra altor *zone ale* imperiului, precum *Sicilia, Pergamul,* ba chiar asediaza orasul *imperial*.

În epoci *de* criza periferia scapa controlului centrului, *fie* prin invadarea ei *de* catre barbarii patrunsi *din exterior,* si exemplele *care* ar putea fi *date* sunt nenumarate si *de* regasit în mai toate operele istorice avute în vedere, *fie* prin preluarea controlului *de* catre aristocratiile *locale. Graitor* este în acest sens cazul lui *Boutelinos,* probabil trac *de* neam, facator *al* legii în provincia sa, si pe *care* autoritatea imperiala nu-l poate ajunge pe *plan local. Doar* în momentul în *care vine la Constantinopol,* în hipodrom, *se* poate

manifesta puterea împaratului *Heraclius, care* ordona prinderea si pedepsirea acestuia. *Acest* eveniment, *la prima* vedere nesemnificativ, ar putea totusi sa ilustreze reflectarea în operele istorice *a* procesului *de* ridicare *a* unei aristocratii *locale, care* fara *a* rupe *total* legaturile dintre provincii si centru, actioneaza în vederea unei autonomizari crescute *a* zonelor pe *care* le controleaza în fata puterii centrale prinsa în lupta pentru supravietuirea imperiului. *De* asemenea, *se* poate constata revenirea *la* vechiul obicei *de a* ridica împarati în provincii, *care* sa asigure o mai buna aparare pe *plan local,* atunci când centrul *pare* excedat *de* amenintarile carora trebuie sa le faca însusi fata. *Acesta e* cazul *Siciliei,* unde în conditiile asediului arab *al Constantinopolului,* strategul *Sergius* si locuitorii *din* apus fac împarat pe *un Vasile,* botezat în acest scop *Tiberiu,* cautând în nume sursa unei legitimitati altfel inexistente.

În cadrul ierarhiei stabilite între centru si restul imperiului, putem observa deci modul în *care* istoricii bizantini reflecta relatiile *care* în *mod real* nu sunt întotdeauna armonioase, stabilite între provincii si capitala. *Trebuie* remarcat *ca* nici provincia nu *se* bucura în *general de* descrieri geografice amanuntite, regula fiind asemanatoare celei aplicate în cazul capitalei*:* scurte notatii referitoare *la* repere în *general* antropice, semnificative *din* punct *de* vedere *politic,* religios, edilitar sau *strategic. Altfel* spus, într-o geografie ramasa imobila, ceea ce conteaza este elementul uman, caci acesta da identitate spatiului *"*prin miscari *de* neamuri si prin adaogire *de* conducatori si *de* nume*"*. De aceea, chiar excursurile "geografice", destul de frecvente la autori precum Procopius, Agathias ori Menander, vor fi u*n* amestec *de* notatii în primul rând etnografice si politice. *De* fapt, chiar mai mult decât *coloratura* etnica, sistemul *politic* este cel ce confera adevarata identitate spatiului, *a* carui înfatisare este marcata *de* idealul juridic *roman, care* pune accentul pe caracterul *politic al* spatiului, unificat prin lege. *De* exemplu, *la Agathias,* prin eliberarea *de sub* stapânirea gotilor, *Italia, Roma, Sicilia* reintra în omogenitatea spatiului *politic* bizantin, fiind împodobite prin obiceiurile si legile patriei. Dru*mul* poate fi parcurs si invers, spatiul iesind *din* sfera civilizatiei si intrând în cea *a* barbariei, precum *Marsilia,* colonia ioniana, devenita *"*barbarica*" din "*greceasca*"*.

Ierarhia stabilita o *data cu Constantin* între centru si celelalte parti componente *ale* imperiului este imuabila si nu sta în puterea oamenilor sa o schimbe. *Doar* evenimente naturale, precum ciuma *din 542,* descrisa *de Procopius, pot* anihila într-o anume masura ierarhia prin modul sa spunem *"democratic"* în *care* sunt lovite, fara *a face* distinctie, diferitele regiuni *ale* imperiului. *Agent* unificator *al* lumii, netinând seama *de* hotare, ciuma porneste *din Egipt* si *din Pelusium* si *Alexandria* ajunge în *Palestina, la Bizant* si în *Persia. Observam ca* sunt mai puternic afectate regiunile cele mai bogate si mai *populate ale* spatiului bizantin, astfel *ca am* putea spune *ca* si în acest caz exista o ierarhie *a* caracterului distrugator *al* epidemiei, *care* în conformitate *cu* regulile *sale* proprii prefera marile aglomerari *urbane* spatiilor rurale *slab populate. Introducem cu* aceasta ocazie noi criterii referitoare *la* ierarhizarea spatiului în operele istoricilor bizantini, *care* fac apel *la* diferentele dintre zonele *urbane* si cele rurale.

Între sat si oras exista o linie *de* fractura sesizabila în felul în *care* cel dintâi este aproape *absent* în operele pe *care* le analizam. *Tipul de* asezare *care* apare cel mai frecvent atât *la* istorici cât si *la* cronicari este orasul, în *general* înconjurat *de* ziduri *ca* simbol *al* capacitatii *sale de* rezistenta dar si *al* unui *mod specific de* viata într-o comunitate *de un* anumit *tip. Explicatia* unei asemenea situatii nu este clara, si în nici *un*

caz nu poate fi univoca. *S-ar* putea invoca faptul *ca* într-*un* imperiu crestinat, zonele rurale unde *se* mai gasesc înca pagâni *pun* probleme *de* gestionare ideologica, numai *ca* satul nu *e* în *mod direct* asociat *cu* o persistenta *a* practicilor pagâne, *care* ar putea sprijini o asemenea idee. *Mai* degraba *tot* orasele sunt identificate drept depozitarele unor reziduuri pagâne, *ca* în cazul sacrificiului uman si *al* farmecelor conexe *care* ar fi trebuit, în viziunea locuitorilor *din Pergam,* sa împiedice cucerirea araba. *În* planul concret, *al* reperelor topografice, pagânismul este asociat în *mod evident cu* vechile *temple* si statui, *care* contrar legendei sunt nu doar pastrate, dar chiar restaurate *la Constantinopol de* catre însusi împaratul fondator. *Dupa cum* ne spune *Malalas,* cel *care* dezafecteaza o parte *din* templele pagâne, *care* dadeau identitate capitalei bizantine, este Teodosie al II-lea, care transforma templul lui *Helios* într-o anexa pentru *Sfânta Sofia,* templul lui *Artemis* într-*un* fel *de* sala pentru jocuri *de* noroc, iar pe cel *al Afroditei* în azil pentru prostituate. *Interesant* este si faptul *ca* în partea orientala *a* imperiului, numele închinatorilor vechii religii nu *vine de la pagus,* ei nu sunt pagâni ci elini, *(elenes) ca* locuitorii oraselor-*state* grecesti. *Dintre* pagânii *care cad* victime persecutiilor lui *Iustinian, Procopius* îi individualizeaza în *Istoria secreta* pe filosofii scolii *din Atena,* închisa *de* împarat datorita potentialului subversiv pe *care* îl asocia *cu* acest centru *urban traditional. Iar Malalas* prezinta tulburarile *cu* substrat religios *din* orasele orientale *ca* stând *la* baza persecutiilor îndreptate *de Iustinian* împotriva "elinilor". *Acuzatia de a* fi pagân îl costa cariera, printre altii, si pe prefectul *Kyros,* prea *popular* în conceptia lui *Teodosie al II-lea, care* îl sileste sa devina preot si îl trimite în îndepartata *Frigie. Daca* termenul *care* îl desemneaza pe pagân nu *are* în lumea bizantina conotatia *care* sa-l puna în relatie directa *cu* lumea satelor, o legatura indirecta poate fi facuta *cu* ajutorul unui termen mediu reprezentat *de* barbar. *Tot* patriarhul *Nikephor* prezinta o alta supravietuire pagâna în sacrificul uman *care* întovaraseste înmormântarea împaratesei *Eudokia. Locuitorii* capitalei *se* dedau *la* acest sacrilegiu *"*dupa obiceiul barbar*" (barbariko nomo*)*;* ori lumea barbara este în *mod traditional un* univers lipsit *de* orase, ai carui locuitori traiesc, daca nu în *simple* salase, în cel mai *bun* caz în *sate,* precum *paganii* occidentali. *De* o maniera mai degraba indirecta apare lumea rurala în *Istoria Secreta a* lui *Procopius, care* vorbeste *de* recoltele *care* nu mai *pot* fi vândute sau *care* putrezesc pe câmpuri datorita politicii nefaste *a* lui *Ioan Cappadocianul, care a* înlocuit impozitele în natura *cu* cele în aur.

O alta posibila explicatie pentru absenta relativa *a* notatiilor referitoare *la sate* în favoarea frecventei consemnari *a* asezarilor *de tip urban* rezida în chiar obiectivele esentiale urmarite *de* autorii *la care* ne referim. *Scriitori de* istorie sau *de* cronica, acestia privilegiaza *cu* totii evenimentele politice si militare, *care au* în *mod* obisnuit orasul *ca* spatiu *de* referinta. *Ceea* ce nu înseamna totusi *ca* notatiile referitoare *la sate* lipsesc *cu* desavârsire, dar acestea apar *tot* în contextul evenimentelor militare, raiduri barbare în *general,* si sunt *de* tipul unor formulari generale, *tip rhomaion horon, cum* noteaza succint *Nikefor* despre asezarile pustiite *de* arabi. *Razboaiele* lui *Procopius,* pentru *a* reveni *la* problema asezarilor *de tip urban, pot* fi citite si *ca* o succesiune nesfârsita *de* asedii, *a* caror miza este cucerirea punctelor fortificate *cu* valoare strategica, uneori *simple* castre, *de* cele mai multe ori orase în toata puterea cuvântului. *De* altfel, *din* aceasta cauza, *Procopius* este considerat o sursa *de prima* mâna pentru studiul fortificatiilor *din* secolul *al VI-lea*. Zidul, element de reper pe care îl întâlnisem deja frecvent pomenit cu ocazia analizei elementelor *de* topografie urbana, îsi releva acum

adevarata semnificatie pe *care* o *are* în personalizarea spatiului. *Misiunea* lui este sa separe*:* acel *sat* incert, *cu* contururi vagi, *de* orasul clar *definite* si delimitat*;* barbaria, caracteristica eventuala *a* satelor dar mai *ales a non*-romanilor, *de* civilizatia *specific* romana *(*bizantina*)*. *Ridicarea* zidurilor este actul fondator esential în existenta unui oras, dupa *cum* ilustreaza pâna *la* saturatie cazul *Constantinopolului*, unde zidurile apar *ca* elementul *de* individualizare cel mai clar. *Ridicarea* lor confunda adesea istoria si mitul, *ca* în cazul legendarei întemeieri *a Bizantului de* catre *Byzas*, ajutat sa construiasca zidurile *de* catre *Apolo* si *Poseidon, ca* într-o prefigurare *a* destinelor speciale *ale* exceptionalului oras.

Ca sa ne referim *la Procopius*, în zonele extraeuropene lucrurile sunt destul *de* clare*:* zidurile oraselor separa barbaria vandalilor sau *a* persanilor *de* civilizatia reprezentata *de* bizantini. *Tiparul* dupa *care* este construita naratiunea în *De bello persico* este în linii mari acelasi *cu* ocazia fiecarui asediu*:* armata persana cere predarea orasului locuit *de* supusi bizantini*;* acestia refuza, *are* loc *un* asediu mai mult sau mai putin îndelungat, zidurile cedeaza sau orasul este capturat prin viclesug. *Asa se* întâmpla, printre altele *cu Sura*, mic oras în apropierea *Eufratului* sau *cu Mindaus*, fortareata în apropiere *de Nisibis;* aceeasi *e* soarta *Antiohiei*, cucerita si arsa aproape în întregime, mai putin biserica si câteva *case*.

Fortificatiile nu sunt suficiente, masinile *de* razboi si prezenta soldatilor fiind elementele *care permit* supravietuirea oraselor în perioada tulbure *a* invaziilor barbare. *Theophilact Simocata* deplânge usurinta *cu care* este cucerit *de* catre *Baian* orasul *Singidunum*, datorita faptului *ca era* neîntarit *(afracton)* si neglijat. *Autoapararea* oraselor *de* provincie prin organizarea propriei militii este *un* privilegiu *de a* carui existenta locuitorii asezarii dunarene *Asemos* sunt bucurosi. *Dar* chiar si *Constantinopolul* poate fi obligat uneori sa *se* multumeasca în apararea sa *cu* protectia oferita, în afara zidurilor, *de* trupele neprofesioniste *ale* demelor, *ca* în cazul tentativei lui *Focas de a se* opune lui *Heraclius*. *În* aceste conditii, chiar daca zidurile dau *un sentiment de* securitate locuitorilor orasului, rezistenta victorioasa în fata asediului nu li *se* datoreaza, aceasta fiind mai degraba exceptia *de la* regula, miracolul crestin frecvent întâlnit în operele literare ale epocii. Uneori cauzele unui asemenea succes pot fi pur umane, c*a de* exemplu sprijinul adus *de Belisarius* asediatilor *din* cetatea *Petra*, în *549. Mai* spectaculoasa este însa interventia divina *care* poate *face* zidurile sa reziste si pe asediati sa-*i* învinga pe asediatori. *Esecul* persilor în fata *Edessei* este una *din* rarele ocazii în *care Procopius* vorbeste deschis *de Dumnezeul* crestin *care* apara orasul si pe bizantini. *Am* consemnat deja acelasi *tip de* reactie în fata rezistentei zidurilor *Constantinopolului* în conditiile asediului arab*; de* aici pâna *la a* afirma *ca* imperiul în întregul sau *se* afla *sub* protectia directa *a* lui *Dumnezeu e un* singur *pas*, facut *de* ideologia bizantina, dar *ale* carui implicatii le vom analiza mai târziu.

Razboiul cu vandalii *se* desfasoara dupa *un alt model*, tocmai pentru *ca* în *Africa de Nord, cu* exceptia *Cartaginei*, toate celelalte orase importante nu mai aveau ziduri, acestea fiind distruse *din* ordinul lui *Genseric*, pentru *a* nu constitui puncte întarite în eventualitatea unei recuceriri romane. De aceea, singurul caz în care ar fi putut fi vorba *de un* asediu *era* cel *al Cartaginei*, dar aceasta posibilitate *e* ratata deoarece locuitorii deschid portile orasului pentru armata bizantina. *Un alt aspect* interesant este în cazul *Africii de Nord* substituirea oraselor *de* catre munti, centre *de* rezistenta *ale* maurilor,

adversari situati *la* limita *de* jos *a* barbariei, *care,* lipsiti *de* puncte fortificate prin interventia umana, folosesc înaltimile naturale pe *care* bizantinii sunt obligati sa le cucereasca prin asedii în regula.

Sugeram mai sus *ca* în cazul *Italiei* distinctia între realitatile etnice si politice *separate de* zidurile oraselor asediate nu mai *e la* fel *de* clara *ca* în *Orient,* pentru *ca* identitatile indivizilor *din* taberele aflate în *conflict* nu sunt *la* fel *de* usor *de definite. Sugestiv* este cazul asediului orasului *Ravenna de* catre armata bizantina, în conditiile în *care* cei ce *se* împotrivesc sunt atât goti cât si romani, identificati în anii stapânirii lui *Teodoric* mai degraba *cu* stapânii si vecinii lor barbari decât *cu* îndepartatii greci. *Când* bizantinii cuceresc *Neapole, la* intrarea în oras *se* poarta *ca* în teritoriu inamic, ucigând pe toti cei ce le ieseau în cale. *La* asediul *Romei din 546,* populatia *din* spatele zidurilor, prinsa *la* mijloc între goti si armata bizantina, *se* plânge lui *Belizarie ca* nu sunt priviti *ca* romani, *rude* sau aliati politici, ci *ca* dusmani. *Este evident ca* în conditii *de* criza politica si militara avusese loc o confuzie *a* solidaritatilor pe *plan local,* urmata *de* o redefinire *a* identitatilor, ceea ce *face ca* zidul sa nu mai *fie un separator la* fel *de* clar *ca* în perioada anterioara.

În general, situatii *extreme de* acest *tip* nu sunt frecvent întâlnite *la* ceilalti autori bizantini, *care* prefera punctul *de* vedere *traditional,* potrivit caruia zidurile oraselor marcheaza specificitatea unui peisaj tipic *roman,* si *de* aceea întretinerea si repararea lor constituie *un* exemplu desavârsit *de* evergetism *imperial. Cel* mai des întâlnim consemnarea interventiilor imperiale în problema zidurilor *la Malalas, care* consemneaza *cu* satisfactie aceste actiuni *cu* o semnificatie propagandistica evidenta, *de care* nu *pare* sa fi fost *strain,* în pofida aparentei *sale* "naivitati".

Cât despre aspectul oraselor *din* provincie, lucrarile autorilor pe *care* îi analizam consemneaza putine elemente. *Cum* acestea *se* doresc copii *ale* capitalei, vor fi si ele împodobite *cu* acelasi *tip de* constructii *ca* si aceasta, lucru pe *care* operele istorice îl consemneaza. *Reperele* cel mai des întâlnite sunt bisericile, locuri *de* azil respectate sau nu *(ca* în cazul masacrarii neapolitanilor *de* catre ostasii huni *din* armata bizantina*),* monumente *care* dau *un* nou gen *de* identitate spatiului *urban* într-o epoca în *care* tipul *de* edificiu caracteristic *a* încetat sa mai *fie* cel *public, de tip roman. Diferenta* profunda între epoca imperiului crestin si cea anterioara poate fi ilustrata si prin ceea ce *un* autor *ca Malalas* gaseste demn *de a* consemna *din* activitatea edilitara *a* împaratilor*:* daca *Domitian* construieste *palate* si terme, *Teodosie al II-lea se* ilustreaza prin ridicarea *de* biserici. *Nu se* schimba numai înfatisarea oraselor ci si tipul *traditional de* viata urbana, valorile ce ordoneaza viata si identitatea comunitatii, prin interzicerea *de* catre *Iustinian a* jocurilor olimpice si *a* spectacolelor *de* teatru, gest pe *care Malalas* îl înregistreaza dar nu îl comenteaza, facând dificila interpretarea atitudinii *sale* fata *de* aceasta transformare.

Dintre toate orasele amintite în operele istoricilor si cronicarilor bizantini, în afara capitalei, *Roma* ar trebui sa beneficieze *de* o atentie deosebita, în calitatea ei *de* vechi centru *politic al* imperiului. *Spunem* "ar trebui", deoarece în realitate observam, *cu* câteva exceptii, o indiferenta sustinuta fata *de* vechea capitala. *O* posibila explicatie ar fi *ca* prin transferul functiilor si numelui acesteia pe malul Bosforului *Vechea Roma a* fost golita *total de* semnificatii, absorbita *de* cea noua, si *a* ramas într-*un* fel inutila. *Pe de* alta parte, replierea *Rasaritului* asupra propriilor probleme *a* atras dupa *sine* o anume lipsa *de* sensibilitate pentru ceea ce *se* întâmpla în *Occident,* explicabila uneori prin putinatatea

informatiilor, alteori prin sentimentul imposibilitatii implicarii. *Astfel, la Menander Protector, Vechea Roma* apare mentionata în contextul atacurilor longobarzilor, ocazie *cu care* autorul exprima regretul bizantinilor, prinsi în razboiul *din Orient, de a* nu putea interveni *cu* trupe, ci doar printr-*un* sprijin banesc. *Chiar* daca formulele *de* reverenta *la* adresa vechii capitale sunt mentinute, *ca* în cazul lui *Malalas care,* în maniera traditionala o numeste "stapâna tuturor oraselor", prezenta sa reala în operele istorice este rara. *Acest* autor ofera câteva repere topografice *ale* orasului întemeiat *de Romulus, Romos* pentru scriitorul bizantin, dintre *care* cele mai importante sunt zidurile, templul lui *Ares* si *Hipodromul,* prefigurând astfel dimensiunile esentiale *a* ceea ce avea sa *fie Constantinopolul. Invincibilitate data de* ziduri, legatura directa *cu* divinitatea tutelara, chiar daca în cazul *Romei* este una *a* panteonului pagân, *tip specific de* viata politica manifestata în interiorul *Hipodromului,* în cadrul înfruntarii dintre deme, toate aceste sunt si caracteristici *ale* viitoarei capitale, pe *care* plasarea în spatiu *a* unor edificii *cu* caracter *public are* menirea *de a* le sugera cititorului avizat. *Acelasi Malalas* pomeneste mai frecvent *Roma cu* ocazia tulburarilor *din* timpul lui *Anthemius* sau în momentul în *care are* loc instalarea lui *Odoacru. Autorul* nu *are* decât câteva cuvinte *de* spus despre preluarea *Romei de* catre goti, iar recucerirea ei *de* catre *Belisarie* este expediata în doua fraze, *care de* altfel condenseaza întregul razboi *din Italia. Acelasi* dezinteres relativ este mostenit *de* întreaga traditie cronicareasca, astfel *ca la Theophanes,* despre *Italia* si despre *Vechea Roma (*exceptie facând perioada *de* început *a* imperiului crestin*)* este vorba în cele trei rânduri în *care* este descrisa campania împotriva lui Vitiges. *Capturarea Romei de* catre goti în *546* este consemnata, dar intrarea pentru acel *an* este în *mod* majoritar dedicata vizitei papei *Vigilius la Constantinopol* si discutarii schismei celor trei *Capitole,* ceea ce demonstreaza foarte clar *care* este importanta atribuita capitalei *de* alta *data. Exista* totusi *un moment al* istoriei *Romei care se* bucura *de* o deosebita atentie *a* cronicarilor, *fie ca e* vorba *de Hesichius Milesius, Malalas* ori anonimul autor *al* lui *Chronicon Paschale,* si anume episodul întemeierii. *Originea* legendara *a* orasului, profetia privitoare *la* stapânirea asupra lumii *care-i e* rezervata, sunt importante pentru cronicarii *care* privesc spre *Roma ca* spre o anticipare *a Bizantului*.

Situatia este diferita în cazul lui *Procopius,* pentru *care Roma* este miza esentiala *a* razboiului *cu* gotii, ceea ce *conduce la* o prezenta mai pregnanta *a* orasului în paginile *Razboaielor. Semnificatiile Romei* descrisa *de Procopius pot* fi decelate pe mai multe planuri. *Strict* geografic, *Roma* este *un* loc, o cetate *care* este importanta prin pozitia sa strategica si *care* trebuie deci aparata sau cucerita, în functie *de* cei *care* o detin în momentul *la care se* refera autorul. *Aspectul* ei *a* ramas impresionant, în pofida încercarilor *la care a* fost supusa, astfel încât si gotii sunt *de* acord *ca* vechea ei frumusete trebuie pastrata. *Mai* mult decât *un* loc, *Roma* este însa istorie, simbol *al* maretiei imperiului. *Masura* decaderii imperiului *occidental* este *data de* posibilitatea cuceririi ei *de* catre *Alaric (*ocazie *cu care* sunt *indicate* câteva cladiri *cu* valoare istoric-sentimentala distruse atunci, precum casa istoricului Sallustius*). În* acelasi sens poate fi interpretata si descrierea pe *care* o *face* jafului *Romei de* catre vandali *la 455,* când sunt afectate *de* salbaticia barbara edificii *cu* înalta valoare simbolica, precum palatul *imperial* sau templul lui *Jupiter Capitolinul. Stapânirea* ei aduce prestigiu în întreaga lume occidentala, dupa *cum* demonstreaza refuzul regelui *franc de a* accepta casatoria fiicei *sale cu Totila, care* nu *a* reusit s-o pastreze. *Procopius* surprinde momentul cel mai *de* jos *al* evolutiei *Romei, care* prin frecventele schimbari *ale*

stapânilor în anii razboiului, prin pustiirile aduse *de* lupte, s-*a* depopulat si *a* ramas o simpla *umbra a* splendorii trecute. *Importanta* ei simbolica ramâne însa, dincolo *de* aspectul jalnic pe *care* orasul îl *are* în planul concretului, si pe *care* autorul bizantin îl lasa sa transpara atunci când descrie încercarile prin *care* trec orasul si locuitorii sai în timpul repetatelor asedii. *Cucerirea* definitiva *a Romei din* mâinile gotilor marcheaza *de* fapt sfârsitul razboiului, în pofida ultimelor rezistente izolate si disperate *ale* fostilor luptatori gloriosi în timpul lui *Teodoric. Reintrarea* orasului în mâinile "romanilor" nu *conduce* însa *la* recâstigarea prestigiului *de* alta *data. Opera* lui *Procopius* arata clar *ca Roma a* fost importanta pentru trecutul ei, în prezent ramânând *un* oras *de* rangul doi, *total* eclipsat *de* maretia *Constantinopolului,* adevaratul beneficiar *al* victoriei.

Ierusalimul este *un alt* oras *a* carui încarcatura simbolica nu poate fi trecuta *cu* vederea, mai *ales de* catre cronicarii pentru *care Patimile* si *Învierea* reprezinta puncte nodale *ale* naratiunii lor. *Dincolo de* mentionarea sa în contextul istoriei cristice, *Ierusalimul* nu este totusi *un* loc frecvent întâlnit în operele autorilor pe *care* îi analizam. *Procopius* mentioneaza pierderea *de* catre imperiu *a* tezaurului *din Ierusalim cu* ocazia cuceririi *Africii de Nord de* catre *Genseric;* mai *important* pentru orientarea sa ideologica este faptul *ca Iustinian* reuseste recuperarea acestuia si restituirea sa orasului. *La Nikephor Patriarhul,* orasul *Învierii* apare pomenit în contextul miraculoasei regasiri *a Sfintei Cruci* în vremea lui *Heraclius,* si apoi *cu* ocazia readucerii acesteia aici, dupa triumful aceluiasi împarat, organizat *la Constantinopol. Pe Theophanes,* asediul slavo-avar *din 626-627,* prin asemanarea sa *cu un* episod biblic, îl convinge *ca* poate identifica orasul *de* pe malurile *Bosforului cu Ierusalimul. Ca* atare, orasul sfânt nu trebuie sa beneficieze *de* o atentie deosebita, demn *de a* fi consemnat parându-*i* cronicarului doar gestul purificator *al* împaratului *Heraclius care* ducând *Sfânta Cruce* acolo, îi izgoneste *din Ierusalim* pe evrei. *Pierderea* orasului în urma atacurilor arabe nu *pare* sa aiba pentru *Theophanes* dimensiunile unei catastrofe, deoarece esentialul, anume *Sfânta Cruce, a* fost adus *la Bizant, care* prin intermediul unui simbol *se* dovedeste înca o *data* capabil sa-si transfere toate atributele altui spatiu. *Într-un* fel, s-*a* întâmplat si *cu Ierusalimul un* fenomen asemanator celui caruia *i-a* cazut victima *Roma:* semnificatiile *sale de* oras sfânt *au* fost absorbite *de* acelasi atotinvadator *Constantinopol,* considerat, mai *ales* spre sfârsitul perioadei *la care* ne referim, oras aflat în raporturi speciale *cu* divinitatea, *Noul Ierusalim* având misiunea *de a* raspândi pretutindeni dreapta credinta si *de a* o apara, aparându-*se* pe *sine. Acest* fenomen nu *e singular;* vom avea ocazia sa vedem mai târziu *ca el se* poate petrece si în lumea occidentala, *ca* în cazul orasului *Clermont,* considerat *de Grigore din Tours "Noul Ierusalim"* datorita harului deosebit *al* sfântului *Avitus, care* reuseste, *ca* altadata *Heraclius,* sa-*i* izgoneasca simbolic pe evrei, determinându-*i* sa *se* converteasca.

Evident, orasele *care* sunt pomenite în operele istoricilor bizantini sunt foarte numeroase, si nu este acum momentul potrivit unei enumerari. *Ar* mai fi *de* facut o observatie, si anume *ca* în afara lui *Procopius, bun* cunoscator *al* geografiei *Italiei* si *a Africii de Nord* datorita timpului petrecut acolo, ceilalti autori fac prea putine referiri *la* orasele *din* parte *de* apus *a* imperiului, si daca *se* întâmpla totusi sa aminteasca unele dintre acestea, nu depasesc mult hotarele *Italiei. Fostele* provincii romane mai îndepartate geografic *par a* iesi *total din* sfera *de* interes *a* istoricilor, iar atunci când necesitatile naratiunii impun referirea *la* evenimente petrecute acolo, imaginea creata este *a* unor spatii cuprinse *total de* barbarie. *Agathias, care* spre deosebire *de Procopius,* nu mai vibreaza *la* numele *de Roma,* în *Italia* nu mai vede urmele stapânirii romane *de*

altadata, ci doar goti.

Cum spatiul barbar, în *care din* punctul *de* vedere *al* autorilor bizantini intra si *Occidentul,* este prin definitie unul lipsit *de* orase, absenta mentiunilor acestora, constatabila în operele studiate, nu înseamna disparitia vietii *urbane* în *Occident,* ci disparitia capacitatii bizantine *de a* recepta existenta acesteia. *În* zonele orientale însa, datorita surselor mai bune *de* informare *de care* dispun istoricii, orasele sunt o prezenta constanta, definitorie pentru o viata *de* acelasi *tip cu* cea dusa *la Constantinopol, Roma* sau *Antiohia. Si* în cazul spatiului rasaritean trebuie facute unele precizari, întrucât majoritatea oraselor citate *se* afla în spatiul *micro*-asiatic si *al* orientului apropiat si mijlociu, pe câta vreme în provinciile balcanice, *inundate* mai *de* timpuriu *de* valuri *de* barbari, acestea *au* început sa dispara *din* operele istorice, *ca* si, chiar daca uneori mai târziu, *din* existenta reala. *Semnificativ* ni *se pare* cazul lui *Nikephor, care,* amintind pustiirile bulgare *din* anii *711-713,* pentru spatiul balcanic nu consemneaza decât în *mod general "*localitatile *din Tracia",* jefuite *de* barbarii retrasi *din* fata *Portii de Aur. O* situatia aparte o prezinta *Procopius,* ce-*i* drept nu în operele istorice propriu-zise ci în panegiricul *Despre zidiri,* unde în cartea *a* patra, dedicata peninsulei balcanice, autorul pomeneste peste *850 de* localitati, în majoritate orase si castre importante, iar uneori da si o serie *de* amanunte topografice sau istorice. *Acest* interes este datorat, fara îndoiala, si faptului *ca de* peste trei secole *Balcanii* erau o zona *a* imperiului *de* unde *se* ridicau numerosi împarati, *Iustinian* fiind *el* însusi originar *de* aici. *În* aceeasi lucrare apar *cu* destula claritate alte elemente esentiale *ale* peisajului *roman,* si anume drumurile, *a* caror reparare si întretinere reprezinta o alta *forma de* manifestare *a* evergetismului *imperial,* si *care* sunt folosite *de* autor pentru *a* organiza dispunerea spatiala *a* multora *din* orasele amintite, *care* sunt prezentate în functie *de* succesiunea lor *de-a* lungul marilor artere *cu* valoare strategica si militara.

Dincolo de aceste nuante, *care* arata *ca* autorii bizantini, în pofida conditionarii ideologice, sunt receptivi totusi *la* evolutia reala *a* societatii, ramâne *de* subliniat înca o *data* ideea *ca* spatiul *imperial* apare în operele lor organizat în functie *de* modelul *traditional* greco-*roman, care* privilegia orasul *ca* sediu *al* civilizatiei prin excelenta. *Barbarii,* cel putin în spatiul rasaritean *al Europei,* nu *pot* avea orase*;* nivelul *maxim al* efortului lor constructiv *se* situeaza în ridicarea unor *"*întarituri*" (ochyroma,* dupa expresia lui *Theophanes)* precum cele *din Onglos,* teritoriu dificil *de* localizat, situat, dupa *cum* arata si *Nikephor, la* nord *de Dunare*.

Dupa ce *am* vorbit *de* modelul *functional al* reprezentarii spatiului, trebuie sa abordam în acest *moment* o alta problema *a* imaginarului geografic bizantin, si anume cea referitoare *la* conceptia despre *forma* universului. *În* termeni *strict* geografici, imperiul bizantin organizat în jurul Constantinopolului se afla în centrul unei lumi înconjurata *de ocean,* având *la* extremitati patru iesiri, reprezentate *de Mediterana, Caspica, Marea Rosie, Golful Persic. Aceasta* este imaginea reprodusa *de* harta *din Topografia crestina a* lui *Cosmas Indicopleustes,* aceasta avea sa ramâna, începând *din* veacul *al VI-lea,* imaginea lumii pentru bizantini si popoarele ortodoxe. *De* altfel, chiar *forma* circulara *a Hipodromului,* acest nucleu esential *care* concentreaza viata politica *a* bizantinilor *din* marile orase *ale* imperiului si bineînteles, în primul rând *a* celor *din* capitala, sugereaza cronicarilor imaginea marii interioare, *Mediterana,* înconjurata *de* uscat.

Prima dovada *a* relevantei acestei imagini *a* universului este oferita *de* imaginea lumii asa *cum* apare ea în debutul cartii întâi *a Razboiului cu vandalii al* lui *Procopius,* în *care* spatiul *roman* organizat în jurul *Mediteranei* este *cu* grija descris si chiar masurat, în stadii sau zile *de drum. Simpla* precizare *a* oferirii dimensiunilor imperiului *roman de* altadata este o justificare evidenta *a* operei *de* recucerire *a* spatiilor pierdute între timp, pe *care* autorul tocmai urma sa o prezinte în lucrarea sa. *Pe de* alta parte, în termeni ideologici, spatiul bizantin este receptat *ca* o lume civilizata înconjurata *de* o *mare a* barbariei. *Si* într-*un* caz si în altul, geografia *(*conditionata *ideologic* si servind *la* rândul ei cauza ideologiei*)* si ideologia etnografica *spun* acelati lucru*:* bizantinii traiesc într-*un* univers *insular, a* carui aparare este imperios necesara si *a* carui identitate trebuie mentinuta.

Pentru mentinerea acestei integritati, spatiul trebuie aparat, ceea ce *se* poate realiza pe uscat prin trasarea unor frontiere ferme, *a* caror concretete este conferita *de* cetati, iar pe *mare* prin controlul celor patru intrari mai sus pomenite. *Fixarea* granitelor, ideea *de limes*, aparuta în timpul vechiului imperiu *roman,* desemnase sfârsitul expansiunii nedefinite. *De* acum înainte, limesul devine granita unei lumi dincolo *de care* nu mai exista nici geografie, nici istorie, nici chiar umanitate veritabila. *Dar* frontierele nu sunt impermeabile, nici realitati imuabile, fluiditatea lor fiind o caracteristica *a* acestei perioade. *În* vremea lui *Iustinian,* ceea ce *se* mai poate *face* este controlul punctelor strategice, pe tarmul marii sau în profunzimea uscatului, pentru *a* asigura apararea unei lumi repliata pe *sine. De* exemplu, fortaretele *care* constituie marul discordiei în razboiul *cu* persii, trebuiau stapânite pentru *a* impiedica intrarea barbarilor în imperiu prin unele locuri devenite traditionale. *Petra,* cetate în *Lazica,* obiect *al* disputelor îndelungate descrise *de Procopius, era de* o importanta strategica esentiala, întrucât controlul ei putea stavili înaintarea hunilor dinspre *Caucaz;* înfrângerea persilor aici în *549,* în urma unui asediu îndelungat este celebrata *ca* o *mare* victorie. *Soarta* acestor cetati depinde *de* sortii schimbatori ai razboiului, *care pot* modifica înfatisarea acestui spatiu *de* granita. *Dara,* cetate ridicata *de Anastasie, cum* povesteste *Theophanes cu* lux *de* amanunte preluate în parte de la Malalas, constituie *un* punct cheie *al* frontierei, ceea ce-*i face* pe persi sa *se* simta în permanenta amenintati*; Cabades va* cere în consecinta darâmarea acestor fortificatii în schimbul pacii pe *care era* gata sa o semneze *cu* bizantinii, iar în conditiile pacii vesnice *din 532,* cetatea *va* ramâne fara garnizoana, aceasta fiind retrasa *la Constantina. Importanta* cetatii, avanpost *al* imperiului fata *de* persani, *face ca* aici sa negocieze *Petrus Patricius* pacea *cu* persii, dupa *cum* consemneaza *Menander* Protector. *Victoriile* militare confera *un* prestigiu *care se* cere eternizat în *plan local,* prin schimbarea numelor unor cetati, maniera simbolica *de a* lua în stapânire spatiul, asa *cum* consemneaza *Malalas ca* s-*a* întâmplat *cu* castrele *Anasarthus* si *Susianus,* botezate acum dupa *Teodora* si *Iustinian. Componenta a* aceleiasi politici *de* prestigiu, dar *cu* semnificatii strategice clare, este si restaurarea *de* catre acelasi *Iustinian,* în cadrul unui mai amplu *program* edilitar, *a* cetatii *Palmyra,* pe *limes,* dupa *cum* consemneaza *Theophanes*.

Pe de alta parte, fizionomia spatiului, ce *se* releva *la Procopius ca* marcat *de* adevarate constelatii *de* cetati *care* graviteaza în jurul unor centre mai importante, determina aspectul *general al* razboiului *din Mesopotamia,* bazat pe asediul si apararea punctelor fortificate. *Bun* cunoscator *al* geografiei locurilor, autorul particularizeaza unele repere mai importante, în functie *de care* plaseaza punctele mai putin cunoscute, pentru *a*

facilita publicului sau vizualizarea desfasurarii evenimentelor militare, într-o epoca în *care* harta în sensul ei *modern* nu exista, dar în *care* asa-numitele *"*itinerarii*", care* trebuie sa *se* fi aflat printre sursele lui *Procopius,* prezentau drumurile marcate *de* pricipalele orase *care* le jalonau. *Amida, "*cetate în *Mesopotamia", pare* pentru *prima* parte *a* razboiului *cu* persii reperul cel mai *important; de* asemenea *Martyropolis* este o alta cetate *de* granita *care* permite pozitionarea în teritoriu *a* celorlalte repere geografice si marcarea distantelor în *mil*e între acestea.

Ceea ce trebuie însa reamintit este *ca* aceasta lume bizantina, asa *cum* reiese *din* reprezentarile geografice *ale* spatiului, *se* vedea pe *sine* stapânind cea mai *mare* parte *a* universului cunoscut. *În exterior,* dincolo *de* frontiere, *se* afla spatiul incert si periculos *al* necunoscutului, salbaticiei, instabilitatii. *În* consecinta, frontierele trebuie totusi extinse, daca nu în spatii ramase dintotdeauna în afara *Imperiului,* macar în limitele vechii stapâniri romane. *Agathias,* în introducerea *l*a *Kyklos,* culegerea sa *de* poezii, înalta *laude* lui *Iustinian, care a* plasat frontierele imperiului *la Ocean. Procopius* aplica în practica aceste idei, pe acelasi *ton propagandistic,* în momentul în *care* prezinta edificiile crestine ridicate *la Ceuta* sau când comemoreaza dominatia imperiala asupra teritoriilor *de la Marea Rosie. Astfel* vazând lucrurile, *se* poate întelege mai bine *cum* ideologia servita *de* geografie *a "*impus*"* într-*un* anume fel împaratului *Iustinian* încercarea *de* recucerire *a Spaniei,* pornita tocmai *din* zona *de* sud, *care* ar fi asigurat controlul iesirii prin *Mediterana* în *Ocean. De* asemenea, *din* acest punct *de* vedere, recucerirea *Italiei* si *a Africii,* careia *Procopius* îi dedica parti importante *din Razboaiele sale,* poate fi interpretata *tot ca* o încercare *de a* controla una dintre cele patru mari *ale* universului cunoscut. *Printre* mizele razboiului dus *de Iustinian cu* persii, asa *cum* este *el* descris *de* acelasi *Procopius, se* numara în *mod* indubitabil controlul *Lazicai,* regiune ce asigura intrarea în imperiu pe *la Pontul Euxin. Importanta* fortaretelor *Dara* sau *Petra,* asupra carora autorul nostru insista atât *de* mult, poata fi înteleasa mai bine plasând necesitatea stapânirii lor în contextul *strategic* derivat *din* ambitioasele planuri universaliste *ale* imperiului. *La* rândul sau, *Agathias* subliniaza importanta stapânirii *Colhidei,* numele *antic* pe *care el* îl da *Lazicai,* deoarece aceasta este calea *de* intrare în imperiu preferata *de* barbarii *de la* rasarit *de Pontul Euxin;* pe *de* alta parte, *un* motiv în p*lus de a* apara aceasta regiune este plasarea ei în sfera civilizatiei, fiind locuita *de* lazi, aliatii romanilor, popor crestin *care duce* o existenta supusa legilor, *care* constituie *un* criteriu *important al* civilizatiei. *Urmându-i* pe predecesorii sai întru scrierea istoriei *politico*-militare, *Menander Protector* sintetizeaza evenimentele razboiului *care a* avut drept miza *Colhida,* manifestându-si multumirea pentru pacea încheiata în *558, care a* permis celor doua imperii sa *se* linisteasca. Nici Malalas nu putea trece peste problema razboiului pentru *Lazica,* desi importanta acestuia nu *pare* sa-l fi impresionat în *mod* deosebit, tinând seama *de* felul în *care* îl plaseaza în *opera* sa, între o *mare* donatie *de* bani facuta *de Iustinian Antiohiei* si enumerarea regilor barbari *din Persia, Africa* si *India. Ultima* aparitie importanta *a Lazicai* în operele autorilor bizantini este *la Nikephor, care* o prezinta *ca* punctul *terminus al* expeditiei lui *Heraclius* în vederea reluarii razboiului *cu* persii. Un alt punct de trecere i*mportant* este în viziunea lui *Procopius Iberia,* în dreapta *Lazicai,* situata în *Asia,* în zona numita sugestiv *Portile Caspice,* esentiala pentru supravegherea barbarilor *din* aceste regiuni. *Controlul* iesirilor *la Ocean* asigura posibilitatea controlului universului cunoscut, scop esential trasat *de* ideologia

universalista romana.

Trebuie precizat *ca* nici *Procopius,* nici alti autori nu afirma în *mod explicit* nicaieri *ca* aceasta ar fi fost miza razboielor duse *de Iustinian. Desfasurarea* ostilitatilor, asa *cum e* descrisa *de* istoricul *din Cezareea,* ne îndeamna totusi sa credem *ca* planurile strategice *elaborate* în vederea razboaielor *au* tinut seama *de* aceasata conceptie geografico-ideologica. *Procopius* o putea împartasi ori nu*;* în *mod* cert însa prezinta în operele sale efectele ei practice.

Autorii care îl urmeaza nu mai exprima aceasta conceptie *cu* aceeasi claritate, sau în *tot* cazul, tinând seama *de* pierderea vestului, *se* concentreaza asupra evenimentelor *din* partile orientale, asa *cum* în realitate *se* reorientase si politica imperiala. *Ceea* ce nu înseamna renuntarea *la* politica *de tip imperialist* caracteristica statului *roman,* dar universalismul *ideal* coexista *cu* limitarea reala. *Operele* istoricilor si cronicarilor bizantini subliniaza realitatea esentiala*:* imperiul *are* frontiere *care* trebuie clar *definite,* deoarece dincolo *de* ele *se* gasesc barbarii. *Situatia* ambigua este greu *de* gestionat, *ca de* exemplu condominiul bizantino-persan *la* granita comuna, asa *cum* demonstreaza *Theophilact Simocata care* considera tributul pe *care* imperiul *a* consimtit sa-l plateasca persilor drept o contributie *la* întretinerea în comun *a* fortificatiilor *din* zona *de* frontiera. *Controlul* marilor îsi dovedeste importanta esentiala pentru apararea spatiului bizantin în momentul în *care de* fapt scapa imperiului. *Pontul Euxin* apare în *opera* lui *Nikephor ca* o încrucisare *de* drumuri *de* apa folosite *de* barbarii *care* ameninta imperiul, *fie* ei slavii *care* migreaza peste *mare, fie* bulgarii *care* ajunsi *la Zidurile Lungi* pe *la 763* sunt urmariti apoi pe *Marea Neagra* pâna *la Dunare,* iar *Mediterana pare* sa fi devenit deja *un* spatiu controlat *de* arabi. *Consecintele immediate ale* acestei realitati *se* releva *a* fi pentru *Theophanes* pierderea în favoarea arabilor *a* teritoriilor orientale si cucerirea *de* catre acestia *a Spaniei*.

În acest *moment,* înainte *de a* începe discutia despre teritoriile *care* apartin în *mod traditional* barbarilor, trebuie sa facem o precizare, referitoare *la* spatiul *interior* imperiului, *care* poate contine *el* însusi barbaria. *Exista* popoare *care,* fara *a* mai fi astfel numite, nu *au* încetat *a* fi *considerate* barbare, chiar daca zonele pe *care* le locuiau acestea *au* fost cuprinse *de* mult în imperiu, si în aceasta categorie trebuie inclusi isaurienii, carora *continua* sa li *se* plateasca stipendii anuale în aur. *De* asemenea, popoarele barbare folosite în armata *au* o identitate multipla, asa *cum* constatam *din* frecventele afirmatii *ale* lui *Procopius care* precizeaza frecvent neamul caruia îi apartin soldatii *"*romani*"*. *Nu* sunt *rare la el* formulari *de* tipul *"*scutierul *Halazar,* masaget *de* neam*"*, ori *"*lancierul *Indulf,* barbar *de* neam*"*. *Barbaria* ramâne deci o caracteristica *a* spatiului *imperial,* dar în principiu una tranzitorie, *cum* o dovedesc împaratii *de* origine isauriana, *care* o *data* ajunsi pe tron nu *se* dovedesc mai putin *"*romani*"* decât predecesorii lor. *Armata* însarcinata *cu* apararea granitelor nu opune întotdeauna o rezistenta victorioasa, si spatiul *roman* poate fi invadat *de* neamurile barbare, *care* perturba aspectul sau civilizat, prin tulburarile aduse populatiei, *ca* în *Tracia. Asezarea* barbarilor pe teritoriul *imperial* schimba fizionomia spatiului, *care* nu mai *e* individualizat prin asezari permanente, barbarii aducând *cu* ei imposibilitatea înradacinarii, *care* îi *face* sa rataceasca în permanenta, precum avarii, incapabili sa *se* aseze definitiv pe pamântul *care* le-*a* fost acordat. *Dupa 602,* spatiile balcanice, teoretic ramase *sub* stapânirea imperiului, sunt prezentate în operele istorice fiind marcate în

permanenta *de* prezenta barbara. *Mai ales Nikephor Patriarhul* si *Theophanes Confesorul* manifesta *un* interes sporit fata *de* provinciile balcanice, tocmai datorita invaziilor *slave* si avare devenite realitati cvasi-cotidiene *de la* sfârsitul domniei lui *Iustinian. Reintrarea* în spatiul *imperial,* adica *al* civilizatiei *se face* prin *re*-urbanizare, *ca* în cazul *Traciei* în *care,* spune *Nikephor,* împaratul *Constantin V* construieste orase *populate cu* orientali *(*sirieni si armeni*).*

Totusi, în esenta, barbaria ramâne caracteristica perena spatiului *exterior* imperiului, *a* teritoriilor aflate dincolo *de granite,* si în *special la* nord, *la* sud si *la* rasarit. *Observam ca* vestul *are* o situatie ambigua, aici fiind plasate teritoriile *care* prin traditie *au* apartinut imperiului si *care la* modul teoretic, chiar cucerite *de* barbari, n-*au* încetat vreodata *a* fi privite *ca zone* bizantine. *În* secolul *al VI-lea,* atitudinea fata *de Italia* ilustreaza cel mai bune aceasta ambivalenta, recucerirea iustinianee trebuind sa solutioneze problema vechii inimi *a* imperiului, trecuta *din* sfera civilizatiei în cea *a* barbariei. *Armata* bizantina trimisa aici vrea sa o readuca în spatiul civilizatiei*;* gotii, si mai nou francii, doresc sa o mentina *ca un* domeniu *al* barbariei. *Pentru Procopius,* înaintea lui *Iustinian* împaratia romana *a* fost împartita între barbari, *care* stapânesc zonele apusene. *Precizarile* geografice pe *care* le *face* sunt foarte clare*: Venetia e* stapânita *de* franci, *Sirmium,* cetate *a Daciei, de* catre gepizi, *Noricum* si *Panonia de* longobarzi iar *Dacia de* heruli. *Zonele* mai îndepartate *de* teatrul *de conflict din Italia,* fara *a* scapa *cu* totul atentiei *sale,* apar *cu* contururi mai sterse. *Despre Spania,* considerata *de el* ultima provincie *a* imperiului pe malul oceanului, mai spune *la un moment* dat *ca era* stapânita *de Theudes* în numele lui *Teodoric;* numarul *total al* insulelor britanice nu îi este foarte clar. *Referitor la Galia* detine unele *date* mai *concrete* si mai numeroase, cunoscând unele repere geografice, precum *Ronul,* granita între imperiu si barbari, dincolo *de care se* întinde zona stapânita *de* vizigoti *de* când *Odoacru a* prefacut imperiul în tiranie, sau *Marsilia* si *Arelatum,* detinute *de* francii *a* caror putere *a* fost întarita *de* împaratul *Iustinian. Nu* încape îndoiala *ca* pentru *el Galia* este *un* teritoriu barbar, întrucât supravietuirea romanitatii *sub forma* acelor soldati romani ce si-*au* pastrat costumul, limba si obiceiurile în mijlocul barbarilor îl umple *de* uimire. *Si la Agathias Galia se* bucura *de* o atentie deosebita, fiind cumva *un* teritoriu intermediar între civilizatie si adevarata barbarie, datorita locuitorilor ei franci, barbari asemanatori romanilor prin dreapta lor credinta si prin obiceiul *de a se* supune legilor, *de a* avea orase si magistrati. *Trebuie* precizat însa *ca* în acest caz, interesul autorului bizantin nu *se* datoreaza calitatii *Galiei de* fosta provincie romana, ci crestinismului niceean *al* actualilor ei stapânitori, si *ca* interesul acesta nu este *pus* în slujba unui *program expansionist care* nu putea viza în acel *moment* regiuni occidentale. *Italia* si *Sicilia,* eliberate *de* goti si scapate *de* pericolul cuceririi *de* catre franci, redevin spatii *ale* civilizatiei, datorita obiceiurilor si legilor patriei. *Evolutia* parcursa pâna *la Theophilact Simocata, care* pomeneste *Galia* doar o *data, sub* numele antichizant *de Iberia Celtica,* în momentul în *care* este vorba *de* solia *la Bizant a* lui *Teodoric al II-lea,* regele *Burgundiei,* demonstreaza clar procesul treptatei iesiri *a* celei mai mari parti *a Occidentului din* sfera *de* interes *a* autorilor rasariteni. *Si la Malalas se* strecurase o notatie referitoare *la Burgundia, cu* ocazia prezentarii reîntoarcerii lui *Gundobad* în tara, pentru *a* prelua regatul *la* moartea lui *Gundioc,* în *474. Autorii* ulteriori preiau *din* lucrarile predecesorilor lor unele *date* referitoare *la* evenimente petrecute în trecut în spatiul *occidental;* notatiile

contemporane lipsesc aproape *cu* desavârsire. *Poate* doar *Africa*, în *mod traditional* atribuita zonei occidentale, latinofone, sa mai suscite anume interes, *cum* demonstreaza preocuparea lui *Theophanes de a* reda *cu* lux *de* amanunte razboiul împotriva vandalilor*;* este vorba însa *tot de* evenimente apartinând unui trecut deja îndepartat, rememorate *cu* atâta caldura probabil datorita contextului în *care*, în prezentul autorului, acele *zone*, cucerite în secolul *al VI-lea de Iustinian*, fusesera pierdute în favoarea arabilor.

Pâna în acest *moment*, credem *ca a* reiesit felul în *care* autorii bizantini concep universul *ca* o suprapunere *de* cercuri concentrice, *la* mijloc aflându-*se* teritoriul *imperial*, organizat în jurul *Constantino-polului*, urmând apoi o serie *de zone* intermediare, *care au* apartinut cândva imperiului si nu si-*au* pierdut toate caracteristicile civilizatiei, sau asupra carora imperiul *a* iradiat câte ceva *din* valorile pe *care* ei le considera universale, *cum* ar fi religia si existenta civila, subordonata legilor, în sfârsit, ultimul cerc, cel *al* periferiei cuprinzând spatiile atribuite *traditional* barbariei. *Teritoriile* barbare înconjoara *din* toate partile lumea romana, dar ele intra în *mod* diferentiat în atentia autorilor *de* lucrari istorice, în functie *de* epoca în *care* scriu si *de* specificul operelor lor. *Orizontul* geografic *al* autorilor *de* cronici universale este mai larg decât cel *al* istoricilor, tocmai datorita intentiei *de a* scrie lucrari *care* sa prezinte întreg universul cunoscut, sau oricum, universul *care* conteaza. *În* schimb, cunostintele lor despre tinuturile pe *care* le pomenesc sunt mai vagi, fiind inspirate *de* surse anterioare, *de* multe ori preluate necritic. *Istoricii se* concentreaza asupra unor spatii mai restrânse, reprezentând teatrul evenimentelor bine circumscrise pe *care* le descriu, si pe *care* le cunosc uneori prin experienta directa, *ca Procopius, Petrus Patricius* sau *Nonosus*, alteori prin surse *de* buna calitate si *de prima* mâna, *ca Agathias* si probabil *Menander Protector*. *În* functie *de* momentul în *care* scriu, constatam *ca* pe masura ce ne îndepartam *de* secolul *al VI-lea*, autorii *de* lucrari istorice sunt *din* ce în ce mai putin preocupati *de* teritoriile vestice, iar mai târziu si cele sudice *au* tendinta *de* iesi treptat *din* sfera lor *de* interes, proces nedus totusi pâna *la* capat niciodata, ceea ce oglindeste în *mod natural* orientarea politicii externe *a* imperiului. *Cu* pierderea definitiva *a Occidentului* prin întemeierea regatelor romano-germanice si *cu* caderea regiunilor sudice si sud-estice în mâna arabilor, interesul autorilor nostri *se* canalizeaza în *special* spre nord si est, zonele *din care* apar în permanenta barbari *care continua* sa ameninte imperiul. *Exista*, bineînteles deosebiri între felul *de* a trata aceste spatii si între diferitii autori. *De* exemplu, chiar în operele lui *Nikephor* si *Theophanes*, ultimii autori în ordine cronologica, exista diferente clare între felul în *care* este cvasi-ignorat vestul si felul în *care* atentia *se* concentreaza pe spatiile sud-estice, intrate treptat *sub* stapânirea arabilor. *Nikephor* îsi îndreapta mai mult atentia spre spatiul mediteraneean, tinta avansului ineluctabil *al* arabilor, în vreme ce *Theophanes*, fara *a* ignora amenintarea venita *din* sud, *se* concentreaza parca mai mult asupra tinuturilor nordice si rasaritene, *de* unde apar pericolele cotidiene carora trebuie sa le faca fata imperiul. *Pentru* amândoi însa, tinuturile privilegiate *ale* barbariei sunt cele *de la* nord *de Istru* si *din* jurul *Pontului Euxin*, *de* unde *se* revarsa asupra statului bizantin valuri nesfârsite *de* barbari.

Nu vom insista mult asupra *Occidentului*, întrucât *am* mai spus unele lucruri referitoare *la* modul în *care* este *el* conceput *de* autorii pe *care* îi analizam. *Pentru* cronicari *el* este *un* teritoriu *care* începe sa existe odata *cu* întemeierea statului *roman*, astfel încât *am* putea spune *ca* etapa barbara *ante*-romana *a* existentei acestui spatiu le

este necunoscuta. *Apoi, cu* marile migratii *se* transforma într-*un* teritoriu *al* barbariei nediferentiate, precizarile etnice datatoare *de* identitate spatiului fiind extrem *de rare. Am* vazut mai devreme *ca Procopius* si *Agathias au* ceva mai multe cunostinte despre spatiul *occidental* contemporan lor*;* începând *cu Theophilact Simocata,* datele despre acest spatiu *se* rarefiaza *tot* mai mult, pentru *ca la Nikephor* si *Theophanes* sa nu mai prezinte interes decât datorita expeditiei lui *Constans al II-lea* în *Italia* si tentativei acestuia *de a*-si stabili capitala acolo. *Cu* titlu *de* exceptie, trebuie totusi consemnata reintrarea vestului în sfera lor *de* preocupari *cu* ocazia afirmarii puterii regatului *franc* prin *Pepin* si *Carol* cel *Mare*.

Nordul în schimb pastreaza *la* toti autorii *de care* ne ocupam atributele barbariei pe *care i* le conferea etnografia clasica. *Limita* nordica *a* universului locuit este insula *Thule,* unde locuiesc scritifinii, popoare pe *care Procopius,* în lumina traditiei, le considera mai aproape *de* animalitate decât *de* umanitate, ducând acea existenta liminara potrivita spatiului liminar ce le *e* caracteristic. *Mentionarea* unor fenomene precum iarna boreala si consecintele *sale* demonstreaza folosirea unor surse *de* buna calitate pentru *a* realiza digresiunea geografica atât *de* gustata *de* publicul timpului sau, chiar daca descrierea facuta ipoteticei insule *pare* sa *se* potriveasca mai degraba *Scandinaviei, care de* altfel, în imaginarul geografic *al* vremii *era* considerata *tot* o insula.

Mai aproape *de* spatiul bizantin *se* afla teritoriile *de la* nord *de Istru,* sedii *ale* unei barbarii aproape *absolute, de* unde *se* napustesc asupra imperiului valurile succesive *de* navalitori. *Istrul se* releva *la* mai toti autorii drept frontiera nordica prin *care* sunt despartite civilizatia si barbaria. *Rareori* mai transpare amintirea apartenentei trecute *la* imperiu *a* teritoriilor nord-dunarene, *ca la Theophilact Simocate care* noteaza *ca* avarilor, *care* sustineau *ca* acel pamânt le apartine pentru *ca* l-*au* cucerit în lupta, li s-*a* raspuns *ca e* vorba *de* pamânt *roman. Aceasta* atitudine reprezinta reflectarea situatiei *concrete care* facuse *ca* în ultimii ani ai secolului *al VI-lea* si în primii ani ai secolului urmator limesul dunarean sa *se* prabuseasca si *Dunarea* sa înceteze *de a* mai fi granita politica *a Imperiului. Pentru* ceilalti autori, *Istrul* ramâne doar frontiera naturala între cele doua lumi esentialmente distincte, granita *din* nefericire permeabila si depinzând *de* capacitatea umana *de a* o apara. *Vulnerabilitatea* lumii romane în fata barbariei *care* nu poate fi oprita *de granite* este poate cel mai bine exprimata *de Procopius* în constatarea *ca* dupa disparitia lui *Chilbudios,* imperiul n-*a* mai putut fi aparat. *Povestea* lui *Chilbudios* poate fi însa citita si *ca* o expresie *a* felului în *care* realitatile scapa uneori constrângerilor ideologice, întrucât aparitia unui fals *Chilbudios la* nord *de Dunare,* vorbitor *de* latina si cunoscator foarte *bun al* obiceiurilor romane, arata *ca de* fapt cele doua lumi nu erau atât *de* riguros despartite *de* frontiera naturala, precum ar fi vrut bizantinii sa creada. *În* nordul fluviului *se* mai gaseau oaze *de* civilizatie, în acest caz poate chiar *de* latinitate, *a* caror existenta, în *general* ignorata, iesea uneori *la* lumina, *ca* în acest caz, chiar daca autorul bizantin nu deceleaza semnificatia sa reala. *Dincolo de* frecventa amintire *a* spatiului nord-dunarean *de* unde irup barbarii în imperiu, notatii geografice sau etnografice referitoare *la* acesta apar destul *de* rar. *Tot Procopius* da mai multe amanunte, în momentul în *care,* vorbind despre herulii ramasi *la* nord *de Istru,* avanseaza *cu* descrierea în *care* îi cuprinde pe slavi, varni, dani pâna *la ocean* si *la* mai sus pomenita *Thule. De* asemenea, tinuturile *de la* nord *de* fluviu constituie *patria* hunilor, barbari ambivalenti *care pot* fi bizantiniilor si aliati si dusmani. *Când* vorbeste despre huni, *Agathias* îi plaseaza geografic folosind reperele traditionale *ale* mlastinilor *Meotide* si fluviului *Tanais,* întregind însa informatia livresca *cu* unele *date* particulare

referitoare *la* numele pe *care* le poarta în acel *moment*, si *care se* afla în raport *cu* locul în *care se* gasesc. *Cronicile* si istoriile prezinta începând *din* secolul *al VI-lea* spatiul nord-dunarean *ca* marcat *de* prezenta nelinistitoare *a* avarilor, *care* singuri sau împreuna *cu* slavii fac frecvente incursiuni în teritoriul *imperial. Locul* lor *de* origine este plasat undeva în acea incerta *Scitie*, tarâmul barbar prin excelenta, *care* în perioada *la care* ne referim *pare* sa *se* fi extins mult spre *vest*, înglobând si teritoriile altadata cunoscute *sub* numele *Daciei*, asa *cum* dovedeste afirmatia lui *Menander Protector*, pentru *care Panonia* primita *de* avari *pare* sa *fie* vecina *cu Scitia* pe *care* acestia nu vor s-o paraseasca. *Procesul* extinderii *Scitiei* spre *vest*, demonstrat si *de* harti occidentale, ce-*i* drept, mai târzii, este interesant, si ar merita mai multe comentarii. *Sursele* bizantine pe *care* le avem nu ne îngaduie afirmatii ferme, *care* sa iasa *din* sfera speculatiei. *Cea* mai logica explicatie ar fi *ca*, dupa retragerea aureliana, numele *de Dacia* desemnând o realitate sud-dunareana, teritoriul *de la* nord *de* fluviu trebuia sa poarte alte denumiri. *Cum* barbaria este o caracteristica *"*scitica*"*, toti migratorii *de la Dunarea de Jos*, datorita modului lor *nomad de* existenta, putând fi considerati sciti, *formula* comoda pentru savantii *de cabinet de la Constantinopol*, si *care era* si conforma *cu* traditia clasica, aceasta extindere teritoriala *a Scitiei* plasata *initial la* nord si *la* rasarit *de Marea Neagra* nu *are* nimic surprinzator.

Frontiera dunareana *se* dovedeste *a* fi, mai *ales* dupa catastrofa *din 602*, mai degraba *un ideal* decât o realitate, datorita usurintei *cu care* poate fi strapunsa *de* barbari. *Avarii* o trec fara probleme si ajung pâna *la Zidurile Lungi* înca *la* sfârsitul secolului *al VI-lea*, arata *Theophanes*, iar *Nikephor* spune *ca* dupa ce *au* trecut *Dunarea* si s-*au* asezat în imperiu, avarii *au* putut sa-l asedieze chiar pe *Heraclius la Heracleea*, probabil în *618*.

Cunostinte ceva mai bune despre teritoriile *situate la* nord *de Istru pare* sa aiba *Nikephor, care* contureaza o *imagine a* locurilor *de* origine *ale* bulgarilor, pe *care* îi plaseaza dincolo *de Marea Azov*, în *Bulgaria Mare, de* unde le urmareste etapele migratiei, *fixate* prin repere precum *Donul, Nistrul* si *Niprul*, pâna *la Dunarea care* îi opreste pentru o prea scurta perioada, înainte *de a-i* lasa sa *se reverse* în *Tracia*. Tot el este cel ce pomeneste *Crimeea, ca* tara *a* gotilor si regiunile pontice locuite *de* chazari. tinuturile chazarilor apar si *la Theophanes, care* le prezinta *ca* locul *de* refugiu pentru *Iustinian al II-lea*, dupa ce acesta *a* reusit sa-si paraseasca locul exilului *de la Chersones*.

Oricât de tributari ar fi conceptiilor geografico-etnografice traditionale, autorii bizantini nu *pot face la* nesfârsit abstractie *de* realitati, si trebuie sa accepte *ca din* secolul *al VII-lea*, tarâmul barbariei nu mai este cantonat exclusiv *la* nord *de Dunare*, si asa *cum Scitia* migrase spre apus, si acesta s-*a* extins spre sud. *Avarii*, slavii, bulgarii sunt cei ce transforma calitativ acest spatiu, facându-l sa-si schimbe caracteristicile. *Provinciile* balcanice scapa în *mod real* controlului *imperial*, fiind stapânite si *devastate de* barbari, chiar daca uneori, *ca* o demonstratie *de* forta, *un* împarat precum *Iustinian al II-lea* reuseste sa-*i* transfere pe slavii *din Tracia* în *Opsikion. Bulgaria* este însa în *mod* durabil transferata *la* sud *de Dunare*, si încercarile *de a* o reintegra spatiului *imperial* sunt sortite esecului. *Spatiu* barbar, spatiu capcana, îl atrage în ghearele mortii pe împaratul *Nikephor, al* carui craniu este transformat *de* catre *Krum* într-o cupa.

Un alt punct geografic rezervat în *mod traditional* barbariei este rasaritul, unde sunt

cantonati persii, dusmanii ereditari, barbari *de un tip special* datorita relatiilor lor ambigue *cu* imperiul. *Cvasiegalitatea* în *plan politic* dintre cele doua imperii, recunoscuta *de* unii autori bizantini, nu-*i* împiedica pe acestia sa-*i* numeasca întotdeauna barbari pe persi. *La* cronicari, antica *Babilonie se* bucura *de* o atentie destul *de* sustinuta, *ca* în cazul lui *Synkellos,* datorita prezentei *sale* consistente în *Biblie,* sursa esentiala *de* informatie. *Persia,* succesoarea acesteia, desi frecvent amintita în operele istorice datorita conflictelor dintre aceasta si imperiul bizantin, ramâne *un* spatiu prea putin cunoscut. *Razboaiele* descrise *de Procopius au* loc *la* granita, si rareori sunt pomenite puncte din interiorul imperiului persan, *ca de* exemplu capitala, *cu* palatul regelui regilor în fata caruia aflam *ca se* gasea *"*trepiedul*"* unde cei suspectati *de* tradare trebuiau sa astepte hotarârea regelui. *Mai* multe *date,* mai *ales de* natura etnografica, prezinta *Agathias cu* ocazia vestitului sau excurs persan. *Desi a* beneficiat *de* surse *de prima* mâna, datorate prietenului sau *care* s-*a* documentat *la* fata locului, în biblioteci si arhive persane, *Agathias* prezinta *Persia ca* pe *un* teritoriu *al* alteritatii *absolute,* mai *ales* datorita incompatibilitatii religioase, demonstrând imposibilitatea unui bizantin *"normal" de a* întelege *un* spatiu guvernat *de cu* totul alte legi decât cel în *care* îsi desfasura existenta. *Calea* deschisa *de Agathias* nu este urmata *de* autorii *care* l-*au* succedat, *care se* multumesc în *general* sa mentioneze *Persia* fara prea multe alte amanunte. *Theophilact Simocata* suplineste lipsa *de date concrete* prin numele arhaizant *de "Babilonia"* pe *care* îl da statului persan, anexându-*i* astfel o întreaga încarcatura *de* istorie biblica, familiara probabil publicului sau. *Nikephor* si *Theophanes,* scriind despre ultima tentativa expansionista *a* imperiului în timpul lui *Heraclius,* beneficiaza *de* mai multe informatii geografice privind *Persia, al* carui spatiu *a* fost strapuns în adâncime *de* înaintarea victorioasa *a* împaratului. *Nikephor* aminteste orasul *Ninive cu* ocazia unui *duel* pe *care* îl angajeaza însusi *Heraclius,* iar *Theophanes* nareaza *cu* destule amanunte cucerirea palatului lui *Chosroes de la Ctesiphon*.

Vecini nordici ai persilor sunt eftalitii, *a* caror prezentare îi prilejuieste lui *Procopius un* excurs geografico-etnografic destul *de* amanuntit si *de* documentat, tinând seama *ca la Procopius* în *general* aceste excursuri nu sunt fanteziste, si *se* bazeaza pe cunostinte directe, sau oricum *de prima* mâna, pe *care* le putea acumula în timpul prezentei *sale* pe teatrele *de* operatii militare, *situate* în apropierea zonelor despre *care* scria. *Buna* cunoastere *a* regiunilor *de la* granita *cu* persii este demonstrata *de* indicatiile geografice foarte clare pe *care Procopius* le da atunci când vrea sa plaseze în spatiu *un* tinut despre *care* scrie. *De* exemplu, teritoriile *din Caucaz,* foarte *populate,* adevarate *"*fabrici *de* popoare*",* daca putem aplica spatiului *oriental* metafora încetatenita *de Iordanes* pentru *Scandza,* ating *maximum de* densitate si *de* bogatie în valea *care se* întinde pâna *la* munti*;* pentru *Armenia* si *Persarmenia* da *ca* reper *Taurus;* tara tzanilor *e* plasata lânga *Lazica, la* fel *ca* si cea *a* iberilor, *care ca* precizare suplimentara *are* referirea *la Portile Caspice;* etiopienii si homeritii sunt plasati *la* capatul drumului matasii adusa *de la* indieni, s.a. m.d. *Etiopia* intra si în atentia lui *Nonnosus, care* îi apreciaza întinderea si *se* minuneaza *de* marimea cetatii *Auxumis*.

Traditia interesului *de* natura geografico-etnografica pentru tinuturile locuite *de* barbarii orientali *se* regaseste si *la Menander Protector, care* descrie *cu* multa acribie pamânturile bogate în minereuri *de* fier *ale* sogdaitilor, abundenta lor *de* metale pretioase, în *parallel cu* ritualurile lor ciudate si zgomotoase.

Cum era de altfel si *de* asteptat, departarea în spatiu estompeaza exactitatea

cunostintelor, astfel încât, daca *India* mai *are* o anume concretete, puncte *ale* ei putând fi atinse, precum cetatea cucerita *de* persi prin intercesiunea unui episcop crestin sau relevându-*se ca* exportator *de* matase, *China* devine deja *la Theophilact Simocata, sub* numele *de Tangast, un* spatiu *ideal,* caracterizat printr-*un* echilibru *politic perfect.*

Nu doar estul extrem poate fi *un* tarâm imaginar, ci si sudul, unde în timpul navigatiei *Nonnosus* identifica *un* neam *de* oameni *care* nu semana *cu* nici unul dintre cele cunoscute, si *care,* dupa toate probabilitatile *par* sa fi fost maimute africane. *La* granita dintre realitate si imaginar *se* afla regiunile sudice în *opera* lui *Synkellos,* pentru *care Egiptul,* înainte *de a* fi provincie romana, este *un* teren unde domnesc zeii, iar precizarile privind aceste spatii sunt mai putin bazate pe cunostinte geografice cât pe traditia biblica *a* împartirii mostenirii lui *Noe. De* obicei însa regiunile sudice ramân puternic înradacinate în concret, *ca* în cazul lui *Procopius care* ofera numeroase *date* despre nordul continentului african, datorita razboaielor împotriva vandalilor si maurilor. *Spatiul* african *are* o anumita dualitate *la Procopius,* deoarece prin amprenta sa romana reuseste sa integreze în sfera civilizatiei *un* popor odinioara *migrator,* precum vandalii, *care* deprind aici avantajele traiului în maniera romana*;* pe *de* alta parte, *el* ramâne *un* teritoriu *al* barbariei *absolute a* maurilor, *care* locuiesc în grote, *dorm* pe pamântul gol si consuma alimente *crude*.

De asemenea, afirmarea arabilor *face ca* atentia autorilor mai târzii sa *se* deplaseze spre zona sudica. *Originea* arabilor este plasata *de Nikephor* în *Aithribos,* o tara în *Arabia* cea binecuvântata *(eudaimonos Arabias*), epitet ce *are* misiunea *de a* reaminti publicului bizantin vechea provincie romana *a Arabiei Felix,* si *de a* lega *de* repere cunoscute acest nou rezervor *de* barbari agresivi. *Ca* si în cazul *Persiei, Arabia ca* atare nu este cunoscuta în profunzime, deoarece nu este *un* teritoriu în *care* bizantinii sa *se* aventureze, *cu rare* exceptii, precum campania împaratului *Constantin al V-lea,* prezentata *ca un* fel *de* revansa *a* civilizatiei împotriva pustiului. *În* majoritatea referirilor *la* arabi, acestia sunt însa rupti *de* spatiul lor *de* origine, patrunzând în teritoriile bizantine pe marea pe *care par* sa o fi luat *cu* totul în stapânire, *ca* pe o prelungire *a* pustiului *de* unde sunt originari.

Indiferent de punctul *cardinal* unde *se* afla situat, spatiul barbar *are* câteva caracteristici *care* îl individualizeaza în raport *cu* cel bizantin, si *prima* dintre aceste ar fi absenta oraselor. *Teritoriul* stapânit *de* barbari *e* desemnat *cu* termenul *generic chora, care* desemneaza mai degraba spatiul *rural,* decât unul marcat *de* orase. *De* exemplu, solul împaratului *Leon* este trimis în *boulgaron…chora* pentru *a* obtine ajutor împotriva sarazinilor*; Nikephor* nu *face* nici o precizare suplimentara referitoare *la* numele asezarilor locuite *de* bulgari, si nu da nici *un* indiciu referitor *la* tipul acestora. *Chiar* atunci când barbarii *se* aseaza în teritorii *initial* puternic urbanizate în timpul stapânirii romane si bizantine, ei *"*contamineaza*", am* putea spune, spatiul, lipsindu-l *de* trasaturile *care* îi confereau specificitate, si orasele sunt *din* ce în ce mai rar amintite *de* istorici si cronicari. *Bineînteles,* aceasta afirmatie trebuie nuantata, întrucât s-ar putea invoca oricând exemplul lui *Procopius, care* în cazul *Italiei* si *Africii de* N*ord* vorbeste despre teritorii intrate *sub* stapânirea barbarilor, dar în *care* orasele sunt realitati cotidiene. *Se* poate spune *cu* mai multa certitudine deci doar *ca* autorii bizantini îi considera în *general* pe barbari incapabili sa ridice ei însisi orase autentice, si *ca* le distrug pe cele pe *care* le cuceresc. *Reintegrarea* spatiului în domeniul civilizatiei *se face,* asa *cum am* vazut, prin

re-urbanizare. *Acest* topos *al* caracterului *non-urban al* spatiului barbar, *conduce la* o *imagine cu* totul neobisnuita *a* resedintelor sefilor barbari, atunci când acestea sunt descrise. *Influenta* lui *Priscus Panites* nu poate fi negata, dar nici nu poate fi contestata *total* realitatea etnografica pe *care* o *va* fi reflectat prezentarea *de* catre *Menander Protector a* bogatiilor extraordinare existente în resedinta sefului sogdaitilor. *Conditionarea de* catre cliseele traditiei este evidenta si în mirarea lui *Nonnosus* în fata dimensiunilor deosebite *ale* cetatii *Auxumis,* dar si în faptul *ca* elementul *de* referinta ramâne în permanenta realitatea bizantina. *Singurul* caz în *care* este foarte clar *ca* existenta oraselor nu este trecuta *sub* tacere este *al* spatiului stapânit *de* persi, *care* în pofida diferentelor, *pare* sa *fie* identic în esenta *cu* cel *roman,* asa *cum* persii însisi reprezinta niste barbari de un tip mai special.

2. IMAGINEA SPATIULUI LA AUTORII DE LIMBA LATINA

Daca încercam acum sa analizam reprezentarile spatiului în operele autorilor *de* expresie latina, vom remarca o serie *de* asemanari, datorate trunchiului comun *al* traditiei clasice împartasite si *de* unii si *de* altii, dar si destule deosebiri, firesti în conditile evolutiei ce începuse *a* fi diferita în *Apus* fata *de Rasarit. De* exemplu, modelul greco-*roman al* zonelor geografico-climatice nu poate fi preluat *integral de* catre istoricii unor popoare barbare, *al* caror trecut *migrator era generator de* anumite tensiuni ideologice. *Dar* influente *ale* acestei conceptii ordonatoare *a* universului exista, reziduale sau mai puternice, si *pot* fi decelate în diferite masuri în operele autorilor latini. *Isidor din Sevilla* afirma foarte clar în *Laus Spaniae ca patria* sa este situata în cea mai placuta regiune *a* pamântului, cea temperata, *argument* geografic si *climatic* menit sa explice si *el* succesul "mariajului" dintre goti si fosta provincie romana. *Constatam ca* în operele autorilor *de* limba latina *se* mentine ideea unei partitii între spatiul barbariei si cel *al* civilizatiei, *cu* deosebirea *ca* spatiul *roman* si civilizatia nu *se* mai suprapun *perfect, ca* în cazul bizantinilor. *Barbaria* este cantonata si *de* catre ei în spatii consacrate, *a* caror dispozitie geografica o vom analiza în cele ce urmeaza.

Nordul ramâne si pentru autorii occidentali *un* spatiu privilegiat *al* barbariei, ceea ce ar putea sa para paradoxal, în conditiile în *care* popoarele despre *care* scriu *au* sau îsi asuma o origine nordica. *Paradoxul se* atenueaza însa în momentul când întelegem faptul *ca* aceste popoare sunt plasate acum în zona considerata temperata, deci în inima civilizatiei, iar originea lor nordica apartine unui trecut daca nu renegat, cel putin suficient *de* îndepartat pentru *a* mai constitui *un* pericol. *Ca* o inovatie, *se* poate surprinde faptul *ca* barbarii nu mai transforma calitativ într-*un* sens negativ spatiul în *care* s-*au* asezat, daca în acel *moment* sau în perioada urmatoare si-*au* depasit conditia initiala, avansând spre civilizatie. *Evolutia* politica si asezarea geografica le anuleaza barbaria*;* aceasta poate fi lasata fara probleme în seama altora, si spatiul cel mai propice s-o gazduiasca ramâne cel *al* nordului. *Aici se* gaseste insula *Scandza*, "fabrica de popoare" a lui Iordanes, numita *Scandinavia la Paul, care* în afara modernizarii numelui, nu aduce modificari esentiale atributiilor *fixate* acestui spatiu *de* predecesorul sau.

Iordanes la rândul sau *se* înscria într-o traditie deja îndelungata, *a* etnografiei clasice, *de ale* carei argumente avea nevoie pentru conturarea mitului *de* origine *a* gotilor. *Scandza* este *la Iordanes, care* preia descrierea geografica *de la Orosius, Ptolemeu* si *Pomponius Mela,* o insula în *ocean,* marcând astfel si geografic distanta dintre barbaria initiala *a* originilor si civilizatia *care se* regaseste doar pe *continent. Desi* autorul elimina unele *din* atributele fantastice pe *care* scrierile vremii le atribuiau acestui spatiu, o serie *de* descrieri pe *care el* le doreste geografice *se* situeaza *la* granita dintre realitate si imaginar. *Descrierea* destul *de* corecta *a* fenomenului noptii polare coexista *cu* credinta în insulele unde lupii îsi pierd vederea. *Cercetari* recenteau aratat *ca* majoritatea trasaturilor atribuite *Scandinavi*ei, inclusiv frecvent pomenita ei suprapopulare sunt simpli *topoi* literari. Scandza, *officina gentium aut certe vagina nationum,* ramâne însa *la Iordanes un* tarâm marcat *de* o prolificitate iesita *din* comun, datorita climatului sau *care* stimuleaza energia reproducatoare *a* barbarilor, si *care* astfel contribuie *la* inundarea continentului *cu* diferite neamuri originare *de* aici. *Aici* locuiesc neamuri *care* pe scara evolutiei *se* plaseaza mai aproape *de* animalitate decât *de* umanitate, prin caracterul locuintelor, costumatiei, felului *de a se* hrani, aspectului fizic*;* dar *tot* aici *se* regasesc si popoare *care* aveau sa-si încruciseze pe *continent* drumurile *cu* gotii si sa *se* apropie în *grade* mai mari sau mai mici *de* civilizatie. *Specificitatea Scandzei* consta în caracterul sau *insular, care* o plaseaza între geografia umana *a* continentului si acel *"*dincolo*"* geografic *al* oceanului, *care face din* ea *un* teritoriu intermediar, situat între realitate si imaginar. *Iesirea din* acest spatiu în cele *din* urma imaginar, situat în afara continentului, deci în afara spatiului *care era* pasibil *de a* primi expansiunea civilizatiei romane, îi *introduce* pe goti în istorie, îi rupe *de* sânul matern si îi expune dublului proces *de* romanizare si *de* pierdere *a* puritatii si pacii initiale. *Scandinavia* lui *Paul Diaconul are* acelasi rol *de* matrice, caci insula fiind, pamânt *mediator* între cunoscut si necunoscut, este cel mai potrivit loc *al* originii. La fel ca la Iordanes, care i-a servit evident de model, insula este sediul unei barbarii în sta*re* pura, precum cea *a* laponilor *(scritobini), care* prin consumul *de carne* cruda *se* situeaza *tot* în sfera *total* opusa civilizatiei. *Energia* reproductiva *a* barbarilor cantonati în acest teritoriu nordic *e* atât *de mare,* datorita probabil interminabilelor nopti polare, *ca* în fata ei spatiul însusi *se* contracta, insula devenind prea *mica* si obligându-*i* pe longobarzi sa *se* expatrieze. *Parasindu-si* insula, longobarzii îsi schimba *total* conditia, *act* simbolizat prin modificarea numelui *din vinili* în *langobardi*, ies *din* mit si intra în istorie si îsi încep drumul *care* avea sa-*i* duca spre civilizatie. *Regiunile de la Baltica,* unde ajung în urma traversarii marii si gotii si longobarzii, nu sunt mai putin *zone ale* barbariei, locuite *de* neamuri razboinice si periculoase, *care* trebuie înfruntate pentru *a* asigura supravietuirea poporului *ales. Acest* teritoriu este apropriat *de* goti prin marcarea *cu* numele lor*: Gothiscandza* este nu doar o luare în posesie *a* spatiului, este si o extragere *a* spatiului *din* salbaticia si indistinctia anterioara, o individualizare *a* acestuia într-o maniera atât romana cât si biblica.

Pentru Paul, spatiul *din* nordul continentului *se* afla cumva *la* încrucisarea dintre realitate si fictiune, fiind locuit atât *de* popoare istorice, precum turcilingii, herulii, rugii, cât si *de* neamuri legendare, precum assipitii, amazoanele, si chiar fiinte fantastice precum cinocefalii, oamenii *cu cap de* câine, nu *par* o prezenta *care* sa suscite îndoieli, atunci când sunt invocati printr-o strategema ce trebuia sa-*i* înspaimânte pe dusmani.

Scitia, regiunea *de la* nordul *Marii Negre* unde gotii lui *Iordanes se* aseaza în urmatoarea etapa *a* migratiei lor, poate fi într-*un* fel considerata locul *geometric al* întregii barbarii înconjuratoare, caci aici gotii *se* înrudesc *cu* toate popoarele *care au* ilustrat acest teritoriu în realitate sau în legenda, *de la* amazoane pâna *la* parti. *Reperele* ei sunt cele traditionale*:* nordul *Pontului Euxin, Mlastinile Meotide*, marginea cea mai îndepartata *a Asiei* dinspre *Oceanul Euroborean* dar si izvoarele *Istrului, Nistrul* si *Bugul. În* viziunea autorului, extinsa destul *de* mult spre *vest* si facuta sa *se* învecineze *cu Germania, Scitia continua* sa ocupe teritoriile rasaritene *care* îi erau în *mod* obisnuit atribuite. *Într-un* fel, dincolo *de* acceptarea unei traditii geografice si istorice mergând în aceasta directie, *Iordanes* avea nevoie *de a* mentine aceasta plasare spre *Asia a Scitiei* pentru *a-i* putea identifica pe locuitori *cu* biblicele popoare *Gog* si *Magog*, mergând *de* altfel, dupa *cum* marturiseste, pe urmele lui *Iosephus Flavius*.

Printr-un soi *de* silogism geografic, popoarele *Scitiei* sunt marcate astfel *de* o componenta apocaliptica, sugerata *de* faptul *ca Attila*, asupra semnificatiei caruia vom mai reveni, reuseste sa *fie* stapânul tuturor acestor neamuri.

Traditia clasica dar si cea crestina inspirata *de* ea fixeaza *Scitia* drept spatiul barbar prin excelenta, ceea ce o *face la un moment* dat sa-si piarda contururile geografice clare si sa pastreze în primul rând valoarea simbolica. *Datorita* echivalentei *automate* între *scit* si *barbar*, denumirea *de Scitia* poate fi aplicata în antichitatea târzie si evul mediu si unor teritorii *care* n-*au* avut nici o legatura *cu* spatiul *initial al* acesteia. *La Beda* întâlnim o curioasa exemplificare *a* acestei idei, în controversata sa afirmatie potrivit careia neamul pictilor ar fi originar *din Scitia. S-au* propus numeroase explicatii pentru aceasta *"*abdicare*" a* lui *Beda*, în *general* corect informat, *de la* obiceiul *de a* furniza *date* daca nu exacte, cel putin plauzibile, si printre teoriile trecute în revista s-*au* numarat greseli *ale* copistilor, *care* ar fi putut întelege *Scitia* în loc *de Scandia*, sau falsa etimologie *Scitia* pentru *Scotia care* ar fi fost inventata *de Beda. Interesul* autorului *de a* stabili legaturi între irlandezi si scotieni este *real*, si ar fi putut *face* apel *la* astfel *de false* etimologii, impuse în moda *de Isidor din Sevilla*, dar aceasta nu *exclude* apelul *la* tipul *de* conceptie amintita mai sus. *Scitia a* devenit pentru romani si bizantini tarâmul *de* unde izvorasc toate neamurile barbare *care se* revarsa asupra imperiului*;* pentru *Beda*, pictii sunt alaturi *de* scoti barbarii prin excelenta, astfel *ca pare natural ca* originea lor sa *fie* plasata în acest *traditional* rezervor *de* barbari. *Daca Scitia* nu reprezinta o *forma* corupta pentru *Scandia* sau *Scotia* ci o realitate geografica în *sine*, plasarea ei în spatiu este însa foarte dificila, întrucât n-avem repere clare. *Putem* doar *specula* pe marginea ideii *ca* si *la Beda* nordul este punctul *cardinal* asociat în modul cel mai puternic *cu* barbaria, asa *cum* demonstreaza felul în *care* îi considera pe picti si scoti barbari *din* nord, *gentes aquilonalium. Aceasta* ar indica o posibila plasare *a Scitiei* într-*un* ambiguu spatiu nordic, *ale* carui contururi clare sunt însa imposibil *de* precizat.

De altfel, aducerea în discutie *a* legaturii dintre nord si spatiul barbar, asa *cum se* prezinta ea în cazul aparte *al* lui *Beda, care* nu poate *face* apel *la* reprezentarile traditionale *ale* celor *de* pe *continent*, si atunci cantoneaza barbaria în nordul spatiului sau *insular, tine* sa ilustreze permanenta acestui topos în literatura istorica *a* epocii *de care* ne ocupam. *Si la* alti autori, *care se* ocupa *de* realitati ramase înscrise în spatiul *continental*, ceea ce *se* afla *la* nord *de* spatiul controlat *de* poporul despre *care* scriu

poarta caracteristicile traditionale *ale* barbariei. *Vasconii,* purtatori *la Isidor* ai caracteristicilor unei barbarii în *stare* pura, sunt plasati geografic în muntii *din* nordul *Spaniei. La Grigore,* cei mai distrugatori barbari - alamanii lui *Chrocus,* hunii lui *Attila,* danezii lui *Chlochilaicus - vin tot din* spatiul nordic. *Pentru Paul Diaconul,* pericolul reprezentat în cea mai *mare* masura *de* avari, dar si *de* slavi sau franci este originar în acelasi amenintator nord. *Germania de* asemenea pastreaza *la el* caracteristicile *care-i* erau în *mod traditional* atribuite, *de a produce* neamuri feroce si barbare.

Dar ca si *la* bizantini, acest spatiu nordic *are* o limita naturala, reprezentata *de Dunare, a* carei depasire *de* catre barbari este *un* eveniment devenit *din* ce în ce mai frecvent, dar *care* trebuie totusi consemnat atunci când nu *se* finalizeaza *ca de* obicei. *Isidor* recunoaste astfel drept o *mare* realizare *a* lui *Constantin* faptul *de a-i* fi izgonit *din* nou pe goti dincolo *de Dunar*e. *Rolul Dunarii de* hotar între spatiul barbar si cel *roman, al* civilizatiei, apare clar atunci când *la* sud *de* fluviu îsi gasesc refugiu cei persecutati *de Athanaric* pentru convingerile lor religioase, sau cei ce încearca sa scape *din* calea hunilor. Trece*rea Dunarii* si intrarea în imperiu este momentul *crucial al* istoriei gotilor, eveniment *care* le schimba statutul si le confera *un alt tip de* rol pe scena politica *a* lumii romane. *Dramatizat* într-o alta maniera, *la Isidor* episodul trecerii *Dunarii de* catre vizigoti în *377 are* conotatii *negative* deoarece în urma contactelor *cu Imperiul se produce, din* vina lui *Valens,* arianizarea gotilor. *De* altfel, rolul *Dunarii de* hotar este oarecum neobisnuit în operele autorilor occidentali, pentru *care* întinderea stapânirii unui anume popor este limitata nu atât *de* repere geografice cât *de* stapânirea teritoriala *a* altor neamuri.

Sudul, care dupa *cum* remarcasem în discutie referitoare *la* autorii *de* limba greaca, reprezenta *un alt* spatiu în *mod traditional* atribuit barbariei, nu ocupa *un* loc *la* fel *de important* în operele autorilor occidentali. *Centrati* mai mult pe spatiul *politic* în *care* îsi desfasoara existenta popoarele despre *care* scriu, având cunostinte ceva mai bune despre spatiul nordic datorita trecutului *migrator al* acestora, *care a* presupus o deplasare dinspre miazanoapte spre tinuturile fagaduintei în *care* s-*au* stabilit, acesti autori stiu si *spun* foarte putin despre zonele sudice, atunci când nu le ignora *cu* desavârsire. *Pentru Iordanes,* distantele *care* separa zonele geografice *pot* fi *cu* usurinta comprimate, astfel *ca* urmarindu-l pe *un* incert rege *Vesosis,* gotii ajung foarte *rapid* în *Egipt. Spatiul* sudic intra mai mult în atentia sa atunci când intervine cucerirea vandala *a Africii. Trebuie* remarcat însa *ca* aceste teritorii sudice apartin sferei civilizatiei, *din care* sunt smulse doar *accidental,* precum *Africa de* catre vandali. *Despre* adevarata barbarie sudica, *a* berberilor *de* exemplu, despre *care un Procopius* ne daduse atâtea amanunte, nu este vorba aici. *Grigore din Tours,* scriind o cronica universala, aminteste unele repere sudice, *ca Egiptul, Nilul, Marea Rosie, Babilonia* si cetatile *sale,* dar totul în contextul compendiului *de* istorie biblica plasat în începutul lucrarii *sale,* ceea ce *face* sa nu transpara *din text* vreo urma *a* conceptiei clasice *care* facea si *din* sud *un* tarâm *al* barbariei. *Vom* vedea *de* altfel mai târziu *ca* pentru *Grigore,* atât *de* patruns *de* conceptiile religioase, reprezentarile spatiului *au* mai putin o conotatie *de tip* greco-*roman,* cât una biblica. *Poate* doar *Spania,* tarâm *al* barbariei atâta vreme cât locuitorii ei sunt arieni, sa poata fi integrata modelului clasic.

Nici la Isidor, sudul nu *se* bucura *de* o atentie deosebita. *Reperele* geografice între *care* plaseaza *el Spania* sunt vestul si rasaritul reprezentat de India, ceea ce arata *care* puncte cardinale *au cu* adevarat importanta în viziunea sa. *El* trateaza, ce-*i* drept si istoria vandalilor, ceea ce-l obliga sa mentioneze si *Africa, din care* nu-l intereseaza decât provincia romana *cu* acest nume, acordând o anumita atentie *Cartaginei,* lucru explicabil datorita rolului *politic* si religios *al* acesteia. *Nu* zaboveste prea mult asupra *Africii,* amintita în doar *10* paragrafe, poate si datorita faptului *ca* dominatia vandala acolo, careia bizantinii îi *pun* capat relativ repede, *i se pare* o etapa tranzitorie, o paranteza lipsita *de* prea multe semnificatii. *Aceasta* atitudine este normala în ceea ce-l priveste, deoarece atentia extraordinara pe *care* o da *Spaniei,* rolul ei hiperbolizat, faceau dificila existenta si *a* altor centre *de* interes. *Demn de* mentionat este felul în *care* spatiul sufera *de* pe urma recuceririi bizantine. *Cucerite de* armatele imperiale, teritoriile sud-estice ies *din* spatiul *politic* reprezentat *de* regatul *de la Toledo,* fara *a* li *se* preciza prea bine statutul. *Isidor se* situeaza astfel în linia ilustrata *de* fratele sau, *Leandru din Sevilla, care* în scrisoarea catre sora lor *Florentina* arata *ca* provincia *Spania* nu mai *e patria* lor, fiindca si-*a* pierdut *fecunditas* si *cives,* fiind acum populata *cu extranei . Pe de* alta parte, incursiunile bizantine dincolo *de* aceasta zona sunt caracterizate în termenii în *mod traditional* atribuiti invaziilor barbare *(insolentia),* ceea ce îngaduie formularea ipotezei potrivit careia, prin recucerirea *de* catre *Iustinian,* pentru *Isidor* teritoriile sudice *ale Spaniei au* reintrat în *mod* paradoxal într-*un* spatiu *al* barbariei.

La Paul Diaconul, sudul apare numai *accidental,* prin mentionarea atacurilor arabe *care* începeau sa *fie* simtite si în *Occident. Aceluiasi* punct geografic apartin si teritoriile stapânite înca *de* bizantini, pe *care el* nu le transfera însa, *cum* ar fi facut *I*sidor, sferei barbariei.

Pentru Beda, la sud *se* afla grosso-modo regatul francilor, *Galia Belgica,* dupa *cum* precizeaza *el* în descrierea geografica *a Britaniei,* având grija sa aminteasca si punctele *de* pe ambele maluri *ale Canalului Mânecii care* sunt cel mai apropiate unul *de* celalalt *(Richborough* si *Boulogne)* si distanta în stadii dintre ele. *Acest* regat *franc* este în *mod* cert *un model de* civilizatie, datorita crestinismului mai timpuriu si *a* scolilor *care* ar fi *de* dorit sa *fie imitate* în spatiul anglo-saxon. *Din* sud *vin* însa si invadatorii arabi, *a* caror înfrângere *la Poitiers Beda pare* s-o fi consemnat *el* însusi, *cu* ocazia unei revizuiri *a* operei sale.

Vestul nu *are* aceeasi încarcatura *la* autorii *de* limba latina precum *la* cei *de* expresie greaca, *din* simplul motiv *ca el* nu reprezinta *un* spatiu locuit *de* neamuri deosebite calitativ *de* propriul popor. *Ca* regula generala, *e* punctul *cardinal* cel mai putin *important* în economia lucrarilor *respective,* mai *ales* în cazul în *care la* apus nu *se* mai afla alte neamuri, *care* sa dea identitate spatiului, ci imensitatea neutra *a* oceanului, *ca la Isidor* si *partial la Grigore din Tours. Iordanes e* cel mai indiferent *la* semnificatia vestului, impresia degajata *de Getica* fiind *ca,* dupa asezarea în *Italia,* ceea ce *se* afla *la* apus *de* aceasta nu mai conteaza. *Trebuie* totusi mentionata descrierea insulelor *din Ocean (Cyclade, Baleare, etc.) cu care el* începe *Getica,* cea mai apuseana dintre acestea fiind *Thule "de la* marginea pamântului*" conform* formularii lui *Virgiliu* pe *care el se* simte obligat sa o preia. *Succesorul* lui într-*ale* consemnarii istoriei *Italiei* este prin forta lucrurilor silit sa *fie* atent *la* vecinii *de la Soare-apune,* deoarece acestia

sunt tocmai francii *care au pus* capat existentei regatului longobard *independent. Constatam* deci *la Paul* o buna cunoastere *a* istoriei si geografiei *Galiei,* printre altele si datorita folosirii lucrarilor lui *Grigore din Tours* dar si *din* pricina sederii *sale la* curtea *de la Aachen,* unde *a* avut acces *la* surse *de* informare valoroase. *Din* punctul *de* vedere *al* lui *Beda, Irlanda, Hibernia* în forma în care apare în opera sa, este un teritoriul apusean, înzestrat cu o parte a atributelor spatiului barbar pe *care* le observam *la* autorii bizantini. *Scotii,* neamul barbar *care* locuieste insula, *se* afla într-o situatie *de* clara inferioritate fata *de* angli, caci în vreme ce acestia *din* urma *au* deja o patrie, organizata *politic* în regate, ei nu dispun decât de *sedes, forma* primitiva *de* organizare atribuita în *mod traditional* barbarilor. *Pe de* alta parte, *Irlanda* scapa cumva *din* capcana barbariei prin crestinismul sau *fervent,* calugarii pe *care* îi exporta în spatiul englez fiind purtatorii unui nou *ideal de* civilizatie.

Ramâne de discutat semnificatia pe *care* o *are* rasaritul pentru fiecare dintre autorii avuti în discutie, tinând seama *ca* datorita trecutului lor *migrator,* în diferite etape *ale* istoriei lor, estul poate sa însemne lucruri diferite. *De* exemplu, pentru *Iordanes,* în momentul popasului în *Scitia,* rasaritul înseamna spatiul *de la* limita realitatii, acolo unde vrajitoarele gote, *haliurumnae,* alungate *din* interiorul comunitatii *se* însotesc *cu* demonii, dând nastere hunilor. *În* timpul popasului în *Dacia,* estul este o *Asie cu* contururi incerte, *de* unde apar distrugatori hunii, acesti frati diabolici, prin *care* cursul istoriei gotilor este schimbat. *În* sfârsit, pentru perioada petrecuta în *Italia,* estul reprezinta imperiul si mai *ales* metonimia sa, *Constantinopolul,* unde *Matasuntha,* casatorita *cu Germanus, va* da nastere acelui copil *care* în viziunea autorului trebuia sa semnifice reconcilierea între doua *case* domnitoare si între doua popoare.

Cum spuneam mai înainte, Constantinopolul este *important* pentru toti scriitorii *de* limba latina pe *care* îi analizam. *La Paul Diaconul,* desi putin prezent, *el* reprezinta centrul *de* putere *care* îi organizeaza pe acei romani *cu care se* mai confrunta longobarzii sai. *Pentru* împodobirea sa, împaratul *Constans al II-lea* jefuieste *Roma de* vechile *sale* opere *de* arta *care* mai scapasera urgiei timpurilor. *Tot* în termeni *de* confruntare pune problema *Isidor din Sevilla,* pentru *care din* rasarit *au* venit acei romani *care au* îndraznit sa conteste puterea regilor vizigoti. *La Beda,* trasatura distinctiva *a* capitalei *de* pe malurile *Bosforului* este *de a* fi locuita *de* o populatie vorbitoare *de* limba greaca. *Altfel, Constantinopolul* este numit *cu* apelativul *traditional de "*oras *care* domneste*" (regia quidem urbe),* fara însa *a* beneficia *de* vreo descriere, nici macar *cu* ocazia prezentei acolo *a* papei *Grigore* cel *Mare ca* delegat *al* scaunului *apostolic. Singurul* autor *la care Constantinopolul are* o concretete reala este *Grigore din Tours, care* acorda spatii *ample* soliilor trimise *de* regii franci în capitala bizantina, si *care face* sa apara chiar populatia imperiului, *cu* ocazia unor *dispute* avute *cu* acesti ambasadori. *Un alt* spatiu rasaritean *important* pentru *Grigore* este *Italia,* ai carui locuitori apar în *opera* sa *fie ca "*itali*" fie ca "*goti*",* atunci când precizeaza *ca* sunt *de* religie ariana. *Italia,* dar mai *ales Roma,* reprezinta pentru *Beda* probabil cel mai *important* loc *de* pe pamânt, *care* surclaseaza chiar natala sa *Northumbrie,* pentru *ca* aici *se* gasesc mormintele apostolilor si deci aici este centrul religios, singurul *care* conteaza, *al* lumii *sale. De* altfel, desi *Roma* este amintita *de* foarte multe ori în *opera* sa, *ca* loc *de* pelerinaj, singurul reper geografic concret este mormântul lui *Petru,* unde *vin* sa-si sfârseasca zilele

personaje regale ale anglo-saxonilor. *De* altfel, respectul pentru *Roma* este atât *de mare* în rândul regilor anglo-saxoni, încât *se* încearca *la un moment* dat chiar *un* fel *de transplant* simbolic *al* acesteia pe pamântul britanic, prin construirea în *Kent a* unei manastiri dedicata, dupa modelul *roman,* apostolilor *Petru* si *Pavel*.

O alta mostenire *a* traditiei greco-romane *de* reprezentare *a* spatiului ar putea fi considerata tema oceanica, prezenta în proportii mai mari sau mai mici *la* autorii *de care* ne ocupam. *A* reiesit deja *din* cele spuse pâna acum *ca* oceanul, *fie el* plasat în nord sau în *vest* reprezinta o limita *a* civilizatiei si *a* lumii în *general,* dincolo *de care se* afla vidul. *În el,* insulele sunt spatii liminare, precum *Scandza,* dar si posibile spatii privilegiate, *ca* în cazul *Britaniei,* în *care* paradigma lui *Iordanes se* inverseaza. *Britania* nu este *la Beda* spatiul mitic *din care se* evadeaza pentru *a se* intra în istorie, ci dimpotriva, tarâmul concret în *care* anglo-saxonii ajung în *final,* porniti *din* nedeterminatele lor salase continentale. *Oceanul* este si o granita naturala pentru extinderea unei stapâniri politice, *ca la Isidor, care* îl numeste pe *Swinthila totius Spaniae intra Oceania fretum monarcham . Acelasi* rol *de* granita îl avusese oceanul si *la Iordanes, care* îl considera pe *Caesar* cel mai *de* seama stapânitor *din* lume deoarece atinsese limitele oceanice *ale* universului, extinzând împaratia romana pâna *in oceani sinu repositas insulas. Marile, care* fac legatura între *continent* si *ocean,* sunt spatii neprietenoase, generatoare *de* pericole, dintre *care* cele mai redutabile sunt reprezentate *de* pirati sau *de* diferiti invadatori. *În* cazul lui *Grigore din Tours,* cel mai reprezentativ exemplu este cel al lui Chlochilaicus, regele danez venit pe mare, într-o expeditie *care* poate fi considerata precursoare *a* distrugatoarelor raiduri normande *de* mai târziu. *Beda* prezinta inutila, în *final,* veghe *a* lui *Carausius, care* pazeste tarmurile pentru *a-i* proteja pe britoni *de* atacurile pe *mare ale* piratilor franci si saxoni. *Marea* poate fi si simplu reper geografic, precum *Pontul Euxin* si *Meotida la Iordanes, care au* unicul rol *de a* marca limitele *Scitiei* si *ale* stapânirii gotilor. *Mediterana are* însa acelasi rol *strategic* pe *care* îl vedeam relevat *de* operele autorilor *de* limba greaca, deoarece stapânirea ei da stabilitate posesiunilor continentale. *Vandalii se* dovedesc *a* fi asimilat bine lectia romana privind dominatia marii pentru *a* putea stapâni *Africa,* dupa *cum* ne dovedeste îndemnul adresat *de Genseric* vizigotului *Euric de a* cuceri *Arles* si *Marsilia,* pentru *a-i* asigura acestuia liniste în *Africa. De* altfel, cucerirea insulelor *din Mediterana* este o alta miscare inteligenta *a* regelui *vandal, care* îsi asigura astfel pentru o buna bucata *de* vreme rolul *de* "stapân *al Medi*teranei occidentale".

În ceea ce priveste spatiul pe *care* îl stapânesc popoarele *ale* caror interese le apara autorii *de* expresie latina, *el* nu mai este *un* simplu *sedes, cum era* denumit teritoriul locuit *de* neamurile barbare, ci *a* devenit *cu* adevarat o *patria,* în cea mai desavârsita traditie romana, spatiu *politic* centralizat, ordonat si organizat *de* legi. *În el se* îmbina ideea ciceroniana *a "*patriei celei mici*"*, deoarece regiunile ocupate *de* barbari sunt foste provincii romane, *a* caror unitate datatoare *de* identitate *a* fost realizata în *general* în timpul imperiului, *cu* cea *de* univers. *Acest* univers *are un* centru *politic,* dar cel mai *important* pentru operele pe *care* le analiza *a* fi punctul în *care* este preluat autorul-observator.

Asa cum romanii unificasera întreaga lume cunoscuta în numele unui *ideal de* civilizatie, *la* o scara mai putin ambitioasa barbarii realizeaza si ei relativa unificare *a*

unui spatiu *de care* istoricii *la care* ne referim sunt profund atasati afectiv. *Fiecare* dintre operele pe care le analizam este centrata pe *un* spatiu destul *de* bine delimitat, *de* regula tinta finala *a* poporului aflat în obiectivul istoricului, *"Pamânt al Fagaduintei" a* carui cucerire si organizare trebuie sa reprezinte punctul *final al* istoriei. *Precum* poporul *ales din Biblie, al* carui *model* istoricii perioadei îl adopta în masura mai *mare* sau mai *mica,* fiecare popor barbar este condus pâna *la* acest pamânt binecuvântat *de* unul sau mai *multi* eroi salvatori, *care* îsi asuma rolul lui *Moise. Acest* rol este jucat *la Iordane*s *de Teodoric, la Grigore din Tours de Clovis, la Isidor din Sevilla de Wallia* si *Recared, la Beda de Oswald* si *la Paul Diaconul de Lamissio* si *Alboin. La* unii dintre autori, si itinerariul parcurs pâna *la* sedentarizare *are* o semnificatie ideologica bine definita, epopeica, amintind *de Exodul* biblic dar mai *ales de* calatoria lui *Enea. Iordanes, Isidor, Paul* îsi urmeaza *pas cu pas* poporul *de la* geneza lor *ca* popor în misteriosul *Nord* sau în tarâmurile legendare *ale* lui *Gog* si *Magog* pâna *la* asezarea în pamântul fagaduintei. *Modelul* migratiei este oferit *de Iordanes, care* precizeaza foarte clar etapele drumului gotilor început în nedeterminata *Scandza, care* capata concretete o *data cu* atingerea si luarea în stapânire prin numire *a* pamântului *de* pe *continent (Gotiscandza)* si *continua cu* o treptata evolutie spre civilizatie. *Etapele* esentiale *ale* acesteia sunt sejurul scitic, într-*un* teritoriu aflat înca *la* limita dintre spatiul legendar si cel *real,* unde demonii sunt o prezenta normala, popasul în *Dacia,* tarâm *mediator* între civilizatie si barbarie, unde *se produce* atât *de* fructuoasa confuzie între geti si goti, menita sa ataseze acestora *din* urma o istorie si o cultura ce le lipseau. *Urmeaza* apoi etapele reprezentate *de* peregrinarea prin provinciile balcanice, si ele teritorii *ale* civilizatiei, *ca* si *Dacia,* lucru *evident* prin felul în *care* autorul *are* grija sa le distinga *de Scitia,* tarâmul barbar prin excelenta, daca nu punem *la* socoteala inventatele calatorii razboinice *ale* gotilor prin *Asia* si *Egipt*, pentru c*a* punctul *terminus al* istoriei lor sa *fie* reprezentat *de* cucerirea *Italiei*.

Inspirat direct de Iordanes, si *Paul* îsi începe povestea *cu* plasarea originii longobarzilor în *Scandinavia,* îsi pune apoi eroii sa traverseze tari semilegendare precum *Skoringa, Mauringa, Galanda,* într-*un* itinerar fabulos, adesea imprecis, *care* pomeneste tarâmurile locuite *de* amazoane sau *care* presupune o serie *de* încercari, *cum* ar fi traversarea unui nenumit si simbolic fluviu. *Din Panonia face un* spatiu intermediar, *cu* functie asemanatoare celei jucate *de Dacia la Iordanes,* deoarece sejurul aici marcheaza *de* fapt intrarea în geografia reala *a* continentului, fiind *important* în evolutia spre civilizatie deoarece *se* perfecteaza întelegerea *cu* romanii. *Italia* este pentru *Paul un* pamânt "privilegiat" în sens negativ, deoarece *a* încercat pe *sine* cruzimile aproape tuturor barbarilor *(misera Italia; poene omnium illarum est gentium saevitia experta*). *Ea* este însa tara pentru *care el* sufera, atunci când este ravasita *de* barbari, asa *cum va* fi suferit pentru înfrângerea *de* catre franci *a* propriului sau popor. *În opera* lui *se* realizeaza cumva, chiar daca în alte forme, sinteza preconizata *de Isidor* între patrie si poporul *care* o locuieste.

Spre deosebire *de* acesti autori, pentru *Isidor, Beda* si *Grigore* istoria propriu-zisa *a* poporului *ales* începe *cu* intrarea în tara *de care* acesta urma sa-si lege destinul. *Cel* mai hotarât în *a face din* tinta finala *a* calatoriei o patrie barbara în sens *roman* este *Isidor. El* circumscrie *precis* spatiul, intrând *direct* în istorie si evitând faza legendara *a*

migratiei gotilor, asa *cum* o întâlneam *la Iordanes. La el Spania* este o *"axis* mundi*"*, o tara predestinata mariajului fericit *cu* gotii. *Traditia* deschisa *cu a* sa *Laus Spaniae,* care lua ca model acele *laudes* destinate glorificarii *Romei* este urmata si *de Beda, care* îsi începe *Istoria cu* o descriere *a Britaniei. Inspirat de Orosius, el* localizeaza geografic insula, îi enumera bogatiile, populatiile si limbile vorbite, descrie conditiile *de* clima si *se* lanseaza în câteva consideratii etnice si istorice mai generale. *Desi* stilul sau este sobru si retinut, neamintind prin nimic *de* ditirambii lui *Isidor,* aceasta introducere geografica îsi îndeplineste menirea, convingându-l pe cititor *ca Britania* este *cu* adevarat *un* tarâm privilegiat *care a* avut însa nevoie *de* anglo-saxoni pentru *a*-si pune în valoare toate potentele. *Grigore din Tours* este prea putin preocupat *de* geografie, oferind rareori indicatii în acest sens. *Tarâmurile* exotice *par* sa-*i* suscite interesul mai mult decât propria patrie. *Rareori face* dovada preocuparii pentru spatiu, si atunci când da unele repere o *face* pentru *a* preciza repartizarea teritoriala *a* diferitelor populatii. *În* ceea ce priveste *Galia,* s-*a* observat *ca* beneficiaza *de* atentia lui *un* teritoriu situat între *Clermont* si *Tours, Auvergne* în *general,* adica zona *din care* este originar si *care se* dovedea *a* fi si cea mai romanizata. *Patriotismul* lui *se* releva astfel *a* fi nu atât galic, cât auvergnez. *Se* dovedeste însa constient *de* unitatea spatiului locuit *de* franci, *care* în pofida împartirilor succesive este denumit în *opera* sa întotdeauna *cu* singularul *Regnum Francorum.*

Vorbind despre *"*pamântul fagaduintei*"*, expresie metaforica prin *care* ne permitem sa desemnam spatiul ocupat si organizat *de* barbarii *care se* bucura *de* aprecierea fiecarui autor analizat *de* noi, trebuie sa observam în primul rând *ca* acesta nu mai *e un* spatiu transformat calitativ în sens negativ prin asezarea acestora, asa *cum* vedeam *ca se* întâmpla în operele istoricilor bizantini. *"Poporul ales"* nu mai *are* caracterul distrugator *al* celorlalti barbari, sau cel putin acesta este, daca nu pierdut foarte repede dupa asezarea în *"*pamântul fagaduintei*"*, cel putin trecut *sub* tacere. *Aceasta* daca nu cumva poporul *ales* renuntase *la el* chiar mai înainte, si *ca* atare nu mai scoate spatiul *din* sfera civilizatiei pentru *a*-l rearunca în barbarie. *Pamântul* pe *care se* asaza poporul privilegiat *de* fiecare autor *a* beneficiat în trecut *de* o mai evidenta sau mai slaba amprenta romana, *ale* carei urme le pastreaza înca, desi uneori mult diminuate. *Dintre* aceste marci romane, cele mai *de* seama sunt orasele, *cu tot* ce *tine de* specificul vietii *urbane. Pentru Iordanes,* orasele sunt o caracteristica *a* spatiului greco-*roman* si numai *a* lui. *Chiar* daca în timpul sejurului lor în *Dacia,* gotii dispun *de* mai *multi* filosofi, nu apar niciodata mentionate orase *care* sa ilustreze înaltul nivel *de* civilizatie pe *care* învataturile acestora l-ar fi adus acestui popor. *Singurele* orase *din* aceasta zona sunt cele grecesti din Pont, confruntate cu barbaria nemurilor scitice. *La* sud *de Dunare* si spre apus, orasele sunt o prezenta constanta, chiar daca stilul lui *Iordanes face* sa nu *fie* prea frecvent pomennite. *În* afara *de Constantinopol,* pe *care* îl considera o chintesenta *a* maretiei imperiale, *a* carui contemplare îl *face* pe *Athanaric* sa recunoasca umil *ca* împaratul *care* stapâneste *un* asemenea oras trebuie sa *fie un* zeu pe pamânt, orasele *din* partea rasariteana *a* imperiului, *partes orientales,* cum spune el foarte clar, nu sunt prea bine individualizate. *Adrianopolul* este mentionat în legatura *cu* catastrofa armatei imperiale *din 378,* iar *Nicopole* beneficiaza *de* o fugara mentiune pentru *ca* în timpul autorului înca mai *era* locuit *de* pasnici urmasi ai gotilor, cel pe *care el* îi numeste *"*gotii

mici". Cele din apus (*pars occidua)* apar mai frecvent, pentru *a* localiza evenimente *politico*-militare, precum stapânirea regelui alan *Singiban* asupra *Orleansului* sau cucerirea *de* catre *Euric a* oraselor *Arles* si *Marsilia. Desi* ne-*am* fi asteptat *la* mai multe precizari privind *Italia* cea stapânita *de* goti, aici este individualizata cel mai puternic *Ravenna, urbs regia,* în *care* îsi stabileste resedinta *Teodoric*.

La Grigore din Tours întâlnim aceeasi dihotomie spatiu barbar-spatiu *roman,* acesta *din* urma fiind *de* asemenea individualizat prin marcile cele mai caracteristice *date de* orase. *Prezenta* oraselor poate fi uneori redusa *la* o simpla mentiune, precum *Antiohia,* plasata oricum gresit în *Egipt,* si *Apameea, care* sunt amintite *cu* ocazia cuceririi lor *de* catre persi. *Alteori* însa transpare ceva *din* specificul lor, *ca* atunci când autorul deplânge distrugerea *de* catre regele alaman *Chrocus a* monumentelor *care* înca mai supravietuisera *din* vremurile vechi, *cu* ocazia expeditiei *sale de* jaf în *Galia. Elemente ale* vietii specifice unui spatiu urbanizat *au* supravietuit totusi în timpul stapânirii france, ba chiar unii regi *pun* în *opera un program* edilitar *de tip roman,* construind, precum *Chilperic,* circuri pentru desfasurarea *de* jocuri *la Paris* si *So*issons, ceea ce nu *e* nici pe departe *un* simplu capriciu *al* regelui *franc,* asa *cum* ar sugera episcopul *de Tours,* ci o modalitate *de* cautare *a* legitimitatii *de tip roman. Aceste* orase, amintite în numar *mare,* sunt uneori repere *ale* luptelor duse în *Galia de* catre huni, goti sau franci, alteori mize *ale* acestor lupte. *Ele* sunt individualizate uneori prin prezenta unor elemente edilitare specifice, precum *am* vazut mai sus, dar în viziunea autorului, elementul *care* individualizeaza cel mai bine *un* oras este episcopul acestuia. *În opera* lui *Grigore,* "omul sfinteste locul" *la* propriu, caci în timpul distrugatoarei invazii *a* lui *Attila,* rezista zidurile acelor orase *care* beneficiaza *de un* intercesor eficient, precum *Annianus,* episcopul *de Orleans*.

Geografia spatiului galic *se* individualizeaza însa si prin prezenta unor elemente naturale, *al* caror rol este însa, în ultima instanta, *tot politic. Astfel,* râurile constituie hotarele diferitelor stapâniri constituite în *Galia,* caci romanii stapânesc pâna *la Loara,* gotii dincolo *de* ea, burgunzii sunt peste *Rin,* iar restul spatiului apartine francilor. *Padurea,* marea apar si ele, marcând spatii favorabile barbariei, în opozitie *cu* civilizatia. *Pe mare* apar piratii danezi ai lui *Chlochilaicus (Hygelac din Beowulf),* iar în paduri sunt atrase si masacrate legiunile romane, *care* în acest spatiu haotic nu *pot* beneficia *de* avantajele ordinii caracteristice prin *care* romanii *se* dovedeau superiori barbarilor.

La Isidor, distinctia spatiu barbar-spatiu *roman* exista, dar *e* destul *de* greu *de* evidentiat, mai *ales* în cazul *Spaniei. La* începutul *Istoriei sale,* autorul *se face* ecoul traditionalei conceptii *care* considera incompatibile spatiul *imperial* si prezenta barbara în interiorul acestuia. *Claudius al II-lea* beneficiaza *de* mari onoruri pentru *ca i-a* scos pe goti *din* granitele imperiului, iar *Constantin* îi izgoneste *la* nord *de Dunare,* spatiul prin excelelnta atribuit barbariei. *Spatiul roman* poate fi loc *de* exil pentru gotii crestini persecutati *de Athanaric* sau refugiu în calea hunilor, dar *de* obicei *el* reprezinta pentru barbari tinta predilecta *a* expeditiilor *de* jaf. *Italia* este victima privilegiata *a* raidurilor barbare, salbatice precum cel *al* lui *Radagaisus* sau *moderate,* vrea autorul sa ne convinga, precum cel *al* lui *Alaric. Roma,* reperul cel mai *important din Italia* amintit *de Isidor,* este protejata *de* virtutile sfântului *Petru,* caruia gotii nu-*i* jefuiesc mormântul. *Aceeasi* simbioza între spatiu si intercesorii *cu* virtuti supranaturale, pe *care* o întâlneam

la Grigore din Tours este evidenta si în cazul lui *Isidor, care* arata *cum* sfânta martira *Eulalia* protejeaza *Spania* în fata lui *Teodoric,* obligat astfel sa *se* reîntoarca *din drum. Spania* este *de* altfel *un* spatiu privilegiat, *din care Isidor face* nu doar centrul lumii *sale,* ci *al* întregului sau univers. *Epitetele* pe *care* le foloseste pentru *a* o descrie *(pulcherrima, sacra, felix)* contureaza imaginea unei tari binecuvântate, regina *a* provinciilor si sursa *de* lumina pentru *tot* restul lumii civilizate. *Aceasta* excelenta *a Spaniei, care* prin înzestrarile *sale* naturale *se* distinge *"*între toate tarile semanate *de Domnul* pe pamânt*",* nu este pusa *cu* adevarat în lumina decât *de* catre goti. *Prin* asezarea lor în *peninsula* asistam *la un* dublu proces*:* iesirea lor definitiva *din* sfera barbariei si constituirea unui *organism politic* durabil, în *care,* prin strângerea legaturii *cu* pamântul, regele domneste efectiv peste *un regnum,* si nu doar peste o *gens, ca* pâna atunci. *Pe de* alta parte, *Spania,* devenita regat *got, reproduce la* scara mai *mica* toate caracteristicile spatiului *imperial,* între *care* una *din* cele mai importante este *de a* avea *granite* ferme si bine *definite. Cei* ce patrund în interiorul acestora poarta *cu* ei toate atributele barbariei *de care* spatiul spaniol fusese crutat, *fie ca* este vorba *de* pradalnicii suevi sau *de* insolentii bizantini. *Când un* corp *strain* patrunde între aceste *granite,* rezultatul este o catastrofa, si regii *care* nu reusesc sa o elimine sunt condamnati *de Isidor,* precum *Athanagild, care* nu poate sa-*i* scoata pe bizantini din *finibus regni. Buna* definire *a* granitelor *are* însa si aspecte *negative, cum* ar fi limitarea, *care* trebuie depasita *de un* rege razboinic precum *Leovigild,* pe *care* vechile fruntarii strâmte nu-l mai încap.

În pofida avântatei prefete *care* pe *un ton* panegiric enumera calitatile deosebite *ale Spaniei,* geografia reala *a* provinciei transpare foarte vag *din* rândurile lui *Isidor. Orasele* spaniole, *ca* si *la* alti autori, sunt pomenite *cu* ocazia luptelor *date* pentru cucerirea sau apararea lor, si chiar *Toledo,* capitala regatului vizigot, apare nu atât în calitatea sa *de* oras *regal* cât *de* sediu *al* conciliilor, convocate aici înca *din* timpul regelui arian *Theudis. Cele* mai multe orase sunt amintite *cu* ocazia unei campanii *a* suevilor, *Isidor* realizând *un* fel *de "*inventar*" al* provinciilor si oraselor jefuite, tocmai pentru *a* pune în evidenta caracterul distrugator *al* acestor barbari în comparatie *cu* pasnicii sai vizigoti.

La Beda, evolutia spatiului este poate cel mai *evident* legata *de* caracterul stapânirilor *care se* exercita asupra insulelor britanice. *Istoria Eclesiastica* începe *cu* o descriere *a Britaniei,* în traditia deschisa *de Orosius,* si pe parcursul lucrarii precizarile geografice sunt frecvente si importante, datorita multitudinii regatelor întemeiate *de* anglo-saxoni, pe *care* autorul *se* simte obligat sa le localizeze. *Între* reperele geografice amintite, cel mai însemnat este fluviul *Humber, care* functioneaza *ca* o axa organizatoare *a* insulei, pe *care* o desparte între northumbrieni, locuitorii regatului preferat *de Beda,* si ceilalti. *Si la Beda* spatiul poarta amprenta barbariei sau *a* civilizatiei, legata indisolubil *de* activitatea edilitara *de* sorginte romana, dar *se* mai adauga *un element care* confera valoare, si *care e* cel religios. *Orasele* si zidurile lor sunt elemente *care* disting teritoriul stapânit *de* romani *de* cel ramas în seama barbarilor, si *care* supravietuiesc retragerii legiunilor, uneori în *forma* fizica, alteori *ca simple* denumiri, *cum* ar fi *Ad murum. Terminologia* este si ea foarte graitoare, întrucât, în vreme ce asezarile britonilor sau anglo-saxonilor sunt numite orase sau castre, pictii si

scotii *din Hibernia* nu *au* decât *sedes. Legatura* între romani si apararea eficienta asigurata *de* ziduri este atât *de* încetatenita, încât britonii ramasi fara protectie în fata invadatorilor *de* pe *continent* sunt îndemnati *de* reprezentantii imperiului carora le-*au* cerut ajutorul sa ridice ei singuri ziduri. *Recaderea* în barbarie *a* insulei poate fi considerata încheiata în momentul în *care* britonii, incapabili sa mai asigure apararea oraselor, *se* retrag *din* aceste simboluri *ale* culturii în plina natura, refugiindu-*se* în paduri si în pesteri, transformate în puncte *de* rezistenta în calea invadatorilor. *Miscarea* este însa reversibila, spatiul putând fi reintegrat sferei civilizatiei, *evident tot* printr-o activitate edilitara. *Dupa* crestinarea insulei *de* catre misiunea lui *Augustin*, spatiul este ritmat *de* biserici, singurele edificii publice ridicate în aceasta perioada în vechile orase precum *Londra, Roche*ster, Canterbury. *Mai* mult chiar, transformarile *din* mentalitate si *ale* conceptiei edilitare, *care* si ea este influentata *de* instaurarea unui climat *de* securitate prin consolidarea stapânirii anglo-saxone, conduc *la* schimbarea destinatiei unor cladiri, *care din* castre *pot* deveni manastiri, precum *Cnobherisburg. Importanta* factorului religios în evaluarea calitatii oamenilor si *a* locurilor *se* releva în situatia ambigua *a Irlandei. Spatiu al* barbariei, ai carei locuitori sunt *barbari et rustici*, Hibernia este dintr-*un* anumit punct *de* vedere mai civilizata decât *Britania*, deoarece *se* dovedeste *a* fi *un* exportator *de* sfinti si *de* crestinism, iar manastirile *sale* sunt cautate *de* clericii anglo-saxoni pentru studii religioase si asceza.

La Paul Diaconul, interesul *principal* este purtat oamenilor, nu locurilor, *care* intra în atentia sa doar în momentul când ceva semnificativ *din* punct *de* vedere uman s-*a* întâmplat acolo, si mai *ales* daca *au* valoare strategica. *Foarte* evidenta este aceasta conceptie în felul în *care* sunt prezentate teritoriile *populate de Alboin cu* neamuri aduse *din exterior* si *care se* individualizeaza apoi prin numele dat dupa aceste neamuri. *Echivalenta* între terminologia etnica si cea teritoriala este clara, regiunile fiind numite gepidice, bulgare, sarmatice, panoniene, suabe, norice. *Din Panonia* si *din Noricum* este *de* presupus *ca a* fost adusa în *Italia* populatie romanica, numai *ca* în acest caz procesul *de* numire *a* functionat invers*:* denumirea teritoriala este asimilata uneia etnice, si echivalenta dintre acesti romani si barbarii *din* jur este desavârsita, chiar *la un* autor în *general* atent *la* nuante, asa *cum* este *Paul. Ca la* toti autorii pe *care i-am* analizat pâna acum, orasele sunt în primul rând repere pentru luptele purtate pentru ele sau în apropierea lor. tinte predilecte *ale* barbarilor, jefuirea oraselor italiene atrage *din* partea lui *Paul* epitetul *misera* pe *care* îl aplica trist provinciei *care a* încercat pe *sine* cruzimea tuturor navalitorilor. *Dintre* orasele italiene, *de* o atentie deosebita nu *se* bucura, asa *cum* poate ne-*am* astepta, nici *Roma*, nici *Ravenna*, nici macar *Pavia*, capitala regatului longobard. *Forum Iulii face* exceptie, beneficiind *de* o tratare mai putin superficiala, problemele *sale* fiind expuse *fie cu* ocazia cuceririi *de* catre longobarzi, *fie cu* cea *a* cuceririi prin viclesug *de* catre avari, *fie* atunci când este descris asediul slav. *Explicatia* acestei atentii *date* unui centru în cele *din* urma secundar este *data de* faptul *ca* familia lui *Paul* este originara *de* acolo, si patriotismul lui, *ca* si *al* altor autori dintre cei analizati, *se* îndreapta mai întâi spre locurile natale, spre acea patrie *mica* în sens ciceronian, mai *ales* în conditiile *de* relativa instabilitate politica în *care* traiesc, si *care* îi determina sa dea întâietate identitatilor constituite *la* scara regionala.

La Paul este poate mai evidenta *ca* oriunde desavârsirea echivalarii între spatiul

civilizat si spatiul crestin. *Dupa* etapa destructiva *a* invaziei lor în *Italia,* pentru *care Paul* nu trece *sub* tacere ravagiile produse *de* acesti barbari, longobarzii restaureaza spatiul în linistea si fericirea anterioara, *din* vremurile trecute *ale* imperiului. *Postea in Italia feliciter regnavit,* spune *el* despre *Alboin,* si constructia ulterioara *a* istoriei *sale* tinde sa demonstreze acest lucru. *Spatiul* reintegrat în sfera civilizatiei prin domnii aducatoare *de pace* si belsug, este ritmat *de* palatele dar mai *ales* bisericile ridicate *de* regi si regine, si, dupa exemplul acestora, *de* duci si sotiile lor. *Edificiul* cel mai *important,* în viziunea lui *Paul,* este biserica dedicata *Sfântului Ioan Botezatorul,* construita *la Monza de* regina *Teodolinda,* si *care,* asa *cum* spunea profetia, urma sa-*i* protejeze pe longobarzi câta vreme avea sa *fie* îngrijita *de* acestia.

Ca o concluzie preliminara *la* cele spuse pâna acum, putem constata *ca* nu remarcam deosebiri esentiale între modul în *care* este conceput spatiul *la* autorii *de* limba greaca si *la* cei *de* expresie latina. *Geografia* poate explica istoria si politica si pentru unii si pentru altii, spatiul este în *general* ordonat si ierarhizat, dupa criterii *care* nu sunt naturale, ci culturale. *Barbaria* si civilizatia sunt *separate de* linii *de* demarcatie *"*palpabile*",* *am* putea spune, în teritoriu. *Caracteristicile* spatiului, în afara *de* datele naturale, nu sunt imuabile, si actiunea antropica transfigureaza locurile, încadrându-le într-o categorie sau alta. *Rolul* spatiului este mai *important la* autorii occidentali, deoarece acesta constituie *un element* esential *al* sintezei *operate,* prin *care* regele si neamul sau *pot,* prin sedentarizare si adoptarea modelului *roman,* sa aiba în *final* o patrie. *Dar* si *la* bizantini, conotatiile ideologice *ale* spatiului, mai *ales ale* celui *urban,* si în cadrul acestuia, *ale* spatiului privilegiat *al* capitalei, exprima *un* adevarat *program politic, al* unui imperiu *care se* crede, daca nu coextensiv universului, cel putin centrul necontestat *al* acestui univers.

Capitolul III

MEMORIE SI IDEOLOGIE POLITICA

1. LUMEA ROMANA SI ISTORIOGRAFIA BARBARA

În lipsa unei formule mai potrivite, sintagma *de "*lume romana*"* este folosita pentru *a* desemna o realitate *de* loc omogena, *care* nu mai corespunde celei clasice, în *care* exista o suprapunere *perfecta* între civilizatie si romanitate, iar barbaria *se* gasea în exteriorul lumii romane. *Pentru* autorii *de* limba greaca, lumea romana *e* o componenta *a* propriei identitati, *la* diferite nivele pe *care* le vom analiza *ulterior,* dar pentru istoricii latini *de care* ne ocupam, aceasta *a* început sa desemneze alteritatea. *Romanii* mai sunt *maiores* doar pentru *Iordanes,* în *mod* paradoxal deci doar pentru autorul *care* îsi afirma cel mai hotarât originea barbara. *E* adevarat *ca formula* folosita *de Iordanes pare a* fi o preluare literala *din* textul lui *Cassiodor,* dar aceasta nu *exclude* afirmarea *de* catre istoricul *got a* constiintei apartenentei prin cultura *la* o traditie stralucitoare. *Pentru* ceilalti autori, chiar pentru descendentii *din* familii aristocratice romane, *cum* erau *Grigore din Tours* sau *Isidor din Sevilla,* lumea romana reprezinta alteritatea în functie *de care* ei construiesc identitatea barbara *a "*poporului *ales" de care se* simt atasati.

Distantarea si, uneori, chiar aversiunea fata *de* aceasta lume *se* manifesta în *grade* diferite, în functie *de* spatiul si timpul în *care* sunt plasate evenimentele *la care* fac apel istoricii, si în functie *de* domeniile *de* interes *ale* fiecarui autor*:* etnic, *politic,* religios, *cultural. Astfel,* pentru *a* raspunde *la* întrebarea *"*ce este lumea romana*?",* trebuie sa facem în permanenta apel *la* spatiu si timp, pentru *a* sublinia mutatiile produse în conceperea aceastei realitati altadata mult mai clar *definite.*

Din punct *de* vedere *spatial,* asa *cum am* aratat si în capitolul *anterior,* în operele autorilor *de* limba latina, *din* lumea romana fac parte *Roma* si *Italia, cu* vechea semnificatie *de* leagan *al* puterii imperiale, *Constantinopolul* si partea orientala pe cale sa *se* grecizeze, diferite orase si foste provincii, localizate mai *ales* în *Occident,* altfel spus, aceasta *se* identifica în *mare* masura *cu* imperiul *din* perioada maximei *sale* întinderi. *Autorii* occidentali ne prezinta însa *un* imperiu profund regionalizat, *a* carui provincializare, începuta înca *din* vremea crizei secolului *al III-lea, a* continuat si s-*a* amplificat, favorizând *la* nivel *local* întelegerile *cu* barbarii. *Astfel,* fiecare autor *de* limba latina, indiferent *de* tipul *de* istorie pe *care* o scrie, regaseste mai *pregnant* elemente componente *ale* lumii romane *la* nivel *local* decât având în vedere ansamblul fostului imperiu.

Pentru Iordanes, lumea romana s-*a* contractat oarecum, o *data cu* instalarea barbarilor în *Occident,* si *se* margineste nu atât *la Italia,* unde evenimentele cuprinse între venirea lui *Odoacru la* putere în *476* si *victoria* lui *Teodoric* sunt *digna nostri temporis respublica tragydiae,* cât *la Constantinopol* si partea orientala. *El face*

distinctia clara între *Imperiul roman de* apus, *Hesperium romanae gentis imperium, care* s-*a* prabusit odata *cu* depunerea lui *Romulus Augustulus* si partea rasariteana, reprezentata *de* principele *oriental* pe *care* testamentul lui *Teodoric* le cere gotilor sa-l respecte. *Paradoxal,* chiar *Italia,* vechea inima *a* imperiului, iese *din* lumea romana în momentul în *care, ca* punct *final al* migratiei, devine *patria* pentru goti, chiar daca aceasta *e* o patrie constituita în cea mai buna traditie romana, pornind *de la* componente *definite* în maniera romana.

La Grigore din Tours, din punct *de* vedere *spatial, din* lumea romana fac parte doar *Galia,* mai *ales* natalul sau *Auvergne,* si *Imperiul de* rasarit. *Italia se* afla într-o situatie ambigua, întrucât cunostintele *sale de* istorie romana sunt destul *de* mari pentru *a* sti *ca* ea *a* fost punctul *de* pornire *a* expansiunii romane, dar nu accepta recucerirea acesteia *de* romanii epocii *sale,* adica *de* bizantini. *În* momentul în *care* împaratul *Iustinian* reuseste reinstaurarea stapânirii *Constantinopolului* asupra *Italiei,* autorul *pare* sa-si exprime regretul, *ca* si *cum* ar fi vorba *de* o uzurpare, nu *din* simpatie pentru gotii pe *care* îi uraste, ci pentru *ca* bizantinii *au* luat *cu* forta *un* teritoriu pe *care* îl vizau si francii.

Pentru Isidor, exista doua repere *care* jaloneaza *din* punct *de* vedere *spatial* lumea romana*: Roma de* aur, capul popoarelor, si *Spania,* regina provinciilor. *Aceasta* formulare arata clar, *ca din* punctul *de* vedere *al* sau si *al* epocii *sale, Imperiul* nu *se* mai prezinta *ca un tot* omogen, ci *ca* o suma *de* regiuni - provinciile - între *care* locul *central* nu mai este ocupat *de Italia,* ci *de Spania,* indicând astfel dimensiunile atinse *de* procesul *de* regionalizare despre *care* vorbeam mai sus. *Galia* pastreaza si ea unele marci *ale* fostei autoritati romane, decazuta însa *la* nivelul unor potentati locali rivali, precum *Agripinus* si *Egidius*. Fragmentarea puterii imperiale *la* nivel *local* este dovedita si *de* posibilitatea, *care i se pare* autorului absolut naturala, *ca* invitatia gotilor *de a* veni în *Spania* sa le *fie* adresata acestora *de un* patriciu precum *Constantius.*

Cum am mai aratat, pentru *Beda,* lumea romana si-*a* transferat semnificatiile asupra bisericii catolice, iar *Roma a* concentrat în ea simbolurile întregului *Imperiu. Britania* mai poarta înca amprentele unui trecut *roman* semnificativ, *care* ies *la* iveala în contemporaneitatea autorului, în ziduri, nume *de* orase ori biserici. *Pe continent* exista înca *Imperiul oriental, important* însa nu pentru *ca e roman,* ci pentru *ca e* condus *de* împarati prea credinciosi.

Paul Diaconul considera romanitatea drept o caracteristica *a Italiei,* fara sa para *a* fi constient *ca* aceasta ar mai putea fi regasita si în alte regiuni. *Celelalte* regate occidentale sunt barbare, iar *Imperiul de la Constantinopol e* grec, capitala acestuia *e* situata în *Grecia,* unde vrea sa *se* refugieze ducele *Godschalk de Benevent*.

Acestea fiind în mare caracteristicile reprezentarilor spatiale *ale* romanitatii pe *care am* dorit sa le amintim aici, în afara *de* ceea ce *am* spus deja în capitolul *precedent,* este necesar sa ne aplecam acum si asupra celor temporale. *Nici* în ceea ce priveste plasarea în timp *a* romanitatii nu exista o viziune comuna *a* autorilor occidentali, între ei existând, dupa *cum era* si *normal,* o serie *de* diferente. *Fiecare* dintre ei *are* o viziune asupra timpului *care e* departe *de a* fi simpla si lineara si, atunci când *e* vorba *de* romanitate, ei *se* misca între doua paliere temporale, corespunzatoare trecutului si prezentului. *Felul* în *care* autorii *se* raporteaza *la un* palier *temporal* sau *la* altul influenteaza si modul în *care*

ei nuanteaza relatia romanitate - barbarie. *Unul* singur *pare a* fi punctul în *care se* întâlnesc toti autorii occidentali, pentru *care* romanitatea *cu* atributiile ei traditionale, *care* o fac echivalenta *cu* civilizatia, este situata în trecut. *Într-un* timp *de* mult revolut este plasat *Imperiul* ce *a* supus puterii *sale* întreaga lume *care* conteaza, si *tot* atunci *au trait* adevaratii romani, poporul *exemplar care a* stapânit *tot* universul si popoarele lui.

La Isidor, sintagma *"Roma de* aur, capul popoarelor*"* este singura recunoastere clara, desi într-o maniera metaforica, *a* fortei si maretiei *Imperiului de* odinioara. *Metafora* nuptiala folosita în *Laus Spaniae* acorda *Imperiului* rolul activ fata *de Spania*, mireasa pasiva si fertila, menita însa sa înfloreasca si sa rodeasca *cu* adevarat în urma altui mariaj, cel *cu* gotii. *Capacitatea de* expansiune si forta deosebita sunt doar sugerate astfel, prin conturarea unei imagini *masculine* pentru *Roma*, fata *de* cea feminina rezervata *Spaniei. Este la* fel *de* clar însa *ca* autorul *se* refera *la un* trecut îndepartat, *care* nu *a* creat nici *un* fel *de* drepturi pe *care Roma* sa le poata afirma fata *de Spania.*

Iordanes recunoaste maretia si puterea romanilor *de* demult, dar niciodata *la* modul absolut, ci puse mereu în relatie *cu* forta gotilor, *care au* meritul *de a* fi rezistat acestui teribil angrenaj reprezentat *de Imperiu*, mentinându-si independenta. *Chiar* apartinând trecutului, puterea romanilor *a* fost în permanenta sprijinita *de* goti, *care i-au* ajutat pe stapânii lumii mereu sa învinga în lupte, într-o colaborare parca predestinata. *Acestei* însotiri militare ce marcheaza întreaga istorie comuna *a* gotilor si romanilor, accentuata *cu* deosebire în timpul lui *Teodosie*, îi corespunde casatoria finala dintre *Matasuntha* si *Germanus*, *care* ar fi, dupa *Goffart*, încheierea fireasca *a* unei povesti *de* iubire *cu happy-end*, reprezentata *de* structura *Geticii*. *Rezulta* deci *ca de* fapt *Iordanes* nu confera o pozitie deosebita romanilor nici în perioada maximei straluciri *a* istoriei lor, în *care* îi plaseaza pe o pozitie *de* cvasi-egalitate *cu* gotii. *Egalitatea* dintre cele doua popoare reiese clar *din* felul în *care* autorul reda intentiile lui *Attila*, *care* ar fi vrut sa-*i* supuna si pe unii si pe altii întrucât erau primele doua popoare *din* lume, si *care*, neputând sa-*i* învinga, *a* hotarât sa-*i* dezbine.

Dincolo de afirmarea formala si traditionala *a* preeminentei romane fata *de* neamurile barbare între *care se* numara si gotii, putem identifica însa si atitudini *din care* reiese parerea personala *a* lui *Iordanes* ori cel putin mesajul pe *care* acesta dorea sa-l transmita cititorului. *Astfel*, prin felul în *care* nareaza evenimentele, în batalia *de la Campus Mauriacus* romanii sunt pusi pe planul *al* doilea, *ca un* fel *de* auxiliar *al* gotilor. *În* enumerarea pe *care* o *face* neamurilor participante *la* aceasta cumplita înclestare, mai întâi sunt pomeniti gotii si apoi romanii*: Gothi Romanisque;* în naratiunea luptei propriu zise, în fata ies mereu gotii, nu romanii. *Dupa* încheierea bataliei, romanii dau într-adevar dovada *de* unul *din* talentele *care* lor le este caracteristic în cea mai *mare* masura, cel *diplomatic*. *Aetius* reuseste sa *se* debaraseze repede *de* aliatul *got* considerat prea periculos, trimitându-l acasa pe *Theodorid* prin sugerarea unei posibile uzurpari *din* partea rudelor acestuia. *Ca* atare, *Iordanes pare* destul *de* suparat pentru felul în *care* romanii ar fi confiscat o victorie *care se* cuvenea *de* drept gotilor.

De fapt, *la* o privire mai atenta, romanii despre *care* vorbeste *Iordanes se* dovedesc *a* nu fi *cu* nimic deosebiti *de* barbarii *cu care se pot* oricând amesteca, precum acei soldati, *care*, nemultumiti pentru *ca au* fost concediati în vremea lui *Decius*, *se* aliaza *cu* barbarii *de la* nord *de Dunare* si trec fluviul pustiind alaturi *de* acestia provinciile sudice.

otusi, chiar daca *Iordanes pare* uneori sa faca *tot* posibilul pentru *a-i* mai coborî pe romani *de* pe *un* piedestal pe *care* îi asezase o întreaga traditie, si *el* trebuie sa le

recunoasca superioritatea în anumite momente. *Astfel,* forta lor militara ramâne redutabila si inspira teama gotilor atunci când este pusa *cum* trebuie în valoare, *ca de* exemplu prin reorganizarea armatei *de* catre *Teodosie. Afirmarea* cea mai clara *a* respectului inspirat *de* puterea imperiala este însa prezentarea reactiei lui *Athanaric,* aflat în vizita *la Constantinopol, care* în fata maretiei celor vazute exclama uluit *ca* împaratul trebuie sa *fie un* zeu pe pamânt. *În* aceste conditii, întelegem *de* ce o victorie militara împotriva lor cântareste atât *de* mult, încât sa conduca *la* zeificarea învingatorilor, *ca* în cazul celor *care* l-*au* biruit pe *Fuscus. Bineînteles,* pentru autor conta prea putin *ca era* vorba *de* o victorie *a* dacilor si nu *a* gotilor, iar *din* nefericire, noi nu putem sa fim foarte siguri *ca* sefii daci ar fi fost *cu* adevarat venerati *ca* niste zei dupa aceasta victorie.

Foarte sugestiva pentru discutia noastra ni *se pare* si maniera în *care se face* selectia acelor personaje *din* trecutul *roman* pe *care* autorul le considera demne *de* consemnat. *Din* perioada mai veche *a* istoriei *Romei,* personajul *cu* adevarat *important care* apare în *Getica* este *Caesar,* considerat, *ca* în toata traditia cronicareasca, drept adevaratul întemeietor *al* imperiului, simbol necontestat *al* puterii romane. *Pe de* alta parte, în raport *cu* realitatea titlurilor acordate, *Octavian* este totusi *primus Augustorum. Dincolo de* rolul sau *cu* adevarat *important* în extinderea *Imperiului, care face* explicabila ponderea sa în *opera* lui *Iordanes,* ni *se pare evident ca* atentia *care* îi este *data se* datoreaza contactelor acestuia *cu* getii, identici, daca mai *e* nevoie s-o spunem, în conceptia autorului, *cu* gotii. *Iordanes* avea cunostinta despre intentia declarata *a* lui *Caesar de a-i* supune pe daci, si o si consemneaza, lasând totusi sa *se* creada *ca* netranspunerea sa în practica s-*a* datorat nu mortii timpurii *a* generalului *roman,* ci fortei nebiruite *a* gotilor. *De* altfel, *Iordanes* rastalmaceste traditia istorica antica *din care* aveam cunostinta doar despre intentia lui *Caesar de a se* lupta *cu* getii, transformând aceasta dorinta într-o realitate si afirmând *ca* marele întemeietor *al* imperiului ar fi fost chiar biruit *de* geti. *Ramâne* totusi interesant faptul *ca Iordanes* afirma *ca* gotii, adica getii, ar fi participat *la* lupta *de la Farsala* în rândurile armatei lui *Pompei,* eveniment despre *care* noi nu stim *din* vreo alta sursa istorica, daca nu punem în rândul acestora epopeea lui *L*ucan, *Farsalia. Lucrul* este *perfect* explicabil în lumina celor discutate pâna acum, si nu *e* nevoie sa presupunem *ca* prezenta getilor în celebra batalie *a* fost chiar reala. *În fond* noi nu cunoastem decât intentia lui *Burebista de a* participa, asa *cum* ne lasa sa întelegem decretul în cinstea lui *Acornion. Insistam* totusi asupra acestui episod întrucât informatia referitoare *la* o lupta *a* getilor *cu Caesar* apare si *la Isidor, care se pare ca* nu *a* cunoscut *Getica* si *ca* atare *a* preluat totul *din* alta parte. *Nu* ne putem pronunta asupra presupusei surse comune, nu afirmam nici chiar *ca* trupe trimise *de Burebista* ar fi luptat *cu* adevarat *de* partea lui *Pompei,* banuim doar *ca* în secolul *VI* exista o anumita traditie despre conflictul *care* ar fi avut loc între geti si *Cae*sar.

Un alt personaj *care se* bucura *de* atentie *din* partea lui *Iordanes* este *Maximin Tracul, a* carui cariera *e* povestita pe larg, *cu* o evidenta satisfactie, urmând relatarea lui *Simmachus,* nu *din* vreo importanta deosebita *a* împaratului totusi nu prea semnificativ, ci deoarece istoricul *antic* îi atribuia o origine gotica. *În* acest caz, *e evident ca* pe *Iordanes* nu îl intereseaza rolul personajului în istoria romana, ci legatura sa *cu* gotii, întrucât, marturiseste singur, aceasta îl ajuta sa demonstreze *ca din* rândul gotilor s-*au* ridicat inclusiv ocupanti ai functiei imperiale.

Un personaj *cu* o importanta istorica reala, corespunzatoare ponderii *care i se*

atribuie în *opera* lui *Iordanes* este *Teodosie, la* rândul sau însa semnificativ datorita relatiilor *sale* privilegiate *cu* gotii, *care* desi înspaimântati *de* reorganizarea armatei si cresterea capacitatii *de* lupta *a* acesteia, reusesc sa-si pastreze în vremea sa independenta. *Iubitor al* gotilor, *Teodosie* este în *mod evident* unul *din* preferatii lui *Iordanes. Domitian* este *la* rândul sau amintit datorita legaturii *cu* evenimentele în *care* sunt implicati cei ce lupta *cu* getii, *Oppius Sabinus* si *Fuscus,* iar *Traian,* în *mod* paradoxal, îsi datoreaza prezenta în *Getica* doar datorita unei *anecdote conform* careia ar fi dat *Marcianopolisului* numele surorii *sale Marcia. De* fapt nu *e un paradox real,* caci împaratul *care a* avut într-adevar contacte sustinute *cu* getii este si cel ce le-*a* distrus statul, lucru pe *care Iordanes* nu *se* simte obligat sa-l consemneze. *În* schimb *Gallus* si *Volusianus,* personaje în *fond obscure, de* remarcat poate doar pentru faptul *ca* sunt numiti *"*regi*",* urmând probabil *Historia Augusta,* beneficiaza *de* atentie si chiar simpatie pentru *ca au* încheiat *un* tratat *cu* gotii. *Începând cu* epoca lui *Diocletian,* în *Getica* sunt amintiti aproape toti împaratii, *cu* o mentiune speciala pentru *Constantin, care se* remarca reusind sa-*i* pastreze pe goti *ca* federati.

În fond, criteriile acestei selectii *operate de* istoricul *got* sunt destul *de* clare, în *opera* sa, *care* este nu o istorie romana ci una *a* gotilor, patrund acei împarati *care pot* trece prin grila reprezentata *de* faptul *de a* fi avut anumite legaturi *cu* acest popor. *Pe de* alta parte, felul în *care* sunt selectate evenimentele si sunt tratati împaratii demonstreaza ceea ce *de* altfel putea fi deja banuit*:* traind în epoca recuceririi lui *Iustinian, Iordanes* nu sesizeaza fractura *(*sau mai bine spus evolutia survenita*)* între trecutul *roman* si prezentul pe cale *de a* deveni altceva. *Contemporanii* sai *de la Constantinopol* sunt romani, si nimic în *opera* sa nu indica faptul *ca* ar fi fost constient sau afectat *de* avansul elenismului. *Dimpotriva,* ceea ce *el* subliniaza în *mod constant,* urmându-l probabil pe *Cassiodor,* este continuitatea neîntrerupta.

Totusi, Iordanes se numara printre putinii autori antici *care au* dat anului *476* acea semnificatie *de* sfârsit *al Imperiului,* ce avea sa-*i fie* impusa *de* istoriografia moderna. *El* spune *textual ca Imperiul roman de Apus a* pierit o *data cu Augustulus. Catastrofa* este reprezentata în acest caz *de* groaza pe *care Odoacru* o inspira romanilor, informatie pe *care* noi însa putem s-o banuim *ca* având scopul sa puna în lumina ceea ce *va* urma. *În* opozitie *cu* aceasta ruptura, trecerea *Romei* si *a Italiei sub* stapânirea gotilor nu *are* în ea nimic *dramatic, cum are de* exemplu episodul în *care se* povesteste cucerirea *Spaniei de* catre vandali, alani si suevi, întrucât aceasta înstapânire *a* gotilor trebuie sa para *ca* înscriindu-*se* într-o continuitate naturala.

Populatia romanizata apare rareori *la Iordanes;* pentru *el Occidentul* cuprinde doar romani în sens *politic* si barbari, definiti în acelasi sens. *Când* aceasta populatie este totusi prezenta, ea nu poarta *un* nume etnic, pentru *ca* nu *se* simte nevoia *de a* fi altfel individualizata decât prin aspectul sau *politic;* ea este caracterizata mai *ales de* lipsa virtutilor militare, precum acea *plebe inbelle* ce locuieste în *Spania*.

Ceea ce *e* foarte clar este faptul *ca,* pentru *Iordanes,* sistemul *roman* si-*a* pastrat calitatea *de model* pe *care* gotii încearca sa-l urmeze. *De* aceea, pentru ei este importanta integrarea în lumea romana, *care se face la* nivelul întregului neam pe etape*:* totul începe *cu* educatia, realizata într-o maniera greco-romana, prin intermediul influentei lui *Deceneu. Se* poate citi în povestea civilizarii gotilor-geti *la* insistentele unui

consilier *regal* deosebit *fie* o *parabola* despre *translatio studii din* lumea greco-romana în cea barbara, *fie* o pledoarie *pro domo a* lui *Cassiodor,* sfetnic si prieten *al* lui *Teodoric,* dornic sa realizeze prin intermediul acestuia o singulara sinteza romano-barbara. *La* nivel *politic,* gotii *se* integreaza fiind federati mai întâi, apoi chiar "locuitori", *incolae* în Panonia în vremea lui Constantin. *Pentru* sefi, integrarea trece prin diferitele functii si titluri mai mult sau mai putin onorifice acordate *de* împarat, prin *care se* încearca atragerea lor *de* partea imperiului. *Teodoric, ca* sa ne oprim *la* cel mai cunoscut si sugestiv exemplu, este crescut *la Constantinopol,* unde învata secretele guvernarii romane, pe *care* urma sa le si transpuna în practica *la* sosirea sa în *Italia,* si unde este facut *consul ordinarius,* cea mai *de* seama glorie în lume, dupa *cum* ne asigura *Iordanes* . *Etapa* romana *a* existentei *sale,* si nu guvernarea *Italiei se* dovedeste deci *a* fi fost, pentru autorul nostru, punctul cel mai înalt al carierei regelui ostrogot. *Iordanes* nu-*i* da lui *Teodoric* titlul *de rex gentium,* caruia în cazul lui *Odoacru* îi conferise o rezonanta peiorativa, ci îl numeste *cu un* titlu ambiguu, *Gothorum Romanorumque regnator,* dar *care* sugereaza într-*un* fel esenta guvernarii lui *Teodoric. Trimis al* împaratului *de la Constantinopol* si rege *al* neamului sau, *Tedoric* încearca sa împace cele doua tendinte în *mod traditional de* naturi diferite, conducând în maniera romana peste goti si romani.

Respectul fata *de* traditiile imperiale *se* manifesta în deferenta *cu care Teodoric* trateaza senatul si poporul *roman,* recomandând aceeasi atitudine si urmasilor sai*; de* asemenea, în grija *cu care,* spre deosebire *de* alti autori ai epocii, *Iordanes* distinge între vocabularul *imperial* si cel referitor *la* regalitatea ostrogota. *Statul* lui *Teodoric* este doar *regnum,* nu *imperium,* desi autorul le califica astfel stapânirea *la* începuturile epopeei lor europene*; Teodoric* însusi nu este desemnat *cu* titlul *de princeps* . *Pastrând* distinctia în planul terminologiei, *Iordanes* ne arata felul în *care* modelul *roman* este preluat prin intermediul unor elemente *ale* ideologiei imperiale. *Am* vorbit deja *de* respectul *formal* pentru senatul si poporul *roman,* pastrat *conform* recomandarii împaratului *Zenon;* teologia victoriei este o tema reluata referitor *la Teodoric,* deoarece acesta, precum *Iustinian, duce* doar razboaie drepte, în *care* divinitatea îi confera biruinta*: ex iusta parte pugnabat, victor efficitur*.

Tot modelului *imperial i se* conformeaza opozitia legitimitate-uzurpare, *care* apare frecvent în legatura *cu* regatele barbare pe *care* le prezinta. *Attila,* aflat în *conflict cu* regele vizigot *Teodoric,* este tiranul orgolios *care* dorea sa supuna lumea întreaga*; Athiulphus, competitor* suev, *se* comporta fata *de* regele legitim *Teodoric al II-lea tyrannica elatione superbiens. Odoacru* este tiranul pe *care Teodoric* trebuie sa-l învinga în numele autoritatii legitime *cu care* este investit *de* împaratul *de la Constantinopol,* asa *cum Iustinian* trebuie sa iasa victorios în fata tiranului *Gelimer. Se* poate astfel afirma *ca* împaratul si regele ostrogot sunt doi suverani plasati pe acelasi *plan ideologic,* domnind unul în *Orient* iar celalalt în *Italia, care* pentru *Iordanes* semnifica *de* fapt aproape întreg Occidentul.

De altfel, pentru *un* autor *ca Iordanes,* convins profund *de* eternitatea si universalitatea imperiului, *respublica* trebuia sa supravietuiasca, daca nu în planul *real,* cel putin în spiritul oamenilor, sau în planul simbolic, *imaginarie,* prin intermediul modelelor propuse barbarilor si adoptate *de* acestia. *Getica* începe, sa ne amintim, *cu un* cuvânt înainte în *care se* aduce *un* omagiu împaratului *roman care a pus* capat *a 2000 de* ani *de* istorie gotica si *se* termina *cu* o exaltare *a* aceluiasi împarat, *victor gentium, care*

prin reusita recuceririi *a* reintrat în posesia tuturor prerogativelor suveranitatii universale. *La Iordanes,* în pofida valorii si vitejiei gotilor, *care* tocmai datorita influentei operei *sale* aveau sa *fie* revendicati drept stramosi *de* numeroase popoare europene moderne, lumea romana avea totusi ultimul cuvânt.

Grigore din Tours face o distinctie mai clara între romanii *din* trecut si cei *care* îi sunt contemporani, *fie ca e* vorba *de* populatia romanizata *a Galiei, fie de* acei romani în sens *politic de la Constantinopol. În* ceea ce priveste trecutul, *Imperiul roman* este unul dintre imperiile biblice, intrat în atentia sa o *data cu* regele *Silvius, care* domneste în timpul lui *Solomon;* îl mai aminteste pe *Servius,* contemporan *cu* captivitatea babilonica *a* iudeilor. *Precizarile* cronologice fac mai mult decât sa plaseze aceste domnii în timp*;* ele sugereaza *ca de* fapt ceea ce-l intereseaza pe autor este istoria biblica, *din care se* extrage o trama temporala *cu care* trebuie sa *se* sincronizeze toate celelalte istorii. *Astfel* prezentati, romanii pierd locul privilegiat pe *care* îl ocupau în istoria *de tip* clasic, devenind o *gens* printre altele, lipsiti *de* autonomie tocmai pentru *ca* istoria iudeilor ofera reperele pentru propria lor istorie. *Ca* orice cronicar, *Grigore din Tours* ignora perioada *Republicii, ale* carei institutii erau greu *de* înteles pentru *un* om *al Bisericii* familiarizat *cu* singura *forma de* guvernamânt amintita *de Biblie,* si anume monarhia. *Este* astfel usor *de* înteles *de* ce, dupa *lacuna* reprezentata *de* lipsa istoriei *Republicii, Imperiul roman* în reintra în atentie odata *cu Caesar,* primul împarat, *qui tutius* (sic) *imperii obtinuit monarchiam,* urmat imediat *de Octavian, al* carui *mare merit* este *de* altfel întemeierea orasului *Lyon* în *Gallia. Împaratii care* urmeaza *se* încadreaza *strict* într-o paradigma *conform* careia singurele lucruri *care* intereseaza sunt reprezentate *de* relatia lor *cu* crestinismul. *Tiberius* apare în cronica pentru *ca* în timpul lui *au* loc *Patimile* si distrugerea templului *din Ierusalim; Claudiu* intra în istorie pentru *ca* în vremea lui actioneaza *Petru la Roma,* iar *Nero* este marele peresecutor, cel *care* îi martirizeaza pe *Petru* si *Pavel. Împaratii care se* succed apoi nu îl intereseaza absolut *de* loc în calitate *de* razboinici, *de* mari cuceritori *(*unii dintre ei*),* ci doar datorita relatiei pe *care au* avut-o *cu* crestinismul. *De* exemplu, *din* domniile lui *Domitian, Traian* sau *Hadrian (care* în conceptia lui este succesorul *direct al* lui *Domitian,* dovada *a* lipsei *de* preocupare pentru cronologia altui spatiu în afara celui biblic*) el* nu retine decât persecutarea crestinilor. *Într-o* oarecare masura modificata, autorul nu *face* decât sa preia si sa utilizeze tema veche *a* mortii persecutorilor. *De* altfel, primul razboi în *care* sunt amestecati romanii este în *opera* lui cel *cu* gotii *din 378*.

Epoca lui *Constantin se* bucura *de* o atentie mai sustinuta datorita pacii religioase pe *care* acesta o impune*;* dar *la* concurenta *cu* acest eveniment atât *de* plin *de* semnificatii pentru crestinism *se* afla consemnarea asasinarii *la* porunca sa *a* fiului sau *Crispus* si *a* sotiei *sale Fausta. Alte* evenimente, carora, prin felul în *care* le consemneaza *pare* sa le acorde egala importanta, sunt gasirea sfintei *Cruci,* redactarea cronicii lui *Euse*biu, activitatea lui Ieronim, ceea ce *face* si *din Constantin* mai degraba *un* reper cronologic pentru evenimente *considerate* definitorii *(*dar nu pentru istoria romana, ci pentru cea crestina*)* decât *un* personaj *real. Constantiu al II-lea* îsi gaseste locul în cronica deoarece în timpul lui *se* desfasoara etapa *din Galia a* existentei *Sfântului Martin. Aceasta* ne indica, daca mai *era* nevoie, *ca* autorul opereaza *cu* doua principale criterii *de* selectie *a* faptelor si personajelor *din* istoria romana*:* sa poata fi puse în legatura *cu* istoria iudeilor sau *cu* cea crestina, ori sa aiba vreo legatura *cu Galia* si mai *ales cu Clermontul,* acea

"patrie *mica"* în sensul ciceronian, *de care Grigore se* simte atât *de* atasat. *Roma* însasi este prezenta în cronica sa nu atât în calitate *de* capitala *a Imperiului,* cât *ca* locul *de* origine *al* unei sfinte importante *a* acelei perioade, *Cuvioasa Melania* romana.

Pe baza celor spuse pâna acum *se* poate afirma fara teama *ca* istoria *Romei* ocupa *un* loc nesemnificativ în cronica lui *Grigore. Faptul ca* imediat dupa afirmarea regalitatii france autorul începe sa dateze evenimentele dupa domnia regilor franci si nu dupa cea *a* împaratilor, *cum* cerea traditia istoriografiei latine, poate fi interpretat în aceeasi directie. *Alegerea* unui sistem cronologic nu *are* doar o însemnatate stiintifica, ci demonstreaza centrul *de* interes *al* operei, în jurul caruia *se* organizeaza faptele selectate. *Eliminând Roma (*sau *Constantinopolul* în calitatea sa *de* noua, si în *plan politic* singura *Roma) ca* punct *de* reper pentru datarea faptelor, *Grigore* afirma *cu* claritate *ca* pentru lumea sa ceea ce conteaza *se* afla în spatiul galic.

Populatia romanizata *a* epocii *sale* este mai *ales* cea *din Galia,* dar si *din Africa* ori *Spania. Din Galia,* cel mai frecvent apar locuitorii *din Clermontul natal al* autorului, mai *ales* personaje *din* elita. *Este* vorba în *special de* episcopi, recrutati *din* familiile senatoriale *de* vaza, confirmând impresia recrutarii aristocratice *a* clerului înalt *din Galia. Înaltele* personaje manifesta uneori mari greutati în *a* parasi cele lumesti si modul *de* viata *cu care* fusesera obisnuite, precum *Urbinus,* convertit dintr-o familie senatoriala, *care* dupa ce devine episcop *de Clermont* îsi reprimeste înapoi sotia pe *care* o trimisese, asa *cum* îi cerea noul statut, într-o manastire. *De* asemenea, *cu* elemente tinând *de* viata sa domestica, este amintit cazul lui *Injuriosus, tot* dintr-o familie senatoriala *din Clermont, care* acceptând sa traiasca în castitate lânga sotie, *va* savârsi dupa moarte o serie *de* miracole. *Observam ca* în tipul acesta *de anecdote cu* vadita intentie moralizatoare, descendenta romana *a* personajelor nu *pare* sa aiba *de* fapt nici o semnificatie. *Daca* autorul aminteste calitatea acestora *de* membri ai aristocratiei senatoriale, ceea ce conteaza este nu originea lor romana, ci calitatea *de* membri ai elitei, *element* constitutiv mult mai *important* pentru identitatea lor si *implicit* pentru cea *a* lui *Grigore* decât calitatea *de* romani.

Aceeasi este situatia locuitorilor *din Africa,* amintiti în cronica sa pentru *ca au* fost persecutati *de* vandali datorita credintei lor niceene*; la* fel, în *Spania* exista martiri *din* nobilimea senatoriala, precum tânara *ex nobilitate senatoria care* refuza botezul arian. *Întotdeauna de* origine nobila, personajele lui *Grigore au* totusi *ca* esenta *a* identitatii pe *care* autorul le-o atribuie crestinismul, fac parte dintre acei *christianorum populi care* conteaza în opozitie *cu* arienii. *De* fapt, putem sa intuim *ca* unul sau altul *din* personajele cronicii apartin romanitatii mai degraba datorita calificativelor *de tip* geografic pe *care* autorul le foloseste pentru *a-i* identifica. *Ei* apar *cu* nume derivate *din* denumirile vechilor provincii imperiale sau *din* cele *ale* oraselor lor*;* astfel, *mama* lui *Aetius* este *Itala, nobilis et locuplex femina,* întrunind si calitatea *de* membra *a* romanitatii si cea *de* aristocrata, situatia în *mod evident* preferata *de Grigore. De* asemenea, locuitorii *din Tours* sunt *Toronici,* în lupta *cu* cei *din Poitiers, Pectavi,* pentru moastele *Sfântului Martin*. Locuitorii romanici mai *pot* fi desemnati *ca populus-populi, cu* sau fara *un* calificativ geografic, prin *care* sa ni *se* indice orasul*;* astfel, locuitorii *din Tours pot* fi numiti *populus Toronorum,* în vreme ce aceia *din Orleans pot* aparea simplu *ca populi. Folosirea* acestui *tip de plural* ar putea suscita anumite discutii, daca ipoteza lui *Suzanne Teillet* ar fi corecta. *Aceasta* sustine *ca* fata *de* perioada republicii, când *populus*, în sens

abstract, evoca întreaga colectivitate romana, pluralul *populi*, folosit din vremea principatului, desemneaza popoarele componente *ale* imperiului în raport *cu* principele. *De la* acest sens, *populi a* ajuns sa *fie de* fapt *un* sinonim pentru *gentes*, aplicabil astfel barbarilor. *Ceea* ce ne *conduce la* ideea *ca*, daca episcopul *din Tours* ar folosi *populi* într-*un* astfel *de* sens, populatia romanizata *a Galiei* n-ar fi foarte deosebita *de* alte neamuri barbare. *În* ceea ce ne priveste, ne întrebam daca afirmatia potrivit careia populatia romanizata si-*a ales un rex* în persoana lui Egidius, caz pe care îl vom analiza în detaliu mai jos, nu corespunde unei astfel *de* pierderi *a* sensului diferentei între organizarea politica *de tip roman* si cea *a* neamurilor barbare.

Romani în sens *politic*, locuitori ai vechiului imperiu, sunt cei *care* îi învinq pe franci *la* sfârsitul secolului *al V-lea*, în padurea *Carbonaria din Ardeni. Din* felul în *care* este narat acest episod reiese *ca* pentru acel *moment* romanii reprezinta modelul *de* organizare si conducere politica, *Grigore* regretând faptul *ca* francii nu *au* decât duci, regii lipsind sau nefind consemnati *de* istorie. *În* acelasi sens este folosit numele *de* romani pentru cei înfrânti *de Chlogio la Cambrai, ca* într-*un* fel *de* necesara revansa pentru esecul *din prima* confruntare. *Ca* si *la Isidor* mai târziu, si *ca de* altfel aidoma unei întregi traditii, termenul *romanus* începe sa-l desemneze *tot* mai clar pe soldatul în slujba imperiului. *Astfel*, autorul ne spune *ca* romanii si francii, condusi *de* comitele *Paulus*, lupta împotriva gotilor, sau mai aflam *ca la un moment* dat romanii lupta *cu* saxonii.

Pentru aceasta perioada *de* timp, sunt deci destul *de* clare diferentele pe *care* autorul le *face* între *romanus*, termen folosit în sensul *politic* mai sus amintit, desemnându-*i* pe soldatii imperiali sau facând trimitere *la* ceea ce *tine de* organizarea imperiala si *populus, cu* sau fara calificativ teritorial, prin *care* trebuie sa întelegem populatia romanizata, *de* confesiune niceeana si *de* limba latina, *care* traieste în *special* în *Galia. În general*, nici unul dintre personajele *sale* individuale nu sunt caracterizate în primul rând prin calitatea *de roman. Foarte* interesanta este în acest sens caracterizarea pe *care i*-o *face* lui *Avitus unus ex senatoribus et - valde manifestum est - cives Arvernum, cum Romanum ambisset imperium. Aici se* vede foarte bine ierarhia existenta *la Grigore* între diferitele acceptii *ale* romanitatii*:* conteaza în primul rând aspectul *social, al* apartenentei personajului *la* clasa nobilimii senatoriale*;* urmeaza apoi identitatea locala, *de* cetatean *al Clermontului*, importanta pentru *Grigore* datorita patriotismului sau teritorial*;* în sfârsit, romanitatea în sens *politic* este sugerata prin ocuparea *de* catre *Avitus a* tronului *Imperiului roman. Avitus* fusese ultimul împarat ridicat *din Galia* pe tronul *roman (*urmatorul avea sa *fie* abia *Carol* cel *Mare)*, ceea ce *a* condus *la* amplificarea importantei acestuia *de* catre autorul nostru. *Observam ca romanus* este calificativul pentru imperiu, si nu-l caracterizeaza în vreun fel pe *Avitus, care are* deci în viziunea lui *Grigore* doua fundamente esentiale *ale* propriei identitati*:* calitatea *de aristocrat* si cea *de* arvern. *Ne* plasam astfel, laolalta *cu Grigore*, în lumea *post* romana, *care* mosteneste caracterul *Imperiului roman* târziu *care* devenise *un* mozaic *de* diferite mici identitati, *definite* în primul rând pe plan local. *Desi* autorul afirma întotdeauna forta unificatoare *a* elementului religios, *care se* adauga apartenentei etnice pentru *a* defini reprezentantii aceste lumi *post* romane, si în cazul lui avem exemple *de* redefinire *a* identitatilor în teritoriu. *În* ajunul campaniei *de la Vouillé*, *Grigore* afirma *ca* populatia catolica *(*si noi stim *ca* pentru *el* termenul *de* catolic si cel *de*

roman începeau sa *se* suprapuna*)* ardea *de* nerabdare sa-*i* aiba pe franci drept stapâni. *Dar tot el* arata *cum* în timpul luptei *cu Alaric al II-lea, un* detasament *format din* indigeni, condus *de Apollinaris,* fiul lui *Sidonius Apollinaris, a* luptat *de* partea gotilor. *La* asediul *Saragosei,* populatia romanizata *din interior* nu *se* simte solidara *cu* francii catolici ci *cu* stapânii goti arieni. *Autorul* accentuase deci *un* pic *cam* mult reactia pozitiva *a* populatiei romanizate în fata unor potentiali stapâni *de* aceeasi credinta. *Se pare* deci *ca* pentru aceasta populatie romanizata si catolica *din Galia* si *din Spania,* ceea ce conta *era* solidaritatea locala, identitatea *care* avea *ca* esenta nu atât elemente etnice si religioase, cât interesele *de* ordin *politic.*

Pe de alta parte, distinctia între ceea ce *e roman* si ceea ce *e* barbar, chiar în planul *politic,* este greu *de* facut uneori. *Cazul* lui *Egidius* si *al* fiului sau *Siagrius* este *revelator* în aceasta privinta. *Egidius, magister militum* trimis de imperiu (*res publica,* spune foarte clar *Grigore)* în *Galia* este *ales* rege *de* catre franci, fapt tulburator *care* poate ilustra confuzia reala existenta în acel *moment* în acea lume dezorganizata *de* invazii si uzurpari. *Pentru* cititorul *modern,* uimitoare în acest caz n-ar fi atât alegerea unui functionar *roman ca* rege *de* catre franci, pentru *care* în cele *din* urma regalitatea este singura *forma de* guvernamânt pe *care* o *pot* accepta pentru ei însisi*;* ceea ce ridica semne *de* întrebare este consimtamântul generalului *roman* fata *de* o astfel *de* titulatura, cunoscând profunda aversiune existenta în rândurile romanilor pentru titlul *de* rege. *Explicatia* paradoxului consta probabil în faptul *ca* ultimele secole *ale Imperiului* ce evolua în directia unei monarhii orientale atenuasera aceasta rezerva, nascuta si cultivata în perioada republicana, fata *de* titlul *regal. Departe de a* mai fi rezervat doar barbarilor, acesta *pare* sa *se* bucure *de* o anumita recunoastere institutionala în imperiu. *Acceptatea* titlului *de* rege *ca* unul caracteristic ierarhiei oficiale romane ar putea explica si stupefianta, pentru *multi* istorici, caracterizare facuta lui *Siagrius,* pe *care Grigore* îl numeste *romanorum rex. Poate ca* autorul, *care* traia în ambianta curtilor *regale* france *de la* sfârsitul secolului *al VI-lea* si *era* obisnuit *cu* regalitatea, sa fi proiectat asupra sfârsitului *de* secol *V* realitati *care* îi erau lui contemporane. *Se* poate însa *la* fel *de* bine *ca* romanii *din* zona *Soissons* chiar sa-l fi numit pe *Siagrius* rege, în conditiile în *care* acceptau influenta barbara în destule domenii. *În fond,* în aproximativ aceeasi perioada *de* timp, *Odoacru* întemeiase *un* regat *"roman"* în *Italia,* pentru *a* raspunde cererilor ostasilor sai. *Ceea* ce *pare* însa sa *se* desprinda destul *de* clar *din* acest episod, dincolo *de* realitatea *care a stat la* baza afirmatiilor lui *Grigore,* este faptul *ca* autorul nostru îi considera pe galo-romani o *gens* printre altele, având acelasi *tip de* organizare politica precum barbarii *din* vecinatate, si anume regalitatea, si nemaipastrând nimic *din* ceea ce îi deosebea în *plan politic de* acesti barbari. *Oricum, se pare ca* dupa episodul cuceririi regatului *de la Soissons* nu *se* mai vorbeste despre *romani* în Galia. *În* lumina discutiilor *de* pâna acum, este *evident ca* nu *e* vorba *de* acea disparitie fizica, exterminare pe *care* începând *cu* cronicile *din* secolele *VII-X* si cel putin pâna în secolul *al XIX-lea a* acceptat-o *ca* realitate o parte a istoriografiei franceze, ci *de* disparitia unui *tip de* organizare politica autonoma. *Episodul* citat *are* deci într-*un* fel valoare *de* mit fondator, urmarind sa explice tranzitia *de la* o stapânire romana puternica *la* o regalitate *franca* si mai puternica. *Cu* aceasta pierdere *a* numelui în urma distrugerii statului, schimbare *de* identitate frecvent consemnata *de* autorii vremii si uneori gresit înteleasa *de* istoricii

moderni, urmeaza sa ne mai întâlnim si în alte cazuri.

Trebuie totusi sa amintim si o utilizare a termenului de *romani* într-*un* sens mai *special* atunci când ni *se* spune *ca* burgunzii primesc *de la* regele lor legi mai blânde, *care* sa nu-*i* oprime pe romani. *E* clar *ca* aici nu este vorba *de* soldati romani*;* putem sa ne gândim *la un* înteles *politic* si juridic *al* termenului, asa *cum de* altfel si aparea *el* în codurile *de* legi barbare, dar poate fi vorba si *de un* sens etnic.

Reprezentantii romanitatii politice *care* apar *ulterior* în cronica sa sunt numiti în *mod* foarte *direct* greci. *Din* acest punct *de* vedere este graitoare chemarea adresata *de Hermenegild* "grecilor", singurii reprezentanti autentici ai imperiului. *Respectat,* sursa *de* legitimitate pentru regatul barbar, dupa *cum* demonstreaza episodul codicilului *de* consulat, împaratul nu este totusi recunoscut *ca* stapân *de* drept. *Cei* ce intra în relatii prea strânse *cu Constantinopolul* sunt suspecti *de* tradare, precum *Gontran Boson,* acuzat *ca a* introdus *un* om *strain* în *Galia* si *a* vrut sa o supuna dominatiei împaratului.

Modelul imperial ramâne totusi o sursa *de* legitimitate evidenta pentru regalitatea *franca. Nu* insistam acum asupra episodului primirii *de* catre *Clovis a* codicilului *de* consulat *de la Anastasius, a* carui semnificatie ni *se pare a* fi cea *a* afirmarii unui anumit *tip de* legatura între *Imperiu* si regatul *franc* pe cale *de* consolidare. *Modelului imperial al* triumfului *pare* sa *i se* conformeze procesiunea în *care Clovis* strabate orasul, împartind bani *de* aur *de* provenienta bizantina în aclamatiile multimii. *Cea* mai sugestiva dovada *a* fortei modelului *imperial* ni *se pare* totusi utilizarea vocabularului puterii, *de* certa inspiratie imperiala. *Daca* titlul oficial *al* regilor franci este cel *de rex,* în *opera* lui *Grigore din Tours* suveranii sunt numiti adesea *princeps,* si chiar *dominus,* chiar daca *indirect, de* catre personaje carora *Grigore* le atribuie folosirea acestui apelativ. *Puterea* regala este desemnata în vechea maniera romana, *ca dominium, potestas, potentia,* iar scopul guvernarii mai *pare* înca sa *fie utilitas publica,* desi uneori aceasta *e* confundata *cu utilitas regis.* Calificative ale titulaturii imperiale sunt de asemenea folosite de Grigore pentru a-i desemna pe regii franci: *gloriosissimus, piissimus, inclitus. Este* vorba deci *de* o regalitate imaginata dupa modelul *roman* si crestin, având drept surse traditia *Imperiului* crestinat, marcat profund *de* o amprenta religioasa prin intermediul *Vechiului Testament. Ca va* fi însemnat sau nu constiinta înlocuirii *Imperiului de* catre noile regalitati "nationale", dupa *cum* crede *Werner,* folosirea acestor apelative *de tip imperial* pentru toti regii *din* regatele barbare credem *ca* indica *de* o maniera foarte clara *care* este sursa modelului *politic* utilizat în acestea. *Atunci* însa când modelul caruia vor sa *se* conformeze regii franci este unul *de* sorginte romana pagâna, precum preocuparea pentru oferirea jocurilor *de* circ perntru populatie sau dorinta *de a* poza în *Philosophus coronatus, ca* în cazul lui *Chilperic,* constatam o lipsa *de* întelegere *din* partea autorului pentru modelul *imperial. Aceasta* ar fi dovada în *plus* pentru necesitatea absoluta *a* medierii crestine si *a* filtrului reprezentat *de* traditia biblica pentru *a* permite receptarea si aplicarea unui *model de tip imperial.*

La Isidor din Sevilla, lumea romana este mai putin o prezenta reala, cât una simbolica. *Din* acest punct *de* vedere, *Roma aurea, caput gentium* semnifica în acelasi timp *Orasul Etern,* leagan *al* maretiei *Imperiului,* cât si *Imperiul ca* atare, într-o exprimare metonimica desprinsa *din* traditia clasica. *În* calitatea sa *de* oras concret, *Roma* nu apare prea frecvent în paginile istoriei episcopului sevillan. *Prezenta* ei este

mai semnificativa *cu* ocazia jafului *(*moderat, *tine* sa reaminteasca autorul*) la care* este supusa *de* gotii lui *Alaric* în *410. Vechea* capitala ramâne caracterizata prin maretie, *dignitas, care* îi este restaurata *de Teodoric,* într-o simbolica preluare *a* atitudinilor caracteristice evergetismului *imperial. Aici Teodoric* este facut rege *din* porunca împaratului *Zenon,* afirmatie extrem *de* interesanta, *care* arunca o alta lumina asupra modului *de a* concepe regalitatea într-*un Imperiu* considerat chiar *de* oficialii sai *ca* o federatie *de* regate. *Vom* reveni mai târziu asupra acestui *aspect;* ceea ce merita retinut acum este felul în *care Isidor* reflecta raportarea diferita *a* conducerii imperiale *de la Constantinopol la* regalitatea barbara. *Daca* afirmatia sa corespunde realitatii si nu *e* o simpla transpunere, *ca la Grigore din Tours,* în cazul discutat *anterior, al* lui *Siagrius, a* unor situatii *din* prezentul autorului, putem trage concluzia *ca* în aceasta perioada, pentru *Constantinopol,* titlul *de* rege *are* o semnificatie institutionalizata, încadrata în structurile *administrative ale* imperiului.

Raporturile dintre romani si barbari, asa *cum* fusesera ele stabilite *de* o întreaga traditie anterioara, sunt inversate *la Isidor* în favoarea gotilor, *care* depasesc în valoare *tot* ceea ce în *mod* obisnuit *era* atasat ideii *de Roma. Virtus Romulea* este pusa în opozitie *cu Gothorum florentissima gens, care* în cele *din* urma o si depaseste, marcând astfel, în *mod* simbolic, inversarea valorilor. *Despre* aceeasi punere în discutie si rasturnare *a* valorilor *se* poate vorbi atunci când *Isidor* spune *ca Roma* s-*a* supus jugului getic si *a* servit gotilor *ca* o slujnica *(famula*).

Ca sa ilustram aceasta idee, este foarte nimerit *de* analizat felul în *care* autorul *se* raporteaza *la* libertate, *libertas. Libertatea era* una *din* trasaturile pe *care* o întreaga literatura le atribuia cetateanului *roman,* prin *care* acesta *se* deosebea *de* barbarii obisnuiti sa traiasca în sclavie. *Observam ca* în paginile episcopului *din Sevilla* aceasta trasatura cetateneasca nu mai apare, si *ca* ea s-*a* transformat în opusul ei, robia în *care* sunt siliti sa traiasca romanii *din Spania. Ori,* în acest *mod* este clar *ca se* altereaza esenta însasi *a* categoriei *de roman,* asa *cum* fusese ea definita pâna atunci. *Libertas,* caracteristica *anterior specific* romana, este preluata însa *de* goti, *care se* revolta în *Tracia* în momentul în *care* aceasta le este încalcata. *S-ar* putea obiecta *ca* dragostea nestavilita *de* libertate, sinonima *de* fapt mai degraba *cu* incapacitatea *de a se* supune unor legi constrângatoare, dar *care* garanteaza o existenta politica, ar fi si o trasatura barbara, exprimata în istoriografia moderna în ideea *"*libertatii *din* padurea germanica*"*. *Credem* însa *ca* felul în *care* si-*a* construit *Isidor* discursul ne îngaduie *prima* interpretare, *a* transferarii asupra gotilor *a* unei trasaturi *specific* romane. *De* altfel, în acelasi sens *al* vidarii *de* continutul *traditional al* categoriei *de roman* pledeaza toate raportarile *la* lumea romana *din* istoria acestui *fervent partizan al* regalitatii vizigote.

Ca si ceilalti autori, si *Isidor* opereaza o selectie semnificativa în ceea ce priveste istoria romana, retinând si modificând în functie *de* intentiile *sale* o serie *de* episoade si punând în *prim plan* anumite personaje. *De* exemplu, *Caesar,* personajul *emblematic al* imperiului într-o întreaga traditie istoriografica, si considerat *ca* atare si *de Isidor, e* facut sa *se* înfrunte fara sorti *de* izbânda *cu* gotii. *Într-o* maniera *care a* creat dificultati exegetilor moderni, *care au* serioase dificultati sa înteleaga *de* unde ar fi putut prelua autorul o asemenea idee, generalul obisnuit *cu victoria* este *pus* sa dea o lupta pe *care* ar fi pierdut-o daca nu s-ar fi lasat întunericul. *Prin* plasarea sa în anul *49* î. *Hr.* si în

Tessalia, în contextul razboiului *civil* dintre *Caesar* si *Pompei*, aceasta lupta nu poate fi decât cea *de la Farsala*, iar gotii nu *pot* fi în acest caz decât dacii lui *Burebista. Anticipam de* altfel mai sus, când discutam cazul lui *Iordanes*, aceasta ciudata interpretare *a* istoriei getilor, transformati *de* unii autori ai *Antichitatii* târzii *din* potentiali în reali adversari ai lui *Caesar.*

Urmatoarea aparitie *a* romanilor pe scena *din Historia Gothorum are* loc în *256*, în timpul domniei lui *Gallienus, cu* ocazia unei invazii *a* gotilor în *Balcani. De* aceasta *data* romanii sunt învingatori, datorita împaratului *Claudiu al II-lea. Este* vorba însa *de un* fapt *cu* totul neobisnuit, vrea sa ne convinga *Isidor* pentru *a* pastra imaginea invincibilitatii gotilor, si *victoria* îi aduce împaratului o statuie *de* aur pe *Capitoliu. Acelasi* caracter extraordinar îl *are* si *victoria* împaratului *Constantin* cel *Mare*, pe *care Isidor* îl remarca aici nu *ca* pe împaratul ce *a* contribuit decisiv *la victoria* crestinismului, ci în calitatea *de* ostas priceput *care a* reusit sa-*i* respinga pe goti dincolo *de Dunare. Am* putea spune însa *ca de* fapt tocmai pentru semnificatia sa deosebita în planul istoriei imperiului este aleasa figura lui *Constantin*, pentru *a* sublinia *ca* doar o personalitate exceptionala *a* putut înfrânge *un* neam *exceptional.*

Valens e împaratul *care se* bucura *de* cea mai *mare* atentie, fiindu-*i dedicate* trei capitole *(6, 7, 9) din Historia Gothorum. Acest* tratament nu *are* nimic surprinzator daca ne amintim *ca* este vorba, pe *de* o parte, *de* împaratul responsabil *de* raspândirea *"*otravii*"* arianismului în rândurile puternicului neam *al* gotilor, iar pe *de* alta parte, *de* cel *care, ca* printr-o dreapta pedeapsa divina, este învins si ucis *la Adrianopol de* catre cei *ale* caror suflete le-*a* condamnat *la* pieire prin contaminarea *cu* erezie.

Teodosie, considerat si *de* alti autori *"*prieten *al* gotilor*"*, este o figura respectata *de Isidor, care se* vede obligat sa mentioneze întelegerea dintre *Imperiu* si goti, *care se* supun conducerii romane. *De* altfel, aprecierea pentru *Teodosie* este justificata si *de* originea hispanica *a* acestuia, *argument care* cântareste greu pe scara *de* valori *a* autorului.

Împaratii ulteriori, începând *cu Honorius* si *Arcadius*, devin *simple* repere cronologice pentru evenimente, personaje importante *de* partea romana fiind, atunci când apar, generali precum *Stilicon* sau *Aetius, a* caror valoare o recunoaste si *Isidor. Desi* s-ar putea spune si *ca* într-*un* anumit sens pe *Aetius* îl transforma în nararea luptei *de la Campus Mauriacus* într-*un* fel *de* auxiliar *al* gotilor. *De* altfel, nici *Caesar* si nici chiar *Constantin* nu *au* dimensiunile eroice atribuite lor *de* traditie, ci *Aetius*, învingatorul hunilor este cel ce poate intra în paradigma învingatorului atribuita *de* obicei romanilor. *Capacitatea* militara *a* romanilor este deci recunoscuta, paradoxal, nu *la* începuturile istoriei acestora, *ca la* ceilalti autori latini, ci aproape *de* sfârsitul ei. *E ca* si *cum Imperiul roman* ar fi *de la* începuturile prezentei sale în paginile *Istoriei gotilor decadent*, incapabil în cea mai *mare* parte *a* timpului *de* reactii în fata gotilor. *Momentul de maxima* decadere nu este *la el* anul *476, care* nici nu *e de* altfel mentionat, ci *410*, când *"*orasul *care a* cucerit toate popoarele *a* fost cucerit si supus triumfului gotilor*"*.

În general, raporturile gotilor *cu* romanii sunt prezentate drept tensionate, în *rare* cazuri fiind vorba si *de* momente *de* întelegere, în perioadele mai târzii *ale* istoriei diminuate pâna *la* disparitie. *Primele* contacte sunt *de* altfel confruntari *din care* statul

roman iese *"*obosit*";* romanii, prin *Valens*, sunt cei vinovati *de* arianismul gotilor, vina pentru *care*, ni *se* sugereaza *indirect*, prin constructia istoriei, trebuie sa plateasca acceptând robia. *Chiar* si în aceste conditii însa, *Isidor* este obligat sa recunoasca faptul *ca* romanii ofera totusi gotilor *un model de* cultura *de* sorginte romano-crestina*: Ulfila, un roman*, este cel *care* le stabileste *un* alfabet si le *traduce Biblia. Vedem* astfel *cum* posibilitatea întelegerii apare totusi, mai întâi, prin medierea crestinismului*;* gotii dreptcredin-ciosi *se* si refugiaza *la* sud *de Dunare*, în *Imperiu*, unde traiesc în *concordia Romanorum. Astazi*, noi putem banui *ca*, prin trecerea în *Imperiu*, acesti goti *au* fost nevoiti sa opteze pentru o identitate crestina, *care*, în timp, destul *de* repede, o antrena dupa *sine* pe cea romana*; Isidor* însa, folosind termenul *concordia, pare* sa vrea sa sugereze continuarea unei existente politice, poate chiar *de sine* statatoare, *a* acestor goti, *care* nu *se* supun romanilor, *ca prim pas* spre asimilare, ci doar *se* înteleg *cu* ei.

Într-un anumit fel, aceasta *concordia din* vremea persecutiilor împotriva niceenilor anunta întelegerile *politico*-militare *de* mai târziu, pe baza *de foedus*. În vremea lui *Teodosie*, superioritatea romana, pe *care Isidor se* simte, *cam* în sila, obligat s-o recunoasca, îi determina pe goti sa accepte autoritatea imperiala*: foedere Romano se imperio tradiderunt. Formularea* este însa *special* gândita pentru *a* pune în evidenta nu doar consimtamântul gotilor, ci chiar o anume initiativa *care* îi *face* sa încheie *de* buna voie tratate *cu* romanii. *Actiunile* lui *Wallia* sunt însa *ale* unui *general* barbar *pus* în slujba *Imperiului, care* lupta în *Spania cu* alti barbari *Romani nominis. Alianta* dintre goti si romani este *cu* atât mai eficienta în momentul *de* cumpana reprezentat *de* invazia hunica în *Occident*, când, dupa încheierea pacii *cum Romanis Theodorid* lupta alaturi *de Aetius. Cum* procedase si *Iordanes, Isidor* atribuie gotilor principalul *merit al* victoriei, *fie* si prin felul în *care* îi aminteste mereu în primul rând pe ei*;* pâna si *el* este însa constient *de* valoarea *de* simbol *a* acestei colaborari *a* romanilor si *a* germanicilor împotriva pericolului comun reprezentat *de* invazia asiatica. *Oricât de* diferiti, romanii si gotii *se* dovedesc *cu* aceasta ocazie parti *ale* aceleiasi civilizatii europene *care* pentru *prima data* este aparata în comun *cu* succes.

Acestea sunt însa exceptiile *la* o atitudine în *mod* obisnuit negativa fata *de* romanii *a* caror autoritate este refuzata în numele mentinerii independentei, *ca* în *382*, când gotii considera *ca* este nedemn sa *se* supuna puterii romane. *Chiar* si semnificatia politica *de* încercare *de* conciliere între cele doua lumi reprezentata *de* casatoria lui *Athaulf cu Galla Placidia* este ratata, intentionat, *am* putea spune, *de* catre *Isidor, care* îl cunostea totusi pe *Orosius, de la care* ne-*a* parvenit interpretarea clasica *a* acesteia. *Pentru el* nu exista vreun sens simbolic *al* acestei uniuni, *care* paruse sa *fie la* vremea ei atât *de* importanta pentru apropierea dintre romani si barbari, ci doar o semnificatie religioasa, *ca* o concretizare *a* unei profetii biblice, *a* lui *Ieremia (6, 22) care* vorbea despre distrugerea *Ierusalimului de* catre poporul venit *din* nord, barbar si fara mila. *Regele din* nord *se* casatoreste *cu* fiica regelui *din* sud într-o uniune infructuoasa, caci *e* lipsita *de* urmasi*;* fara viitor *se* dovedise *de* altfel acea nunta, careia *Isidor* îi refuza vreo alta semnificatie. *E* posibil *ca* aici sa fi functionat si identificarea dintre goti si popoarele apocaliptice *ale* lui *Gog* si *Magog*, ceea ce îl determina sa caute *tot* o explicatie biblica unui eveniment *care* pentru noi *are un* clar înteles *politic.*

Astfel, Isidor se dovedeste singurul dintre autorii occidentali analizati aici *care* accentueaza pâna *la* ultimele consecinte opozitia fundamentala dintre romani si barbari,

întemeiata probabil pe complexul *de* inferioritate *al* acestora *din* urma, reiterat în forme *extreme de* istoricul nostru. *Opozitie care* totusi *e* condamnata atunci când *se* releva ireconciliabila, *ca* în cazul lui *Radagaisus care a* jurat sa faca o libatie *cu* sângele romanilor, atitudine dezaprobata pâna si *de Isidor.*

Buni diplomati, romanii *au* calitati *care* le sunt *de* obicei recunoscute *de* autorul nostru, chiar daca uneori parca în sila. *Politica* lor *de "divide et* impera*"* nu *e* totusi mereu fructuoasa, barbarii reusind uneori sa *se* coalizeze împotriva lor. *Este* cazul lui *Radagaisus* si *Alaric,* dusmani neîmpacati, dar *care se* înteleg în cele *din* urma, încheind o alianta *"*anormala*"* *de* dragul distrugerii romanilor.

Din cele spuse pâna acum credem *ca a* rezultat sensul *politic al* termenului *de roman* asa *cum a* fost acesta folosit *de Isidor,* desemnând *de* o maniera metonimica statul sau pe soldatii aflati în solda lui. *Exista* însa si alte posibile acceptiuni, pe *care* le vom analiza în cele ce urmeaza.

Cu ocazia jafului din 410, *romani* ar putea fi si locuitorii orasului *Roma,* caci *Alaric* declara *ca va* proteja locurile sfinte, întrucât *a* jurat sa poarte razboi *cum Romanis…non cum apostolis.* tinând seama însa *de* felul în *care* autorul foloseste *de* obicei acest termen, *e* posibil *ca* si aici acesta sa desemneze corpul *politic* sau, si mai probabil, pe soldatii romani. *În* acest sens *politic,* epitetul *"roman"* ramâne o marca identitara puternica, amintita atunci când autorul simte nevoia sa caracterizeze *un* personaj sau altul. *Astfel, el* vorbeste *de Agrippinus,* comite si cetatean *roman,* rivalul lui *Egidius, alt* comite *roman din Galia*.

Când se refera *la* bizantini, termenul *roman* este folosit *evident* în sensul sau *politic* si militar, pentru *a-i* desemna pe soldatii trimisi în *Spania* în timpul recuceririi efectuata *de Iustinian. Millites romani, miles romanus* sunt denumirile *sub care* îi întâlnim pe bizantini, acei dusmani pe *care Isidor* îi uraste *cu* adevarat si datorita carora *a* deturnat sensul întregii istorii romane prezente în *opera* sa. *Înfrângerea* lor este supremul titlu *de* glorie pentru regii vizigoti, dovada favorii *divine de care* acestia *se* bucura ori nu*;* refuzata lui *Witteric,* lipsit *de* vreo distinctie reala, *victoria* asupra lor înscrie în istorie numele lui *Sisebut. Prin* procedee literare *simple, cum* ar fi ordinea într-o enumerare, autorul îi coboara pe bizantini *la* nivelul unor neamuri barbare, *ca* atunci când arata *ca Leovigild* lupta *cu* romanii si *cu* suevii. *Lipsa* unor alte precizari credem *ca face* evidenta desconsiderarea armatelor imperiale. *Un alt* caz este cel în *care* spune *ca Reccared a* luptat *contra romanas insolentias et irruptiones vasconum. Dincolo de* alaturarea voita *a* vasconilor, barbari salbatici traitori în munti, si *a* romanilor, folosirea termenului *insolentias,* în *mod traditional* caracterizând invaziile barbare, arata *care* erau *de* fapt *de* loc naivele intentii *ale* autorului. *Daca* pentru romanii *din* vremea *Imperiului Isidor* mai putea avea o oarecare consideratie, aceasta lipseste *total* în raport *cu* bizantinii, cei *care vin* si invadeaza *Spania* încercând sa rastoarne o ordine *de* multa vreme acceptata si apreciata. *Sanctionarea* lor simbolica este coborârea prin intermediul scrierii în rândul barbarilor. *De* altfel, trasaturile lor, atunci când sunt amintite, nu sunt *de* loc flatante. *Extrem de* nociv *din* punctul *de* vedere *al* unui om *al* bisericii, crestinismul incomplet *al* unui sef bizantin, *Litorius,* încrezator în semne diavolesti, este mai periculos decât arianismul gotilor, *care au* scuza inocentei *cu care au* primit *de la* romani aceasta otrava *a* sufletului.

Pentru desemnarea populatiei romanizate, *Isidor* nu foloseste termenul *de* romani,

ci denumiri regionale, precum *Hispani,* sau, *la un* nivel si mai restrâns, *"*asturieni*",* *"*galicieni*", etc. Identitatile care* conteaza sunt si în cazul lui *Isidor, cum* erau si *la Grigore din Tours,* cele constituite pe *plan local. Daca* mai exista o constiinta politica *de sine* statatoare *a* locuitorilor romanici *din* regatul vizigot, aceasta *pare* sa *fie* una provinciala.

În concluzie, putem afirma *ca la Isidor* constatam o negare, sau daca *e* cazul, o acceptare silita *a* dimensiunii glorioase *a* istoriei si *a* valorilor romane. *El* ignora în *general* sensul etnic *al* termenului *roman,* pe *care* îl foloseste *cu* referire *la* planurile *politic* si *militar.Ca* si în celelalte lucrari istorice *ale* perioadei, populatia romanizata apare *ca* purtatoare *a* unor identitati *de tip regional,* în conditiile unde particularismul orasenesc *se* impune datorita diminuarii, diluarii sentimentului apartenentei *la* comunitati mai *ample. De* altfel, autoritatea *Imperiului* însusi s-*a* regionalizat, fiind exercitata acum *la* nivelul subdiviziunilor *sale administrative,* provincii si cetati, fenomen pe *care* chiar daca *indirect, Isidor* îl surprinde.

Acest Imperiu, repliat pe rasarit, ramâne însa o sursa *de* legitimitate greu *de* contestat. *Euric, de* exemplu, *ca* uzurpator, pentru *a*-si consolida pozitia simte nevoia sa trimita soli *la* împaratul *L*eon. *Teodoric* ostrogotul este numit rege în *Roma de* împaratul *Zenon,* formulare *care* ne obliga sa ne punem mai multe întrebari. *În general, se* accepta ideea *ca* titlurile *de reges gentium* pe *care* le poarta sefii barbari sunt paralele *cu* cele *de* functionari pe *care* acestia le-*au* primit *de la* imperiu, si sunt datorate propriilor razboinici. *Ori,* în acest caz, ni *se* spune *ca* însusi împaratul *a* acordat *un* titlu *de* rege unui sef barbar *care* stapânea în *Italia. Putem* considera *ca Isidor, care* nu rareori este lipsit *de* acribie în aceasta lucrare, *se* înseala, si *e* vorba *de* primirea *de* catre *Teodoric a* titlului *de* rege *de la* ostasii sai. *Pe de* alta parte, folosirea titlului *de* rege *de* catre *Grigore din Tours,* pe *care am* analizat-o *anterior,* ne îndeamna sa ne întrebam daca nu cumva ne întâlnim *cu un* fenomen *de* acelasi *tip,* si *Isidor* ar fi dovada unei evolutii *a* raporturilor dintre *Imperiu* si regalitatile germanice. *Imperiul* ar fi asfel vazut chiar *de* catre cei *din* vârful ierarhiei *sale ca* o suma *de* regate, evoluând astfel catre conceptia mai degraba medievala, *radical* diferita *de* cea romana. *Explicatia* ar putea însa consta si în momentul *de* ruptura reprezentat *de Isidor care se* desparte *de Antichitatea* târzie în modul *de a* concepe regalitatea, *ca* una *de tip* crestin, *perfect* integrabila lumii romane.

Ca sursa *a* legitimitatii, imperiul ofera si cadrul cronologic în *care* sunt plasate evenimentele, *era* spaniola, gândita *ca* o expresie *a* autonomiei provinciei, fiind *de* fapt dublata *cu* anii *de* domnie ai împaratilor. *Aceasta* legitimitate imperiala este receptata însa *ca* fiind limitata, si aplicabila mai *ales la* cazurile *din* afara *Spaniei. Încercarea* lui *Iustinian de a* recuceri *peninsula* provoaca reactia extrem *de* dura *a* episcopului sevillan, *care se va* manifesta si în alte opere foarte *critic la* adresa bizantinilor *(*sa ne reamintim *ca* în *Etimologii* ignora voit orice aluzie culturala *la* spatiul bizantin*). Apelul* lui *Athanagild la* bizantini este condamnat, dupa *cum* apoi este apreciata încercarea lui *de a-i* scoate *din Spania, de* parca în acest fel ar mai fi reusit sa-si spele *din* pacate.

În pofida acestei antipatii profunde *a* lui *Isidor, Imperiul de* rasarit *(respublica,* asa *cum* îl numeste în continuare*)* ramâne modelul esential pentru regalitatea vizigota si nu numai. *Titlurile* si apelativele regilor vizigoti sunt calchiate dupa cele *ale* împaratilor romani*: Alaric al II-lea* este *princeps Gothorum* iar pentru Swinthila este folosit epitetul

specific imperial de *gloriosissimus*. *Regatul* vizigot *se* dovedeste *a* fi pastrat o multitudine *de* caracteristici romane, si chiar este numit, voit sau întâmplator, *la un moment* dat, imperiu. *Ni se pare evident ca Isidor* foloseste termenul *de* imperiu într-o acceptie noua, germanica, diferita *de* cea traditionala, asociind ideea imperiala nu *cu* universalismul, ci *cu* stapânirea peste mai multe popoare.

Printre institutiile *de tip roman se* afla tezaurul, înca separat *de* averea personala *a* regelui, *care* este folosit *de* regele *Sisebut* pentru *a-i* rascumpara pe bizantinii luati prizonieri *de* proprii sai soldati*;* functiile publice*;* impozitele *de a* caror plata unii sunt scutiti*;* o biserica asezata în continuitatea neîntrerupta *a* celei *din* vremea imperiului crestin, si aflata în aceleasi raporturi *de* subordonare fata *de* rege *ca* altadata fata *de* împarat. *Supusii* lui *Leovigild* sunt numiti cetateni*; la* fel cei ai fiului sau *Reccared; Leovigild* întemeiaza orase si le da nume semnificative, pentru *a* întipari în memoria colectiva amintirea membrilor propriei familii *(Reccopolis);* activitatea *de* legiferare *a* aceluiasi sugereaza clar modelul *roman. Chiar din opera* acestui încrâncenat adversar *al Bizantului* constatam astfel continuarea existentei în statul vizigot *a* conceptiei romane *de utilitas,* bine *public, a* carui origine nu poate fi decât romana. *E* adevarat *ca* aluziile *la* modelele romane si bizantine sunt *rare,* autorul evitând cel mai adesea sa recunoasca aceasta influenta. *De* exemplu, vorbind despre activitatea legislativa *a* lui *Euric,* o pune cumva într-*un plan* derizoriu, amintind-o alaturi *de* un eveniment anecdot*ic,* precum schimbarea culorii sabiei regelui*;* importanta actului *de tip imperial al* regelui vizigot nu-*i* scapa însa, precizând *ca* înainte vizigotii *se* conduceau *moribus et consuetudine,* deci dupa cutumele si obiceiurile *specific* barbare. *A* avea legi scrise este o trasatura distinctiva *a* romanilor, si *Isidor* cunoaste foarte bine acest lucru, dar nu-l poate sublinia *cu* prea multa putere, pentru *ca* ar pune prea clar în evidenta barbaria initiala *a* gotilor.

Si mai *evident* este apelul *la* modelul constantinian, *specific* regelui *Reccared, care, ca* si marele înainte mergator, participa *la* sinodul *care* avea sa hotarasca *victoria* ortodoxiei, impune adoptarea acestei hotarâri si îsi pune semnatura pe documentele aferente. *Ca* si *Constantin* altadata, domnia lui *Reccared* marcheaza începutul unei noi *ere, un moment de* reînnoire, ceea ce si explica încercarea *de* plasare *a* domniei acestuia *sub* semnul ideii *de Nou Constantin*.

Modelul roman este *evident* în discutarea raporturilor legitimitate - uzurpare, problema specifica spatiului *politic roman,* într-o continuitate *care* trimite *la* relatia clar definita în epoca elenistica între basileos - tyrranos. *Indiferent ca e* vorba *de* evenimente petrecute în spatiul *roman* sau în cel barbar, raportul monarh legitim - uzurpator este *pus* mereu în discutie când o autoritate recunoscuta este contestata sau înlocuita. *Hermenegild,* eroul pozitiv *la Grigore din Tours* datorita crestinarii *sale* în ritul niceean este *un* simplu uzurpator *la Isidor (*si *la* toata istoriografia iberica urmatoare*)* întrucât s-*a* rasculat *(tyrannizantem)* împotriva autoritatii legitime *a* tatalui sau, arianul *Leovigild. Acesta* este *un* caz foarte graitor în *care* aspectul religios *al* identitatii episcopului *Isidor* cedeaza în fata aspectului *politic al* consilierului *regal Isidor. Partizan al* unei regalitati puternice, *el* sacrifica interesului *politic general* interesele bisericii, lucru *cu* atât mai usor *de* facut, *de* altfel, în conditiile în *care* regatul parasise *de* câteva decenii arianismul în favoarea dreptei credinte. *Ceea* ce nu înseamna *ca el* ar fi nesocotit în *mod* sistematic interesele dreptei credinte, dovada aprecierea pentru arianul si ostrogotul *Theudis,* în

fond un fel *de* corp *strain* pe tronul regilor vizigoti, deoarece acesta permite organizarea în *531 a* primului conciliu de la Toledo.

Observam deci dialectica subtila promovata *de Isidor,* prins între sentimentele *de* adversitate pentru romanii vremii *sale (*si *i-am* numit aici în *mod evident* pe bizantini*),* dusmanii prin excelenta, *care* trebuie expulzati *cu* orice pret *din Spania,* si obiectivitatea sa *de* istoric prin *care* este obligat sa recunoasca forta si puterea *de* penetrare *a* modelului bizantin. *Regalitatea* vizigota asa *cum se* desprinde *din* paginile lui *Isidor* este una imaginata *sub* vesmânt *imperial. În fond,* si în planul concret *al* înfruntarilor militare, cel mai *de* seama titlu *de* glorie *al* unui rege este *de a* fi triumfat împotriva *"*însisi romanilor*". Este* semnul cel mai sigur *ca* acest *prim* erudit *al Evului* mediu nu *se* putea înca rupe *de* locurile comune *ale Antichitatii,* între *care* mitul invincibilitatii romane supravietuia, în pofida evidentei istorice.

Beda se afla într-o situatie speciala fata *de* ceilalti autori în ceea ce priveste pozitia fata *de* lumea romana, întrucât în *opera* sa romanii nu mai *au* prezent, ci doar trecut, ei nemaifiindu-*i* contemporani. *Romanii* autentici sunt cei *din* vremea vechiului imperiu, *care* apar drept fauritorii unui trecut glorios, chiar daca nu întotdeauna *re*-creat *cu* acribie. *Ne* gândim *la* exemplul confuziei dintre regele *Lucius din Birtha, Edessa, care* devine *un* rege *din Britania, roman* probabil, pentru *ca* ar fi *trait* pe *la 161* când ar fi si dorit sa *se* crestineze, pentru *a* permite integrarea istoriei insulei în marea istorie înca dintr-o perioada îndepartata în timp. *Evident,* ceea ce-l intereseaza pe *el* sunt legaturile dintre acest trecut *roman* si insula sa, astfel *ca* personajele selectate *din* istoria romana sunt cele *care au* avut *un* cuvânt *de* spus în spatiul britanic ori s-*au* ilustrat pornind *de* aici. *Primii* romani pomeniti *de Beda* sunt bineînteles cuceritorii, *Caesar* si *Claudius, al* caror interes pentru *Britania* confera *un* titlu *de* glorie insulei, si *care* furnizeaza si reperul cronologic în functie *de care se* organizeaza naratiunea *care* urmeaza. *Etapa* romana *a* istoriei insulei este legata *de* momentul *de maxima* glorie reprezentat *de* personalitatea lui *Constantin, care,* ne asigura autorul, devine împarat în *Britania. Nici* parasirea *Britaniei de* catre romani nu este *un moment cu* simpla semnificatie locala, acesta coincizând *cu* caderea *Romei sub* stapânirea gotilor. *Începând cu Caesar,* si *la Beda, ca* si *la* cronicari, considerat adevaratul întemeietor *al Imperiului,* si terminându-*se* în acelasi timp *cu* prabusirea *Romei sub* loviturile gotilor, *pare evident ca* istoria *Britaniei* romane acopera perioada *de maxima* expansiune *a Imperiului,* lucru nu lipsit *de* semnificatii politice. *E* adevarat *ca,* asa *cum* precedase istoriei *Britaniei,* istoria *Romei se* prelungeste înca o perioda, pâna *la* domnia lui *Valentinian,* în *al* saselea *an de* domnie *a* lui *Marcian,* când, ne spune autorul *cu* o precizie neobisnuita *la* autorii vremii, *Imperiul roman de Apus* s-*a* sfârsit. *Eternitatea Romei,* componenta esentiala *a* ideologiei imperiale, acceptata si sustinuta în *general* si *de* istoricii popoarelor barbare, nu *pare* sa *fie* acceptata si *de* catre *Beda,* desi, *la un moment* dat, acesta declara, urmând traditia, *ca* atâta vreme cât *va* dura *Colloseumul va* dura si *Roma,* si atâta vreme cât *va* dura *Roma va* dura si lumea. *Ne* gândim *ca* totusi între afirmarea în maniera traditionala *a* eternitatii *Romei* si consemnarea sfârsitului *Imperiului* nu este o contradictie reala, tinând seama *de* felul în *care la el* ideea *de Roma a* fost transferata *din* ordinea terestra si pamânteasca în cea divina.

Dupa cum de altfel ne si asteptam, cunoscând metoda *de* documentare *a* istoricul

anglo-saxon, *opera* lui demonstreaza existenta unor destul *de* bune cunostinte despre istoria *Romei,* selectate însa în functie *de* relevanta lor pentru crestinismul *din* insula britanica. *Îl* vor interesa astfel faptele martirilor, amintiti în numar marte mai *ales* în timpul persecutiei lui *Diocletian,* dintre *care se* detaseaza *cu* putere figura *Sfântului Albanus. Ereziile* sunt alte momente retinute *din* perioada stapânirii romane în *Britania,* dintre acestea *el* subliniind rolul arianismului *(*caruia, pentru *a se* conforma traditiei continentale îi confera o importanta mult mai *mare* decât cea pe *care* o putuse vreodata avea în insula*);* pelagianismul este însa erezia *care* marcheaza *cu* adevarat istoria provinciei, deoarece *Pelagius,* creatorul unei conceptii ce *se* opunea celei *a Sfântului Augustin,* este originar *de* aici.

Prezenta romana în *Britania* este importanta nu doar *sub aspect politic* si militar, ci si *sub* cel *cultural. Romanii* sunt creatorii, constructorii *care* si-*au pus* amprenta asupra insulei ridicând ziduri, *care* supravietuiesc înca cel putin *cu* numele, *"ad* murum" fiind un toponim caracteristic. *Zidul* ridicat *de Severus,* manastirea amenajata în fostul castru *Urbs Cnobhery,* interesant exemplu *de* convertire în scopuri religioase *a* unor edificii *initial cu* functii militare, biserica *din Canterbury* sunt elemente arhitecturale datate clar în epoca romana. *Pâna* si stindardul regelui *Edwin,* pentru *a* deplasa discutia pe *un alt plan,* este considerat *de* autor *a* fi *de* traditie romana, informatie asupra autenticitatii careia putem totusi avea îndoieli.

Dincolo de prezenta romana reala exista o dimensiune simbolica *a* acesteia, concretizata în modelul *roman* adoptat *de* catre regi în *mod* constient, sau atribuit lor *de* catre *Beda. Legile* lui *Ethelbert din Kent,* desi în realitate *au un* pur caracter germanic, sunt *considerate de* catre istoricul nostru *a* fi fost realizate dupa exemplul romanilor *(iuxta exemplum romanorum*). *Modelul roman* nu *e* prezent doar în legislatie, ci si în comportamentul unor regi anglo-saxoni. *Dintre* acestia, *Edwin* este cel mai aproape *de* modelul constantinian, convertindu-*se,* ne spune *Beda,* în urma unei victorii împotriva dusmanilor pagâni. *Tot de* traditie romana este distinctia legitimitate-uzurpare, *care* îi îngaduie istoricului nostru sa-*i* considere tirani pe o serie *de* regi *care au* ajuns *la* domnie într-o maniera incorecta. *Caedwalla "*tyrannus*" e* numai *un* exemplu *din* numeroasele posibile*;* adevarata problema este însa nu atât uzurparea, cât apostazia, *care* poate fragmenta tara si *conduce la* pierderea unitatii atât *de* greu dobândite.

Sensurile în *care Beda* foloseste termenul *de roman* sunt asemanatoare *cu* cele întâlnite *la* ceilalti autori. *Pentru* personajele *din* istoria romana pe *care* le-*am* amintit deja, termenul este folosit în întelesul sau *politic. Vorbind* despre interventia legiunilor în *Britania* împotriva britonilor, dupa abandonarea insulei, autorul *se* refera *la romani evident* în sensul *politic al* termenului, acestia fiind si *un* simbol *al* fortei militare *a* imperiului.

Exista însa *la Beda* o folosire mai clara *a* sensului etnic *al* termenului, *cum* întâlneam rareori *la* ceilalti istorici latini. *Ambrosius Aurelianus,* unul *din* ultimii sefi locali *care se* revendica *de la* traditia romana, este *romanae gentis; Germanus din Auxerre* si *Pa*lladius (poate Sfântul Patrick?) sunt romani probabil tot într-un sens etnic.

Un alt sens în care termenul *romanus* este folosit este cel geografic, ca în cazul lui Grigore cel Mare, *natione romanus. Consideram ca* acesta este *un* sens secundar, derivat *din* cel etnic, deoarece *la Beda, ca* si *la* alti autori ai epocii, *natione* desemneaza *de* fapt

neamul, etnia. *De* altfel, *se* stie da *din* secolul *al VIII-lea*, termenul *romanus* se restrânge la a-l desemna pe locuitorul Romei.

Un caz foarte interesant, pe care datorita ambiguitatii *sale* ne vedem obligati sa-l tratam si aici si poate si în capitolul dedicat lumii barbare, este cel *al* britonilor. *Din* punct *de* vedere etnic acestia sunt *un* neam barbar, o *gens* printre alte *gentes;* sunt numiti *Bretonni* sau li se spune *Bretonnum gente. Din* punctul *de* vedere *al* lui *Beda,* acestia sunt barbarii supusi *de Roma,* dar netransformati *de* aceasta, întrucât îsi pastreaza propria limba, pe *care el* o enumera între cele cinci vorbite în *Britania,* atunci când realizeaza *la* începutul lucrarii *sale* descrierea insulei. *Diferenta* dintre ei si romani apare foarte *net* atunci când, dupa abandonarea insulei, incapabili sa *se* apere singuri, cer ajutorul romanilor si acestia *(*întelegem noi*:* legiunile*)* trec *Marea Mânecii* si îi scapa *de* barbari. *Nu* sunt însa nici barbari, caci sunt pusi în opozitie si *cu* acestia, *fie ca e* vorba *de* pictii si scotii, barbarii *din* nord, *cu care* sunt siliti sa *se* lupte, *fie ca e* vorba *de* invadatorii anglo-saxoni. *Aceasta* diferenta apare foarte clar atunci când ni *s*e vorbeste despre calugarii britoni *din* manastirea *Bangor*, *care* îsi angajeaza o garda *care* sa-*i* apere *de* barbari. *Credem ca* acest caz ne poate oferi o explicatie *a* faptului pentru *care Beda* nu-*i* poate numi pe britoni barbari, desi *pare* destul *de* dispus, în felul în *care* îi prezinta, *(*si pe *care* îl vom analiza mai târziu*),* sa-*i* considere astfel*: la el, ca* si *la* alti autori contemporani, *barbarus a* început sa *fie* sinonim *cu paganus***.** *Britonii* despre *care* scrie *el* s-*au* crestinat, si chiar daca refuza subordonarea religioasa fata *de Roma,* pierzând astfel gratia *de care au* beneficiat dupa convertire si chiar daca refuza sa-*i* evanghelizeze pe angli, dusmanii pe *care* îi urasc într-atât încât nu doresc sa-*i* reîntâlneasca pe cealalta lume, ei nu *pot* fi considerati barbari. *Solutia* pentru *care a* optat *Beda pare* sa *fie* una *de* compromis*:* numindu-*i cives*, îi încadreaza sferei politice *a* romanitatii*;* considerându-*i* însa *gens*, le atribuie o barbarie în sens etnic, în acest caz lipsita *de* conotatii religioase.

Bizantul este prezent în *opera* lui *Beda* prin intermediul împaratilor sai, *care, cu* putine exceptii, ramân *simple* repere cronologice, probabil *din* inertie, caci folosirea sistemului *de* datare *Anno Domini*, *care* tocmai începând *de la el se va* generaliza în *Occident,* l-ar fi dispensat sa-*i* mai aminteasca. *Desi* ne-*am* putea gândi *ca am* avea astfel o dovada *a* locului pe *care Bizantul continua* sa-l ocupe în conceptia politica *a* lui *Beda, care* vede în *el* continuatorul acelei *Rome* simbolice *care* nu poate disparea decât o *data cu* sfârsitul timpurilor. *Anii de* domnie ai împaratilor sunt raportati astfel nu *la un* timp terestru, ci *la* cel divin, legat *de* istoria lui *Christos,* ceea ce le confera înca o semnificatie aparte. *De* altfel, si pentru *el* imperiul *de* pe malul *Bosforului continua* sa *fie un stat roman (romani regni*), numit însa regat si nu imperiu.

Lumea bizantina intra *de* obicei în sfera sa *de* preocupari atunci când *se* pune problema ereziilor, pe *care* autorul nostru le consemneaza *cu* destul interes, *fie ca e* vorba *de* monofizism sau monothelism. *Întelegem* astfel *ca* pretuirea pentru *Tiberiu al II-lea* si mai marea atentie pe *care i*-o acorda sunt justificate *de* implicarea sa *tot* într-o disputa religioasa, cea dintre *Grigore* cel *Mare* si *Euthychius, de* partea celui dintâi. *În* planul concret, *Bizantul* ramâne *un factor de* putere *important,* politica sa este receptata *ca potential* amenintatoare *de* catre unii regi barbari, precum cei franci *care* îl suspecteaza pe calugarul *Adrian care se* îndrepta spre *Britania ca* ar fi *un agen*t al Constantinopolului. *Terminologic* însa, pozitia statului bizantin nu *pare a* fi deosebita *de* cea *a* altor regate *ale* vremii, deoarece numele pe *care* autorul *i*-l da pentru epoca lui *Phocas* este *regnum. Trebuie* sa atragem atentia asupra termenului *de regnum* folosit

pentru *a* desemna *Imperiul*, *care* nu *e un accident* izolat, l-*am* întâlnit sau îl vom întâlni si *la* alti autori pe *care* îi analizam, si *era* folosit înca *din* secolele precedente, înca *de Sulpicius Severus* sau *Augustin. Departe de a* fi o saracire *a* esentei vechiului termen *respublica*, putem considera *ca* izvorul modificarii terminologiei este *Vulgata*, în *care* orice imperiu poate fi catalogat drept *regnum*, chiar daca nu orice *regnum* este un *imperium. Atâta* vreme cât pentru *Beda*, *ca* si pentru alti autori ai vremii, imperiul *pare* sa desemneze o suma *de* regate, este posibil *ca* transferul asupra acestuia *a* numelui *de* regat poate sa aiba o anumita legatura *cu* regionalizarea autoritatii romane pe *care* o surprinde si *el. De* prin secolul *al III-lea*, istoria *Britaniei* este plina *de* uzurpari, dintre *care el* o aminteste pe cea *a* lui *Carausius*, *care* pazind tarmurile împotriva invaziilor francilor si saxonilor, sfârseste prin *a se* proclama împarat*;* mult mai cunoscuta este *evident* cea *a* lui *Constantin. Poate ca* aceasta fragmentare *a* autoritatii *la* nivel *local*, pe *care el* o constata, sa-si fi avut contributia *la* crearea unei noi conceptii în *care* distanta dintre imperiu si *un* simplu regat sa nu mai *fie* atât *de mare. Pe de* alta parte, dincolo *de* aceasta speculatie, nu trebuie sa uitam influenta *Bibliei* asupra ideologiei epociii*;* ori în cartea sfânta *forma* tipica *a* monarhiei este regatul, *de care* în *fond* imperiul nu *se* deosebeste decât prin dimensiuni. *Fiind* în planul *real* doar *un* regat mai *mare*, imperiul poate sa poarte astfel chiar si numele *de* regat.

Modelul imperial apare *la Beda* într-o maniera originala si oarecum neasteptata, în prezentarea institutiei *bretwalda. Considerata de* catre istoriografia moderna o institutie *specific* anglo-saxona, demnitatea *de bretwalda*, în momentul în *care* analizam *cu* atentie contextul în *care* apare *la Beda* ar putea fi o simpla traducere pentru împarat, în sensul *de* stapânitor peste mai multe popoare, deci o expresie *a* preluarii modelului *roman. Pledeaza* în acest sens faptul *ca Beda* foloseste termenul *imperare* pentru *a* descrie stapânirea lui *Ethelbert din Kent*, al treilea *bretwalda*, si faptul *ca* acesti hegemoni ai anglo-saxonilor sunt în numar *de* sapte, pentru *a* constitui *un* fel *de replica la* cei sapte împarati romani *care* ar fi stapânit în *Brita*nia.

Spre deosebire *de Bizant*, *Roma* îsi pastreaza rezonanta ecumenica, universala datorita bisericii, *universalis ecclesiae, ale* carei obiceiuri trebuie sa *fie ale* lumii întregi, si acceptate *ca* atare si *de* catre celtii partizani ai unui *drum particular. Am* vorbit deja mai sus *de* importanta acelor *loca sancta din* orasul etern, *care* atrag nenumarati pelerini *de rang regal. Capitala* religioasa *a* lumii occidentale, *cum* aceasta începea deja sa *se* contureze, avusese si *un* rol *providential* în mântuirea anglilor, caci în piata orasului îi vazuse *Grigore* cel *Mare* pe acei sclavi *care* aveau *chip de* îngeri *(angelicam habent faciem*), datorita carora *se* hotarâse sa trimita în insula o misiune evanghelizatoare. *Poate ca* nu *e* gresit sa vorbim astfel *de* o iradiere *a* semnificatiei *Romei* religioase asupra *a tot* ceea ce *la Beda* poate fi considerat *ca* facând parte *din* lumea romana, si *care, am* vazut, este prezentata într-o lumina mai pozitiva decât *la* alti autori analizati.

Situatia lui *Paul Diaconul* este si ea foarte interesanta, întrucât acest autor, *care* scrie în perioada ce premerge nasterea unui *alt* imperiu în *Occident, se* raporteaza într-*un mod particular la* romani si *la* lumea romana. *Longobarzii* lui nu intra nici *un moment* în *contact direct cu* vechii romani, deoarece *la* cei gasiti în momentul venirii lor în *Italia virtus romana* disparuse, iar nevolnicii urmasi nu *pot* rezista iuresului barbar. *Se* sugereaza astfel *de* fapt *ca* prin disparitia ″naturala″ sau exterminarea *de* catre longobarzi, disparuse clasa politica romana si ceea ce *se* gasea în *Italia era* o *plebe* fara semnificatii politice, având doar o importanta demografica si economica. *E* adevarat *ca*

ne putem totusi întreba daca acei barbati romani puternici ucisi sau izgoniti *de* catre *Cleph,* sau nobilii romani asasinati sau obligati *la* tribut ar fi în opinia lui *Paul* totuna *cu* vechii romani, dar felul în *care* foloseste *el* terminologia ne îndeamna sa spunem *ca e* putin probabil, tocmai datorita precizarii facute *anterior, care* ne arata *ca din* punctul sau *de* vedere, în momentul venirii longobarzilor *se* produsese o transformare *a* romanilor, în sensul unei pierderi *de* substanta în planul *moral* si *al* fortei fizice.

Acesti romani autentici sunt pentru *Paul* poporul *de* cuceritori, *care au* stapânit cândva *Germania de* unde s-*au* revarsat apoi asupra imperiului valurile *de* barbari. *Ei* erau cei *care* supuneau totul unei *interpretatio romana* prin *care* totul trebuia sa devina explicabil în termeni romani, precum *Wotan* pe *care* îl numesc *Mercur,* pentru *a*-l *face* inteligibil si comprehensibil. *Cei din* timpul lui *Constantin* si *Constantiu* sunt *de* asemenea romani pe *care* noi îi putem numi autentici, traitori în *imperium romanum. Ei* ofera *de* altfel si modele carora li *se* conformeaza si longobarzii, desi *Paul* nu afirma nicaieri aceasta în *mod explicit. Simplul* fapt *ca la* începuturile lor legendare, în *care are* loc geneza lor *ca* popor istoric, longobarzii sunt condusi *de* doi frati, *Ibor* si *Aio,* trebuie sa ne duca *cu* gândul *la* geneza *Romei* si *la Romulus* si *Remus,* deveniti, *se pare, model* pentru actul întemeietor. *Fixarea* în scris *a* legilor, *act specific roman,* este consemnata *ca un* eveniment *important al* domniei lui *Rothari, cum* corectarea acestora *de* catre *Grimuald se* raporteaza *la* acelasi *model roman,* pe *care Paul* îl cunostea bine si îl amintise chiar în *Historia langobardorum,* când vorbise despre codificarea din timpul lui Iustinian.

Daca romanii *din* vremea vechiului imperiu apar într-o lumina destul *de* favorabila în *opera* lui *Paul, ca model* recunoscut pentru felul în *care au* stiut sa-si exercite supremația politica asupra lumii, nu acelasi lucru *se* poate spune despre populatia romanica si despre bizantini. *Trebuie* precizat *ca* aceastea sunt distinctii terminologice introduse *de* noi, întrucât autorul foloseste termenul *romanus* fara *a* preciza *la care* realitati *face* apel, desi reiese *din text ca* îi este *cum* nu *se* poate mai clara diferenta dintre latinofonii *din Italia* si vorbitorii *de* greaca *din* imperiul *de la Constantinopol.*

Pentru a începe *cu* populatia romanizata, aceasta apare în *text sub* mai multe nume. *Regula* aproape generala este *ca romani* sa *fie* folosit într-*un* sens *regional,* desemnându-*i* pe locuitorii orasului *Roma. Acestia* sunt cei *care se* plâng lui *Iustinian de Narses,* amenintând sa predea *Roma* gotilor*; cu* ei încheie *pace Agilulf la* insistentele *Teodolindei* si *ale* papei *Grigore* cel *Mare;* ei sunt siliti sa-l gazduiasca timp *de* douazeci *de* zile pe *Constans al II-lea*. O exprimare de tip *cives Romanus are un* sens *politic,* dar unul restrâns *tot la* orasul *Roma,* desemnându-l pe cetateanul acesteia, mai *ales* când este plasat în *alt context, ca de* exemplu *Marinus,* cetatean *al Romei* devenit arhiepiscop *la Ravenna. Pare* clar deci *ca* în astfel *de* contexte folosirea termenului *romanus, face* trimitere *la* particularismul *municipal* renascut tocmai în aceste momente *de* confuzie în planul exercitarii autoritatii politice. *La* modul *general,* populatia romanizata *a Italiei* este numita *populus* sau *populi,* într-o maniera pe *care* o întâlneam si *la Grigore din Tours. Când* trebuie facute precizari, aceste sunt *de* natura regionala, facând trimitere *la ravennati* sau la *veneti. Cea* mai interesanta folosire *a* denumirilor teritoriale pentru *a-i* indica pe romanici este cea *a* enumerarii neamurilor *care vin* împreuna *cu* longobarzii în *Italia,* unde printre diferite *gentes* barbare, *care* apoi dau propriul lor nume locurilor unde *se* asaza, *se* numara si *pannonici* si *norici. Este* clar *ca* în acest *context,* folosirea unor denumiri teritoriale alaturi *de* altele etnice arata *ca Paul*

se refera *la* populatia *din* fostele provincii romane, pe *care el* n-o poate caracteriza decât *din* punct *de* vedere *regional,* dar în *care* noi trebuie sa-*i* vedem într-o anumita proportie pe descendentii vechilor populatii romanizate, antrenati în migratie *de un clan* barbar *dominant. În* acest caz, putem considera afirmatia lui *Paul ca* o dovada *a* continuitatii existentei populatiei romanizate în *Pannonia* si *Noricum* în secolul *al VI-lea,* mai *ales ca* în sprijinul acesteia *pot* fi aduse si argumente arheologice. *Paul* sesizeaza mentinerea în cazul lor *a* vechii identitati *de tip roman provincial,* dar în felul în *care* îi trateaza, amintindu-*i* alaturi *de* alte neamuri în miscare, ce pastreaza *ca element de* unitate numele propriu pe *care* îl dau teritoriului, *conduce la* ideea *ca* îi considera *gentes cu* nimic deosebiti *de* barbarii în mijlocul carora *se* afla.

Semnificatia politica *a* acestei populatii romanice disparuse, sau cel putin asa vrea *Paul* sa ne convinga, în momentul în *care* insista pe uciderea aristocratiei în momentul invaziei. *Autorul* afirma *ca* disparând *virtus romana* si bântuind ciuma, foametea si inundatiile, populatia *Italiei* nu *se* poate opune longobarzilor, dar *tot el* arata *cum* orasul *Ticinum* rezista trei ani asediului, împotrivire *care* îl *face* pe *Alboin* sa doreasca în momentul cuceririi sa-*i* ucida pe toti locuitorii. *Pe de* alta parte, fugare mentiuni ni-*i* arata pe acesti romanici *ca element cu* o anumita importanta militara, colaborând chiar *cu* longobarzii, precum aceia *care* merg *la* lupta *sub* conducerea ducelui *Agatho din Perusia. Iar* în ceea ce priveste limba, latina este cea pe *care au* impus-o tuturor barbarilor *din peninsula,* autorul manifestându-si uimirea atunci când bulgarii asezati în *Italia* mai vorbesc în afara *de* latina si propria limba. *Uneori,* dintre acestia *se* ilustreaza si personaje mai bine individualizate, precum acel *Marianus* deja amintit, devenit episcop *al Ravennei,* sau *Romanus,* patriciu *al* aceluiasi oras, sau *tot din Ravenna, Longinus,* complice *al Rosamundei la* uciderea sotului ei. *Aceste* cazuri *de* romanici *care* sa *se* detaseze dintr-o multime nedefinita sunt totusi destul *de rare,* si *am* putea spune *ca* doar *papa Grigore* cel *Mare se* bucura *cu* adevarat *de* aprecierea autorului. *Aceasta* însa este strâns legata *de* activitatile pontifului *care* încerca sa asigure pacea în zona si sa-*i determine* pe longobarzi sa *se* crestineze, oferindu-le astfel mântuirea.

Conform afirmatilor lui *Paul Diaconul,* acesti locuitori *de* origine romanica si *de* limba latina sunt foarte constienti *de* diferenta dintre ei si reprezentantii *Imperiului de* rasarit pe *care* îi numesc *cu* claritate greci. *Locuitorii Romei,* plângându-*se* împaratului *de* abuzurile lui *Narses,* ar spune, dupa *Paul, ca* ar prefera *Gothis potius servire quam Grecis. În* ceea ce priveste terminologia folosita *de* autor în numele propriu, bizantinii sunt desemnati *de* cele mai multe ori *ca romani, cu* întelesul *politic al* termenului, dar nu lipseste calificarea lor drept *graeci,* sau chiar, în deriziune, *graeculi,* grecotei, datorita usurintei *cu care* ar fi putut fi înspaimântati *de* dusmani. De altfel, folosirea lui *graeculus cu* aceasta nuanta peiorativa întâlnita *la Paul* nu este o inventie *de data* recenta, caci înca *din* vremea *Republicii* si *a Imperiului* termenul *era* aplicat acelor intelectuali greci *de* extractie joasa si *cu un* comportament servil *care* intrau în serviciul romanilor.

Ni se pare destul *de evident* faptul *ca Paul* foloseste terminologia *la* diferite niveluri*:* în vreme ce *romani* are în cazul acesta doar un sens politic, *graeci* este o denumire etnica, asa *cum* observam atunci când precizeaza *ca Mauriciu* este primul împarat *ex graecorum genere. Indiferent* însa *ca* sunt numiti romani sau greci, limba pe *care* o vorbesc este cea greaca, caci *Sfintei Sofia* ei îi *spun graeco vocabulo Hagiam Sofiam*. *T*ara acestor *romani* poate fi desemnata *cu* terminologia politica, drept *Imperium,* sau *romanae reipublicae,* sau chiar *Romanorum regnum,* dar ea nu este mai putin *Graecia* unde îsi *pot* gasi refugiul duci longobarzi rasculati împotriva autoritatii

regale, precum *Godschalk din Benevent*.

Atitudinea autorului fata *de* bizantini este extrem *de* negativa, *cum* mai întâlneam doar *la Isidor din Sevilla*, si motivatiile sunt *de* aceeasi natura*:* competitia politica pentru stapânirea teritoriului. *Si* în cazul *Italiei, ca* mai deunazi în *Spania, Imperiul are* unele capete *de pod*, unde prezenta armatei sale, *Orientalis exercitus*, este o realitate cotidiana si suparatoare. *În* consecinta, bizantinii *se* remarca în *opera* lui *Paul* printr-o serie *de* vicii *morale*, între *care* cele mai *de* seama sunt lasitatea si lacomia, *Graecorum avaritia. Cred ca* nu mai *e* nevoie sa subliniem rolul pe *care* îl *are* alaturarea termenului *avaritia* nu lânga denumirea *de* romani, ci alaturi *de* cea *care se* refera *la* greci, prin ea însasi purtatoare *a* unei nuante peiorative.

Dincolo însa *de* conditionarile politice si ideologice prin *care Paul* este motivat sa adopte aceste puncte *de* vedere, razbat uneori *la* suprafata si realitati ceva mai nuantate. *Identitatile* nu sunt clar *definite* o *data* pentru totdeauna si pe criterii ferme*;* loialitatile *pot* fi împartite si în functie *de* alte interese decât cele etnice, sau religioase, pe *care* autorul încerca oarecum sa le considere *a* fi *decisive. Am* aratat mai sus *ca* exista fragmente *ale* populatiei *de* origine romana *care* sunt gata sa pactizeze *cu* longobarzii, precum cei *din Perusia;* însusi *Narses*, generalul învingator *al* gotilor, *se* spune *ca i*-ar fi chemat pe longobarzi în *Italia* pentru *a se* razbuna pentru injuriile *care i-au* fost aduse *de* populatia locala. *În* paranteza *fie* spus, aceasta informatie oferita *de Paul* poate semnifica nu doar confuzia identitatilor sau pierderea sensului interesului *de stat* în *Italia* bulversata *de* nesfârsitele razboaie *cu* gotii, ci si o posibila realitate*:* apelul *la* barbarii *care* trebuie sa ajute *Imperiul* în lupta *cu* alti barbari.

Exista însa si *de* partea longobarda cazuri *de* alegere *a* taberei bizantine, mai *ales* în situatia specifica *de* permanenta competitie, mai mult sau mai putin fatisa, între duci si regalitate. *Aratam* mai sus *ca* ducele *din Benevent* încearca sa fuga *la Bizant* pentru *a* scapa *de* mânia lui *Liutprand; un duce Maurisio din Perusia* este ucis *de Agilulf* pentru *ca era de* partea bizantinilor *(*în cazul acesta ne putem întreba daca numele este longobard sau mai degraba *roman* si crestin, ceea ce ar schimba într-o anumita masura datele problemei*). Cazul* cel mai sugestiv *care* ilustreaza o anumita posibilitate *de* alegere *a* identitatii politice este cel *al* lui *Droctulf. De* origine etnica sueva sau alamana, acesta devenise *duce al* longobarzilor datorita calitatilor *sale* militare*;* mai târziu trece în tabara bizantina, sfârsindu-si viata *la Ravenna*, unde este îngropat în biserica *San Vitale. Povestind* despre epitaful elogios *de care* acesta *a* avut parte, *ca* recunoastere *a* valorii *sale, Paul* este fara îndoiala mândru pentru *ca* vorbeste despre *un* personaj *care* si-*a* legat *la un moment* dat destinul *de* cel *al* longobarzilor*;* ceea ce *el* nu avea *cum* sa precizeze este *ca Droctulf*, pe *care* îl cunostem *de* altfel si *din* surse bizantine, *a* fost atât *de* apreciat pentru *ca* trecând în tabara imperiala devenise *de* fapt *roman*, renuntând *la* vechea sa identitate barbara.

Pentru Paul Diaconul, modelul *politic roman* este mai putin *evident* si *operant* decât *la* ceilalti autori latini. *Respublica are un* anumit prestigiu, recunoscut si *de* longobarzi, mai *ales* în *prima* parte *a* istoriei lor când lupta împreuna *cu* bizantinii împotriva gotilor, dar statul *de* pe malurile *Bosforului* este calificat si drept *regnum*, într-o curioasa si deloc singulara evolutie *a* terminologiei politice. *Probabil* aceast calificare *a* imperiului este dovada *ca Paul se* afla *la* capatul unei evolutii în urma careia regalitatea încetase sa mai *fie* considerata *un* corp *strain*, iar imperiul este *tot* o regalitate în sensul biblic. *Împaratul Iustinian* este o figura apreciata *de Paul, care* îl prezinta *ca*

pe *un model* datorita succeselor *sale* militare în *opera de* recucerire, activitatii *sale legislative* si mai *ales* datorita dreptei *sale* credinte în raport *cu* diferitele erezii. *Printre* preluarile clare *ale* modelului *roman* este adoptarea distinctiei clasice între regele legitim si uzurpator, *care* îi permite autorului sa-l califice drept *tyrrannus* pe *Alahis* si pe alti uzurpatori. *De* asemenea, adoptarea *de* catre *Authari a* cognomenului *imperial Flavius*, pe *care* îl purtasera si alti regi barbari înainte, este o raliere fictiva *la a* doua dinastie flaviana *din care* facuse parte *Constantin* si semnifica o preluare macar partiala *a* modelului *imperial.*

Toate acestea sunt însa cazuri destul *de* izolate, singura apreciere sincera *a* autorului pentru vreo componenta *a* modelului *roman* fiind cea pentru biserica romano-catolica. *Ca* institutie în slujba careia s-*a pus de* timpuriu, biserica joaca *un* rol însemnat *la Paul*, desi, în *mod* paradoxal, momentul convertirii longobarzilor *la* dreapta credinta nu este surprins *cu* prea *mare* claritate, poate si pentru *ca* arianismul acestora *era* o trasatura *care* îl deranja pe niceeanul *partizan al* regalitatii barbare. *Aceasta* apreciere pentru biserica reiese *din* atitudinea pozitiva fata *de* papi, între *care Grigore* cel *Mare se* detaseaza în *mod evident*, dar si *din* felul în *care* leaga destinele regatului longobard *de* o protectie divina, primita în timpul reginei *Teodolinda.*

Din cele spuse pâna acum credem *ca a* rezultat dificultatea interpretarii atitudinii pe *care* autorii *de* limba latina o *au* fata *de* lumea romana, *care* apare în operele lor *sub multiple* înfatisari. *Cel* mai greu pentru cititorul contemporan este sa-si dea seama daca acesti istorici aveau constiinta unei fracturi între lumea romana *de* alta *data* si cea în *care* traiau ei sau îsi puneau personajele sa traiasca, întrucât terminologia folosita *de* acestia este cel putin ambigua. *În* operele acestor autori, lumea romana poate sa aduca aminte *de* splendoarea ceremonialului *imperial, de* forta armatei bizantine, *de* legile sau *de* impozitele romane. *În* timp si spatiu, *se* constata deci o raportare diferentiata *a* acestor istorici *la Roma* si multiplele ei semnificatii. *Lumea* romana *se* defineste însa cel mai bine *la* nivelul solidaritatilor *locale*, unde cele mai puternice loialitati nu sunt cele pentru împaratii schimbatori, ci pentru armata si sefii ei, si mai *ales* pentru biserica. *De* asemenea, identitatea esentiala *din* punctul *de* vedere *al* autorilor este cea crestina, nu cea politica. *Admirata* sau blamata, ceea ce *se* poate spune însa *cu* certitudine este *ca*, privita *ca* alteritate normativa sau decazuta, lumea romana ramâne pentru acesti autori *un* punct *de* referinta obligatoriu în functie *de care* construiesc identitatea propriilor popoare alese.

2. LUMEA ROMANA LA BIZANTINI

Am aratat mai sus felul în *care* pentru istoricii popoarelor barbare lumea romana devine acea alteritate, adesea normativa fara *ca* ei sa fi intentionat aceasta, în functie *de care se* construieste identitatea propriului popor. *Din* punct *de* vedere *logic*, si *de* asemenea, tinând seama *de* ideologia paseista *a Bizantului*, pentru bizantini lumea romana ar trebui sa *fie* o componenta *a* propriei identitati, *un element de* baza *al* esentei noului popor *ales* pe *care* acestia cred *ca* îl constituie. *În* realitate, aceasta presupunere nu este decât *partial* adevarata, lumea romana putând fi înteleasa în functie *de* o multitudine

de criterii, folosite pe rând, sau uneori în acelasi timp, *de* catre istoricii *de* limba greaca.

Din punct de vedere politic, prin termenul de "romani" - *romaioi* sunt desemnati toti cei *care* în trecut sau în prezent s-*au* aflat sau *se* afla în situatia *de a* fi supusi împaratului. *Altfel* spus, cetatenii romani, deveniti crestini începând *cu Constantin* cel *Mare*, si caracterizati printr-o serie *de* trasaturi nu doar politice, ci si culturale si religioase. *Vom* vedea însa *ca* realitatile ascunse *sub* acest termen în aparenta unificator sunt *de* o diversitate neasteptata, deoarece *el* poate fi aplicat atât romanilor *din* vremea lui *Caesar*, locuitorilor *de* limba greaca *din Constantinopol din* vremea lui *Iustinian* sau *Heraclius*, mercenarilor huni *din* armata lui *Iustinian*, sau locuitorilor *Romei* asediati *de* aceasta armata. *Pentru a* simplifica însa, putem sa adoptam si noi criteriul folosit de *Chronicon Paschale care* insereaza o lista *cu* împaratii *care au* domnit în *Vechea Roma. Astfel, din* punct *de* vedere cronologic vom putea *face* distinctia dintre vechii romani, *de* dinaintea lui *Constantin*, si cei noi, *care au* drept centru *al* lumii lor *Noua Roma de* pe malurile *Bosforului. Cu* toata aceasta distinctie, atitudinea bizantinilor referitoare *la* antecedentele imperiului în *care* traiesc ramâne strâns legata *de* imaginea *de sine* pe *care* o *au* si pe *care* o vom analiza mai târziu.

Din punct *de* vedere etnic si lingvistic, lumea romana *care* putea fi definita *ca* având o unitate politica îsi arata adevarata diversitate, cele mai evidente deosebiri fiind între vorbitorii *de* latina, *italoi* sau *latinoi*, si cei *de* limba greaca, *hellenes* . *Acest din* urma termen *a* avut însa o evolutie interesanta, întrucât *la* început îi desemneaza pe vechii locuitori ai *Eladei*, iar apoi trebuie sa tinem seama *de* conotatia religioasa, *care* trimite *la* pagâni, închinatorii vechii religii politeiste, pe *care* si-*a* câstigat-o pe parcurs.

Nici din punct *de* vedere religios aceasta lume romana nu *e* unitara, întrucât trecutul pagân pune unele probleme *de* gestionare ideologica autorilor *de* lucrari istorice. *Importanta care* este *data*, cel putin în cronici, crestinarii lui *Constantin* si întemeierii *Constantinopolului* ne arata *ca* acesti oameni sesizau momentul *de* ruptura si începutul unei noi etape istorice, distincte *de* cele precedente. *Din* acest motiv, în ceea ce-*i* priveste pe autorii *de* limba greaca, mai mult decât în legatura *cu* cei occidentali, *va* fi foarte *important* sa decelam planurile temporale în *care* îsi plaseaza fiecare discursul, întrucât rolul si locul atribuit trecutului *roman au* o evidenta semnificatie ideologica.

Nu e nevoie sa mai precizam *ca* orice ideologie este obligata sa opereze *cu* vectorul timp, pe *care* trebuie sa-l controleze, *fie ca* este vorba *de* trecut, prezent sau proiectiile asupra viitorului. *Pe de* alta parte, este *un truism*, dar trebuie sa ne reamintim *ca* nu putem ignora semnificatia planurilor temporale atunci când ne referim *la* opere istorice, deoarece acestea prin natura lor sunt profund înradacinate în planul *temporal. Scriind* opere istorice, autorii bizantini *pot* avea certitudinea *ca au* posibilitatea sa controleze trecutul.

Spre deosebire *de* autorii *de* limba latina, *care se* concentrau asupra câtorva momente privilegiate, *care* trebuiau sa puncteze evolutia poporului *ales de la* barbarie *la* civilizatie, scriitorii bizantini trebuie sa rezolve o multitudine *de* probleme puse chiar *de* alegerea tipului *de* istorie pe *care* doresc sa o scrie. *Cei care* opteaza pentru o istorie *de tip* clasic, *se* vor margini *la* explorarea trecutului *recent*, pentru *ca* acestea erau regulile *fixate de* traditie si pe *care* ei *se* obligau astfel sa le respecte. *Aceasta* nu înseamna însa *ca* putem conferi o credibilitate desavârsita cronologiei propuse *de* acesti autori, sau *ca*

felul în *care* organizeaza trama cronologica ar fi unul *cu* desavârsire obiectiv. *Ca* sa *dam un* singur exemplu, *un* proces istoric inclus într-*un* trecut nu prea îndepartat, *cum* este migratia gotilor, prezentata *de Procopius la* începutul *Razboiului cu vandalii*, este *de* fapt o istorie gresit înteleasa, plina *de* anacronisme, în *care* cronologia *e* telescopata, adevarul chiar daca *era* cunoscut *era* uneori omis, fiind înlocuit *cu* legende. Iar The*ophanes* "aranjeaza" pur si simplu cronologia domniei lui *Heraclius* pentru *a* putea demonstra relatia între succesul împaratului si pietatea pe *care a* manifestat-o. *Astfel*, pietatea *de la* începutul domniei *sale* îi aduce victorii în razboi datorita protectiei *Sfintei Maria. Impietatea* ulterioara, mai *ales* cea *din* planul vietii personale, *duce la* înfrângerile *din* anii *628-641. Pentru a* nu tulbura *schema* aceasta foarte clara, monothelismul împaratului este *post*-datat *cu* o decada, în vreme ce descoperirea sfintei cruci este *ante*-datata pentru *a* intra în perioada *de* pietate si succes. *Este exact* acelasi mecanism pe *care* îl analizam mai sus în legatura *cu* "aranjarea" cronologiei lui *Clovis la Grigore din Tours*, si aceste cazuri nu sunt singulare. *Cronicarii*, în *general*, leaga meritele religioase *ale* monarhilor, pietatea acestora *de* succesele obtinute în timpul domniei. *Criteriile* dupa *care* este apreciata pietatea sunt respectul fata *de* biserica *(*si *de* icoane, dupa aparitia iconoclasmului*)*, sustinerea bisericii, interventia în treburile acesteia în directia impunerii dreptei credinte. *Coincidenta* dintre convingerea lor teoretica si succesiunea reala *a* faptelor nu s-*a* produs întotdeauna, ceea ce-*i* determina sa "ajute" putin faptele pentru *a se* încadra în *schema* explicativa dorita, ceea ce *se* realizeaza cel mai frecvent prin interventii în desfasurarea cronologica *a* evenimentelor. *Astfel*, rolul *propagandistic al* istoriei este o realitate greu *de* contestat.

Autorii care scriu cronici universale trebuie sa trateze evolutia umanitatii *de la Facere* pâna în contemporaneitatea imediata, întrucât scopul tipului *de* lucrare pe *care* s-*au* angajat sa o scrie este *de a* scoate *la* lumina planul divinitatii *de* mântuire *a* omenirii si locul bizantinilor în cadrul acestui *plan. Nu va* fi deci o surpriza sa constatam *ca*, în economia lucrarilor *de* acest *tip*, cea mai ampla secventa temporala este cea *care* istoriseste evenimentele *care au* avut loc începând *cu Constantin* si mutarea capitalei pe malurile *Bosforului.*

Sistemul cronologic utilizat *de* fiecare autor *are* semnificatii *care* depasesc simplul rol utilitar *de* fixare *a* evenimentelor într-*un* cadru *temporal. Întrucât* în epoca pe *care* ne-*am ales*-o spre studiu nu exista înca o regula unitara *de a* consemna succesiunea în timp *a* evenimentelor, constatam *ca se* folosesc mai multe sisteme, *care pot* oferi indicii asupra *Orientarii* ideologice *a* fiecarui autor. *Autorii* bizantini folosesc, în *general, ca* reper cronologic sistemul anilor *de* domnie *a* împaratilor, urmând o traditie *de* origine romana, *care* ne dovedeste prin mentinerea ei forta *de* rezistenta *a* vechilor modele. *Paralel cu* acest sistem, începe însa sa *se* impuna datarea evenimentelor *de la Facerea* lumii, uneori în combinatie *cu* anii *de* domnie *a* împaratilor, *ca la Theophanes*, pentru *a* da *un* singur exemplu foarte graitor. *De* fapt, sistemul cronologic folosit *de* acest autor este mult mai complicat, înainte *de a* începe nararea evenimentelor *din* fiecare an, el indicând data de la *Facerea* lumii si *de la* nasterea lui *Hristos*, anii *de* domnie ai împaratului bizantin, ai regelui persan, mai târziu ai califului arab, *plus* anii *de* pastorie ai papei si ai patriarhilor *din Orient. Sistemul* nu este însa aplicat mecanic, deoarece în momentul în *care* provinciile orientale sunt cucerite *de* catre arabi, referirile la patriarhii

din Antiohia, Ierusalim, Alexandria dispar. *Singurul care* mai poate oferi repere cronologice valide este patriarhul *Constantinopolului, al* carui rol *de* detinator *al* autoritatii *supreme* în biserica este astfel afirmat în *mod implicit.*

Înaintea lui, *Synkellos* asociase datarii evenimentelor în functie *de Facere* si datarea dupa nasterea lui *Hristos,* asa numitul sistem *Anno Domini. Ne* putem gândi *ca e* vorba *de* o încercare *de a* facilita cititorilor plasarea în timp *a* evenimentelor*;* nu *e* însa mai putin adevarat *ca* asociind tramei generale *a* istoriei universale domniile împaratilor *"*romani*"* particulari, este subliniat rolul privilegiat pe *care* acestia, si prin extensie, supusii lor, îl joaca pe scena politica si istorica *a* lumii. *Malalas* foloseste uneori asa numita *"era* antiohiana*",* *care* începe *cu* anul *53* î. *Hr.,* si *care* ilustreaza foarte graitor *care* este centrul *de* interes *al* operei *sale. Alteori* însa ne putem confrunta *cu* situatia foarte suparatoare, pentru exegetii moderni, *a* unei lipse aproape totale *de* repere cronologice, asa *cum se* întâmpla *la Nikephor Patriarhul. Singura* explicatie plauzibila pentru acest tratament aplicat datarii evenimentelor este dorinta lui *Nikephor de a* scrie o istorie *de tip* clasic, într-*un moment* în *care se* impunea datarea cu anii de la *Facere,* ceea ce îl *face* foarte frecvent sa încerce sa omita acest sistem necunoscut modelelor *sale* attice. *Mimesisul,* dorinta *de a* imita *cu* orice pret traditia clasica, îsi demonstreaza în acest caz limitele. *Acelasi "*servilism*"* fata *de* modelul clasic, impunând organizarea materialului dupa criteriul anilor, poate rupe unitatea naratiunii istorice, asa *cum se* întâmpla *cu Razboaiele* lui *Procopius,* sau *cu* majoritatea cronicilor. *O* complicatie în *plus* apare *la Procopius din* dorinta lui *de a* trata sistematic, deci prin separare, evenimentele *de* pe fiecare *front,* ceea ce ridica probleme atunci când este vorba *de* întâmplari simultane. *Astfel,* desi scrie o istorie *de tip* clasic, *Procopius* este obligat sa faca apel *la* o cronologie foarte stricta, cel putin *din* punctul sau *de* vedere. *Adevarul* este *ca* limitele exactitatii cronologiei *sale* sunt *date de* limitele informatiei *la care* poate avea acces. *Pe de* alta parte, preocuparea pentru stabilirea *exacta a* datei *Pastelui, care a* si determinat numirea operei istorice respective *Chronicon Paschale* ne demonstreaza foarte clar *ca* pentru cronicarii bizantini centrul *de* greutate *al* istoriei pe *care* o scriau nu *se* gasea în planul uman, ci în cel divin.

Ni se pare interesant sa zabovim mai multa vreme asupra felului în *care* rezolva *Malalas* problema tramei cronologice si *a* datarii, dat fiind faptul *ca opera* sa fixeaza modelul cronicii universale asa *cum* avea *el* sa *fie* urmat apoi în *Bizant* si în întreaga *Europa* rasariteana. *Pe de* alta parte, ni *se pare* sugestiv *ca opera* sa *a* fost cunoscuta chiar *sub* numele *de Chronographia,* ceea ce atrage *de la* început atentia asupra importantei pe *care* o *are* trama cronologica în organizarea si tratarea materialului.

Dupa modelul deja impus *de Sextus Iulius Africanus,* cronica lui *Malalas* începe *cu* o cronologie *care merge de la Facere* pâna *la* moartea lui *Hefaistos,* considerat *un* simplu rege în *Egipt. Cartile* urmatoare trateaza istoria lumii dupa *cum* urmeaza*: II - III- Grecia* antica*; IV* - istoria lui *Avraam; V* - razboiul troian*; VI* - imperiul asirian si peregrinarile lui *Eneea; VII* - întemeierea *Romei; VIII* - imperiul macedonean*; IX* - republica romana în timpul consulilor, epoca lui *Caesar* si *a* lui *Augustus; X* - imperiul lui *Augustus* si *Întruparea* lui *Hristos; XI* - domnia lui *Traian,* istoria *Antiohiei,* domniile împaratilor romani *de* pâna *la Antonini; XII* - jocurile olimpice *de la Antiohia* si urcarea pe tron a lui Constantin; XIII - istoria lui Constantin; XIV - domnia lui

Teodosiu; XV - Zenon; XVI - Anastasie; XVII-XVIII - domniile lui *Iustin* si *Iustinian. Dintre* toate aceste carti, *a XVIII-a* este cea mai extinsa, evenimentele *din* ultima parte *a* domniei lui *Iustinian* fiind narate în conformitate *cu* succesiunea lunilor. *Aproximarile* cronologice, destul *de* frecvente atunci când este vorba *de* evenimente omenesti, sunt înlocuite *cu* o precizie uimitoare în ceea ce priveste diferitele secvente *ale* istoriei cristice. *De* exemplu, *Buna Vestire* este fixata în timp *cu* luna, ziua si *ora la care* s-*a* petrecut miracolul, iar *Nasterea* lui *Hristos* este asociata atât *cu* domnia lui *Augustus (*plasata în *al 42-lea an al* acestei*)* cât si *cu Facerea* lumii *(data* devenita traditionala în rasarit *de 5500 de* ani scursi între *Geneza* si *Întrupare). Nu* este însa nimic uimitor în aceasta preocupare pentru precizie în stabilirea evenimentelor *din* istoria *sacra,* pentru *ca* în subsidiarul dorintei *de a* stabili cronologia *exacta se* afla speranta *ca se va* putea determina astfel si *data Judecatii de Apoi.*

Din aceasta simpla însiruire *se* poate observa *ca* trecutul *roman* nu ocupa *un* loc foarte extins *din* punct *de* vedere cantitativ, si nici calitativ nu putem afirma *ca* acesta ar fi fost privilegiat în vreun fel. *Pierderea* locului privilegiat pe *care* îl ocupase cândva istoria romana *se deduce din* faptul *ca* toate cronicile încep *cu Adam,* nu *cu Romulus, ca* în vechea traditie. *Ceea* ce trebuiau cronicile sa demonstreze *era* vechimea poporului iudeu, *creator al* crestinismului, si anterioritatea creatiilor acestora fata *de* celelalte neamuri. *Moise* trebuia sa *fie* înainte *de Homer* si *Pl*aton, asa *cum Romulus* este *un* întemeietor printre *altii.Cu* mici deosebiri, trama temporala *care* organizeaza materialul cronicii lui *Malalas* poate fi regasita în toate cronicile perioadei pe *care* o studiem.

Ceea ce-l singularizeaza pe *Malalas* între autorii bizantini este faptul *ca* îsi citeaza sursele folosite, dintre *care* multe sunt reprezentate *de* autori latini. *Este* probabil vorba *de* lucrari pe *care* le-*a* folosit *indirect,* deoarece *se pare ca* nu putea sa citeasca latineste *(se* si însala frecvent *cu* privire *la* autorii citati*:* pentru *el Cicero* si *Sallustius* sunt poeti*),* dar dorinta *de a face* apel *la* surse romane vechi este sugestiva pentru consideratia pe *care* o arata trecutului *roman la* toate nivelele *sale. Istoria Romei* este prezenta *la Malalas, ca* si *la* ceilalti cronicari, *cu* câteva dintre miturile *sale* fondatoare, *care,* ilustrând importanta originilor, *pot tine* loc *de* teorie politica. *De* altfel, istoria romana *are* înca *de la* început conotatii politice, *prima* consemnare *a* romanilor fiind în legatura *cu* cucerirea *Feniciei de* unde acestia preiau purpura si *toga,* însemne *regale* caracteristice. *Întemeierea Romei* este pusa firesc pe seama lui *Romulus* -numit *din* nu *se* stie ce *motive Romos (*probabil pentru *a* sublinia mai bine legatura dintre numele sau si numele poporului*),* în sarcina caruia *a* fost pusa întemeierea cetatii dar si fixarea principalelor *sale* institutii. *Dintre* acestea, *Malalas* considera esential hipodromul, *cu* factiunile *sale,* stabilite *tot de Romulus,* pentru *a* împiedica poporul sa *se* coalizeze împotriva sa. *De* altfel, si în alte cronici gasim aceeasi idee, *fie ca e* vorba *de Chronicon Paschale, fie de* expunerea aproape similara celei *a* lui *Malalas* pe *care* o gasim *la Ioannes Antiochenus. Probabil ca* aceasta *era* maniera în *care* cronicarii puteau explica diviziunea politica pe *care* o constatau în vremea lor si pe *care* considerau *ca* trebuie sa o lege chiar *de* începuturi, inovatiile fiind o raritate în istoria bizantina. *Ritualurile* hipodromului pot fi astfel interpretate politic si *permit* trecerea *de la* mit *la* o istorie *care* este în acelasi timp justificativa si explicativa.

Romanii pot aparea pe scena istoriei si în *alt mod,* integrati episodului biblic *al*

succesiunii lui *Noe, cum se* întâmpla în *Chronicon Paschale* sau *la Synkellos, care, conform* traditiei, îi fixeaza în descendenta lui *Iaphet,* mai *precis a* fiului acestuia *Iovam,* precizându-le astfel înrudirea *cu* grecii. *Hellenes* si *Romaioi se* dovedesc *a* avea înca *de la* începuturile istoriei lor legaturi *de* sânge *care* vor explica ulterioara lor colaborare, si vor *face* într-*un* anume fel mai inteligibila si mai suportabila cucerirea primilor *de* catre cei *din* urma.

La Malalas, etapa *Republicii* este redusa *la* câteva rânduri referitoare *la* consuli, deoarece trebuia sa explice cititorilor sai notiuni *care* acestora le erau straine. *Si* ceilalti cronicari procedeaza într-o maniera asemanatoare, *Chronicon Paschale* prezentând în *parallel* istoria consulilor romani si *a* regatelor elenistice, iar Ioannes Antiochenus dovedindu-se preocupat de definirea termenului de "dictator" - *diktatora* , în *care* vede o anticipare *a* regimului monarhic mult mai *familiar* siesi si cititorilor sai. Pentru Synkellos, tribunii (*demarhoi)* si dictatorii sunt realitati *de* natura foarte asemanatoare, daca nu cumva chiar intersanjabile, si caracterizeaza în egala masura perioada consulilor.

Ioannes Antiochenus acorda spatii mai largi istoriei romane *din* perioada republicana, consemnând inclusiv luptele *cu Hannibal, cu* galii, sau activitatea fratilor *Gracchi. Desi* uneori poate fi interesat si *de* aspecte *interne,* precum luptele pentru putere dintre *Marius* si *Sylla,* cronicarul este preocupat în *general de* conflictele externe, *de* luptele romanilor *cu* neamurile barbare. *Ceea* ce trebuia sa puna în evidenta *era,* desigur, vitejia si puterea acestor înaintasi tratati *ca* o parte *a* propriei identitati.

În general, cronicile intercaleaza, dupa înlaturarea regalitatii *la Roma* si dupa fugarele mentiuni referitoare *la* consuli, momentul imperiului lui *Alexandru Macedon,* omitând orice mentiuni referitoare *la* perioada *"*democratica *" a* cetatilor grecesti. *Dupa care* revin *la* istoria romana mentionând conflictul dintre *Caesar* si *Pompei,* sau multumindu-*se* sa afirme calitatea *de* monarh *a* lui *Caesar, care* devine astfel primul împarat. *Se* poate observa astfel subordonarea, *fie* si calitativa, *a* traditiei grecesti fata *de* cea romana, fapt explicabil *la* niste autori *de* limba si cultura greaca doar prin punerea în *prim plan a* identitatii politice si religioase.

Nu ni *se pare* întâmplatoare nici succesiunea cronologica prin *care* episodul dictaturii lui *Caesar* este inserat imediat dupa cuceririle lui *Alexandru,* întrucât *se* sugereaza astfel o similitudine si o continuitate între cele doua tipuri *de* organizare politica. *Sursa* acestei idei este biblica, profetia lui *Daniel ca* si *Apocalipsa* vorbind despre patru imperii, ultimele dintre acestea fiind identificate în epoca *cu* cel macedonean si *cu* cel *roman. Imperiul roman, care* îsi merita acest nume doar dupa ce revine *la forma* monarhica *de* conducere, singura rationala *din* punctul *de* vedere *al* cronicarilor bizantini, este astfel si pe aceasta cale integrat schemei *de* dezvoltare *a* istoriei umanitatii dedusa pe baza *Bibliei,* si îsi gaseste o legitimare implicita *a* existentei *sale, care* transcende planul uman, fiind legata *de* o finalitate *de* natura religioasa.

O alta coincidenta plina *de* semnificatii, pe *care* cronicarii o mentioneaza în *chip explicit,* este cea dintre domnia lui *Augustus,* primul caruia îi este conferit titlul *de imperator,* si *Întruparea* lui *Hristos. Octavian* îsi datoreaza atentia *cu care* este înconjurat *de Malalas* pe *de* o parte rolului sau în extinderea teritoriala *a* stapânirii romane, iar pe *de* alta coincidentei cronologice dintre domnia sa si *Nasterea* lui *Iisus. Succesorii* sai imediati sunt consemnati în cronica doar datorita legaturii, *fie* si pur conologice, *cu* istoria lui *Hristos,* dezvoltarea crestinsmului si martirii acestuia.

În aceasta perioada pe *care* o studiem, identitatea *are* componente *multiple, care pot* trece în *prim plan* în functie *de context* sau *de* interesele *de moment ale* autorului. *Astfel,* prezentarea istoriei romane este *la Malalas, ca la* oricare *alt* cronicar, o modalitate *de a* pune în lumina aspectele valorizate *ale* identitatii *sale* romane asumate. *Bizantinii* nu *pot* fi altceva decât romani, deoarece imperiul în *care* traiesc nu poate fi decât cel *roman,* iar ei sunt pastratorii unei traditii politice si culturale neîntrerupte timp *de* secole. *Introducerea* crestinismului *ca* o grila în functie *de care* sunt selectate evenimentele *se* leaga *de* componenta religioasa *a* identitatii autorilor. *Poate* functiona însa în anumite cazuri si o grila *care face* trimitere *la* solidaritatile *locale, care* trec uneori înaintea celor *cu* caracter mai *general. La Malalas* este vorba *de* rolul *Antiohiei, care conduce la* selectarea acelor evenimente ce *au* vreo legatura *cu* orasul si *cu* locuitorii acestuia. *Vom* constata deci *ca* în cronica lui *Malalas se* bucura *de* simpatie sau macar *de* atentie acei împarati *care au* vizitat orasul *natal al* autorului, *au* contribuit *la* împodobirea lui, sau chiar *au* intrat în *conflict cu* locuitorii acestuia, precum *Iulian Apostatul. În general din* istoria romana *se* extrag acele elemente semnificative pentru istoria locala, semnul unei evolutii spre diversificarea lumii romane.

Putem spune astfel *ca* si cronicile bizantine prezinta o lume romana regionalizata, provincializata, în *care* solidaritatile *locale* trec pe primul *plan*, în *care* exista tentatia identificarii primare *cu "patria* cea *mica"* si *de*-abia în ultima instanta *cu* întregul imperiu. *Ce-i* drept însa, aceasta evolutie este doar sugerata, pentru cronicari, vechiul imperiu fiind caracterizat printr-o unitate *care* nu *e* afectata *eventual* decât *de* diferenta lingvistica între romani si greci.

Vechii romani sunt cuceritorii universului cunoscut, spatii *ample ale* cronicilor fiind *dedicate* luptelor purtate *de* acestia pentru extinderea granitelor imperiului. *Inclusiv* cucerirea *Greciei,* fata *de care* cronicarii *se* simt atasati datorita limbii si traditiei istorice si culturale *cu care se* mândresc, este prezentata *ca* o dovada *a* puterii romane careia nimic nu-*i* poate sta împotriva. *Succesori* ai lui *Alexandru,* romanii depasesc foarte repede extraordinarele înfaptuiri *ale* acestuia, *pare* sa afirme *Synkellos din* momentul în *care se* concentreaza asupra lor si le enumera cuceririle *care se* succed parca în cascada. *Atentia* sustinuta acordata romanilor survine relativ târziu în *opera* lui *Synkellos, cam* în ultima sa treime, dar *din* acest *moment am* putea spune *ca* într-o anumita masura îi monopolizeaza aproape toate preocuparile. *Bineînteles,* nu este vorba numai *de* istoria politica, *a* cuceririlor, ci si *de* legatura dintre *Roma* si crestinism si, *ulterior, de* organizarea bisericii, *care* ia însa chipul unei institutii romane. *De* altfel, *la* acest cronicar *ca* si *la* ceilalti, *din* momentul *Întruparii,* istoria romana *se* confunda *cu* istoria crestinismului, scrierile istorice având rostul *de a* afirma *ca* în pofida persecutiilor si *a* refuzului *initial,* destinele crestinismului si *ale Imperiului* sunt indisolubil *legate.*

Fara exceptie, pentru toti cronicarii, momentul domniei lui *Constantin* este unul *crucial, care* pune capat unei etape *a* evolutiei imperiului si deschide o alta, calitativ noua. *Chiar* daca acest lucru nu este afirmat nicaieri si *de* catre nimeni în *mod explicit, pare* clar *ca* pentru cronicari etapa vechiului *Imperiu roman se* sfârseste înainte *de Constantin,* întrucât aceasta *prima* etapa este legata *de Vechea Roma. În mod* sigur *Synkellos* avea *de* gând sa *continue* istorisirea pe *care* o începuse si dincolo *de* domnia lui *Diocletian,* asa *cum* sugereaza continuatorul sau *Theophanes, care* recunoaste *ca a*

folosit notele strânse *de* prietenul sau pentru *a*-si redacta cronica*;* ni *se pare* semnificativ însa felul în *care* cronica lui *se* întrerupe înainte *de* intrarea lui *Constantin* pe scena. *Povestea* este reluata *de Theophanes,* dar acesta vorbeste publicului sau *de* lucruri mai apropiate în timp si mai cunoscute*;* romanii *din* cronica sa nu mai sunt niste straini *a* caror istorie trebuie explicata*;* ei sunt stramosii, cei *cu care* contemporanii lui *Theopha*nes *se pot cu* adevarat identifica.

Stabilind rolul deosebit *al* lui *Constantin,* cronicarii îsi imagineaza probabil *ca* reusesc sa *conserve* ceea ce li *se* parea esential *din* istoria romana*;* ceea ce reusesc este mai degraba sa deformeze aceasta istorie, bizantinizând-o, dar în acelasi timp romanizând istoria bizantina. *Pe de* alta parte, preferinta cronicarilor pentru momentul *Constantin* este explicabila, deoarece acesta fusese primul împarat crestin, întemeietorul *Constantinopolului,* cel *care a* prezidat primul conciliu ecumenic *al* bisericii si cel *care* oferise modelul *de* monarh crestin.

Selectarea si privilegierea unor personaje anume *din* istoria romana *are* însa si *un alt* rol, mai greu *de pus* în directa legatura *cu* crestinismul. *Traditia* mimesisului *se* aplica si vietii personale *a* eroilor bizantini, *care* trebuie sa semene *cu* personaje celebre, recrutate *din* mitologia greco-romana, biblica sau *din* istorie. *Figurile* istorice apartinând lumii romane *de* altadata trebuie sa ofere astfel modele publicului, *care* sa *fie* astfel convins *ca* trecutul *e la* îndemâna si foarte util în viata *de* zi *cu* zi.

Ceea ce *se* întâmpla *cu* romanitatea occidentala *din* perspectiva cronicarilor dupa momentul *Constantin* este foarte interesant, întrucât da masura înstrainarii între cele doua parti *ale Imperiului. Populatia* romanizata *din* apus este desemnata *cu* denumirile teritoriale, Malalas, de exemplu, vorbind de Itali, Hispani sau Afri *care* nu *au de* altfel decât o prezenta foarte stearsa în cronica sa. *Este ca* si *cum,* destul *de* brusc si inexplicabil, romanii ar fi disparut dintr-*un Occident care* acum nu-*i* mai cuprinde decât pe barbari. *De* altfel, distinctiile *de* tipul *romaioi - italoi,* asa *cum se* regasesc *la* autorii bizantini, *pot* fi interpretate în sensul unei transformari *a* romanitatii într-o realitate *specific* barbara. *Bineînteles, e* vorba *de* o transformare si *de* o disparitie *de* natura politica, având *de* altfel mai multe etape. *Una* dintre acestea ar fi saracirea esentei politice a acestui Apus care acum nu mai poate purta numele de Imperiu, unde domneste *Anthemius care* este numit doar *"*rege*" al* romanilor, *(basileus),* ceea ce semnifica decaderea *la* nivelul organizarii *specific* barbare. *Ideea* unei diferente *de* natura calitativa în defavoarea vestului este întarita si *de* afirmatia potrivit careia *Alaric al II-lea* stapâneste regatul *roman. Formularea* este neclara si greu *de* interpretat fiindca luata în sens *literal* ar putea sa însemne *ca* autorul considera regatul vizigot *un* regat *roman,* ceea ce fara *a* fi imposibil este totusi putin probabil. *Poate* fi vorba totusi si *de* o confuzie, *cum se* întâlnesc destule *la Malalas, care* sa *fie* datorata incapacitatii *sale de a* vedea diversitatea barbara *din* A*pus (*foarte rar precizeaza *cu care* barbari anume *se* poarta lupte în aceasta parte *a* lumii*)* si convingerii *ca* puterea romana supravietuieste totusi acolo *de* o maniera sau alta. *Pentru Synkellos,* în ultima parte *a* cronicii *sale,* romanii sunt în *special* locuitorii vechii capitale, *care* intra în atentia sa mai *ales* datorita succesiunii episcopilor *de Roma,* pe *care* autorul *are* grija sa-*i* mentioneze frecvent, sa le citeze uneori corespondenta purtata *cu* episcopii orientali. *Preluând* stafeta *de* acolo *de* unde o lasase prietenul sau *Synkellos, Theophanes* nu *are* nevoie sa reia povestea

întemeierii *Romei Vechi,* cronica sa debutând *cu* evenimentele *din* jurul nasterii *Romei* celei *Noi. Pe de* alta parte, pentru *el Constantinopolul* este *Noua Roma* înca *de la* începuturile istoriei *sale,* pe motivul *ca* o copiaza întocmai pe cea veche, inclusiv *cu* institutiile acesteia, dintre *car*e în prim plan trece Senatul. *În* acest fel *Theophanes* poate sustine o continuitate neîntrerupta *a* istoriei, în *care Constantin* si *opera* sa constituie *un important* punct *de* cotitura, dar nu o ruptura brutala *cu* trecutul.

Ruptura este totala într-*un* sigur *plan:* cel religios, printr-*un* anacronism, *de* loc *curios, Constantin* fiind etichetat drept "prea crestin" înca *de* pe *la 304-305. Putem* întelege aceasta reinterpretare *a* traditiei datorita contextului în *care* scria *Theophan*es: disputele generate de iconoclas*m* nu permiteau sustinatorilor ortodoxiei sa accepte succesul, chiar pasager, *al* primei erezii importante *care* fusese arianismul. *Roma* cea veche *are* datorita acestui împarat întemeietor *un* singur rol notabil în *opera* lui *Theophanes:* este locul în *care* ar fi avut loc botezul timpuriu si ortodox *al* lui *Constantin,* autorul argumentând *din* toate puterile împotriva vechii traditii *a* botezului arian. *Sunt* foarte putine referirile *la* romanitatea occidentala pe *care* le gasim în cronica lui *Teophanes, la* fel *cum* nu erau frecvente nici la Nikephor. *O* exceptie o constituie consemnarea papilor *de la Roma,* ce-*i* drept, nu *cu* o semnificatie în *sine,* ci *ca* repere cronologice alaturi *de* anii *de* domnie ai împaratilor bizantini, ai regelui persan, si ai pastoriei patriarhilor rasariteni. *Ceea* ce nu înseamna *ca* informatiile *date de Theophanes* sunt corecte, si *ca* aceasta cronologie ar fi corecta, *de* exemplu vizita papei *Stefan al II-lea la* curtea lui *Pepin* fiind plasata *cu* treizeci *de* ani mai devreme decât *data* ei reala. Intere*sant* este faptul *ca* între *574* si perioada iconoclasta referintele *la* papii *de la Roma* dispar. *Poate* sa fi fost vorba *de* lipsa posibilitatii *de a* gasi în surse informatii *care* sa *fie* folosite*;* nu este însa mai putin adevarat *ca* perioada este tocmai cea *a* începutului îndepartarii între *Orient* si *Occident* dupa esecul recuceririi lui *Iustinian. Lipsa* surselor *traduce* în acelasi timp o lipsa *de* interes pentru problemele *Apusului,* si *implicit* pentru cele *ale Romei. Reaparitia* papilor în momentul declansarii luptelor iconoclaste *se* datoreaza în *mod evident* pozitiei *pro*-iconodule *a* papilor, ceea ce determina reînvierea interesului pentru *Roma* si papii sai, demonstrat *de Theophanes*.

La Ioannes Antiochenus apareau uneori membri ai romanitatii orientale *din* spatiul balcanic, definiti însa nu *din* punct *de* vedere etnic, ci mai degraba *politic. Putem* sa ghicim existenta populatiei romanizate în "multimea" atrasa *de Vitalianus de* partea barbarilor, sau *cu* ocazia altei revolte, în cei ce *se* aratau nemultumiti *de* ai lor în *Scitia* si *Tracia*.

Din aceste câteva exemple credem *ca* rezulta clar înstrainarea între lumea centrata pe *Constantinopol* si cea situata în *Occident,* în perimetrul *Romei* apusene *de care* vorbea *Ioannes Antiochenus,* înstrainare perceputa *din* ce în ce mai clar *de* cronicari, pe masura ce momentul *Constantin se* îndeparteaza în timp.

Istoricii se raporteaza într-o maniera oarecum diferita *la* trecutul *roman, care* este menit sa legitimeze constructiile politice *ale* prezentului în absenta unei ideologii *care* sa promoveze progresul. *Vechea Roma* este centrul *de* altadata *al* lumii, *care* si-*a* transferat cele mai importante atribute asupra *Noii Rome,* pentru ei nu atât centru religios *al* universului, *cum se* conturase *a* fi *la* cronicari, ci centru *politic,* într-*un* sens apropiat *de* cel afirmat *de* sustinatorii *de* altadata ai *Pax Romana. Totusi,* realismul istoricilor *introduce* atunci când *e* nevoie unele nuante*:* unicitatea *Imperiului* este pusa în discutie

de Petrus Patricius care în vremea sa traieste într-*un* univers *bipolar* si *care* accepta, pentru epoca lui *Galerius,* o demnitate egala pentru statele *roman* si persan, doua surse *de* lumina pentru lumea *din* jur.

Spre deosebire *de* cronicari, *care* prin însusi tipul *de* istorie pe *care* îl scriau, erau obligati sa prezinte si trecutul aferent *Vechii Rome,* istoricii *se pot* frecvent dispensa *de* apelul *la* acesta. *Scriind* istorii contemporane, ei trateaza despre relatiile bizantinilor *cu* barbarii *din Orient* sau *din Occident,* fara sa pomeneasca evenimente *din* trecutul mai îndepartat. *Doar de la Petrus Patricius* ni s-*au* pastrat câteva fragmente *care* nareaza episoade *ale* luptei vechilor romani *cu* barbarii, între *care* si variante extrem *de* prescurtate *ale* razboaielor lui *Decebal cu Traian.*

"Romanii de odinioara" sunt amintiti în calitate *de model* incontestabil *de* catre *Theophilact Simmocata, care* nu îsi ascunde admiratia fata *de* cei *care "au* facut dintr-o cetate *mica un* imperiu atât *de* întins". *Comparatiile* acestea, menite sa-*i* îmbarbateze pe contemporanii sai, sunt în acelasi timp dovada sesizarii diferentei *din* ce în ce mai clare dintre vechiul *Imperiu* si cel ce *se* repliase pe malurile *Bosforului. Ni se pare* sugestiv faptul *ca Theophilact* este ultimul *care* mai scrie istorie clasica înainte *de* declansarea crizei secolului *al VII-lea,* si într-o perioada *de* reala grecizare *a* imperiului afirma *cu* atâta forta romanitatea acestuia.

Diferentele sunt *de* altfel *cu* atât mai mari când este vorba *de* cele doua jumatati *ale* imperiului *care* fusese o *data* unitar. *Partea Orientala,* prelungita înca în *Sicilia, se* individualizeaza *la Agathias* prin limba greaca *(helenon phone),* fata *de* latina vorbita în *Italia. Theophilact Simocata* sustine însa *ca* latina mai este limba locului, limba tarii *(epichorios phone*) într-*un moment* în *care* grecizarea imperiului *era* fapt împlinit. *De* altfel, discutând despre felul în *care se* reflecta în *opera* sa evolutia limbilor romanice în directia îndepartarii *de* latina, nu putem trece *cu* vederea peste celebrul episod *din* muntii *Haemus,* când strigatul "în limba locului" *torna-torna* creeaza panica în armata bizantina. *Controversa* referitoare *la* acest episod *are* putine sanse sa *fie* transata *de* o maniera convingatoare*;* în ce ne priveste, tinând seama *de* contextele în *care* pe parcursul *Istoriei sale Theophilact* foloseste sintagma *care* poate fi tradusa *ca* "limba tarii", sau "limba locului" pentru *a* desemna *de* fapt latina, *care* înca mai *era* vorbita pe cuprinsul *Imperiului* si *care era* înca limba oficiala, credem *ca* sunt putine argumente *legate* intrinsec *de* textul acestui autor *care* sa ne îngaduie sa afirmam *cu* certitudine *ca* aceasta ar fi o atestare clara *a* dialectului romanic. *Si* printre cercetatorii *din Occident,* mai putin pasionati în *a* transa într-*un* fel sau altul controversa decât cei *din* zona balcanica, parerile sunt împartite. *Barry Baldwin e de* partea celor *care* afirma *ca e* vorba *de* o comanda militara în latina, dar *ca* legatura acestei formulari *cu* limba româna *e* incontestabila. *Alti* autori neaga însa orice legatura *cu* limba romanica vorbita în zona *la ora* respectiva. *Nu* consemnam aici etapele interminabilei controverse existente asupra acestui subiect în literatura istorica româna, caci aceasta nu *face* obiectul studiului nostru. *Amintim* însa *ca* episodul apare si *la Theophanes,* într-o naratiune mai coerenta si mai clara, ceea ce nu *e specific* fragmentelor inspirate *din Theophilact,* pe *care* autorul mai târziu adesea le întelegea gresit sau le simplifica. *Aceasta* ar presupune existenta unei surse independente *de Theophilact, care* ar putea pune *sub* semnul întrebarii concluziile bazate doar pe analiza textului celui dintâi.

Autorul aplica si imperiului calificativul *de "*latin*"*, pentru perioada domniei lui *Mauriciu,* când acesta nu mai *era* atât *de* usor *de* afirmat, sau îi numeste pe soldatii bizantini *care* lupta în *Persia "*latini*"*. *Putem* banui *ca* în acest caz este *de* fapt vorba *de* exprimarea arhaizanta atât *de* draga lui *Theophilact, care* în *mod* programatic vrea sa *se* conformeze vechilor modele. *În fond,* aceste calificative *au* semnificatii politice, latina fiind înca limba oficiala a Imperiului în momentul în *care* scrie autorul nostru, iar caracterul latin fiind o componenta necontestata *a* identitatii bizantine. *Ostenii* bizantini sunt *de* altfel numiti alternativ, când latini, când romani, ceea ce poate fi *pus* pur si simplu pe seama preocuparii autorului pentru aspectul stilistic elevat *al* operei *sale,* aceasta alternanta având rolul *de a* evita repetitiile.

Model politic recunoscut înca sau nu, vechiul imperiu, *care* asimilase si dusese mai departe mostenirea paideii grecesti, ramâne modelul *cultural* pe *care* nimeni nu-l contesta, nici macar barbarii. *Amalasunta* suscita reactiile *negative ale* razboinicilor sai în momentul în *care* doreste sa dea fiului sau o educatie *de tip roman,* iar *Theodat se* prezinta *ca un partizan al* învataturilor platonice. *Chiar* dialogul dintre *Filosofie* si *Istorie, cu care Theophilact* îsi începe *opera, se* revendica *de la* modele romane mai vechi. *Traditia* caruia *el* doreste sa *se* conformeze este cea *a* prefetelor *care* trebuiau sa capteze bunavointa publicului si sa *Orienteze* atentia auditoriului, în conditiile în *care* istoria mai este înca, precum în epoca romana, *un* gen destinat lecturii publice.

Nikephor, ultimul în ordine cronologica dintre istoricii pe *care* îi analizam, surprinde o etapa diferita *a* evolutiei lumii romane, *care* fusese cândva unitara. *Pentru el, Occidentul* este o entitate aparte, *de care* începe sa *se* apropie si *Sicilia,* teritoriu *care* ramasese prin traditie atasat sferei bizantine, si *care* în timpul asediului arab *al Constantinopolului* îsi creeaza propriul împarat. *Limba* vorbita în partea occidentala nu mai este latina, *ca la* autorii precedenti, ci chiar italiana, *italon phone*.

Populatia romanizata *din Occident* sau *Orient* este o prezenta rara si destul *de* nesemnificativa si în paginile istoricilor. *Menander Protector* surprindea continuarea existentei *Senatului Vechii Rome (boules tes presbyteras Romes), care* cere împreuna *cu* preotii ajutor împaratului în momentul invaziei longobarzilor. *Ceea* ce îl intereseaza însa pe *el* este sa sublinieze contrastul dintre *Constantinopol, Noua* sa *Roma,* centrul universului sau spre *care* trebuie sa *se* îndrepte totul si *Roma* cea veche. *Spre* deosebire *de* alti istorici ai epocii, *el* evita *cu* orice pret latinismele, chiar daca trebuie sa recurga *la* perifraze. *Putem* vorbi *din* aceasta cauza *de purism* lingvistic, adecvare *la* modelele attice în conformitate *cu* mimesisul, dar si înstrainare *de* valorile romanitatii apusene. *Vedem* însa *ca el* nu sesizeaza masa romanica, ci doar manifestarea *de* natura politica *a* celor putini *care* mai detineau functii sau responsabilitati publice. *Masa de* populatie romanica *pare* sa *fie* cea semnalata în hotarele *Traciei, ca* victima *a* incursiunilor avare *din* timpul lui *Iustin al II-lea. Nici Agathias* nu prea reuseste sa-*i* distinga în *Occident* pe romanici *de* stapânii lor barbari. *Termenul Romaioi are* în *opera* sa sens *politic* sau *regional,* atunci când *se* refera *la* supusii lui *Teodoric,* pe *care el* nu îceteaza *a*-l considera *un* stapânitor legitim. *Vorbeste* o singura *data de italoi* atunci când are nevoie de un reper geografic pentru *a* fixa vecinatatile francilor despre *care* vorbeste apoi pe larg în cunoscutul sau excurs asupra obiceiurilor acestora. *Pe de* alta parte, este uneori mai bine informat asupra realitatilor italiene decât *Procopius,* dar mai *ales* în cazul gotilor, nu în ceea ce-*i* priveste pe romanici. *Ca* orice istoric ce *se* respecta, evita folosirea

termenilor latini, preferând sa faca apel *la* parafraze *complicate* si adesea greoaie, chiar atunci când *e* vorba *de* titluri oficiale *(ca de* exemplu "dux" pe *care* prefera sa-l traduca prin *taxiarhos). Lumea* romana îsi pastreaza însa *la el* caracterul *de model,* mai *ales* pentru franci, barbari pe *care* îi vede *ca* fiind extrem *de* "romanizati" în sensul *cultural, evident,* datorita împartasirii aceleiasi confesiuni crestine niceene, într-*un moment* în *care* restul Occidentului era arian.

L-am lasat *la* urma pe *Procopius,* deoarece specificul operei *sale a* facut *ca el* sa acorde *un* spatiu mult mai amplu decât alti autori lumii romane *sub* aspectul ei *post-roman,* daca ne putem exprima astfel. *Vechiul* imperiu îsi pastreaza *la el* functia *de model,* asa *cum de* altfel încerca sa sustina si *propaganda* oficiala careia autorul este silit uneori sa *se* conformeze. *Dupa* rapida si spectaculoasa recucerire *a Africii,* biruitorului *Belisarius i se* organizeaza *la Constantinopol un* triumf ce dorea sa treaca drept *roman,* numai *ca* spre deosebire *de* scenariul *antic,* în *care* învingatorul *era* vedeta necontestata *a* spectacolului, acum momentul culminant îl reprezinta prosternarea acestuia *la* picioarele împaratului. *Distanta* dintre *model* si realitate este destul *de mare* si *Procopius* însusi comenteaza artificialitatea renasterii ritualului *roman*.

Cea mai frecventa semnificatie *a* termenului *romaioi* este *la Procopius* cea politica, prin *care* sunt desemnati supusii împaratului *de la Constantinopol,* indiferent *de* etnia lor sau *de* limba pe *care* o vorbeau. *Exista* însa si alte sensuri *ale* acestui termen, dintre *care* cel mai sigur este *de* locuitor *al Romei, care* însa nu *exclude,* ci dimpotriva presupune calitatea politica, *de* cetatean *al Imperiului. Senatul* si poporul *din Roma* reprezinta corpul *politic cu care Vitiges* poarta tratative, episcopul *Silverius* distingându-*se* datorita rolului sau religios dar nu numai. Într-o maniera asemanatoare trebuie sa întelegem prin romani, si pe senatorii stramutati *de Totila* în *Campania,* elemente *ale* elitei orasului *Roma* pe *care* regele *got* dorea sa le tina astfel *sub control. În* sensul *regional* este folosit termenul *de* "romani" atunci când *se* vorbeste *de* cei ce *se* opun armatei imperiale, sau *de* cei *care* si-*au* pastrat libertatea *sub Teodoric. Ca* denumire *cu* semnificatie locala, termenul *de* "romani" este folosit în *parallel cu* cele *de* neapolitani, calabri, apulieni, sicilieni. *Acesti* romani *din Roma au* însa *un specific* etnic incontestabil *care* îi deosebeste *de* "grecii" despre *care Totila* vorbeste *cu* atât dispret. *Foarte* interesanta este folosirea calificativului *de "roman"* pentru *a*-l desemna pe *un* nobil hispano-*roman,* socru *al* regentului ostrogot *Theudis. Este* clar *ca* daca *Procopius* foloseste termenul în sensul sau *politic* originar, *el* nu descrie o realitate, ci proiecteaza asupra spatiului iberic idealurile propagandei bizantine. *Ne* putem întreba daca *Procopius era* cumva constient si *de* realitatea etnica ascunsa *sub* aceasta denumire, si este destul *de* greu sa *dam un* raspuns. *Mai ales ca* pentru *el,* în *Galia* vecina nu *se* mai gasesc decât franci, si constatarea *ca* mai exista populatii *care* pastreaza obiceiurile romanilor *din* vechime îl surprinde destul *de* mult. *Acestora* însa nu le da numele de romani, ci de *arborychi* si nu da amanunte despre etnia sau limba lor, ci doar despre faptul *ca au* fost soldati supusi vechilor romani. *Ambiguitatea* formularilor autorului *i-a* determinat pe istoricii moderni sa încerce sa rezolve misterul acestui termen *care* nu apare în aceasta *forma* decât *la Procopius. Averil Cameron* presupunea *ca* ar putea fi vorba *de* o întelegere gresita *a* termenului armorici, si *ca de* fapt cei despre *care* scrie *Procopius* n-ar fi locuitorii romanici ai *Galiei* ci bretonii refugiati pe continent în urma invaziilor

anglo-saxone.

Populatia romanizata este desemnata *cu* denumiri teritoriale, *fie ca e* vorba *de "*ilirii*" care* sunt jefuiti *de* avari, *fie de "*tracii*" care se* confrunta *cu* barbarii, *fie de* italiotii atât *de* frecvent amintiti. *Proportia* în *care se* întâlnesc aceste denumiri *cu coloratura* locala prin *care* sunt desemnati provincialii ne arata *ca* romanitatea orientala apare mai rar în paginile lui *Procopius,* pentru *ca* principala componenta *a* identitatii este pentru acest istoric cea politica, aspectele etnice, lingvistice sau religioase ocupând locuri secundare. *Dorim* sa reamintim însa si *cu* aceasta ocazie felul în *care* aspectele etnice si lingvistice *pot* fi deduse *din* putinele informatii furnizate *de* istoricul bizantin. *Este* vorba de mult discutatul episod al falsului Chilbudios, barbar *de* dincolo *de Dunare care* îsi asuma o identitate romana pe *care* o poate sustine prin cunoasterea limbii latine. *Pe* aceasta *se* poate presupune *ca a* putut sa o învete *de la* o populatie vorbitoare *a* acestei limbi *cu care* fusese în *contact* în zonele nord-dunarene.

De asemenea, o prezenta nu foarte conistenta o *au* reprezentantii romanitatii *din Africa,* amintiti *de Procopius* în paginile *Razboiului cu vandalii. Într-un* fel, autorul da *el* însusi o explicatie acestei absente *relative,* aratând *ca* africanii *au* ramas putini în urma atâtor nenorociri ce le-*au* lovit provincia si acum *au* ajuns cersetori. *Golirea de* oameni *a Africii,* sustinuta si în ultima *carte a Razboaielor,* este accentuata în contextul *polemic* al *Istoriei Secrete,* în *care* avanseaza cifra *de 5* milioane *de* oameni ucisi, ce-*i* drept, incluzând în rândurile acestora si pe vandali si berberi. *Numele* pe *care* le da *Procopius* acestor romani *din Africa* sunt cel *de "*africani*",* cel arhaizant *de "*libieni*",* sau cel *al* oraselor în *care* locuiesc, *de* exmplu *"*cartaginezi*"*.

Sugeram însa *ca* o prezenta mult mai semnificativa este cea *a* romanitatii *Occidentale din Italia,* acei italioti *(italoi)* prinsi frecvent *la* mijloc între armatele gote si bizantine. *Lasati* fara aparare *de* bizantinii *cu care se* identifica *din* punct *de* vedere *politic,* sunt masacrati *de* ambele armate, *care* în conditii *de conflict* îi *pot* considera în egala masura straini si dusmani. *În* conditiile asediului *Romei de* catre *Totila* în *546,* locuitorii orasului *se* plâng ofiterilor bizantini *Bessas* si *Conon ca* armatele împaratului nu-*i* privesc drept romani, *rude* sau aliati politici, ci *ca* pe niste simpli dusmani, marturie culeasa *de Procopius care* ne transmite astfel dezorientarea acestor oameni adusi într-o situatie *de* criza *de* identitate.

În aceeasi situatie ambigua *se* afla locuitorii *de* origine romana *din Africa, al* caror tratament *de* catre vandali ar fi trebuit sa-*i* apropie fara discutii *de* tabara bizantina, dar pe *care* îi constatam prinsi *la* rândul lor între mai multe solidaritati. *Ei* nu mai sunt receptati drept compatrioti *de* catre ostenii *din* compozita armata bizantina carora *Belisarius, la* intrarea în *Cartagina,* trebuie sa le readuca aminte *ca* nu trebuie sa *se* porte rau *cu* cei *care* sunt totusi *de* origine romana. *Armata* bizantina *se* teme *de* acesti locuitori ai unei tari straine, si *Belisarius* este apreciat pentru felul în *care* reuseste în cele *din* urma sa-*i* câstige *de* partea sa pe romanii africani. *Dincolo de propaganda care* afirma nerabdarea *cu care* populatia oprimata *de* vandali *i*-ar astepta pe bizantini *ca* eliberatori *se* întrezaresc realitatile, *care* sunt departe *de* primirea entuziasta pe *care* o sugera altundeva *Procopius. Dimpotriva,* ostilitatea dintre romanii *din Africa* si bizantini este deschisa, ostasii împaratului comportându-*se ca* si *cum* ar fi fost într-o tara straina, jefuindu-le africanilor recoltele, iar acestia *din* urma *se* lasa convinsi în câteva cazuri *de Gelimer* si

ucid soldatii bizantini *ale* caror capete le aduc regelui *vandal. Nu* putem afirma *cu* certitudine *ca* între locuitorii *de* origine romana *din Africa* si ostasii *din* armata lui *Iustinian* ar fi fost o deosebire etnica esentiala, întrucât *se pare ca* în primele dintre razboaiele *de* recucerire *au* mai putut fi recrutati nativi romani, ceea ce deja nu mai era posibil în campaniile mai târzii. *Este* înca o dovada *a* rolului relativ redus pe *care* îl *are* etnia în conturarea identitatilor si în stabilirea naturii relatiilor intercomunitare.

Desi este sustinatorul ideologiei oficiale *care* afirma *ca* locuitorii *Africii* sunt romani si trebuie eliberati *din* sclavia în *care i-au* adus barbarii, *Procopius de* fapt nu *pare* sa nutreasca prea multa simpatie fata *de* acesti romanici africani, *care* nu *se* bucura *din* partea lui nici macar *de* atentia acordata berberilor. *Bineînteles ca la* acest *argument se* poate obiecta *ca* subiectul berber *era* mai *exotic,* îi dadea autorului posibilitatea sa faca dovada eruditiei *sale,* realizând excursurile atât *de* gustate *de* publicul sau, si *ca* tratarea *in extenso a* berberilor nu demonstreaza si existenta simpatiei. *Ceea* ce însa nu *se* poate contesta este faptul *ca Procopius* îi trateaza foarte rar pe romanii africani în *mod* izolat, ei fiind lipsiti *de* relieful pe *care* îl aveau o serie *de* personaje *care* apareau în *Razboiul cu gotii*. În afara lui Reparatus, episcopul Cartaginei, nici *un alt* african nu este amintit *cu* numele sau.

În cazul locuitorilor *Italiei,* diferenta fata *de* bizantini este etnica si lingvistica, si *Totila* nu înceteaza niciodata sa o afirme, punându-*i* pe italioti în opozitie *cu "*grecii*"* invadatori si lacomi, *care* pretextând *ca* le aduc libertatea îi cufunda însa în sclavia abuzurilor. *Procopius* însusi este *cum* nu *se* poate *de* constient *de* înstrainarea lingvistica între cele doua categorii *de* romani, afirmând *cu* mândrie dar si *ca un* fapt izolat capacitatea sa *de a* citi în latina oracolele sibiline. *Fata de* goti diferenta este lingvistica, în masura în *care* acestia mai folosesc uneori limba gotica, precum *Bessas,* nascut în *Balcani* si ramas printre cei *care* nu l-*au* urmat pe *Teodoric* în *Italia. Putem* însa presupune *ca* aceasta nu *era* esentiala, deoarece înca înainte *de* venirea în *Italia* în viata *de* zi *cu* zi, mai *ales* în componentele ei militare, gotii foloseau *un* limbaj puternic impregnat *de* termeni latini si grecesti, *un* fel *de jargon* ostasesc comun tuturor celor ce traiau în *Balcani. Iar* pe *de* alta parte, limba gotica vorbita *era* în acel *moment* foarte deosebita *de* gotica liturgica, devenita deja o limba moarta.

Mai importanta *pare* sa *fie* diferenta religioasa, sau cel putin asa declara unui comandant bizantin *Tullianus,* nobil *din Italia care* spune *ca el* si compatriotii sai *Bruti* si *Lucani au* fost siliti *de* nedreptatea ostenilor împaratului sa *se* închine barbarilor arieni. Aceasta este una din rarele ocazii în c*are Procopius* subliniaza diferenta religioasa dintre barbari si supusii lor romanici *din Italia,* spre deosebire *de* situatia *din Africa,* unde distinctia între vandalii arieni si *"*romanii*"* drept-credinciosi *era* mult mai evidenta. *Arianismul* vandalilor *opus* dreptei credinte *a* supusilor lor africani este una *din* cauzele înfrângerii acestor barbari, ne sugereaza *Procopius, care* prezinta aparitiile *Sfântului Ciprian,* patronul cartaginezilor, *care* anunta sfârsitul stapânirii ariene asupra bisericii sale. Dincolo însa *de* afirmatiile propagandistice, arianismul nu *pare* sa fi fost o piedica *de* netrecut pentru apropierea dintre cele doua comunitati africane, asa *cum* nu *va* fi pentru soldatii bizantini *care se* casatoresc *cu* femei vandale. *De* altfel, stim *ca* dupa succesul recuceririi în *Africa au* izbucnit rascoale datorita masurilor antiariene luate *de Iustinian,* în conditiile în *care* în armata bizantina arianismul *era* destul *de* raspândit, si

în *care* în urma câtorva decenii *de* stapânire vandala inclusiv romani africani putusera accepta *din conformism* sau chiar *din* convingere credinta ariana.

Exista însa si *un* episod *care* ar putea fi interpretat în sensul unei opozitii radicale între gotii arieni si locuitorii drept-credinciosi *din Italia:* cel în *care Totila* taie mâinile unor episcopi acuzati *de* tradare în favoarea bizantinilor. *Ne* putem însa întreba daca acest gest este motivat religios sau *tot politic,* episcopii fiind în *Italia* reprezentantii comunitatilor orasenesti *locale,* cei *care pot* organiza o eventuala rezistenta împotriva gotilor sau *pot* pactiza *cu* bizantinii *de care* îi apropie *forma de* crestinism împartasita.

Etnice, politice sau religioase, identitatile populatiei romanice *din Italia se* prezinta *la Procopius ca* fiind în plin proces *de* redefinire. *Cazul* lui *Tullianus,* amintit mai sus, este foarte interesant tocmai datorita felului în *care* oglindeste acest proces *de* redefinire *a* identitatilor. *Tullianus* este numit *de Procopius "roman",* în vreme ce aceia pentru *care a* intervenit în fata generalului *Ioannes* sunt *"*italioti*".* *Explicatia* acestei diferente ar putea consta în faptul *ca* nobilul italian strânge *un* fel *de* militie rurala, formata *din agroikoi, cu care* lupta împotriva gotilor, dovedindu-si astfel loialitatea fata *de* împarat. *Învins de Totila, el se* poate refugia *la Constantinopol,* conservându-si astfel calitatea politica *de roman,* pe *care* cei *de* origine umila, obligati sa ramâna pe loc, nu si-o *pot* apara.

Credem însa *ca* ar fi gresit sa consideram *ca* diferenta dintre semnificatiile termenilor *"*romani*"* si *"*italioti*"* ar fi una *de* esenta. *Termenul "Italioti" are un* sens geografic, *regional,* poate chiar etnic *la un moment* dat, dar si unul *politic* incontestabil. *Teodoric, Amalasunta, Vitiges* detin puterea peste goti si italioti, exprimari *care* trimit *cu* claritate *la* corpul politic. *Acest* sens *politic al* termenului ne *pare ca* reiese si mai clar *din* secventa în *care* lui *Belisarie i se* ofera domnia în *Apus* peste goti si italioti. *Probabil ca* oferta *care* îi este facuta generalului bizantin exprima *de* fapt trecerea în primul *plan a* identitatilor *definite* mai degraba geografic, trecând peste criteriile etnice sau politice. *S-ar* parea *ca* este vorba *de* dorinta locuitorilor *din Italia de a* gasi o *formula care* sa le permita sa-si pastreze individualitatea într-*un stat* propriu, *care* sa nu depinda *direct de* împaratul *de la Constantinopol.*

Ceea ce ni *se pare* însa mai interesant este *ca* aceste calitati *de "roman"* sau chiar *de "*italiot*"* nu sunt *stabile,* ele putând fi schimbate în urma unei alegeri constiente *a* taberei în *care* personajele prezentate *de Procopius* doresc sa *se* situeze. *Herodianus,* ostas bizantin, *"roman"* deci în sensul *politic,* posibil latinofon, deoarece *era* originar *din Balcani,* iar pe *de* alta parte purtatorul unui nume grecesc, trece *de* partea gotilor carora le preda *Spoleto. Totila* îl da exemplu senatorilor *din Roma,* deoarece s-*a* aratat prieten si ruda *a* gotilor. *S-ar* parea *ca,* pentru *Procopius,* alegerea unei solidaritati politice *are* consecinte în planul etnic, determinând aparitia unor relatii *de* rudenie sui-generis, sau altfel spus, rudenia este consecinta solidaritatii politice si nu cauza acesteia. *Apartenenta* etnica nu garanteaza deci recunoasterea unei anume identitati politice.

*U*sor *de* pierdut *de* catre supusii *Imperiului* prin trecerea în tabara gotica, identitatea romana poate fi *la* fel *de* usor dobândita *de* catre goti. *Acestia pot* deveni romani *fie* intrând în armata bizantina, *fie* acceptând statutul *de* supusi ai împaratului. *Garnizoanele* gote *din Urbino* sau *din Fiesole* sunt absorbite în armata bizantina în

urma capitularii, iar cei *din Osimo,* dornici sa-si pastreze proprietatile, jura sa devina supusi credinciosi ai împaratului.

Una din concluziile posibile în urma analizei acestor cazuri este *ca* în asumarea identitatii politice romane foarte adesea conteaza contextul în *care se* afla oamenii, si *care* îi obliga sa opteze pentru o definire *a* propriei identitati într-*un* sens sau altul. *De* asemenea, foarte frecvent conteaza solidaritatile si insertiile *locale, care* îi *pot* determina pe oameni sa-si pastreze identitatea romana sau sa opteze pentru una gotica, iar invers, sa renunte *la* cea gotica în favoarea uneia *de tip roman.*

Pe de alta parte, nu putem sa uitam importanta identitatii *de tip* socio-*economic* pe *care* o *au* personajele lui *Procopius* si *care* conteaza foarte mult atunci când *se* pune problema alegerii taberei politice. *Cei care pot* mai usor sa *fie de* partea bizantinilor sunt membrii aristocratiei, *care au* pamânturi si *rude la Constantinopol, care au* sustinut recucerirea si ar fi profitat *de* pe urma ei, si *care* aveau unde sa *se* refugieze în cazul eseculul. *Cazul anterior* amintit *al* lui *Tullianus, care* poate parasi *Italia* pentru *a se* refugia în capitala bizantina, este *relevant. Pe de* alta parte, în revoltele populatiei africane împotriva noilor stapâni, motivele *legate de* opresiunea fiscala sunt sugerate *de* autor. *În* cazul *Africii* nici nu prezentase exemple *de* raliere individuala *a* membrilor elitei *de* partea taberei bizantine, *cu* exceptia episcopului *de Cartagina. Acesta* însa *era* motivat nu *de* o identitate de interese *de "*clasa*",* ci *de* comunitatea *de* religie. *Putem* spune *ca* daca în cazul *Italiei* calitatea *de senator, de* nobil, *de* membru *al* elitei romane este o componenta importanta *a* identitatii personajelor *de* origine romanica, în cazul *Africii* aceasta este aproape absenta. *Ce-i* drept, si situatiile erau diferite, aristocratia italiana reusise sa-si *conserve sub Teodoric* si urmasii imediati ai acestuia statutul, privilegiile si forta economica, pe câta vreme elita africana fusese puternic erodata în timpul persecutiilor vandale *(care au* însemnat inclusiv deportari în masa în *Sardinia),* iar procesul urma sa *continue* si în timpul stapânirii bizantine.

Desi Procopius vorbeste putin despre aspectele religioase, tocmai pentru *ca* tipul *de* istorie pe *care* îl scria îl determina sa evite pe cât posibil referirile *la* terminologia crestina, cel mai stabil criteriu *de* definire *a* identitatii, cel putin *la* nivelul ierarhiei eclesiastice, ramâne cel religios. *Papii,* episcopii sunt în *general* credinciosi bizantinilor, datorita componentei religioase *care* este esentiala pentru identitatea lor. *În* cazul celorlalte personaje, identitatile *se pot* oricând *"*negocia*",* schimba, astfel încât analiza terminologiei folosita *de* autor trebuie sa *se* faca *cu* o atentie deosebita.

Ca si alteritatea, identitatea *se* dovedeste *a se* fi construit pe baze foarte diferite, etnice uneori, culturale cel mai adesea, sociale si economice în functie *de context,* politice si religioase. *Important* însa este sa-*i* acceptam caracterul *de construct, care* nu *are* nimic *de a face cu un* dat *natural* si imuabil.

Capitolul IV

POPOARE ALESE SI MONARHI IDEALI

1. POPORUL ALES ÎN TRADITIA BIZANTINA

Dincolo de toate nuantele pe *care* le-*am* constatat *la* autorii bizantini în legatura *cu* definirea identitatii romane, ni *se pare* clar *ca* ea *a* ramas o componenta esentiala *a* propriei identitati bizantine *de popor ales*. *De* asemenea, pentru cazul *occidental, va* trebui sa observam felul în *care se* construieste identitatea diferitelor grupuri etnice si politice ai caror purtatori *de* cuvânt sunt istoricii nostri. *Folosim* conceptul *de* identitate în acceptia sa colectiva, sociala, definindu-l *ca* acea parte *a* conceptiei despre *sine* derivata *din* conceptia apartenentei *la un* grup *social. În* cazul nostru, grupul *de* referinta este reprezentat *de* comunitatea politica pe *care* o constituie bizantinii sau fiecare dintre neamurile barbare plasate *de* autorii *de* limba latina în centrul reflexiei lor istorice.

Bineînteles, pe parcurs vom pune în evidenta felul în *care* identitatea *poporului ales se* defineste în interactiune *cu* ceilalti, *care pot* avea *un* rol pasiv, fiind *simple* repere *de* comparatie *(*este în *general* cazul barbarilor vazuti *de* bizantini*)* sau *un* rol activ, *ca* sursa *de* norme *evaluative (*ceea ce sunt bizantinii pentru barbari*)*.

Ipoteza de la care pornim este *ca* ideologia, în sensurile larg si restrâns pe *care* le-*am definite* în *Introducere*, contribuie *la* agregarea corpului *politic* si *la* construirea identitatii *sale* comune. *Altfel* spus, receptarea si prezentarea *ca un tot a* unui ansamblu uneori foarte compozit *din* punct *de* vedere etnic, lingvistic, religios, *care* primeste *un* nume comun si o atribuita istorie comuna *conduce la* constituirea unui grup în cele *din* urma omogen. *Este* cazul bizantinilor, *romani* în sens *politic*, în rândurile carora *pot* intra acei barbari ce *se pun* în serviciul împaratului. *Este*, în *alt* sens, cazul acelor *gentes* barbare, plurietnice dar *unite* în jurul persoanei sefului si *a* ideologiei *care* afirma existenta unei origini comune pentru toti membrii *poporului ales.*

Analiza lucrarilor istorice ne *va* permite sa observam felul în *care* autorii *se* misca între *un plan al* proiectiei ideale, *al* ideologiei, în *care poporul ales are* o identitate comuna clara si exemplara, si *un plan al* realitatii, în *care* lucrurile sunt mult mai fluide, iar trasaturile comune lipsesc, sau sunt mai degraba consecinta iar nu cauza existentei unei comunitati politice.

Prima precizare *care* trebuie facuta acum este *ca* imaginea *poporului ales* asa *cum* este ea reflectata în istoriografia epocii nu este neutra *din* punct *de* vedere *ideologic. Dimpotriva*, ea *are* o functie politica instrumentala, fiind pusa în slujba universalismului *de* sorginte romana conservat în *Bizant. În* vreme ce în *Apus* particularismul câstiga teren prin intermediul statelor barbare succesoare *ale Imperiului*, aici *era* mentinut idealul unei civilizatii unitare si universale, în *conflict cu* barbaria înconjuratoare, alteritate *care* contribuie prin însasi existenta sa *la* definirea si întarirea propriei identitati. *Acest ideal de* societate si *de* comunitate umana, *care* este în acelasi timp unul *de* civilizatie universala, conturat în conditii *de* confruntare reala, este motivat etic si

religios, fiind caracterizat prin anumite valori încarnate într-*un popor ales.*

În acest *moment* trebuie lamurita folosirea sintagmei *de popor ales* pentru realitati atât *de* deosebite între ele precum bizantinii si diferitele neamuri barbare. *Credem ca* ea ilustreaza foarte bine ideea *de la care am* pornit, si anume construirea identitatii prin raportarea *la Celalalt* si rolul *ideologic al* acestei actiuni, întrucât în *Biblie,* alaturi *de poporul ales* iudeu exista unul sau mai multe popoare blestemate, precum egiptenii sau filistinii. *Miza* acestei categorisiri este si în *Biblie* în ultima instanta una politica, fiind legata *de* revendicarea, cucerirea *pamântului fagaduintei* si în cele *din* urma *de* constituirea statului. *Putem* vorbi deci *de* o anumita identificare *a* religiei *cu* statul în *Biblie, care a stat la* baza conceptiilor ulterioare referitoare *la* raporturile dintre acestea.

Biblia este însa doar una *din* sursele *de* inspiratie pentru aplicarea modelului *de popor ales la* cazul bizantinilor sau barbarilor. *Cealalta* sursa este opozitia traditionala între civilizatie si barbarie, asa *cum* s-*a* conturat pe parcursul unor secole întregi în lumea greco-romana.

Definirea acestei comunitati ideale despre *care* vorbim, nu atât *din* punct *de* vedere etnic, cât mai *ales politic* si religios, nu *se* realizeaza deci în epoca *de care* ne ocupam, ci este o constructie *care se* întemeiaza pe doua traditii preluate *din* epocile anterioare*:* cea greco-romana si cea biblica.

În traditia clasica greaca, *a* multitudinii si diversitatii polisurilor, identitatea comuna s-*a* constituit si prin raportarea *la* alteritatile ostile *ale "*barbarilor*", care* în conditii *de conflict* nu mai sunt definiti doar prin prisma opozitiei etnice si lingvistice, ci si *a* uneia *morale. Grecii se* definisera în secolele *V-IV î.Hr. ca* o comunitate *de* rasa, limba, religie, drept, cultura superioara tuturor celorlalte, astfel încât puteau considera *ca* încarneaza tipul *perfect de* umanitate care era conform viziunii aristotelice. *Acest ideal* concret *de* umanitate, *definite spatial* si *temporal,* este extins *la* proportiile universului, grecii reprezentând civilizatia si libertatea, iar barbarii lipsa *de* civilizatie si sclavia. Se constituiau acum opozitia dintre binele grec si raul barbar, *ca* si ierarhizarea *care-i* punea pe greci pe o treapta superioara fata *de* inferiorii barbari. *În* aceste conditii, grecii nu-si puneau problema civilizarii barbarului, multumindu-*se* sa constate speculativ existenta diferentei si opozitiei.

Manifestarea tendintelor expansioniste romane facea *de* asemenea necesara afirmarea superioritatii poporului cuceritor fata *de* neamurile *cu care* intra în *contact* si pe *care* trebuie sa le învinga, astfel încât sunt preluate multe elemente *ale* modelului grec. *Viziunea* romana asupra raportului dintre *Sine* si *Celalalt* este mai nuantata decât cea greaca, întrucât barbarul poate avea acces *la humanitas,* în vreme ce romanul poate recadea în barbarie. *Cele* doua lumi *au granite mobile* si punti *de* comunicare, ceea ce *face* posibila misiunea civilizatoare asumata *de* romani. *Paradigma* devenita clasica înzestra poporul *roman cu* o serie *de* calitati, precum *humanitas, clementia, benignitas, fidelitas, constantia, gravitas, prudentia, tranquilitas, amor pacis, ius, eruditia,* în vreme ce barbarii sunt definiti prin negativul acestora. *Virtutile* acestea *per*-sonificate erau încarnate în primul dintre cetateni, *care era* principele. *Aceasta* autoreceptare romana, legata *de* calitatile poporului si *de* misiunea civilizatoare *a* statului, *a* constituit baza patriotismului *care a* sustinut expansiunea si apoi lupta pentru supravietuire în conditii *de* criza.

Vedem deci *ca* romanii dezvoltasera, chiar daca *sub alt* nume, propria conceptie *de popor ales care are la* baza nu atât, sau nu în primul rând, valori religioase, *ca la* iudei, ci criterii *morale* si politice. *Scopul* este însa acelasi*:* dominarea acelei parti *de* lume *care* este considerata importanta.

Momentul în *care* poporul *roman ca* paradigma *a* civilizatiei devine *popor ales* în sens religios, dar nu numai, este cel *al* infuzarii crestinismului în societatea greco-romana. *Suprapunându-se* peste traditia stoica, deja asimilata *de* o parte *a* elitei romane, crestinismul, prin intermediul *Sfântului Pavel,* afirma disparitia diferentelor dintre oameni într-o lume noua, unificata prin credinta. *În* pofida acestor idei neotestamentare, sa le spunem *"*democratice*"*, traditia biblica, juxtapusa *din* acest *moment* celei greco-romane, nu reuseste sa conduca *la* disparitia dualitatii civilizatie-barbarie. *Dimpotriva,* opozitiei clasice *i se* adauga noua componenta religioasa prin *care se* propaga modelul biblic *al poporului ales. La* acceptarea noului *model a* contribuit si faptul *ca Noul Testament* permitea definirea *poporului ales* nu atât pe criterii etnice, cât religioase. *În* conditiile în *care,* începând *cu Constantin Imperiul* si crestinismul deveneau realitati indestructibil *legate, era* inevitabila transferarea modelului *de popor ales* asupra romanilor crestinati. *Paradoxal* este *ca* forta unificatoare *a* religiei nu estompeaza paradigma clasica *a* romanului, fiind mentinute calitatile stabilite *de* traditia pagâna si trecute, cel putin teoretic, în primul *plan* cele crestine.

Istoricii si cronicarii bizantini mostenesc în *chip* firesc paradigma greco-romana crestinata si o folosesc fara *a-i* aduce modificari esentiale, pentru argumentarea unei ideologii patriotice atât *de* importanta în epoci *de* criza. *Analiza* lucrarilor istorice bizantine, surse privilegiate pentru studiul ideilor *care anima* o societate *care* nu mai încurajeaza creatia originala în domeniul filosofiei sau *al* gândirii politice, poate demonstra totusi subtilitatea si supletea *de care au* dat dovada acesti autori atât *de* obligati sa *se* supuna canoanelor. Problema se pune deci atunci când este vorba *de* autorii *de* limba latina, *care* trebuie sa construiasca identitatea noilor popoare alese *cu* instrumentele etnografiei clasice, specifice lumii greco-romane. *Ei* sunt astfel aceia *care* vor propune soluti originale pentru aceasta problema pe *care* încearca sa o rezolve.

Un prim nivel *de la care* trebuie sa înceapa analiza modului în *care se* realizeaza *auto*-imaginea, în *care se* defineste identitatea, este, oricât ar parea *de banal,* planul fizic. *Corpul* este *un element* identitar *important, mediator al* cunoasterii *de sine* si *a* cunoasterii *Celuilalt,* si modul în *care* autorii prezinta aspectul fizic *al* personajelor lor poate fi foarte semnificativ. *Din* nefericire, istorici seriosi, preocupati *de* probleme politice si religioase, autorii nostri ne dau rareori indicatii *din care* sa rezulte imaginea fizica *a* celor ce compun *poporul ales. Aceste* indicatii ar fi fost foarte semnificative, caci atribuirea, bazata sau nu pe realitate, *a* unor trasaturi fizice este legata *de* afirmarea unor pozitii ideologice si *de* apararea unei anumite identitati sociale. *Mult* mai frecvent apar însa notatii fizice referitoare *la* aspectul fizic *al* adversarilor, mai *ales* atunci când este vorba *de* o urâtenie iesita *din* comun *(*cazul hunilor vazuti *de* autorii bizantini *ca* si *de* cei *de* limba latina*)* sau *de* dimensiuni deosebite, precum slavii, *care,* ne spune *Procopius,* sunt *cu* totii *"*înalti si foarte voinici*"*.

Statura impresionanta, forta deosebita sunt trasaturile fizice pe *care* autorii le *pot* consemna referitor *la* unii membri ai poporului *ales. Procopius* aminteste în anumite cazuri puterea exceptionala *a* unor soldati *"*romani*"*, dar *care din* punct *de* vedere etnic apartin diferitelor neamuri barbare.

Nici autorii apuseni nu sunt mai darnici *cu* acest *tip de* descrieri, preocupati în

general de componenta morala *a* personalitatii eroilor lor. *Notatiile,* atunci când exista, sunt conventionale, precum *la Paul care* spune despre regele *Cuninkbert ca "era un* om frumos, *de* o bunatate exemplara si în acelasi timp *un* luptator puternic" sau despre *Pertari ca "era de* o alura maiestuoasa, *cu* corp drept". *Si* soldatii *de* rând *se pot* distinge prin calitati fizice deosebite, *ca Amalongus,* atât *de* puternic încât poate strapunge si ridica *de la* pamânt în vârful lancii *un "*grecotei" *din* armata bizantina. *Uneori* acestea doar presupun existenta unor calitati fizice deosebite, precum *la Childeric, al* carui prea *mare* succes *la* femei îi atrage opozitia sotilor înselati *din* rândurile aristocratiei france si înlaturarea *de* pe tron*;* în acelasi timp, pentru *el,* deoarece este cel mai puternic om pe *care* îl cunoaste, *Basina* îsi paraseste primul *sot* .

De o atentie mai *mare se* bucura femeile, *a* caror înfatisare culege uneori mai multe aprecieri *de sub* pana zgârcita *a* autorilor nostri. *Nu* vom insista aici asupra portretului *polemic* facut *de Procopius Teodorei,* mai *ales ca* nu putem considera *Istoria Secreta ca* o *opera* istorica propriu zisa, dar si *din* aprecierile deloc flatante *ale* autorului *se* desprinde ideea farmecului deosebit pe *care* aceasta femeie exceptionala *pare* sa-l fi avut. *Grigore din Tours* apreciaza *la* unele printese frumusetea chipului si eleganta, dar aceste calitati fizice sunt în *mod evident* puse în legatura *cu* aspectele *morale. Impresionanta* ramâne figura *Teodolindei,* asa *cum* este ea schitata *de Paul Diaconul, care* paraseste uneori notatia stereotipa în favoarea adevarului uman. *Frumoasa,* îl vrajeste *de la prima* întâlnire pe *Authari,* logodnicul *care* nu o vazuse înca niciodata. *Plina de* gratie si sfiiciune, calitati atribuite fecioarei *de* o întreaga traditie romana si iudeo crestina, *Teodolinda* este *un* personaj *care* traieste *cu* adevarat în paginile istoriei longobarzilor. *La* fel *de* autentice si *de* pline *de* farmec sunt si aparitiile ei mai târzii în cronica, atunci când ramasa vaduva dovedeste *ca* frumusetea nu *e* singura ei calitate, si alegându-si *cu* întelepciune sotul, pe *Agilulf, va continua* sa joace *un* rol *politic important. O* aparitie plina *de* farmec este si romana *Theodota,* remarcata *de* regele *Cunikbert care* si-o *face* imediat amanta.

Oricât de putine, aceste notatii ne îndreptatesc sa le folosim pentru afirmarea unei evidente*:* aprecierea pozitiva *a* grupului *de* apartenenta, cel *cu care* istoricii nostri *se* identifica, începe *de la* nivelul elementar *al* aspectului *exterior. Membrii* grupului trebuie sa arate bine *din* punct *de* vedere fizic, în functie *de* criteriile epocii, bineînteles, deoarece ei "arata bine" si *din* punct *de* vedere *moral,* dupa *cum* vom vedea în cele ce urmeaza. *Idealul pare* sa *fie* cel indicat *de Paul Diaconul* pentru regele *Agilulf,* ca*re* "prin trup si prin suflet *era* bine facut pentru *a tine* domnia". *Ori* identitatea dintre ceea ce *e* frumos si ceea ce *e bun (kalokagathia)* este o mostenire *a Antichitatii la care Evul* mediu nu *va* renunta niciodata, folosind argumente extrase *din* sfera religioasa pentru *a* o afirma si întari.

Grupul de apartenenta, prin *care* desemnam acum poporul *ales, are* o serie *de* trasaturi *care* îl definesc în ansamblu si *care* în *general se* regasesc si *la* membrii individuali. *Acestea* s-*au* conturat *de-a* lungul unei istorii indelungate si glorioase, dupa *cum* rezulta *din* paginile istoriilor pe *care* le analizam.

În mod evident, constiinta *de sine* bizantina este alimentata *de* opozitia traditionala, canonica, dintre civilizatie si barbarie si nu *de* realitatile lumii barbare *care* uneori contrazic cliseele. *Supravietuirea* unei imagini *de sine* osificata, prea putin legata

de realitatea *care* evolueaza trebuie totusi pusa în legatura atât *cu* respectul bizantin pentru o traditie stabilita *de* înaintasi, cât si *cu un program* millitar si expansionist care are nevoie de un ideal. *Asa cum* spuneam, în *opera* istoricilor bizantini, raportul dintre imaginea ideala, transmisa prin traditie, si imaginea reala, generata *de* evolutia istorica, este nuantat si contradictoriu. *Aserviti* traditiei clasice, ei proclama superioritatea absoluta *a* romanilor *(*rhomei, adica bizantini*)* fata *de* restul umanitatii, în calitatea lor *de* depozitari ai întregului patrimoniu *cultural al* omenirii, dar în acelasi timp ofera o *imagine* realista *a* acestora, *care* transpare *din* prezentarea si comentarea faptelor ce fac obiectul lucrarilor lor.

Problema originii poporului *ales* este *prima* pe *care* trebuie sa o abordam, deoarece ea constituie terenul unor elaborari mitice esentiale, *care au ca* scop sa puna în evidenta anumite caracteristici singulare *ale* respectivului popor. *Neaparat* comuna pentru toti membrii poporului, originea poate fi în functie *de context* una mitica sau cel putin supranaturala, pentru *a* da astfel o demnitate deosebita tuturor indivizilor.

În cazul bizantinilor, problema originii este discutata doar în operele cronicarilor *care* reproduc mitul fondator *al* lui *Romulus* si *Remus*, frati inamici *din a* caror confruntare *se* naste totusi unitatea poporului *roman. Explicatia* consta în faptul *ca* în spatiul bizantin notiunea *de "roman"* nu *se* defineste *din* punct *de* vedere etnic, ci *politic*, juridic, *cultural* si religios. *Unitatea* aceasta ideala este însa discutabila în planul *real*, întrucât existenta factiunilor *ale* caror confruntari dadeau culoare vietii bizantinilor *din* secolul *al VI-lea* este proiectata *de Malalas* înca în epoca mitologica *a* începuturilor. *Pentru a* evita *ca* poporul nemultumit *de* uciderea lui *Remus* sa *se* coalizeze si sa-l înlature, *Romulus* inventeaza circul, cursele *de care* si factiunile. *Astfel* este rezolvata *de Malalas*, urmat *de* toata traditia cronicareasca posterioara, problema contradictiei între unitatea afirmata *a* bizantinilor *ca* popor *ales* si realitatea practica *a* divizarii în factiuni. *Separarea*, aparent *din* ratiuni *sportive*, *se* dovedeste *a* fi fost *la* origine *un* gest *cu* intentionalitate clara, motivat *politic* si având *ca* scop conservarea puterii amenintate *de* o revolta populara. *Ritualurile* circului *pot* fi astfel înca *de la* legendarele lor origini interpretate *politic*, iar prezenta regelui, apoi *a* împaratului în *Hipodrom are* semnificatia necesarului arbitraj *care* mentine echilibrul si poate restitui pierduta unitate originara.

Descendenti ai lui *Ares*, *care* este considerat în continuare *important* în pofida politicii constiente *de* desacralizare *a* vechilor zei practicata *de* cronicari, romanii sunt astfel înca *de la* constituirea lor *ca* popor într-o relatie speciala *cu* divinitatea, *care* o prefigureaza pe cea dintre bizantini si *Dumnezeul* crestin. *De* altfel, în viziunea cronicarilor, *Constantinopolul e* mai putin o *replica a Romei*, cât *Roma* o prefigurare *a* orasului *de* pe malurile *Bosforului*, si asa *cum Romulus* îl anunta si îl contine în germene pe *Constantin*, vechii romani sunt *de* fapt o prefigurare *a* bizantinilor. *Din* punct *de* vedere terminologic, dupa *cum am* aratat deja, nu exista diferente între vechii romani si bizantini, caci si unii si altii sunt desemnati *ca romaioi*, numele fiind *un element* identitar *forte*, expresie *a* solidaritatilor si *creator de* noi solidaritati. *Practic*, bizantinii îsi construiesc identitatea proprie, îsi creeaza o origine în etape *care* corespund istoriei *Constantinopolului.*

Istoria Bizantului înainte *de Constantin*, asa *cum* este prezentata în cronici, *pare* sa *fie* o inventie *a* autorilor secolului *al VI-lea*, într-un context religios, *politic* si *ideologic* schimbat fata *de* perioada precedenta. *Pentru a* ilustra mai clar ideea *de "Noua Roma"*, istoria orasului lui *Constantin e* remodelata pentru *a* semana *cu* cea *a* vechii

capitale italiene. *De* exemplu, *la Hesichius, la* originea *Bizantului* stau *tot* doi frati, *ca* în cazul *Romei, Byzas* si *Strombos, care se* cearta *ca* altadata *Romulus* si *Remus. Asa cum Roma a* avut sapte regi, *Bizantul are* sapte strategi, iar cucerirea *de* catre *Filip al Macedoniei a* fost evitata datorita câinilor *care au* trezit orasul *cum* altadata gâstele *au* salvat *Capitoliul. Roma continua* deci sa *fie* importanta prin rolul pe *care* l-*a* avut în nasterea imperiului *ale* carui *destine* sunt indisolubil *legate de* crestinism si prin mostenirea ideologica pe *care a* lasat-o *Constantinopolului. Fiindca* trebuie reamintit *ca* virtutile ei sunt totusi transmisibile, întrucât *Roma,* prin acumularea *de* semnificatii, s-*a* dematerializat, devenind *un* simbol *care* poate fi translat dupa vointa împaratului, asa *cum a* facut *Constantin care* este *pus* sa *declare de* catre *un* autor anonim*: "Serdica e Roma mea" (he eme Rome Sardike estin*). *La Procopius,* recucerirea *Romei* este una *din* problemele esentiale *ale* razboiului *din Italia,* datorita tocmai acestei încarcaturi *de* semnificatii simbolice. *Goti* si bizantini *se* lupta *cu* încrâncenare pentru stapânirea orasului *care* condenseaza în *sine* o întreaga istorie.

Gloria orasului *de* pe *Bosfor* este datorata însa interventiei împaratilor *care* îi presimt potentialul*;* astfel, *Septimius Severus* mareste perimetrul vechii cetati, îngaduind cresterea suprafetei destinata constructiilor. *În* cronici, cel mai adesea apar edificiile *din* interiorul orasului*;* în spatele acestora *se* ghicesc însa locuitorii, privilegiati pentru *ca* traiesc într-*un* loc privilegiat.

Anuntata astfel *de* o preistorie anteconstantiniana interesanta, geneza poporului *ales are* loc o *data cu* venirea pe tron *a* lui *Constantin,* crestinarea imperiului si mutarea capitalei *la Bizant. Dupa* eliminarea ultimului împarat *care* marcheaza sfârsitul unei epoci, Roma nu mai este folositoare orientului *care i-a* absorbit în întregime semnificatiile pe *care* le-*a* transferat în *Bizant. Constantinopolul a* devenit singura *Roma,* unicul centru *al* lumii în *care se* misca istoricii si cronicarii bizantini, simbolul patriei *de* limba greaca în *care* traiesc si catre *care se* îndreapta întregul lor atasament. *Înca* o *data,* istoria *se* dovedeste profund implantata în geografie. *Din* acest *moment,* locuitorii imperiului *au* sansa unei noi origini comune, datorita renasterii tuturor întru crestinism.

În concluzie, putem considera *ca* mitul originii comune ar justifica pretentiile *la* o manifestare unitara, *de tip* monolitic, în jurul împaratului legitim si crestin. *Acest plan ideal* este contrazis însa *de* realitati, asa *cum* vom vedea mai jos.

Scriind despre perioada contemporana, istoricii nu mai prezinta procesul agregarii comunitatii privilegiate, ci poporul *ales* apare în operele lor *ca* fiind deja constituit, probându-si valoarea în încercarile militare prin *care* trebuie sa treaca. *Originea* comuna pe *care* o presupun si ei, în calitatea acesteia *de* mit fondator esential pentru orice comunitate, este însa dezamorsata în planul *real* prin diferite mijloace. *Între* acestea, cele mai sugestive sunt notatiile facute privitor *la* componenta etnica *a* armatei bizantine. *Procopius* este cel mai atent *la* surprinderea *exacta a* alcatuirii etnice *a* acestei armate, în *care "*romanii*"* sunt cel mai adesea soldati *de* origine hunica, isauriana, gotica sau armeana. *Am* aratat mai sus si relativa *facilitate cu care la Procopius* calitatea *de roman se* pierde sau *se* dobândeste, în functie *de* contextul în *care* personajele *sale* sunt silite sa actioneze.

Coerenta comunitatii, organizata în jurul centrului reprezentat *de* împarat este *un*

alt ideal împotriva caruia *se* ridica realitatile. *Opozitia* fata *de* împarat este o realitate, chiar daca *de* obicei *e* vorba *de* forme mai putin violente. *Între* acestea *se* numara conflictul lui *Iulian cu* antiohienii, pe *care* îl aminteste *Malalas*, disputa lui Iovianus cu poporul adunat în Hipodrom despre care vorbeste *Ioannes Antiochenus*, sau episodul referitor *la* prefectul *Kyros*, prezent *la* mai *multi* autori. *Aclamatiile* poporului *dedicate* acestui *prefect al Constantinopolului, care* restaureaza mult *din* maretia orasului si înalta noi edificii, sunt interpretate de Theodosie al II-lea ca o încercare de uzurpare, ceea ce conduce la exilul prea popularului personaj. *Am ales* acest *din* urma episod tocmai pentru *ca* nu reprezinta o tentativa reala *de* uzurpare *a* tronului, dar reactia împaratului legitim *la* ceea ce *el a* considerat *a* fi o contestare *a* puterii *sale* demonstreaza *ca* spectrul "tiraniei" îi ameninta *tot* timpul pe monarhii bizantini.

Unitatea aceasta ideala *a* poporului este pusa în pericol si *de* existenta factiunilor si *de* luptele dintre ele, interpretate *de Procopius* drept o boala *a* sufletului, în descrierea devenita clasica pe *care* le-*a* facut-o. *Poporul* rasculat fara *motive* clare împotriva împaratului nu poate fi decât nebun, crede *Procopius, care* mai sugereaza *de* asemenea *ca* mentinerea acestei divizari factionale în afara hipodromului, în viata *de* zi *cu* zi este *un* atentat *la* legalitate si aduce politeia în genunchi. *Conform* acestui autor, în vestita descriere despre *care* vorbeam mai sus, divizarea bizantinilor în factiuni nu corespunde vreunei împartiri naturale *a* oamenilor *(*între barbati si femei*),* sociale *(*nu *tine* seama *de* familii si *de* relatiile *de* prietenie*)* sau religioase. *Împartirea* în factiuni rupe astfel unitatea esentiala *a* civilizatiei, *care se* baza pe familie, religie, *stat*. Evident, descrierea pe *care* o *face Procopius are un ton polemic* foarte conturat*;* autorul, partizanul unitatii familiei si statului neputând sa înteleaga *un pluralism de* opinii pe *care* nu-l poate cataloga decât drept nebunie. *El* nu este singurul autor *care* condamna ruperea unitatii prin lupta factionala*; Theophilact Simocatta* este *de* asemenea împotriva acestor lupte *considerate a* fi lipsite *de* sens*: "*multimea romana *era* împartita în doua culori*: "*albastii*"* si *"*verzii*"*. *De* aici *au* iesit multe rele pentru viata ei, deoarece furia aceasta nebuneasca *a* crescut *cu* încetul si *a* nimicit orânduirea romanilor*"*.

Aceasta condamnare *a* factiunilor ar putea sa para curioasa, întrucât ele sunt realitati vechi *ale* imperiului, plasate *de* cronicari chiar *la* începuturile *Romei*, în *tot* cazul existând pe *la 380* când sunt pomenite *de* Grigore din Nazianz. *O* posibila explicatie, în afara faptului *ca* sunt receptate *ca* pericole pentru unitatea poporului *ales* ar putea fi noul rol *politic*, diferit *de* cel sportiv *anterior*, pe *care* factiunile si-l asuma începând *din* secolul *al VI-lea. Este* vorba acum *de* o recunoastere oficiala *a* activitatii lor *ca* si *de* o semnificatie sociala *a* împartirii populatiei în *"*verzi*"* si *"*albastri*"*, pe *care Procopius* nu doreste sa o recunoasca. *Peste un* secol, *Theophilact Simocatta* le *va* aprecia functia militara, dar *va continua* sa le nege competentele *de a* lua decizii în planul *politic*, mai *ales* când este vorba *de* verzii *care* îl aclama pe *Focas*.

Daca luptele dintre deme sunt nocive pentru *politeia,* întelegerea lor este si mai nociva, ne arata *Procopius* în descrierea rascoalei *Nika. Contestare* deschisa *a* împaratului, rascoala reprezinta o punere *sub* semnul întrebarii *a* stabilitatii politice *a* statului bizantin, punere în discutie *a* însasi soliditatii *interne a* poporului *ales.*

De un alt gen decât aceasta miscare aparuta si dezvoltata în capitala sunt reactiile provinciilor, periferiei, *care se* opun centrului reprezentat *de Constantinopol. Istoricii* nu *pot* accepta *cu* usurinta aparitia unor solidaritati *locale care pun* în pericol pozitia

centrului unificator. *Astfel, Focas* si rascoala sa *pot* fi privite *de la Constantinopol ca* o amenintare *a* provinciei *la* adresa capitalei, întrucât ceea ce nu *e din* orasul *imperial e cu* totul *strain. Numirea* lui *Focas de* catre *Theophilact "*tiranul *din Calidon"* si *"*tiranul pe jumatate barbar*"* nu *e* o simpla figura *de* stil pentru *a* marca si mai puternic oprobriul pe *care* istoricul doreste sa-l arunce împotriva personajului. *Ceea* ce *se* marcheaza este exterioritatea uzurpatorului, originea sa provinciala *(era* nascut în partile *Traciei),* diferenta sa esentiala fata *de* autenticii împarati *de la Constantinopol. Expeditia* lui *Heraclius* este *la* rândul ei o reactie provinciala, resimtita astfel *de Focas care* încearca sa faca apel *la* deme, institutiile specifice capitalei, pentru apararea *Constantinopolului. Ordinea,* omogenitatea, valorile poporului *ales* mai *pot* fi puse *sub* semnul întrebarii *de* tulburari *interne,* precum rascoala *Nika,* sau *de* amenintari externe, precum invaziile barbare, *care* distrug regiuni întinse, depopuleaza orase, schimba modul *de* viata *specific,* prilejuind chiar cea mai abominabila dintre *crime,* recaderea în pagânism si apelul *la* sacrificiul uman.

Aceste câteva exemple *au* ilustrat faptul *ca* exista devieri *de la* idealul promovat *de* istoricii si cronicarii bizantini, si *ca* acestea sunt în *general* condamnate *de* ei. *Ceea* ce acestia afirma *a* fi normalitatea este existenta bizantinilor *ca un* popor *care* traieste guvernat *de* legi, într-o ordine desavârsita si *cu* obiceiuri *de* neschimbat. De aceea, activitatea legislativa *a* împaratilor *va* fi întotdeauna apreciata, întrucât contribuie *la* mentinerea imuabila *a* ordinii. *Malalas,* pentru *a* da *un* singur exemplu, scrie în cronica sa despre legislatia lui *Iustinian* în termeni *care au* condus *la* presupunerea *ca a* folosit în *mod direct* surse *ale* propagandei oficiale, *care* erau difuzate în *mod public,* prin afisare. *Frazeologia* lui *Malalas, care* subliniaza importanta legilor pentru cetatenii unui *stat,* este foarte asemanatoare limbajului oficial, si ilustreaza masura în *care* cronicarul, *ca* orice bizantin *conformist, era* convins *de* superioritatea modului sau *de* viata. *Reversul* acestei atitudini *se* regaseste *la Procopius,* în condamnarea coruptiei *care* îi permite lui *Tribonian "*sa vânda dreptatea, desfiintând în numeroase cazuri zilnic legile si aducând altele, dupa trebuinta fiecarui *solicitant". Daca* în *Razboaie,* critica *la* adresa modului în *care* împaratul lasa sa *fie* încalcate legile pe *care* pretinde *ca* vrea sa le statorniceasca pentru toti este înca voalata si indirecta, în *Istoria Secreta* acuzatiile sunt aduse lui *Iustinian* în persoana. *Acesta a* încalcat vechile datini, împiedicând pe dregatori sa aplice legile, si încalcând prerogativele justitiei ordinare *a* facut *ca* tribunalele sa *se* goleasca *de* oameni, singurul împartitor *de* dreptate ramânând împaratul. *Violenta* acestor atacuri *la* adresa activitatii *legislative a* împaratului este atât *de* opusa versiunii conformiste *a* lui *Malalas,* inspirata probabil *de propaganda* proprie, oficiala *a* curtii imperiale, încât s-*a* emis ipoteza *ca* atitudinea lui *Procopius* ar putea sa *fie un* raspuns *la* aceasta. *Cu* toate posibilele devieri, dragostea *de* justitie ramâne o caracteristica *a* poporului *ales,* pe *care* istoricii si cronicarii o ilustreaza prin relativ frecventele mentiuni despre aplicarea justitiei în *public,* în *Hipodrom*.

Poporului ales ca grup bine constituit *i se* atribuie o omogenitate desavârsita, pentru *a*-l diferentia *de* ceilalti, *care au* printre alte caracteristici si dezbinarea. *În* realitate exista însa clivaje importante *care* mineaza aceasta unitate monolitica. *Propriul* popor, fiind mai bine cunoscut autorilor, permite observarea deosebirilor, *"*personalizarea*"* unor membri individuali, dar si crearea *de* subcategorii pentru *a* explica diferentele. *Dialectica* subtila promovata *de* autorii *de* lucrari istorice între unitate si

diviziune poate *face* apel *la* mai multe tipuri *de* subgrupuri, categorii, *definite* în functie *de* mai multe criterii, *care pot* fi aplicate uneori simultan, alteori separat, membrilor poporului ales. De fiecare *data,* constituirea unei categorii *se va face* în functie *de* o trasatura *care* în acel *moment va* fi considerata esentiala.

O astfel *de* "esenta" în definirea subgrupurilor ar putea fi nivelul *social* si *economic al* diferitelor personaje. *Procopius, care* nu prezinta foarte clar caracteristicile diferitelor clase sociale *din Bizant,* permite totusi *ca* pe baza lucrarilor *sale* sa identificam câteva categorii distincte. *În* vârful ierarhiei sociale bizantine *se* afla senatorii, deplânsi pentru decaderea pe *care* o cunosc în timpul lui *Iustinian, care i-a* lipsit *de* controlul votului lor, le-*a* lasat *un* simplu rol *formal, i-a* saracit *cu* desavârsire prin politica sa fiscala. *Magistratii au* pierdut si ei libertatea si autonomia în exercitarea functiilor lor, datorita amestecului împaratului *care* încearca sa controleze totul. *Ca* atare, sunt obligati sa graviteze *la* curte, în jurul persoanei acestuia, vânând functii si încercând sa-si atraga favoarea imperiala. *Retorii, din care* prin pregatire facea parte si *Procopius,* sunt prezentati si ei într-o *stare de* decadere, *de* când masurile împaratului *care a* introdus inovatia periculoasa *a* juramântului pentru parti *i-au* lovit *cu* putere. *Profesorii* si medicii *au* fost adusi în mizerie prin eliminarea platii lor *de* catre *stat. Functionarii* civili sunt o alta categorie mentionata *de Procopius* în rândul celor nedreptatiti *de Iustinian* si *Teodora,* prin suprimarea pensiilor lor. taranii, supusi tuturor vexatiunilor fiscale, îsi vad recoltele putrezind pe câmp si fermele *ruinate. Uneori,* acesti supusi *de* rând, nemaiputând sa suporte oprimarea, *se* revolta, precum samaritenii, chiar daca în acest caz *e* vorba în primul rând *de motive* religioase. *Sclavii* sunt o categorie *care* nu *se* bucura *de* prea multa simpatie *din* partea aristocratului *Procopius,* si *evident ca* acesta nici nu-*i* considera *ca* facând parte *din* poporul *ales. Militarii* sunt o categorie aparte, careia autorul îi acorda o deosebita atentie, lucru explicabil având în vedere caracterul *predominant* militar *al* istoriei pe *care* o scrie. *Chia*r în *Razboaie,* unde tonul este ponderat, ostenii apar printre nedreptatitii domniei lui *Iustinian,* datorita întârzierii platii soldelor si *a* felului în *care* sunt tratati. *Istoria Secreta* prezinta bineînteles *un* tablou mult mai sumbru, *la* elementele deja cunoscute *din* scrierile anterioare adaugându-*se* raul tratament *al* veteranilor, pusi în situatia *de* muritori *de* foame *din* pricina avaritiei lui *Iustinian* si *a* abuzurilor înaltilor sai functionari. *Ca* o categorie aparte, sau constituita dupa alte criterii decât cele socioprofesionale, *care* stateau *la* baza grupurilor prezentate *anterior, se* afla *demosul. Factiunile de* circ, cumparatorii *de* pâine, constituie, dupa *cum am* vazut, o amenintare pentru poporul bizantin, atunci când mecanismele luptelor factionale sunt coborâte *din Hipodrom* în plina strada.

La Agathias, ca sa mai *dam un* exemplu *de* viziune asupra structurarii poporului *din Bizant,* distinctiile sociale sunt mai vagi decât *la Procopius,* printre altele si pentru *ca el* nu scrie *un* pamflet în *care* sa arate *cum a* distrus împaratul toate straturile societatii bizantine. *În* vârful ierarhiei sociale *din Bizant se* afla aristocratii, *eupatridai,* persoane *cu* origine înalta si *cu* o buna educatie, destinate astfel sa ocupe functiile înalte în *stat. Pe* o treapta mai jos *se* afla cei ce traiesc *din* munca proprie, *elattones,* clasa mijlocie nu foarte apreciata dar considerata necesara bunului mers *al* societatii. *Ultima* categorie este constituita *din* sclavi, *douloi. Aceste* deosebiri sunt *date* o *data* pentru întotdeauna si respectarea lor este o garantie *a* superioritatii societatii bizantine, *ale* carei obiceiuri

trebuie pastrate. *Cutremurul din 557,* pe lânga alte consecinte dureroase pentru bizantini, o aduce si pe cea *a* tulburarii ordinii constituite, întrucât sclavii nu mai asculta *de* stapânii lor, iar *ellatones se* comporta precum eupatrizii.

"Esenta" identitatii unui subgrup *din* cadrul poporului *ales* poate fi însa si *de* alta natura, *de* exemplu biologica, atunci când *e* mentionata apartenenta etnica *a* diferitilor ostasi bizantini. *Cel* mai adesea însa *e* vorba *de* o *"*esenta*"* culturala, si în cele ce urmeaza vom da câteva astfel *de* exemple.

Locul de provenienta sau *de* rezidenta *a* diferitelor personaje prezente în cronici si istorii este considerat *"*esential*"* *de* autorii *care* în *general* accepta doua mari categorii *de* bizantini*:* locuitorii *Constantinopolului* si provincialii, dintre acestia *din* urma singurii *care* conteaza *de* fapt fiind cei *de la* orase.

Locuitorii Constantinopolului constituie *"*poporul *imperial"* prin excelenta, ei fiind cei ce *se* manifesta *politic,* mai *ales* în *Hipodrom,* prin intermediul factiunilor, dar si în strada, în miscari *de tip Nika,* pornite *de* fapt *tot din* spatiul circului. *Aceasta* populatie este cea *care* îl aclama pe împarat, reînnoindu-*i* legitimitatea, dar *tot* ea poate conferi legitimitate prin aclamatii uzurpatorului. *Cel* mai frecvent este vorba *de* încercari esuate *de* instalare *a* tiraniei *(*cazul lui *Hypathios,* proclamat împarat *cu* sila *de* factiunile razvratite*)* dar uneori, aceasta legitimare poate fi urmata *de* o victorie a uzurpatorului (cazul lui Focas, aclamat de verzi). *Potrivit* functiei *sale,* poporul *din Constantinopol* beneficiaza *de* o serie *de* privilegii, cele mai importante fiind *annona,* conferita înca *de* împaratul întemeietor, si existenta hipodromului *ca* spatiu *politic* prin exelenta, unde *se* poate manifesta în relatie *cu* împaratul. *Tot ca* tipuri *de* manifestare politica, autorii ne prezinta participarea locuitorilor cetatii *Bizantului,* prin reprezentantii lor *la* încoronarea împaratului, sau participând *la* procesiunile comunitare prin *care se* implora mila cereasca dupa catastrofe naturale *de* genul cutremurelor. *Rolul politic* este completat *de* cel militar, locuitorii orasului fiind cei în sarcina carora cade apararea *Constantinopolului* în conditiile absentei armatei sau *ale* neputintei împaratului. *Aminteam* deja încercarea lui *Mauriciu,* pomenita *de Theophilact Simocatta, de a* recurge *la* deme pentru *a* apara orasul în fata lui *Focas; de* asemenea, *Ioannes Antiochenus* vorbea *de* o tentativa asemanatoare *a* lui *Focas* împotriva lui *Heraclius; Belisarius* încercase si *el,* într-*un moment critic,* sa recurga *la* o recrutare urbana în scop defensiv. *Bineînteles,* cea mai cunoscuta mobilizare *a* locuitorilor *Constantinopolului* pentru apararea orasului lor este în epoca *la care* ne referim cea *din* timpul asediului *din 626,* caruia *Theophanes* îi da dimensiuni epopeice.

Vedem, deci, în urma analizei acestor aspecte *politico*-religioase si militare, felul în *care* locuitorii capitalei bizantine s-*au definite ca* popor *imperial, care* îsi datoreaza rolul *institutional* în primul rând lui *Constantin, care i-a* dat puterea *de* legitimare, dar si propriilor interventii pe scena *politico*-militara *care* îi *permit* sa-si pastreze si sa-si afirme acest rol.

Locuitorii din provincii *au* o importanta secundara în lucrarile istorice în raport *cu* cei *din* capitala. *Cum am* mai spus, dintre acestia, singurii *care se* reliefeaza mai puternic sunt cei *din* orase, *care* mimeaza existenta celor *din Constantinopol,* marcata *de* frecventarea unor institutii publice precum hipodromul, bisericile si termele. *Aceasta* caracterizeaza în conceptia autorilor bizantini existenta civilizata, *de tip politic;* aceasta îi *face* pe cei *din* capitala sa *fie* receptati *ca un* grup *superior. În* consecinta, tendinta generala *e de a* adopta valorile si comportamentele acestora, pentru *a se* crea sau

consolida o identitate *de sine* pozitiva. *Totusi*, nici locuitorii *din* provincie nu sunt o masa uniforma*;* antiohienii, *de* exemplu, sunt mai bine individualizati, datorita atentiei pe *care* le-o acorda *Malalas. Conditia* lor *de* provinciali *care* îi *exclude de la* jocul *politic* nu *e* imuabila, întrucât prezenta împaratului în oras îi transforma *la* rândul lor în popor *imperial*, "popor *roman" care* participa *la* decizia politica, în cadrul dialogului ritualizat din Hipodrom. *Îsi* manifesta aceasta calitate în *362*, când *Iulian* este primit *cu* ostilitate *de* senatori, functionari si "popor" sau în *363* când *se* comporta *cu* aceeasi ostilitate fata *de Iovian. La* fel *ca* si cei *din* capitala, îsi apara singuri orasul atunci când *e* nevoie, precum în fata asediului persan. *Supusi de* persi si stramutati în adâncimea imperiului acestora, îsi vor numi noua cetate *tot Antiohia. Vedem* astfel *ca* în acel *moment* îsi pierd identitatea romana *de tip politic*, dar îsi pastreaza identitatea *de tip local*, cea *de* antiohieni. *Ca de* obicei, în momente *de* criza, cele mai puternice si probabil si mai securizante sunt legaturile constituite pe *plan local*, întrucât *au un aspect* mai *"natural"* si îi unesc pe oameni *cu* mai multa forta.

Am discutat în capitolul *anterior* situatia supusilor romani *din Italia* si *din Africa*, receptati *cu* dificultate *ca* facând parte *din* acelasi popor *roman. Italia* însa este acum o simpla provincie *a* imperiului, locuita *de* "italioti". *Cel* mai interesant fapt este ilustrarea *cu* claritate *a* constiintei diferentelor dintre acestia *din* urma si "romanii" veniti *de la Constantinopol* sa-*i* elibereze. *Asa cum am* mai aratat mai sus, cele doua parti *se* trateaza în cele mai multe cazuri *ca* dusmani, italienii fiind înclinati sa-i prefere pe goti bizantinilor, iar armata romana , alcatuita în *mod* majoritar *din* barbari, ucide si jufuieste *ca* într-o tara straina. *Agathias* prezinta o faza si mai avansata *a* procesului *de* înstrainare *de Occident, el* parând sa vada în *Italia* numai goti si în *mod* cert sa nu mai vibreze *la* numele *de Roma. Treptat, la* istoricii si cronicarii bizantini, *Italia* si *Occidentul* în *general* înceteaza sa mai faca parte *din* propria lor patrie. *Vestul e un* teritoriu barbar, locuit *de* neamuri între *care* rareori *se* mai manifesta o populatie romanica, astfel încât putem întelege respectul si chiar uimirea *cu care Procopius* vorbeste despre locuitorii *de* origine romanica *din Galia care* îsi pastreaza *sub* stapânirea barbara obiceiurile, legile si costumele. *Treptat*, romanii *din Occident* dispar pur si simplu *din* sursele bizantine, chiar daca *de* fapt nu *e* vorba *de* o disparitie fizica, biologica, ci doar *de* una politica. *În* paranteza *fie* spus, daca s-ar fi aplicat informatiilor *din* sursele bizantine referitoare *la* "romanii" *din Occident* acelasi tratament pe *care* adversarii continuitatii daco-romane l-*au* aplicat lui *Eutropius* si acelorasi surse *cu* privire *la* destinul romanitatii nord-dunarene, ar trebui sa tragem concluzia *ca* si în *Occident*, între secolele *VI-VIII* romanii *au* disparut *cu* desavârsire si *ca* existenta contemporana *a* unor popoare ce vorbesc limbi neolatine este *un* miracol si o *enigma*.

Spre deosebire *de* locuitorii *din* provinciile occidentale, cei *din Orient* sunt mai prezenti în lucrarile *cu* caracter istoric, între altele si datorita mai bunelor informatii pe *care* autorii le *au* despre aceste spatii ce le sunt mai apropiate. *La Procopius, ca* sa *dam* cel mai graitor exemplu, supusii *din Orient* sunt prezentati *ca* fiind angajati într-o rezistenta adesea încrâncenata fata *de* persii *cu care* statul bizantin *se* afla într-*un* aproape continuu razboi. *Pentru* acestia optiunea pentru o identitate *de tip* "persan" nu este *la* fel *de* usoara *cum era* pentru italioti, caci între ei si agresori *se* afla *multiple* bariere. *Este* în primul rând bariera lingvistica, inexistenta în cazul relatiilor dintre locuitorii *Italiei* si gotii romanizati si latinofoni. *Tratativele* dintre persi si locuitorii diferitelor cetati asediate *se* poarta întotdeauna prin intermediul translatorilor, dovada *a*

unei *prime* diferente foarte greu *de* depasit. *Exista* apoi o diferenta religioasa, receptata *ca* fiind foarte puternica, zoroastrismul fiind greu *de* înteles pentru supusii bizantini, iar multe *din* ritualurile *sale,* mai *ales* cele referitoare *la* tratamentul defunctilor, suscitând condamnari ferme, precum cea *a* lui *Agathias. Nici* în *plan* poliltic apropierea nu este posibila *cu* usurinta, caci desi bizantinii le recunosc persilor o anume superioritate fata *de* alti barbari, si în planul relatiilor *concrete* trateaza *cu* ei *de* pe picior *de* egalitate, siliti fiind *de* împrejurari, totusi, în epoca *la care* ne raportam, despotismul *oriental* este înca *strain de* spiritul bizantin. *Cel* putin pentru *Procopius* si *Agathias,* mutilarile fizice ordonate *de* regii persani sunt manifestarile unui raport greu *de* acceptat între monarh si supusi, si *ca* atare demonstreaza înca o *data* distanta ireductibila dintre cele doua tipuri *de* organizare politica.

Observam deci *ca* exista o serie *de* diferente *cu* înradacinare locala, naturale în *fond,* între supusii împaratului *care* provin *din* arii geografice deosebite. *Se* pune atunci întrebarea unde *am* putea gasi totusi acele elemente unificatoare *care* sa constituie *"*esenta*"* identitatii poporului *ales, care* sa dea coerenta acestui *construct. Daca am* încerca sa ne oprim *la* etnie, *am* observa *ca* ea nue chiar atât *de* usor *de definite,* desi teoretic *se* refera *la* cei *care* sunt uniti printr-o limba comuna si o aceeasi origine biologica. *Este* clar *ca* bizantinii sunt lipsiti *de* unitate etnica, autorii dublând foarte frecvent calificarea *de tip politic a* personajelor lor, *ca "*romani*", cu* una *de tip* etnic. *Ca* sa *dam* câteva exemple luate *la* întâmplare, *Procopius* vorbeste *de "*unul dintre romani, *un* bes *cu* numele *Burcentios"* sau *Agathias* îl pomeneste pe *"Aranges,* barbat armean, ajuns tribun roman". *Armata* bizantina este calificata *de* goti *ca* fiind *"*o strânsura *de tot* felul *de* barbari*",* iar ostasii dintr-însa sunt în cel mai *bun* caz*"* greci, lipsiti *de fire* barbateasca*". În* cazul lui *Procopius* trebuie sa facem distinctia între aspectul peiorativ pe *care* îl *are* termenul *de* barbar în utilizarea dusmanilor bizantinilor, si termenul folosit în sens tehnic *de* bizantinii însisi. *Caracterul* barbar *al* armatei bizantine *era de* mult o realitate recunoscuta, iar acesti barbari *din interior* sunt vazuti în *chip* firesc o parte *a Romaniei, la* fel *de* firesc având însa propriile caracteristici etnice.

Esenta poporului *ales* ar putea fi cautata si într-o serie *de* calitati *morale* si intelectuale *care* îl deosebesc *de* ceilalti. *Promovarea auto*-imaginii *ca* expresie *a* identitatii comune este o sarcina *a* paturilor privilegiate, *a* grupurilor dominante *care au* interesul *de a*-si asigura dominatia inclusiv prin arme *"*ideologice*"* si *care au* si instrumentele *de a* o *face. Este de* presupus deci *ca se* vor accentua acele trasaturi specifice mai degraba unei *elite, fie* ea politica, religioasa sau militara, decât caracteristici, *de* altfel si foarte greu *de* dedus *cu* mijloacele timpului, *ale* comunitatii în ansamblu. *Astfel,* identitatea *va* fi cladita si în cazul bizantin în jurul unor proprietati holiste ce îsi propun sa defineasca grupul *ca* atare, dar în acelasi timp *se* poate afirma si specificitatea diferitilor indivizi *ale* caror calitati sunt elogiate. *Se va* observa o dialectica destul *de* subtila între calitatile ce sunt atribuite *poporului ales* în ansamblul sau, si calitatile *(de* ce nu si defectele*)* diferitelor personaje amintite în *mod individual.*

Mult mai preocupati sa-*i* defineasca pe inamici, istoricii si cronicarii bizantini considera virtutile *"*romane*" ca* implicite, *integrate* într-o paradigma cunoscuta tuturor. *Afirmarea* lor explicita *se face de* cele mai multe ori în contexte polemice, atunci când *e* vorba *de* conflicte militare *cu* barbarii sau când acestia trebuie convinsi *de* avantajele

colaborarii *cu* bizantinii. *În* acest caz, imaginea hiperbolizata *a* celor *din Bizant are* functia *de* arma ofensiva sau diplomatica. *De* exemplu, *Menander Protector* afirma în contextul conflictului dintre *Tiberiu* si avari mândria bizantinilor *de a* fi rabdatori *la* greu si iubitori *de* razboi (*philopolemoi),* sau îl apreciaza pe *Iustin al II-lea care* refuza cedarea *Sirmiumului* catre barbari deoarece, zice *el,* romanii mai iubesc înca sa poarte arma. *Aceeasi* exaltare *a* virtutilor razboinice o întâlnim si *la Agathias, care* foloseste cliseul capacitatii roamnilor *de a* iesi învingatori *cu* trupe putine împotriva barbarilor superiori *numeric. Procopius,* în *general realist,* nu *se* sfieste sa arate slabiciunile armatei bizantine *care* în nu putine rânduri nu reuseste sa faca fata dusmanilor. *La el* nu mai functioneaza toposul groazei pe *care* singur numele romanilor ar raspândi-o în rândurile barbarilor, *ca la Menander, de* exemplu, *care* arata cât *de* înspaimântati sunt avarii în momentul în *care* înteleg puterea bizantinilor. *Dimpotriva, Procopius* arata momentul în *care* decaderea fortei bizantine este atât *de* pronuntata, încât dupa disparitia adevaratului *Chilbudios* toata puterea împaratiei nu mai poate asigura apararea *Dunarii. Din* pricina decaderii si dezorganizarii *care* domnesc în armata, *Procopius pare* uneori uimit când bizantinii obtin *victoria,* pe *care* o pune nu în seama vitejiei sau *a* întelepciunii - calitati exaltate *de* o întrega traditie - ci *a Providentei. Cu* toate acestea, *Procopius* îsi iubeste *patria,* si *are* numeroase momente în *care* vorbeste *cu* mândrie *de* eroismul "romanilor" manifestat pe câmpul *de* lupta. *La Theophilact Simocatta,* forta militara si curajul sunt printre cele mai importante calitati *integrate* în portretul *ideal* pe *care* li-l *face* bizantinilor, "neamul cel mai viteaz si împaratia cea mai renumita dintre toate, pe *care* nu-*i* usor s-o dispretuiesti".

Alaturi de forta militara si vitejie, în fruntea calitatilor pe *care* si le aroga bizantinii sunt cele *morale. Cronicarul Hesichius Milesius* arata *cu* claritate *ca* romanii îi întrec pe toti ceilalti în virtute. *Teophilact Simocatta se* entuziasmeaza în fata maretiei bizantinilor *care "se* deosebesc *de* toate neamurile prin marinimie si n-*au pus* mâna pe arme pentru *a* razbuna nenorocirile…, dorind sa arate mai curând bunavointa, decât sa raspunda *cu* represalii". *Acelasi* autor crede *ca "*romanii *au* ajuns *la* atâta putere si *au* facut dintr-o cetate *mica un* imperiu atât *de* întins" *Prin "*maretie sufleteasca, dragoste arzatoare, cutezanta si sete *de* primejdii si pentru *ca* îl priveau *ca* pe *un* mort pe cel *care* murea fara glorie". *Succesul universal* este datorat unor calitati foarte particulare, dar *care la* rândul lor sunt recunoscute *a* avea o valoare universala. *Ceea* ce-*i* singularizeaza *cu* adevarat pe bizantini în fata barbarilor, carora nu li *se* neaga *de* obicei forta militara, este talentul *diplomatic,* stiinta *de a* iesi învingatori *din* confruntari în *care* nu *se* implica militar. *Cel* mai *bun* exemplu credem *ca* este priceperea *de a-i* arunca pe barbari împotriva altor barbari, ilustrata *de Ioannes Antiochenus* prin doua episoade aproape identice, fapt *care* ne îngaduie sa credem *ca* nu *e* vorba atât *de* episoade istorice reale, cât *de* practici atât *de* curente încât amintirea lor *a* devenit cliseu. *Cronicarul* îi pune atât pe *Constantin* cât si pe *Iustinian* sa trimita cadouri *de* pret în nordul *Dunarii, cu* mesajul "dar pentru cel mai viteaz", sau "daruri celui mai puternic" în speranta, concretizata *de* altfel, *ca* astfel barbarii *se* vor lupta unii *cu* altii, pentru *a*-si dovedi superioritatea si *a se* bucura în continuare de favorurile imperiale.

Dincolo de afirmarea unor calitati pozitive, atât *de* necesare constiintei *de sine a* unui popor, în operele istorice bizantine razbate adese si reflectarea unor defecte asumate,

dar mai greu *de* recunoscut în *mod* deschis. *De* aceea, autorii recurg *de* obicei *la* barbari, în gura carora *pun* acuzatiile aduse bizantinilor. *Duplicitatea* si ipocrizia sunt doua dintre defectele bizantine revenite destul *de* frecvent în paginile istoriilor. *Menander Protector,* constient *de* imaginea negativa *a* bizantinilor în rândul barbarilor, îl pune pe *un* conducator turc sa zica*: "*voi sunteti acei romani *care se* folosesc *de* zece limbi si *de* o aceeasi înselatorie*"*. *Procopius,* atât *de* necrutator *cu* defectele contemporanilor sai, arata *ca* acestia *"au* obiceiul *ca se* rusineaza mai mult *de* numele cele urâte, nu *de* fapte*"*. *Pâna* si *Teophilact Simocatta,* autorul *care* prin procedeele retorice folosite exalta cel mai mult calitatile bizantine, nu poate omite acuzatiile pe *care* barbarii le aduc acestora*: "*voi ati împins pe barbari *la* scoala josniciei, caci noi n-*am* fi învatat sa calcam tratatele daca n-*am* fi gasit în voi niste dascali ai minciunii*"*.

În afara *de* efectele stilistice pe *care* reproducerea *(*sau inventarea*)* unor astfel *de* declaratii le *pot* urmari , este *evident ca* autorii *de* limba greaca nu sunt lipsiti *de* subtilitate în urmarirea unor scopuri ideologice. *Imaginea* poporului *ales* pe *care* ei o contureaza trebuie sa aiba destule aspecte realiste pentru *a* fi credibila si deci convingatoare.

În conturarea identitatii poporului *ales,* esenta religioasa *e* totusi aspectul cel mai bine reliefat, tinând seama si *de* interesele autorilor nostri, *care cu* totii sunt crestini sinceri, iar unii dintre ei, înalte *fete* bisericesti, *au* în aceastra privinta o atitudine pe *care am* putea-o considera chiar *"*militanta*"*. *Cu* totii apartin ortodoxiei, chiar daca, asa *cum am* mai aratat în capitolul *"Vieti* si opere*"*, *Procopius a* fost suspectat *de* pagânism sau scepticism, iar *Malalas de* monofizism. *Cu* totii vor aduce deci în *prim plan* valorile religioase *ale* crestinismului. *Din* acest punct *de* vedere, este interesant *de* urmarit *cum* rezolva cronicarii problema vechii religii, *care* îi definise totusi pe înaintasii lor înaintea crestinarii. *Aceasta* este tratata *ca* o superstitie, iar vechii zei, sunt considerati *de* fapt niste muritori, personalitati istorice *cu* existenta reala, *care* nu depasesc în importanta dinastii locali. *Ca* sa ilustram aceasta idee, sa ne amintim *ca la Malalas* si în toata traditia cronicareasca urmatoare, *Zeus,* numit *Picus,* este un simplu rege în Creta. *Este de* fapt vorba *de* o laicizare constienta *a* vechii religii, o diminuare necesara *a* vechilor credinte pentru *a* permite ridicarea si exaltarea crestinismului.

Monoteismul iudaic, desi nu *a* fost îmbratisat *de* romani, este o prefigurare *a* crestinismului, asa *cum* închinatorii lui, iudeii, primul popor *ales,* sunt modelul pentru cei despre *care* scriu cronicarii. *De* aceea *el se* bucura *de* o atentie mult mai *mare* decât vechea religie politeista, careia *i se* neaga orice valoare, inclusiv cea culturala. *Ideile* lui *Platon* si *ale* lui *Aristotel au* fost deja prefigurate *de Moise, care* trebuia în *mod* necesar sa îi anticipeze *din* punct *de* vedere cronologic. *Cu* toate acestea, pagânismului, considerat *de la un moment* dat o crima împotriva statului, *i se* recunoaste uneori, *indirect,* o anumita valoare culturala. *Desi* în *general* operele *de* arta *legate de* cultul vechilor zei sunt *considerate* expresii *ale* idolatriei *a* caror distrugere *e* binevenita, exista uneori aprecieri pentru aceste opere, mai *ales* când sunt crestinate si reutilizate într-*un* nou *context. Astfel, Chronicon Paschale* descrie destul *de* amanuntit statuia lui *Apollo,* adusa *din Frigia la Bizant,* folosita pentru *a*-l întruchipa pe *Constantin* în *For* iar *Malalas* vorbeste *de* statuia *de* lemn *a* zeitei *Pallas Atena* luata în *secret de la Roma de* acelasi împarat si îngropata *la* baza coloanei *de* porfir pe *care se* afla statuia reutilizata.

Este clar *ca* si pentru niste autori crestini, vechile simboluri religioase *ale* imperiiului aveau înca o valoare, cel putin pentru *a* asigura trecerea *la* o noua etapa *a* istoriei, în *care* vechii zei, învinsi, transfera semnificatiile lor noului *Dumnezeu* si slujitorilor acestuia.

În general însa, acesta atitudine relativ toleranta fata *de* manifestarile materiale *ale* vechii religii este destul *de* rara, pagânismul fiind prezentat *ca* o boala ce trebuie îndepartata *din* corpul *social* pentru *a-i* pastra integritatea. *Cronicarii pot* prezenta *cu* satisfactie distrugeri *de temple* sau schimbarea destinatiei acestora, transformarea lor în edificii laice *cu* destinatii *care* demonstreaza deriziunea *cu care se* doreste *a* fi acoperite*:* templul *Afroditei* ajunge în timpul lui *Teodosie al II-lea* azil pentru prostituate. *Bineînteles,* nu lipseste tranformarea templelor pagâne în chiar opusul lor, adica în biserici crestine, precum templul ridicat *de* argonauti *la Anaplous care* devine biserica dedicata *Sfântului Mihail* dupa o aparitie în vis *a* arhangelului. *Treptat,* pagânismul dispare *din* constiintele oamenilor asa *cum* edificiile *sale* si destinatia lor le dispar *din* amintire*:* atunci când doreste sa vorbeasca despre vechiul templu *al* lui *Poseidon de la Bizant, Hesichius Milesius* este obligat sa foloseasca drept reper o bisrica crestina, *a Sfântului Menas. Istoricii* în *general* nu sunt preocupati *de* transformarile suferita *de* pagânism si *de* edificiile acestuia, nu pentru *ca* ar fi sustinatori în *secret* ai vechii religii, ci deoarece aspectele religioase nu intra în sfera *de* interes *a* tipului *de* istorie politica pe *care* îl scriu, sau în decupajul cronologic *al* operei lor. *Procopius face* exceptie, dar nu în istoria *Razboaielor* ci în pamfletul *Istoria Secreta* unde condamna persecutarea politeistilor *(hellenes) de* catre *Iustinian.*

Pagânismul ramâne totusi resimtit si dupa momentul interzicerii *sale ca* o amenintare pentru poporul *ales, a* carui relatie privilegiata *cu* divinitatea ar putea-o distruge, *de* aceea unele manifestari *considerate a* fi *de* sorginte pagâna sunt crunt reprimate. *Teophilact Simocatta,* atât *de* partinitor fata *de Mauriciu, se* disociaza *de* condamnarea si executarea *de* catre împarat *a* presupusului vrajitor *Paulinus,* aratând însa *ca* responsabilitatea cade în sarcina patriarhului, instigatorul *la* acest *act*.

Evident, ceea ce confera poporului *ales* statutul sau deosebit este ortodoxia, dreapta credinta *care are un* rol structurant în constituirea comunitatii. *De* aceea *pun* atâta *accent* cronicarii pe viata lui *Iisus* si pe crestinismul primelor secole, mai *ales* în ceea ce priveste raspândirea acestuia printre romani. *Exista* o anumita tensiune în cronici datorita faptului *ca* unii dintre împarati sunt persecutori ai crestinismului, dar în acelasi timp sunt apreciati pentru meritele lor politice. *De* altfel, condamnarea persecutorilor nu este foarte puternica, întrucât acestia contribuie *la* crearea martirilor, *"*întemeietori*"* ai poporului *ales* crestin în rândurile caruia *se* integreaza si bizantinii. *În contrast cu* figurile persecutorilor *Traian, Diocletian* si în *special Nero, care* este figura cea mai neagra, *se* detaseaza *Constantin. Secventa* esentiala *car*e prezinta momentul crestinarii este însa în cronici o poveste *tip,* inspirata *din Eusebiu* si *din* legendele *care* circulau *la Bizant,* si preluata fara prea mari diferente dintr-o cronica în alta. *Cronicarii* insista, *cum e* si *normal,* pe ortodoxia botezului lui *Constantin,* doar *Theophanes* amintind, pentru *a* o critica, varianta botezului arian. *Pe* acelasi *plan cu* crestinarea, cronicile *pun,* dupa *cum* deja stim, întemeierea *Constantinopolului,* întrucât acestea sunt cele doua acte fondatoare *ale* noului popor *ales, car e se* defineste *din* acest *moment* prin ortodoxie si prin gravitarea în jurul capitalei *de* pe malurile *Bosforului.*

Conciliul de la Niceea apare în cronici drept *un moment crucial* în hotarârea destinului religios *al* bizantinilor *care* aleg astfel calea dreptei credinte. *La Theophanes,* urmarea hotarârilor corecte adoptate acolo este raspândirea crestinsmului si *la* neamurile *din* afara *Imperiului* prin preoti facatori *de* minuni. *Cum* esenta identitatii trebuie sa *fie*

unica, *non* contradictorie, orice deviere religioasa *e* privita *ca* destructuranta si în consecinta trebuie reprimata. *Arianismul,* erezia începuturilor *la Bizant,* este astfel o prezenta suparatoare, mai *ales* când *se* regaseste *la* nivelul cel mai înalt, *al* urmasilor imediati ai lui *Constantin. Cei* ce *au* acceptat o "ratacire" religioasa *cu* consecinte în planul identitatii comune *au* patruns în *alt* grup, abandonând caracteristicile esentiale pentru propria definire. *În* aceste conditii ei constituie o amenintare *la* adresa identitatii colective si prin aceasta la adresa coeziunii statului, *care se* bazeaza pe ea.

În momentul în *care* scriu autorii nostri, arianismul nu mai este o amenintare reala *la* adresa comunitatii politice bizantine, astfel *ca* în *general* condamnarile *sale* sunt formale, asa *cum au* fost preluate *din* traditie. *Aparent* paradoxal, *Theophanes Confesorul,* cel mai îndepartat în timp *de* momentul maximei dezvoltari *a* arianismului, este cel mai *virulent* în atacarea acestuia. *Explicatia e* simpla, deoarece traind într-*un moment de* manifestare *a* altei erezii, sprijinita *la* nivelul conducerii imperiului, autorul condamna *cu* violenta orice fel *de* îndepartare *de la* dreapta credinta. *În general* însa, calitatea *de roman* si cea *de* arian nu *se* mai suprapun în prezentul autorilor *de* lucrari istorice. *Exceptie face* doar *Procopius, care* putea constata aceasta suprapunere când *era* vorba *de* romani definiti în sens *politic,* dar *de* etnie barbara si *de* confesiune ariana. *Gotii din Italia,* pe *care i-am* vazut deja devenind romani prin supunerea fata *de* împarat, îsi pastrau probabil arianismul, dar autorul, consecvent scrierii unei istorii politice prea putin interesata *de* aspectele religioase, trece *sub* tacere aceste realitati. *Theophanes* însa arata *cum* vandalul *Gelimer,* obligat sa *se* retraga *din* fata armatelor imperiale, crede *ca* poate conta pe arianismul trupelor bizantine pe *care* încearca sa le atraga *de* partea sa pentru *a* recuceri *Cartagina· În* acest caz arianismul pune armatele în pericol *de* disolutie, confesiunea religioasa fiind considerata în *stare* sa puna în discutie fidelitatea politica. *Agathias* vorbea *de* suevul *Drocton, duce al* longobarzilor, trecut în tabara bizantina, fara sa-*i* mentioneze confesiunea. *Cum* în *Italia* acelei perioade arianismul *era* înca foarte raspândit, putem banui *ca* acesta *era* arian în momentul trecerii *la* bizantini. *Dar* aflam *de la Paul Diaconul ca Drocton/Droctulf a* fost îngropat *cu un* epitaf elogios în *San Vitale din Ravenna,* ceea ce arata *ca* acesta, cel putin *la* sfârsitul zilelor *sale era* drept-credincios. *Semnificatia* acestui episod *care* în *mo*d sigur nu *era* izolat este destul *de* clara*:* calitatea politica *de roman* si cea *de* crestin niceean trebuie în cele *din* urma sa *se* suprapuna, tocmai pentru *ca* apartenenta religioasa este o problema *de* natura politica.

Pe de alta parte, pe baza acestor putine mentiuni, putem observa *ca* esenta ortodoxa *a* identitatii bizantine *se* defineste mai degraba negativ, prin referiri *la* ceea ce este *"deviant", la* ceea ce iese *din* normalitate, decât pozitiv, printr-o descriere clara *a* ceea ce înseamna *a* fi ortodox. *Mai ales la* autorii *de* istorii *din prima* parte *a* perioadei pe *care* o studiem, marcati mai puternic *de* traditia clasica, ortodoxia *se* defineste prin renuntarea *la* superstitii si prin credinta într-*un* unic *Dumnezeu care* îi protejeaza pe crestinii bizantini în fata pagânilor. *Am* analizat deja în alta parte afirmarea deschisa *a* credintei lui *Procopius ca* dreapta credinta *a* bizantinilor *a* salvat *de* persi *Edessa; de* asemenea, *la* începutul naratiunii *din Razboiul cu Vandalii* aminteste interesul religios *de a* elibera acea parte *a* vechiului imperiu stapânita acum *de* arieni *care* îi persecuta pe dreptcredinciosi. *Si la Agathias* credinta niceeana *se* dovedeste *a* fi *un element* structurant *al* identitatii, transformata si într-*un* criteriu *de* apreciere *a* celorlalti. *Francii*

sunt acei barbari apreciati *de* istoricul bizantin tocmai datorita unei coincidente *de* confesiune, *care* îi apropie si îi *face* inteligibili în aceiasi termeni.

Autorii contemporani *cu* iconoclasmul sunt siliti sa surprinda *cu* mai multa claritate rolul esentei *religiose* ortodoxe în definirea identitatii bizantine, tocmai pentru *ca* sunt angrenati într-o lupta ideologica sustinuta *cu* dusmanii dreptei credinte. *Ei* trebuie sa accentueze esenta teologica *a* ortodoxiei, definirea raportului între persoanele *Treimii*, confruntarea dintre dreapta credinta stabilita *la Niceea* si conceptiile religioase concurente aparute *ulterior*. *Pentru Nikephor Patriarhul* si *Theophanes*, ortodoxia înseamna venerarea icoanelor, respectarea preotilor si *a* calugarilor. *Atunci* însa când nu *e* vorba de *un* astfel *de context polemic*, ortodoxia presupune renuntarea *la* sacrificii, divinatie, vraji*;* credinta în miracolele realizate *de* sfintii autentici*;* respectarea acestor sfinti si *a* marilor sarbatori*;* participarea *la* slujba religioasa si *la* marile procesiuni crestine. *Activitatea* misionara este o alta caracteristica *a* drept-credinciosilor, *care* trebuie sa raspândeasca în restul universului adevarata credinta, *ca prim pas* în difuzarea influentei bizantine. *La* acest misionarism *se* refera *Procopius* atunci când spune "toate s-*au* schimbat pentru abasgi în bine. *Caci au* luat învataturile crestinilor". *Adoptarea* crestinismului, trasatura esentiala *a* modelului *politic* bizantin, este în acest caz primul *pas de la* sclavie catre libertate, *de la* barbarie catre civilizatie.

A fi închinatori ai *Dumnezeirii* în chipul stabilit *la Niceea*, *a* împartasi altor neamuri adevarul crestinismului, aceste sunt trasaturi *care* îi deosebesc pe bizantini *de* ceilalti. *Îndeplinirea* acestor conditii *a* consolidat calitatea *de* popor *ales a* bizantinilor si le-*a* transformat *Imperiul* într-*un stat care* îsi gaseste aparatori supranaturali în *Dumnezeu*, *Fecioara Maria* si sfinti· *La* capatul unei evolutii îndelungate, termenii *de roman* si *de* crestin *se* suprapun *perfect*, calitatea *de roman* fiind nu doar una politica, ci si una religioasa. *De* exemplu, *la Theophanes*, *se* observa preponderenta termenului *de christianoi*, folosit pentru a-i desemna pe locuitorii *Imperiului*, fata *de* cel *de rhomaioi*. *Vom* observa mai târziu *ca* si în *vest se* constata aceeasi evolutie terminologica, în *parallel cu* primirea *de* catre termenul *de* barbar *a* unei conotatii religioase *care* îl *face* sinonim *cu* pagân.

Având o demnitate aproape egala *cu* planul religios, aspectele politice *se* numara printre cele *care* îi definesc prin excelenta pe bizantini. *Discutând* componenta politica *a* identitatii bizanine nu urmarim sa realizam o analiza functionala *a* mecanismelor *care* reglementeaza viata politica bizantina, ci doar sa evidentiem acele repere *considerate* importane *de* istoricii nostri.

Biz*antinii au* mostenit *de la* romani si cultiva sensul statului, punând *politeia*, expresia omului politic, la baza imperiului universal. *Ei* stiu *ca-i* deosebeste *de* barbari traiul într-*un stat* civilizat, în *care* autoritatea suprema ramâne legea. *Cu* toate acestea, ceea ce constatam în operele istorice este înaintarea catre o autoritate imperiala *din* ce în ce mai lipsita *de control* si catre *un tip de* conducator *autocrat care* departându-*se de* modelul magistratului *roman* începe sa semene *cu* despotii orientali, *din* rândul carora regii persani sunt prezente frecvente *la* autorii nostri. *Oricât de* diferita însa *de* modelul *initial*, viata politica *a* bizantinilor este totusi guvernata *de* reguli prin *care se* stabilesc raporturi între institutiile esentiale *ale* statului.

Pentru început ne vom referi la "popor" în sens politic, acel *populus romanus de*

odinioara, *care are un* cuvânt *important de* spus în alegerea împaratului si în influentarea unor decizii politice si *care* este reprezentat acum *de* catre demele *din Constantinopol. Dupa prima* lor consemnare sigura în secolul *IV,* factiunile devin o expresie *a* vietii politice bizantine. *Diviziunea* în verzi si albastri *era* institutionalizata în vremea lui *Teodosie al II-lea, care, conform* lui *Malalas, i*-ar fi favorizat pe verzi. *La* rândul sau, *Marcian* îi favorizeaza pe albastri, afirma *Chronicon Paschale. Manipularea* poporului grupat în aceste factiuni este o necesitate politica, demonstrata *de* potentialul exploziv *al* disputelor *din Hipodrom. Chiar* daca pe *un ton polemic, Procopius* ne arata abilitatea jocului *politic al* lui *Iustinian, care e* partizanul verzilor, în vreme ce *Teodora*, în întelegere *cu el* si pentru *a* semana zâzanie, *se preface a* fi *de* partea albastrilor. *Rolul politic al* acestor factiuni, *care* nu *se* rezuma *la* cel *al* unor *simple* galerii *sportive,* este subliniat *de* recunoasterea lor institutionala, atunci când li *se* confera functia militara *de a* apara orasul amenintat. *Aceasta* recunoastere oficiala le poate fi retrasa în caz *de* rascoala, *ca* verzilor în timpul lui *Focas*. *Condamnarea* oficiala poate fi exprimata si *de un* gest simbolic, precum arderea stindardului albastrilor *de* catre *Heraclius. Ne* amintim însa *ca* cea mai virulenta expresie *a* fortei factiunilor *a* fost rascoala *Nika*, pentru *care Procopius* ne-*a* lasat o descriere devenita clasica. *Din* cele povestite *de Procopius* ar fi *de* retinut impunerea unui contraâmparat, reminiscenta *a* rolului *constitutional al* poporului *de a*-si promova candidatul *la* imperiu sau macar *de a* sanctiona optiunea armatei si/sau *a Senatului. Rolul* acestui popor *de a* promova, prin aclamatii, candidati *la* functia imperiala *era* cunoscut si temut. *Prefectul Kyros,* aclamat în *Hipodrom*, în prezenta împaratului, pentru realizarile *sale* edilitare, ar fi raspuns entuziasmului *popular: "*nu doresc *ca* soarta sa-mi surâda prea mult*". Temerile* lui erau îndreptatite, deoarece favoarea aratata *de demos* îl nelinisteste pe *Teodosie al II-lea, care* îl obliga sa *se* preoteasca si îl trimite *ca* episcop departe *de* capitala, pentru *a* îndeparta *un potential* pericol *de* uzurpare.

O alta institutie specifica, prin *care* poporul *ales al* bizantinilor considera *ca se* individualizeaza, este senatul. *Cel din Constantinopol,* ramas *de* altfel singurul în urma barbarizarii vestului, nu *a* avut niciodata rolul decizional *al* celui *roman,* ci o functie consultativa, *care* reiese si *din* paginile istoricilor nostri. *Existenta* si functia sa nu *se* legitimeaza în vreo suveranitate *a* poporului *care i*-ar fi fost tranferata, ci în actul fondator *al* lui *Constantin, care* l-*a* creat, si *care* s-*a* ocupat *de* pozitia si prestigiul senatorilor carora le-*a* construit în noua capitala *case* pe masura rangului lor. *Cu un* rol mai mult sau mai putin decorativ, senatul ramâne totusi o institutie prestigioasa, *care* sanctioneaza prin implicarea sa marile decizii *din* planul *politic* sau religios. *Theophanes* arata *ca Senatul* si-*a* trimis delegati *la* conciliul *de la Chalcedon, ca a* fost consultat *de Iustin al II-lea* înaintea adoptarii lui *Chosroes* si *de Iustinian* înaintea declansarii razboiului *din Africa*. Senatul continu*a* sa aiba *un* rol inclusiv în desemnarea sau încoronarea împaratilor, si *din* mai multe exemple posibile citam aici cazul înscaunarii lui *Marcian. Acelasi Senat* ni *se* spune *ca a* hotarât detronarea *Martinei* si *a* lui *Heraklonas* si înscaunarea lui *Constans,* nepotul lui *Heraclius,* considerat singurul succesor legitim *la* tron.

Armata, al treilea *element cu* rol *constitutional* în alegerea împaratilor în traditia romana, *va* fi amintita succint în cele ce urmeaza *din* punctul *de* vedere *al* rolului sau

politic. Rolul sau în impunerea împaratilor, *important* în epoca romana, diminueaza în perioada *la care* ne referim, datorita consolidarii puterii imperiale si *a* avansului ideii dinastice. *Totusi,* în epoci *de* criza, acest rol revine în *prim plan. Cele* mai graitoare exemple sunt *legate de* rolul armatei în impunerea unor uzurpatori *care* reusesc apoi sa *se* mentina pe tronul *imperial. Focas, la Theophilact Simocatta,* sau *Heraclius, la Nikephor* si *Theophanes,* sunt asemenea cazuri în *care* armata *are un* cuvânt decisiv în impunerea pe tron a propriului candidat.

Având esenta morala, politica si religioasa în functie *de* interesul *de moment al* autorului *de* lucrari istorice, în functie *de* tezele pe *care* doreste acesta sa le demonstreze, identitatea poporului *ales* bizantin este o constructie complexa si exemplara. *Pornind de la* modele elenistice si romane, peste *care* s-*a* adaugat amprenta crestina, poporul *ales care* traieste *la Constantinopol* ofera *la* rândul sau modele pentru agregarea identitatii barbarilor *cu care* intra în *contact* si adesea în conflict.

2. MONARHUL IDEAL

Conform traditiei clasice romane, virtutile poporului rege erau întruchipate în primul dintre cetateni - principele - *care* prin calitatile *sale* putea asigura bunavointa zeilor si fericirea supusilor sai. *Cu* crestinismul, peste aceasta conceptie s-*a* suprapus o alta, nutrita *de* continutul noii religii si *care* si-*a* gasit *forma* finala în teologia imperiala întemeiata *de Eusebiu din Caesareea. Datorita* paralelismului *Divinitate* - basileu, între *Cosmos* si *stat,* împaratul trebuie sa-l imite pe *Dumnezeu,* dând dovada *ca* este *un spirit superior,* înzestrat *cu* virtuti fundamentale precum bunatatea, întelepciunea, puterea, dreptatea, prevederea. *Aceasta* perfectiune morala *a* sefului statului este importanta nu în *sine,* ci datorita faptului *ca "mimesis*-ul*"* functioneaza si *la* nivelul *inferior, al* supusilor *care* trebuie sa-si imite împaratul, aceasta oglinda *a* divinitatii. *Rolul de* oglinzi *ale* principelui *care* este jucat *de* operele istorice pe *care* le analizam nu este o inventie *a* epocii studiate. *La* acest sfârsit *de Antichitate* si început *de Ev* mediu ele sunt *cu* atât mai importante *cu* cât nu mai exista tratate *de* stiinta politica si scrierile istorice, alaturi *de* literatura parenetica, *au* nu doar o functie *de* moralizare, ci si una politica, *de a* oferi modele pentru o conducere eficienta. *Este* drept *ca* datorita specificului societatii, sanctiunea activitatii principelui este lasata pe seama divinitatii, dar bunavointa sau pedeapsa divina nu-l privesc doar pe cel aflat în frunte, ci *se* rasfrâng si asupra poporului. *La* acest nivel *am* putea vorbi despre o responsabilitate *de tip "politic"* în sensul pe *care* îl *dam* noi acestui termen, *a* guvernantilor fata *de* cei guvernati, dar careia în epoca *i se* releva în *special* aspectul *moral.*

O prima problema este cea *a* terminologiei, caci definirea persoanei *care* stapâneste si *a* realitatii *care* este stapânita ilustreaza conceptia ideologica *a* unei societati. *Împaratul,* denumit *autokrator* în traditia romana, începe sa primeasca si numele *de basileus,* întâlnit *ca* atare înca înainte *de a* fi devenit titlul oficial, în lucrarile istorice *de* secol *VI. De* exemplu, foarte interesant ni *se pare* vocabularul puterii asa *cum*

apare *la Eustathius Epiphaniensis. Regatul* lui *Romulus* este numit *basileia*, la fel cum tot *basileia* este imperiul în epoca dintre domnia lui *Diocletian* si cea *a* lui *Zenon. Principatul* lui *Augustus* este *monarchia,* iar perioada consulilor nu este nici macar amintita, *conform* bunului obicei *al* cronicarilor. *Conducatorul* statului *roman* este numit *tot* timpul *basileus. La* acest cronicar *se* pastreaza însa o anumita distanta între împarat si regii barbari, acestia nefiind numiti *cu* acelasi termen *de* basileus, ci *cu* numele *de* rege, luat *de Teodoric (rega prosonomatas*). *Chronicon Paschale* foloseste titlurile *de kaisar* si *augoustous* în sensul lor vechi, atribuit *de Diocletian. Gallus* este cezar în vreme ce *Constantiu e* augustus, iar *Teodosius* este ridicat augustus *de* catre *Gratian. În* acelasi timp autorul anonim *face* apel si *la* terminologia recenta, numindu-l pe *Teodosie* si basileus, asa *cum se* refera *de* altfel si *la Heraclius. Este* foarte posibil *ca Theophanes* sa fi preluat chiar *din Chronicon Paschale* aceasta terminologie imperiala, deoarece regasim *la el* ideea ridicarii lui *Teodosie la* rangul *de august*, iar în rest regula este cea *a* numirii împaratului *basileus. Malalas,* desi îl numeste pe împaratul *roman* întotdeauna *basileus,* pentru regii popoarelor barbare foloseste termenul *de* rege, în formule *de tip rex ton Hounonon. Aceasta* dovedea *ca* înca mai exista preocuparea *de a* ierarhiza prin titulatura folosita pe diferitii monarhi ai lumii, între *care* împaratul *de la Constantinopol* trebuie sa ocupe primul loc.

La alti autori *de* lucrari istorice, aceasta distinctie nu mai functioneaza *cu* multa claritate. *Pentru Nonnosus,* si împaratii bizantini si regii *din Axum* sunt desemnati *cu* acelasi termen *de basileus*, în vreme ce imperiul este fie *romaiken politeion* fie *romaion arhe. Istoricii*, în virtutea imitarii modelelor imperiale, înca îl mai numesc pe împarat *cu* vechiul titlu *de autokrator,* corespondentul latinului *imperator,* dar aceasta nu este unica maniera *de* desemnare. *În* fragmentele *care* ni s-*au* pastrat *de la Petrus Patricius* nu *am* observat decât o *data* apelul *la* termenul *autokrator*, referitor probabil la Marc Aureliu; în rest, *el* foloseste numele împaratilor fara calificativ*: Tiberios, Traianos, Diocletianos,* s. *a.*, sau le confera titlul *de basileus,* pe *care* îl da si regilor barbari. *Decebal* este *ho Dakon basileus* asa *cum* si *Constantin* este *tot basileus*. În anumite cazuri, *basileia pare* sa *fie la el* folosit în sensul *de imperium,* asa *cum* pentru *respublica (*în sensul *abstract de stat)* foloseste *politeia. Aceasta* nu înseamna însa conferirea unei valori superioare organizarii romane *de stat* si conducerii acesteia, atâta vreme cât si imperiul persan este numit *tot politeia. De* altfel, o asemenea abordare nu este surprinzatoare *la* istoricul *care* subliniaza egalitatea în *plan* practic si teoretic dintre cele doua imperii.

Procopius alterneaza în desemnarea împaratilor titlurile *de autokrator* si *basileus, cu* o preferinta pentru cel *din* urma. *Ca* o ipoteza, *am* putea considera *ca* foloseste primul termen pentru *a-i* numi pe împaratii *de* odinioara ai romanilor, *romaion to palaion autokratores,* în categoria carora *par a* intra *Traian* sau *An*astasie. *Basilei* sunt în *general* numiti împaratii *de* dupa *Zenon,* inclusiv *Iustinian,* fara sa putem afirma *ca* folosirea acestui titlu îl *exclude* pe cel *de* autokrator, *care* apare însa mult mai rar. *Împaratia* romana este si *la Procopius romaion arhe*.

Menander Protector, în pofida intentiilor *de a* scrie o istorie clasica, este influentat *de* aceeasi moda, lansata probabil *de* cronicari, pentru *care* singura *forma de* conducere monarhica trebuie sa *fie* asemanatoare *cu* cea *a* regilor *din Biblie,* pe *care* traducerea greceasca *a Scripturilor* îi numeste basilei. *Astfel,* nu *am* observat *la*

Menander decât *de* doua ori termenul *de autokrator,* folosit însa *de* o maniera intersanjabila *cu basileus*. Iustinian este numit în ambele moduri, ceea ce ne îndeamna sa credem *ca* alternanta titlurilor nu *are* decât valoare stilistica. *Probabil ca din* aceleasi *motive* acest autor mai foloseste destul *de* frecvent si titlul *de* caesar, *Kaisaros, cu* semnificatia *de* împarat, si nu *de* asociat *la* domnie pe *care* îl aplica, *de* exemplu, lui *Tiberius a*l II-lea. *Frecventa* mult mai *mare cu care* apare *basileus* este datorata probabil încetatenirii folosirii acestuia în operele istorice, *autokrator* fiind folosit doar în virtutea unei concesii facuta stilului clasic. *Sefii* barbari *cu* o anumita importanta sunt si ei numiti basilei, *fie ca e* vorba *de* regele persan sau *de* regi ai barbarilor orientali. *Titlul* regelui persan este chiar tradus *la un moment* dat *literal* în greaca *(ellenidi),* unde suna *ca basileus basileon. Pentru* regii barbari, *ca* sa *se* marcheze distanta *care* totusi îi mai desparte în *plan ideologic de* împaratul bizantin, *se* mai *pot* folosi însa si titluri *ca monarchos* (pentru Alboin longobardul) sau *hegemon,* atunci când *e* vorba *de* sefi *de* importanta mai *mica. Si respublica* romana, si statul persan sunt desemnate în acelasi fel, *ca* fiind *politeia*.

Aceeasi constatare *se* poate *face* în ceea ce priveste folosirea terminologiei imperiale *la Theophilact Simocatta, care* alterneaza în istoria sa titlurile *de autokrator* si *kaisaros*, conferite frecvent lui Mauriciu, cu cel de *basileus, care* desi apare mai rar, este totusi folosit. *Utilizarea* mai rara *a* lui *basileus de* catre acest istoric ar putea sa para ciudata, tinând seama *de* faptul *ca el* scrie în perioada în *care* acesta devine titlul oficial *al* împaratilor bizantini. *S-a* putut observa însa *din* cele spuse pâna acum *ca* nu exista o suprapunere *perfecta* între titulatura oficiala *a* împaratilor *de la Constantinopol* si felul în *care* ei sunt numiti *de* istorici si cronicari. *Maniera* arhaizanta în *care* scrie în *general Theophilact* este responsabila pentru recursul *la* titluri *care au* iesit *din* uzul oficial. *Nikephor,* chiar daca îsi propune sa scrie o istorie *de tip* clasic, nu mai *face* apel *la* titlul arhaizant *de autokrator*, folosind în mod constant *basileus. Era* semnul *ca* evolutia *se* încheiase, si titulatura oficiala si terminologia folosita *de* autorii *de* lucrari istorice erau *din* nou identice.

Putem considera deci *ca* istoricii si cronicarii *se* fac purtatorii *de* cuvânt ai transformarilor aparute în vorbirea *de* zi *cu* zi si *care* ducea spre grecizarea totala *a* titulaturii imperiale, ramasa latina doar în virtutea respectarii traditiei romane. *Observam* astfel *ca* în vreme ce în *Occident* titlul *de* împarat si cel *de* imperiu încep *din* ce în ce mai frecvent sa *fie* folosite pentru *a* desemna *simple* regate, în *Orient se* petrece fenomenul invers, *de* folosire *a* titulaturii *de tip regal* pentru imperiu si pentru conducatorii sai. *Cum* nu putem vorbi *de* o pierdere *a* substantei ideologice *la* nivelul titulaturii imperiale *din Bizant,* caci împaratul ramâne înca unic în *plan* teoretic, chiar daca practic împarte dominatia lumii *cu* "fratele" sau *din Persia,* probabil *ca* sursa acestei transformari *se* afla în alta parte. *Cel* mai posibil, asa *cum* deja *am* sugerat, este *ca* aceste transformari în cele *din* urma convergente sa-si afle originea în *Biblie* si în vocabularul puterii folosit acolo, *la* rândul sau *de* origine elenistica.

În operele istoricilor si cronicarilor gasim numeroase referiri *la* calitatile imperiale, prin *care se* poate remarca felul în *care* imaginea ideala *era* transpusa în realitate si în *care* autorii selectau sau nu acele trasaturi corespunzatoare modelului. *Prima* conditie ceruta unui împarat este legitimitatea, istoricii si cronicarii dovedindu-*se* în continuarea

traditiei foarte atenti *la* distinctia domnie legitima - tiranie, mostenita *din* perioada clasica. *Deosebirea* este *ca* acum fundamentul legitimitatii este în primul rând unul religios, caci în conformitate *cu* doctrina *Sfântului Pavel,* sursa oricarei stapâniri este *la Dumnezeu. Ver*i*ficarea* gratiei *divine continua* însa sa *se* faca însa în conditiile traditionale, prin consensul armatei, poporului si *Senatului* sau prin manifestarea vointei predecesorului pe tronul *imperial. Theophilact Simocatta face* într-*un* fel *din* acest raport motivatia scrierii istoriei *sale, care* vorbea despre instaurarea tiraniei si recâstigarea ulterioara *a* legitimitatii. *Mauriciu* fusese împarat legitim deoarece urcase pe tron în conformitate *cu* vointa predecesorului sau, muribundul *Tiberiu. "Împaratul a* luat coroana si hlamida larga *de* purpura si le-*a pus* pe capul si umerii lui *Mauriciu. Atunci a* izbucnit *un* potop *de* strigate *de* bucurie *din* partea supusilor, caci unii îl admirau pe împaratul batrân, placându-le întelepciunea si sfatul lui, altii pe cel tânar, ajuns sa *se* învredniceasca *de* atâta cinste, iar toti împreuna îl slaveau pe *Dumnezeu, care* rânduise lucrurile *cu* bine*"*. *Autorul,* prin scrierea istoriei domniei împaratului *Mauriciu,* înlaturat prin violenta *de* catre *"*tiranul pe jumatate barbar*"* trebuie sa demonstreze legitimitatea noii dinastii, heraclide. *Aceasta* legitimitate *se* bazeaza pe rolul lui *Heraclius de* razbunator *al* împaratului ucis *de* uzurpator.

La Procopius, distinctia legitimitate imperiala - tiranie barbara *are un* rol *ideologic* foarte bine *definite* în contextul razboaielor purtate pentru recucerirea apusului. *Începând cu Odoacru,* toti conducatorii *din Occident,* inclusiv *Teodoric,* pentru *care* autorul *are* totusi o simpatie aparte, sunt calificati drept tirani, *care au* uzurpat prin asezarea lor aici o serie *de prerogative* imperiale si *care se* opun împaratului *de la Constantinopol,* singurul monarh îndreptatit. *În general,* pentru spatiul *oriental, Procopius* nu prezinta contestari *ale* puterii lui *Iustinian, cu* exceptia tentativei esuate *de* instaurare *a* unei tiranii în timpul rascoalei *Nika,* prin încoronarea silita *a* lui *Hypatios. Episodul* este interesant si pentru *ca* desfasurarea acestuia *are un* aer *caricatural,* însemnele imperiale nefiind autentice *(*în loc *de* diadema este folosit *un* colan *de* aur*). E ca* si *cum* esecul ar fi anuntat *de* însesi lacunele ceremonialului *care se* vrea *a* fi cel *al* unei încoronari imperiale, dar nu reuseste, datorita lipsei *din start a* legitimitatii. *Uzurparile* sunt mai usor *de* realizat pe *plan local,* si *Procopius* prezinta cazul unui *Ioannes care* încearca sa instaureze tirania *la Dara,* tentativa *de* altfel repede dejucata *de* soldatii credinciosi împaratului legitim.

Si la cronicari este prezenta distinctia împarat - tiran, *fie ca e* vorba *de* uzurpatori *din* rândul generalilor romani, *fie din* rândul barbarilor. *Astfel, Malalas* îi caracterizeaza drept tirani si pe romanul *Marcian* si pe barbarul *Alaric. Totusi,* nici cronicarii nu aplica întotdeauna în *mod* mecanic eticheta *de* tiran oricarui personaj *care* pune în discutie legitimitatea politica. *De* exemplu, *Theophanes* nu-l numeste pe *Vitalianus* tiran, desi acesta *se* revoltase împotriva împaratului *Anastasius,* deoarece *el* îl considera pe acest împarat stricator *de* lege si necredincios, datorita politicii *sale* religioase eretice. Probabil aceasta atitudine *a* cronicarului este *un* ecou *al* teoriei rezistentei *la* opresiune, *care* justifica ridicarea *la* lupta împotriva monarhului *care* îsi încalca prerogativele *"*constitutionale*"*. *În* cazul lui *Anastasius,* ceea ce *se* încalcase *era* obligatia împaratului *de a* respecta dreapta credinta, iar aceasta îndreptateste opozitia armata *a "*ortodocsilor*"* fata *de* monarhul lipsit *de* pietate. *Pe de* alta parte, *Theophanes are* o atitudine destul *de*

singulara în ceea ce priveste folosirea termenului *de* tiran, acesta având *se pare la el* nu doar întelesul *de* uzurpator, ci si o semnificatie oarecum apropiata *de* cea actuala, desemnându-l pe monarhul nedrept. *Criteriul* aprecierii nedreptatii conducerii este însa unul religios, întrucât pentru *el* tirani sunt *de* fapt persecutorii crestinilor, precum *Galerius* sau *Maximin Daia*, sau mai târziu, iconoclastul *Leon. Ca* este asa ne-o dovedeste afirmatia cronicarului *care* arata *ca* dupa întâlnirea *de la Milano* dintre *Licinius* si *Constantin*, *"*prin mila lui *Hristos*, persecutarea noastra *de* catre tirani *a* încetat*"*. *Tot* o utilizare singulara *a* termenului *de* tiran, în sensul sau clasic *de* uzurpator, dar aplicat problemelor bisericesti este felul în *care* îl numeste pe arianul *Makedonios* drept *"*tiran *al* bisericii*" (tyrannon tes ekklesias*), *ca* dovada *ca* aceasta institutie putea fi în anumite aspecte tinând *de* legitimitate asemanata *cu* statul.

Transformarea lui *Vitalianus* într-*un* personaj pozitiv, pe *care* o aminteam mai sus, este singulara, caci în afara *de Theophanes, care* vede în rascoala *din Tracia* si *Moesia* o miscare *a* ortodocsilor împotriva împaratului necredincios, ceilalti cronicari *scot* în evidenta încercarea *de* instaurare *a* tiraniei nu *din motive* religioase, ci datorita ambitiei personajului. *Ioannes Antiochenus, de* exemplu, arata *ca* acesta avea *"*înclinari spre fapte nesocotite*"* si *ca* facând apel *la* forta *a* reusit sa-*i* supuna pe provincialii *din Scitia* si *Moesia, care "*îi stiau *de* frica si *i se* închinau *ca* unui împarat*" (kai basilea*). *Malalas la* rândul sau vorbea *de* tradarea *"*tiranului*" Vitalianus*, pe *care* îl condamna în *mod* deschis.

Distinctia legitimitate - tiranie nu trebuie sa plece întotdeauna *de la* cazuri reale, constatate în practica. *Atâta* vreme cât lipsa definirii unor principii *de* succesiune ferme si posibilitatea aplicarii principiului electiv deschid calea contestarilor *de tot* felul, uzurparea este *un* spectru pe *care* împaratii aflati *la* putere îl vad în orice *moment* înaintea ochilor. *Teama* pâna si *de umbra* uzurparii îl *face* pe *Apsimaros* sa-l exileze pe *un* anume *Filipikos* deoarece acesta declarase *ca a* visat *umbra* unei acvile deasupra capului sau, semn interpretat în *mod traditional ca* o prevestire *a* accesului *la* domnie.

Pentru unii cronicari, legitimitatea *pare* sa *se* fi refugiat *la Constantinopol*, caci doar aici *se* mai gasesc *de la un moment* dat monarhi *care au* dreptul *la* titlul *de* împarat, *Anthemius* fiind calificat doar *ca "*rege *al* romanilor*"*, în acelasi fel în *care* regele vandal era *rex ton Afron. Pe de* alta parte, asa *cum* modelul *politic* bizantin *are* o valabilitate universala, putând fi adoptat *de* orice neam *care* îi recunoaste valoarea, si legitimitatea poate fi prezenta în afara spatiului *imperial. Printre* barbari *pot* exista suverani legitimi, *a* caror înlaturare *de* catre uzurpatori justifica interventia bizantina. *Ca* sa ramânem *tot la Malalas*, acesta vorbeste *de Huneric* vandalul *care a* fost înfrânt *de un* tiran, ceea ce *a* determinat expeditia în *Africa a* împaratului *Iustinian, care* sustine în *prima* instanta necesitatea *de a* restabili legitimitatea.

Istoricii au o atitudine si mai nuantata, recunoscând legitimitatii *un* caracter nu exclusiv *roman*, ci acea valoare universala *de care* vorbeam, bazata între altele si pe continutul *moral al* unei stapâniri. *Astfel, Procopius se* conformeaza *cu* greu traditiei si obiectivelor propagandei imperiale *care* îi cereau sa-l considere pe *Teodoric* tiran, datorita felului în *care* regele barbar si-*a* desfasurat domnia, raspunzând exigentelor *morale* pe *care* lumea în *care* traia istoricul nostru le cerea unui conducator. *Modelul* caruia *i se* conformeaza *Teodoric* este *de* fapt unul *imperial roman*, caracterizat prin

respectarea legilor si *a* libertatii supusilor sai, ceea ce justifica numele *de basileus*, desemnând regele legitim în opozitie *cu* tiranul, pe *care i*-l confera *Procopius.*

Problema legitimitatii *conform* modelului *roman se* pune si în ce-*i* priveste pe conducatorii persani, despre *care* dau destule amanunte atât *Procopius*, cât si *Agathias*, pentru *a* ne rezuma *la* acestia. *Ca* sa *dam un* exemplu concret, *Theophilact Simocatta* îl condamna pe *Baram* în acelasi timp pentru faptul *ca a* încercat sa uzurpe tronul, devenind tiran, cât si pentru modul imoral în *care* conducea.

Criteriile de apreciere *a* legitimitatii sunt *multiple*, dar *se* leaga în *general de* modalitatea *de* acces *la* putere. *Ceea* ce surprind istoricii si cronicarii *la care* ne referim este momentul *de* trecere *de la* modalitatea traditionala *de a* ajunge pe tronul *imperial* prin consensul poporului, armatei si senatului *la* succesiunea ereditara în cadrul unei dinastii. *Bineînteles*, principiul ereditar nu cunoaste o formulare explicita, varianta oficiala fiind cea *a* vointei *divine* manifestata prin împaratul *care* domneste si *care* îsi desemneaza succesorul inspirat fiind *de Dumnezeu. Când* îl încoroneaza pe *Tiberius*, *Iustin al II-lea i se* adreseaza astfel*: "Dumnezeu* te socoteste vrednic. *Dumnezeu* îti da aceste podoabe, nu eu*"*. *Dincolo* însa *de* varianta oficiala, populatia recepteaza importanta continuitatii biologice *a* liniei imperiale. *Theophilact Simocatta se face* ecoul legendelor *care* spuneau *ca* doica celui mai mic dintre fii lui *Mauricius a* încercat sa-l ascunda pe acesta *de* calai, oferind propriul ei copil spre executie, *ca* dovada *a* formelor pe *care* le putea îmbraca deja loialitatea fata *de* dinastie. *Acelasi* istoric prezinta fidelitatea *cu care a* fost înconjurat *de* populatia capitalei *un* fals *Teodosie*, crezut fiul lui *Mauriciu* scapat *ca* prin minune *din* masacru.

Transmiterea ereditara *a* tronului începe *din* ce în ce mai frecvent sa *fie* considerata regula naturala, ceea ce explica nelinistea produsa *de* refuzul *initial al* lui *Leon al IV-lea de a*-l asocia pe fiul sau *Constantin al VI-lea. Naratiunea* cronicarului ne arata apoi *ca* fusese vorba *de* o punere în scena *cu* scopul *de a* obtine *un* angajament scris *de la* reprezentantii corpurilor constituite, *ca un pas important* spre instituirea sistemului dinastic. *Sistemul* dinastic evolueaza în cele *din* urma în directia tratarii imperiului *ca un* patrimoniu *care* apartine familiei si *care ca* atare poate fi împartit între membrii acestuia. *Theophilact Simocatta* prezinta testamentul lui *Mauriciu, care* intentionase sa împarta imperiul între fii sai, lasând celui mai *mare* capitala si partile rasaritene, celui *de-al* doilea *Roma "*veche*"* si *Italia cu* insulele *din* marea *Tireniana*, iar celorlalti fii restul tinuturilor imperiului. *În* aceasta *forma*, testamentul lui *Mauriciu* reprezinta ultima afirmare clara *a* universalitatii imperiului *care* cuprinde întreaga lume mediteraneeana. *Pe de* alta parte, este dificil *de* afirmat *ca* ar fi vorba *de un* simplu partaj *al* puterii între împarati colegi, pentru *a se* asigura mai buna conducere *a* unui *stat* prea întins, si mai degraba putem vorbi *de* o încercare *de* împartire efectiva *a* imperiului între toti urmasii monarhului. *Oarecum* asemanatoare *pare* sa *fie* si ideea *care* l-*a* îndemnat pe *Heraclius* sa impuna în testamentul sau împartirea puterii între fii sai *Constantin* si *Heraklonas, care* trebuiau sa domneasca împreuna *cu Martina*, ultima lui sotie. *Nici* în acest caz nu credem *ca* este vorba *de* o preocupare pentru mai buna conducere *a* imperiului prin împartirea sarcinilor guvernarii, ci *de* o dorinta omeneasca *de a face* parte *la* mostenire tuturor urmasilor. *De* fapt, însasi aparitia testamentului *care* încearca sa rezolve chestiunea succesiunii *la* tron demonstreaza *ca* acesta problema începuse sa *fie*

asimilata *cu* una *de* drept privat si tindea treptat sa iasa *din* sfera interesului *public. Intentiile* monarhilor si dorintele poporului merg *de* altfel în acelasi sens, *al* stabilirii *cu* fermitate *a* unui principiu dinastic, în *care* însa ordinea succesiunii este înca obiect *de* negociere. *Tot Nikephor* prezinta presiunea populara *care* l-*a* silit pe *Heraklonas* sa-l încoroneze alaturi *de el* pe fiul fratelui sau, *de a* carui moarte suspecta *era de* altfel banuit. *Sistemul* dinastic lipsit *de* o definire clara *a* ordinii *la* succesiune si *a* criteriilor *de* excludere *de la* tron este *generator de* instabilitate si *de* crize. *Theophanes* ne arata felul în *care Constantin al IV-lea a* urcat pe tron împreuna *cu* fratii sai si *a* avut *de* înfruntat pretentiile unui frate, *Teodosie*, jignit *ca* nu *a* fost *la* rândul sau promovat *la Basileia*. *Constantin se* debaraseaza *de el* obligându-l sa *se* calugareasca si executându-l apoi pentru înalta tradare, ceea ce suscita oprobiul populatiei, partizana acestei împartiri *a* puterii între toti cei *cu* sânge *imperial. O* solutie o reprezinta impunerea desemnarii unuia dintre fii, nu neaparat cel mai *mare*, dar aceasta întâmpina rezistente si contestari. *Cei care* reusesc sa stabileasca necesarul echilibru între transmiterea ereditara *a* puterii si principiul primogeniturii sunt împaratii isaurieni. *Pentru a* garanta impunerea *ca* succesor *a* primului nascut *se face* apel *la* asocierea acestuia *la* domnie, uneori *la* vârste foarte fragede. La încoronare, în 720, Constantin al V-lea are doi ani, în 751 Leon al IV-lea are un an. *Când Constantin al VI-lea* împlineste cinci ani si nu *a* fost înca asociat *la* domnie *de* catre tatal sau, poporul *din Constantinopol* devine nelinistit si accepta conditiile puse *de* împaratul *Leon al IV-lea* pentru *a* exista certitudinea unei succesiuni normale. *Promovarea* principiului primogeniturii presupune înlaturarea celorlalti posibili competitori, prin conferirea unor înalte titluri în ierahia bizantina, dar *care* îi îndeparteaza *de la* puterea reala. *Astfel de* titluri sunt cele *de caesar* sau *nobilissimus, care* sunt primite *de* fratii sau fii mai mici ai împaratului. *Apelul la* acest mijloc nu elimina însa competitia, si *ca* sa *dam* câteva exemple, *Iustin al II-lea* trebuie sa-l ucida pe *Iustin,* fiul lui Germanos, ruda sa, întrucât acesta putea reprezenta *un competitor cu* drepturi egale *la* tron, *Leon al IV-lea* este confruntat *cu* revolta fratelui sau cezarul *Nikephor,* iar *Irina* trebuie sa faca fata tentativelor *de* uzurpare *ale* cezarilor si nobilissimilor, fratii sotului sau, pe *care* îi calugareste *cu* forta si apoi îi orbeste, pentru *a* fi sigura *ca a* îndepartat pericolul.

Numele care este conferit viitorului succesor *la* tron nu este nici *el* lipsit *de* semnificatii, *"Constantin"* sau *"Iustinian"* fiind preferate deoarece fac apel *la* perioade *de* maretie imperiala. *Tiberiu al II-lea*, dornic sa restaureze situatia imperiului, îsi expune *de* o maniera foarte sugestiva si concentrata programul *de* guvernare prin adoptarea numelui *de Constantin. Întemeietorii de* dinastii *au* tendinta *de a* apela *la* aceste nume *cu* înalta încarcatura simbolica, precum *Heraclius care* îsi numeste fiul *Noul Constantin, la* fel *cum* isaurienii apeleaza frecvent *la* acest nume predestinat.

Definirea succesiunii dupa criteriul primogeniturii este urmata în *mod logic de* accentuarea importantei nasterii unui fiu atunci când tatal *e* deja împarat, adica aparitia notiunii *de porfirogenet,* nascut în *camera* îmbracata în purpura. *Aceasta* deoarece în acest fel exista sperante în continuitatea dinastiei prin urmasi considerati deosebiti înca *de la* nastere. *S-a* observat *ca* ideea *de porfirogenet* apare *de* o maniera semnificativa în momentul în *care se* constituie primele dinastii autentice, *ale* isaurienilor si amorienilor, chiar daca termenul *ca* atare *se va* impune mai târziu. *O* alta observatie *care* este *de* fapt

o consecinta logica *a* acestui *mod de a* concepe transmiterea puterii prin intermediul sângelui *care se* presupune *ca are* anumite calitati, este *ca* în aproximativ aceeasi perioada *a* sfârsitului *de* secol *VIII se* recurge *la* selectarea sotiei mostenitorului tronului prin *concurs de* frumusete. *Prima* atestare apare în *788 la Theophanes, care* arata *cum Maria din Amnia a* fost aleasa *ca* sotie pentru *Constantin al VI-lea. În* momentul în *care* competitia pentru putere între barbatii *din* familia imperiala tindea sa *fie* eliminata, constatam *ca* este institutionalizata o competitie între femei, deoarece mostenitorul tronului trebuie sa întrupeze cele mai *de* seama calitati, *care* presupun realizarea unei selectii.

Ca sa asigure legitimitatea dorita, desemnarea împaratului trebuie sa *se* faca dupa anumite reguli, *care se* constituie într-*un ritual din* ce în ce mai elaborat. *Deoarece* împaratul este *un autokrator,* teoretic nimic nu-*i* poate fi interzis, dar practic exista cai pe *care* nu poate actiona, *care* sunt *definite* prin fixarea ritualului. *Încoronarea* trebuie sa *se* petreaca într-*un* loc *public;* în secolul *al VI-lea* acesta este înca spatiul *laic al Hipodromului,* unde *Procopius* ni-l arata pe uzurpatorul *Hypathios* primind însemnele imperiale improvizate. *În* secolul *al VII-lea,* spatiul *public* în *care se* petrece încoronarea imperiala este cel *al* bisericii. *Poate* fi o biserica oarecare, precum în cazul lui *Focas,* încoronat în *Biserica Sfântului Ioan, la Hebdomodon,* dar treptat regula este *ca* evenimentul sa aiba loc în *Marea Biserica, Sfânta Sofia. Acolo* este încoronat *Heraclius de* catre patriarhul *Sergios,* stabilind astfel ceea ce avea mai apoi sa *fie* modelul tipic *de* încoronare împeriala. *Ritualul se* complica, viitorului împarat fiindu-*i* ceruta o declaratie *de* ortodoxie fara *de care* accesul sau *la* putere nu este legitim, deoarece împaratul este cel *care* uneste comunitatea *cu* dumnezeirea. *În 813, Leon,* strategul *Anatoliei* desemnat *de* armata pentru *a* succede ineficientului *Mihail I, face* pasul *de la* uzurpare *la* intrarea în normalitate, fiind calificat *de Theophanes* drept "împarat prea legitim" deoarece *a* stiut sa *se* supuna regulilor. *Proclamat de* ostasi, semneaza declaratia *de* ortodoxie, *face ca* hotarârea armatei sa *fie* confirmata *de* popor *la Hebdomodon,* intra în *mod* pasnic în stapânirea *Palatului imperial,* crutând viata predecesorului sau si *al* familiei acestuia, este apoi încoronat *de* patriarh în *Sfânta Sofia. Putem* trage astfel concluzia *ca* pentru *Theophanes* cel putin, dar probabil pentru toti autorii *de* opere istorice, legitimitatea izvoraste *de* fapt *din* respec-tarea legilor, indiferent *de* continutul acestora *care* poate varia în timp.

Cum Bizantul nu *are* o teorie politica proprie, ci mosteneste traditia elenistica peste *care* s-*a* suprapus amprenta crestina, aici *se* dezvolta o teorie despre ceea ce este si ceea ce trebuie sa faca împaratul. *Legitim,* împaratul bizantin este *universal,* conducatorul *de* necontestat *al* lumii *care* conteaza. *Fata de* regii barbari operele istorice îl înfatiseaza întotdeauna într-o pozitie *de* superioritate, chiar daca sustinerea practica *a* acesteia nu este întotdeauna posibila. *Astfel, Agathias* prezinta o asemenea contestare *din* partea francilor *care* nu recunosc împaratului titlurile *de Francicus* si *Alamanicus,* întrucât acestea nu erau bazate pe o înfrângere reala, în lupta, *a* popoarelor *respective. Aceasta* aceptare *a* realitatilor diferite *de* modelul teoretic *care se* încearca *a* fi sustinut este vizibila si în tratamentul aplicat regelui persan. *În* raport *cu* regele *din Persia,* împaratul *se* gaseste pe o pozitie *de* egalitate, recunoscuta prin consemnarea titlului *de "*frate*" (adelphos)* pe *care* acesta *i*-l confera, *cum* ne arata *Menander ca* procedeaza

Chosroes în raport *cu* împaratul *Iustinian. În* planul *real,* lumea este polarizata între cele doua mari puteri, doua surse *de* lumina pentru întregul univers, doi ochi *"care* lumineaza lumea în toate *de la* început", doua mari puteri *care "tin* în frâu neamurile neascultatoare si iubitoare *de* razboi si *pun* rânduiala în conducerea si guvernarea oamenilor *de* pretutindeni". *Frati* datorita puterii statelor pe *care* le conduc, cei doi suverani *pot* fi în razboi frecvent, dar *au* într-*un* fel datoria sa *se* înteleaga în fata amenintatoarei lumi barbare *din* exteriorul celor doua imperii. *Parteneri* egali, regele persan si împaratul bizantin îsi încredinteaza unul altuia în grija succesorii *la* tron, *la* vreme *de* criza interna, arata *Procopius. Pe de* alta parte, imperiul *"roman"* este singura *forma* posibila *de* societate *perfecta,* ceea ce îi *face* pe autorii bizantini sa nu acorde prea *mare* atentie altor forme *de* organizare politica, si mai *ales* sa nu mediteze asupra unor forme *alternative de* societate.

Frate pentru regele regilor *din Persia,* împaratul este "tata" pentru barbarii occidentali sau rasariteni. *Procopius* arata *cum Totila se* oferea sa recunoasca autoritatea împaratului si sa-l numeasca "tata" în schimbul încheierii unei paci avantajoase, ceea ce însemna integrarea în ierarhia fictiva *care se* punea *la* punct în *Bizant. De* asemenea, vedem *la Menander* felul în *care* avarii cer *de la* împarat stipendii *ca de la un* tata, formulare diplomatica menita sa ilustreze *un* anumit *tip de* relatii *care se* conturau între imperiu si barbarii orientali. *Astfel se* constituie doctrina "familiei *de* principi", manifestare *a* ideii *de* universalitate în conditii *de* diminuare *a* fortei militare propriu-zise. *Chiar* daca exegeti moderni *au* negat existenta familiei *de* principi *ca* institutie, aratând *ca* titlurile *de* rudenie folosite în corespondenta imperiala sunt *simple* formule diplomatice, credem *ca* aparitia lor în lucrari istorice este *un argument* în favoarea ideii *ca* aceasta doctrina *era* considerata în cercuri mai largi *ca* bazându-*se* pe o realitate, *a* unei înrudiri "spirituale" stabilita între împarat si conducatorii barbari. *Cu* atât mai mult *cu* cât aceasta rudenie chiar *se* concretiza uneori, atunci când seful barbar *era* adoptat *ca* fiu *de* arme *de* catre împarat sau *era* botezat *de* acesta, si chiar casatorit *cu* principese bizantine. *Theophanes Confesorul* ne prezinta *de* exemplu odiseea lui *Iustinian al* II-*lea, care,* refugiat dincolo *de Dunare, se* încuscreste *cu* chaganul cazar, casatorindu-*se cu* o sora *a* acestuia. *Familia de* principi putea deci uneori sa aiba *un* continut foarte concret, reflectat în legaturile reale stabilite între împarat si sefii barbari prin intermediul relatiilor matrimoniale.

Paradigma de monarh *ideal* presupunea si îndeplinirea *cu* majestate *a* functiilor imperiale *de* comandant militar, *administrator* priceput, *legislator* si împartitor suprem *de* dreptate, *protector al* bisericii. *Istoricii* si cronicarii accentueza în *chip* diferit pe una sau pe alta *din* aceste functii, dupa *cum* vor sa puna în evidenta latura romana sau crestina în persoana împaratului. *Ceea* ce *e important de* subliniat este felul în *care* astfel preiau unele dintre functiile genului numit "oglinda pricipilor" *care* fusese ilustrat *la Bizant* în secolul *VI de* diaconul *Agapet* si *care* pusese bazele unei *aretologii,* conceptie despre virtutile imperiale *care* este unanim acceptata atunci când trebuie analizati împaratii paraticulari.

Pentru istorici, în conformitate *cu* conceptia avuta *de* ei despre scopul si limitele unei istorii politice, ceea ce conteaza este activitatea militara. *Împaratul* trebuie sa *fie* victorios în luptele duse împotriva barbarilor, *de* preferinta prin utilizarea fortei si mai

putin *a* diplomatiei. *Iustinian* este laudat *de Procopius* în *Razboaiele sale* datorita rolului *de* eliberator *al Italiei* si *al Africii* si *al* efortului militar depus împotriva *Persiei. "Prea* puternicul împarat*"* este supus însa criticii atunci când actiunile *sale* zadarnicesc sau întârzie succesele militare prin nedreptatile facute soldatilor, *care,* neplatiti *la* timp, refuza lupta. *De* asemenea, *Menander Protector* si *Theophilact Simocatta* îi apreciaza *cu* deosebire pe împaratii *care* prefera lupta deschisa platii unor stipendii pentru barbari. *Menander, care* îl respecta pe *Iustinian* pentru maretia domniei *sale,* îl condamna fiindca *i-a* platit pe barbarii orientali, considerând ridicol sa *se* dea bani unor nomazi *ca* sarazinii sau avarilor. Iustin al II-le*a* este *de* departe preferatul sau întrucât nu cedeaza cererilor trufase *ale* barbarilor, refuzând subsidiile *care* ar fi, dupa parerea sa *"*dementa si prostie*"* si considerând razboiul împotriva barbarilor mai folositor decât pacea. *Ni se pare evident ca* istoricul în cauza *se face* exponentul acelor cercuri *cu* vederi universaliste, *care continua* sa afirme posibilitatea victoriei obtinuta *cu* mijloace militare împotriva barbarilor, refuzând sa accepte *ca* raporturile *de* forta s-*au* modificat si *ca* imperiul nu mai poate *face* fata unor confruntari pe *multiple* fronturi si *cu* dusmani atât *de* imprevizibili. *La* rândul sau, *Theophilact Simocatta se* arata partizanul parerii potrivit careia *"*împaratia romana nu trebuie supusa *la* tribut *de* catre barbari*"*. *Atunci* când *Iustinian* plateste totusi tribut persilor, realitatea este cosmetizata, vorbindu-*se de* o contributie pentru paza si întretinerea în comun *a* fortificatiilor *din* zona *de* frontiera *"ca* sa nu irupa ostile neînfrânate *ale* nenumaratelor neamuri vecine si sa distruga cele doua imperii*"*.

Nu trebuie totusi sa consideram *ca* atitudinea istoricilor ar fi întotdeauna rigida, nerealista în privinta confruntarilor militare, si *ca* ar prefera mereu razboiul, condamnând pacea. *Teophilact Simocatta* nu *se* sfieste sa critice *"*neghiobia*"* lui *Iustin al II-lea care,* prin încalcarea tratatului încheiat *de Iustinian cu* persii *a* atât*at un* razboi nefolositor, *de la care "a* început sirul nenorocirilor romane*"*. *Menander* apreciaza întelepciunea politica *de a-i* azvârli pe barbari împotriva barbarilor, atunci când forta militara reala nu permite interventia directa în lupta. *El* saluta în *mod* deosebit abilitatea lui *Petrus Patricius, care ca* sol *al* lui *Iustinian* reuseste sa încheie *cu* persii o *pace* pe *50 de* ani. *Aceasta* este o dovada clara *ca* pentru istoricii bizantini talentul *diplomatic era* o calitate *la* fel *de* importanta precum priceperea militara.

Din cronici lipsesc în *general* nuantele pe *care* le întâlneam în istorii în aprecierea calitatilor militare *ale* împaratului. *Cronicarii* consemneaza în primul rând victoriile militare împotriva barbarilor, *care* în *mod* paradoxal *pot* trece uneori chiar înaintea calitatii *de* crestin ortodox *a* împaratului. *La Malalas,* pagânul si desfrânatul *Caligula* este totusi apreciat datorita luptei purtate *cu* barbarii, iar arianul *Valens* este laudat *ca* fiind vrednic în razboaie. *Hesichius Milesius* crede *ca tot* talentului militar *al* monarhilor *se* datoreaza faima *Constantinopolului,* ajuns în culmea maretiei *sale* nu doar datorita întemeietorului, ci si împaratilor succesivi. *Theophanes* este obligat sa recunoasca talentul militar *al* lui *Iulian,* în victoriile acestuia împotriva barbarilor gasind si explicatia partiala *a* superbiei *care* l-*a* îndemnat sa *se* reîntoarca *la* pagânism.

Calitatile administrative ale împaratilor sunt mai rar apreciate *de* istoricii preocupati nu *de* politica interna ci *de* cea externa. *O* apreciere globala pozitiva *a* domniei lui *Iustinian se* gaseste *la Menander Protector,* nuantata însa *de* critica pentru concesiile facute barbarilor carora li *se* plateste tribut. *Critica* ucigatoare *a* domniei

aceluiasi împarat si în *special a* masurilor *sale administrative se* gaseste în *Istoria secreta a* lui *Procopius, care* nu poate explica atâta rau adus pe pamânt *de un* împarat *care* ar trebui sa *fie* reflectarea divinitatii decât prin caracterul sau *demoniac. Eschatologia* alimenteaza astfel opozitia politica fata *de Iustinian,* în conditiile în *care* argumentele *forte* pe *care* le *pot* folosi autorii *din* epoca ramân cele *de* natura religioasa.

La cronicari *se* constata o perspectiva diferita, în conditiile în *care Malalas,* modelul necontestat, acorda o atentie deosebita activitatii edilitare *a* împaratilor. *Mentiunile* despre construirea sau întretinerea apeductelor si bailor publice, mai *ales la Antiohia, ca* si cele privind acordarea *de* functii publice crestinilor sunt printre elementele *de* politica interna prezente în *opera* sa. *Spre* deosebire *de* istoricii *care* trateaza aceeasi epoca *a* lui *Iustinian, Malalas* da o deosebita importanta activitatii *legislative a* acestui împarat. *Probabil ca* publicarea *Novelelor* si *Digestelor* l-*a* impresionat mult pe *Malalas, care a* integrat în *opera* sa notele oficiale *de propaganda* afisate în locuri publice *din* ordinul împaratului. *Theophanes Confesorul,* desi apreciaza bunatatea sufleteasca *a* împaratului *Mihail,* recunoste *ca* în adminstrarea treburilor imperiului *era incompetent* si *se* lasa manevrat *de* înaltii sai demnitari.

Nici despre calitatea împaratului *de* împartitor suprem *de* dreptate istoricii nu *spun* prea multe lucruri. *Exceptie face tot Procopius, c*are în *Istoria secreta* vorbeste *de* condamnarile nedrepte ordonate *de Iustinian* si *Teodora ca* si *de* ingerintele lor în justitie pentru *a* înlocui legea *cu* arbitrariul. *Theophilact Simocatta* mentioneaza, în formulari *cu* caracter *apologetic,* dorinta lui *Mauriciu de a face* corect dreptate în procesele pe *care* le judeca, cerând *"probe de* vinovatie *de la* judecatorii curtii *supreme* spre *a* nu hotarî o pedeapsa împotriva dreptatii si fara sa *se* cerceteze crima*"*. *El* mai arata *ca* împaratul *se* arata *de* obicei *clement,* fiind împotriva condamnarilor *la* moarte sau gratiindu-*i in* extremis pe osânditi, *ca* pe rasculatul armean *Symbatios,* si considera *ca* executarea lui *Paulinus la* insistentele patriarhului *a* fost o exceptie.

Datorita interesului lor aproape exclusiv pentru evenimentele *politico*-militare si diplomatice si dorintei *de a* evita terminologia crestina *din* ratiuni *de* respectare *a* traditiei limbajului arhaizant, istoricii evita în *general* referirea *la* functia *de* aparator *al* bisericii si *la* obligatoria ortodoxie *a* împaratului. *Dupa cum* ne puteam *de* altfel astepta, în pamfletul *Istoria secreta Procopius face din* nou exceptie *de la* regula, povestind *cu* lux *de* amanunte persecutiile lui *Iustinian* împotriva ereticilor. *Primul* istoric ce îsi permite sa-si asume deschis crestinismul, *Theophilact Simocatta* poate sa aprecieze pe fata virtutile crestine *ale* împaratilor *Tiberiu* si *Mauriciu. Ortodoxia* lui *Tiberiu* îi îngaduie acestuia favoarea *ca* înainte *de* moarte sa *fie* vizitat în vis *de* divinitate, *care* îl anunta *ca* domnia lui *se va* încheia fara *a* fi avut parte *de "*tirani si hulitori *de* credinta*"*. *Credinta* crestina este atât *de* puternica *la Mauriciu* încât acesta, silit sa priveasca uciderea copiilor sai înainte *de a* fi *el* însusi omorât, *"*l-*a* chemat pe *Dumnezeu* cel atotputernic si *a* spus *de* mai multe ori*: "Drept* esti *Doamne,* si dreapta-ti este judecata*!"*. *Asumându-si* martiriul pentru *sine* si fii sai, împaratul nu accepta *ca* doica sa-l ascunda pe copilul lui, oferind calailor propriul ei copil. *Destinul* lui *Mauriciu pare* astfel hotarât *de* providenta divina, pe *care* chiar *el* ar fi invocat-o *cu* ani în urma, prin scrisori trimise bisericilor în *care* cerea sa *fie* pedepsit pentru greselile faptuite în aceasta lume.

Sensul crestin *al* cronicilor *face din* împaratii *care au* acceptat si *au* propagat noua religie eroi privilegiati. *Constantin, Teodosie, Iustinian* sunt personaje *care se* detaseaza *cu* forta *la Malalas, Ioannes Antiochenus, Theophanes* ori în *Chronicon Paschale. Malalas,* într-o traditie pagâna preluata *literal,* îl considera *"*prea pios*"* si pe

persecutorul *Traian*, în acelasi fel în *care* aplica acest epitet lui *Constantin. De* asemenea, erezia ariana pe *care a* sprijinit-o nu-l împiedica pe acelasi cronicar sa-l considere pe *Constantius "*barbat *cu* suflet *mare". Exegetilor* moderni le-*a* fost greu sa explice lipsa *de* coerenta *a* atitudinii lui *Malalas* fata *de* ortodoxie. *Au* fost invocate *ca* posibile explicatii *fie* preluarea necritica *a* aprecierilor gasite în sursele folosite, unele pagâne, altele chiar eretice, sau simpatiile monofizite proprii. *Înclinam* sa credem *ca* datorita conceptiei *sale, conform* careia orice împarat legitim detine puterea prin vointa divinitatii, *Malalas* ar putea sa considere acele devieri *de la* dreapta credinta ramase însa în interiorul crestinismului *simple* încercari hotarâte *de* o vointa superioara. *Singurul* împarat fata *de care el* îsi permite o critica mai ascutita, dar nu excesiva, este apostatul *Iulian. Pe de* alta parte, antipatia pentru acesta este justificata în *mare* masura nu doar *de* orientarea lui religioasa, cât de conflictul în *care a* intrat *cu* antiohienii. *Pentru Malalas*, ceea ce conteaza în cele *din* urma *pare* sa *fie* nu dreapta credinta *a* împaratilor, ci legitimitatea lor definita *politic.*

Permanenta tensiune între forta constrângatoare *a* traditiei si refuzul realitatii *de a* intra într-*un* tipar *care* nu *i se* potriveste confera imaginii împaratilor, asa *cum* apare ea *la* istoricii si cronicarii bizantini, *un aspect* contradictoriu. *Contradictorie* si lipsita *de* unitate *era* însa si epoca în *care* scriau acestia, iar prezenta notatiilor realiste alaturi *de* clisee si stereotipuri *face* lectura acestor opere *cu* atât mai incitanta.

3. POPORUL ALES ÎN VIZIUNEA ISTORICILOR OCCIDENTALI

Ceea ce poate surprinde *la* o *prima* vedere este faptul *ca,* formati în spatiul *spiritual al* limbii si culturii latine, devotati *ideologic Imperiului universal* sau *Bisericii care* îl înlocuieste în *Occident,* istoricii si cronicarii latinofoni *se* fac totusi purtatorii *de* cuvânt ai statelor barbare. *Ei* sunt autorii unui nou *tip de* istorie, *care* nu-*i* mai *are* în centru pe romani, ci pe acei barbari *care au* reusit sa închege *un* edificiu statal mai mult sau mai putin durabil, *cu un* anumit *grad de* coerenta si *de* complexitate. *Cum* aceste noi *state au* bulversat echilibrul vechii lumi si *au* intrat în contradictie *cu* sistemul *ideologic roman* în momentul în *care* si-*au* revendicat o existenta *de sine* statatoare, problema pe *care* acesti autori încearca sa o rezolve este cea *a* legitimitatii. *Folosind* mijloace diferite, eforturile celor cinci autori converg în *a* descoperi bazele pe *care* statele barbare *se pot* constitui în *mod* îndreptatit.

Lumea barbara prezenta în operele lor este etalata pe cel putin doua planuri*:* unul *al* barbarilor carora li *se* raliaza autorii si celalalt *al* restului neamurilor barbare, *care,* fara *a* ramâne *total* în afara sferei lor *de* interes, *se* bucura *de un* statut mai putin privilegiat. *Fiecare a* optat pentru *un* anumit popor barbar, devenit în istoria *care* îi este dedicata *popor ales. Aceste* texte istorice ofera astfel dovezi despre constituirea în regatele succesoare *Imperiului a* unui *sentiment al* particularismului, pe *care* unii autori l-*au* numit chiar *"national"*.

Cauzele pentru *care* acesti intelectuali, romani prin neam sau prin cultura, devin purtatorii *de* cuvânt ai barbarilor, sunt diferite pentru fiecare caz în parte si nu

întotdeauna evidente. *Ceea* ce-*i* uneste este însa adeziunea politica *la* cauza regatului în *care* traiesc sau *a* poporului *de care se* simt legati. *Astfel,* operele scrise *de* ei *pun* bazele pe *care* avea sa *se* construiasca identitatea noilor popoare formate în *Occident* în urma sintezei romano-barbare.

Problema pe *care* autorii nostri trebuie însa sa o rezolve este cea *a* atitudinii avute pâna atunci fata *de* barbari *de* o întreaga traditie etnografica si istorica, prin *care* neamurile în ai caror aparatori s-*au* transformat erau privite *ca* niste grupuri inferioare, situate dincolo de sfera civilizatiei. *Unii* istorici anteriori prezentau strategiile individuale prin *care* barbarii încercau sa-si schimbe conditia si sa-si îmbunatateasca în acelasi timp imaginea, integrându-*se* în structurile lumii romane, mai întâi în armata, *care* le deschidea calea spre cariere interesante. *Istoricii de care* ne ocupam prezinta *alt tip de* reactie fata *de* dezavantajul pe *care* grupurile *cu care* s-*au* identificat îl resimt. *Este* vorba *de* strategii *de tip* colectiv, *care* vizeaza cresterea stimei *de sine* si conturarea unei identitati pozitive. *Ei* realizeaza ceea ce în psihologia sociala s-ar numi propunerea *a* noi dimensiuni *de* comparatie între grupuri, pentru *a* micsora dezavantajul propriului grup si redefinirea atributelor, astfel încât cele în *mod traditional considerate negative* sa aiba acum o conotatie pozitiva, *care* sa le favorizeze grupul. *În* cele ce urmeaza vom analiza felul în *care* autorii *de* limba latina realizeaza transformarea barbarilor despre *care* scriu dintr-*un* grup dezavantajat într-unul privilegiat, într-*un popor ales* înzestrat *cu* toate atributele *care* îndreptatesc o asemenea categorisire. *Ca* si în cazul bizantinilor, poporul *ales se* defineste si pentru acesti autori prin apelul *la* trei componente esentiale*:* o patrie - *Pamânt al Fagaduintei* în *care* migratorii îsi gasesc în sfârsit linistea, *un* neam si *un* rege *(patria, gens et rex sua*).

Romanii unificasera întreaga lume cunoscuta în numele unui *ideal de* civilizatie, si urmându-le modelul, *la* o scara mai putin ambitioasa, barbarii realizeaza si ei unificarea si organizarea unui spatiu *de care* istoricii pe *care* îi analizam *se* simt profund atasati afectiv. *Astfel,* constituirea *ca "*popor *ales" face* apel *la* componente *de* sorginte biblica, mai *ales* vetero-testamentara. *Ceea* ce *pare* sa caute fiecare dintre aceste neamuri este *un "*pamânt *al* fagaduintei*",* spatiu fertil si lipsit *de* primejdii, *care* o *data* cucerit sa permita întemeierea unor *state* durabile si desfasurarea unei existente pasnice. *Cum am* mai spus, precum poporul *ales din Biblie,* fiecare neam este condus *de* unul sau mai *multi* eroi salvatori, meniti sa joace rolul lui *Moise. Acest* rol apartine *la Iordanes,* mai mult decât lui *Teodoric,* privilegiat pentru *a-i* fi asezat pe goti pe pamântul fagaduintei, lui *Berig,* cel *care-i* scoate *din* ostila în cele *din* urma *Scandza* si traversând marea îi aduce pe *continent,* si lui *Filimer. Ca Moise* altadata, *care* în pustie distrusese idolii si-*i* pedepsise pe închinatorii lor, acesta le alunga pe vrajitoarele *haliurunnae care* într-*un* fel sau altul, imposibil *de* determinat *de* catre noi, primejduiau coeziunea grupului *social. Pentru Grigore din Tours,* salvatorul neamului este fara îndoiala *Clovis, care i-a* mântuit pe franci *de* întunericul erorilor pagânismului în *care* fusese si *el* cufundat *la* început. *La Isidor,* acest rol *pare a* fi jucat *de Wallia,* cel *care-i* aduce pe vizigoti *la* adapost în *Acvitania,* unde dupa ce-*i* înfrâng pe dusmanii lor si ai *Imperiului pot duce* o existenta mai putin tulburata *ca* înainte. *Ethelbert din Kent* este o astfel *de* figura providentiala pentru anglo-saxonii lui *Beda,* prin instituirea noii ordini religioase si prin redactarea legilor. *Pentru Paul Diaconul, Lamissio* si *Alboin* sunt cei *care-i* conduc pe longobarzi

cu bine prin încercarile legendare sau reale pe *care* trebuie sa le depaseasca înainte *de a se* aseza în Italia. *În* acest *context care face* trimitere *la* diferite surse *de* inspiratie, pentru unii *din* autorii *la care* ne referim itinerariul urmat *de* poporul *ales are* semnificatie epopeica, precum calatoria lui *Eneea. Iordanes, Isidor, Paul Diaconul* prezinta diferitele etape *ale* calatoriei gotilor sau longobarzilor *de la prima* aparitie pe scena istoriei pâna *la* asezarea pe *Pamântul* fagaduintei. *În* schimb, pentru *Beda* si *Grigore din Tours* istoria propriu-zisa *a* poporului *ales* începe *cu* intrarea în tara *de care* aveau sa-si lege destinele. *Isidor din Sevilla* este cel mai hotarât în *a face din* tinta finala *a* calatoriei gotilor o patrie barbara definita în maniera romana. *El* este *precis* în desemnarea spatiul marcat *de* prezenta gotilor, ignorând faza legendara *a* migratiei gotilor, asa *cum* o întâlneam *la Iordanes* si intrând *direct* în istorie. *Primele* referiri *la* teritorii atinse *de* goti *au* în vedere spatii bine cunoscute, precum *Grecia, Macedonia, Asia Mica. Urmeaza* etapele urmatoare *ale* itinerariului lor european*: Peninsula Balcanica, Italia, Galia, Spania. Spatiul* este *real* si bine cunoscut, potrivit pentru *a* gazdui o istorie reala si demna *de* crezare, dar nu mai putin glorioasa prin aceasta. *La el Spania* este o *axis mundi,* tara predestinata mariajului fericit *cu* gotii. *"Regina* tuturor provinciilor*",* tara *"*sfânta si vesnic binecuvântata*", Spania* beneficiaza *de* o semnificativa precuvântare compusa în spiritul acelor *"Laudes Romae" care* aveau menirea sa glorifice eternitatea *Orasului. Este* adevarat *ca Roma* nu *era* subiectul exclusiv *al* unor astfel *de* bucati literare, caci si alte orase beneficiau *de* asemenea *laudes care* constituiau o *"*afirmare viguroasa si artistica *a* mândriei civice*",* însa *Isidor,* folosindu-*se de* modelele antice, devine *el* însusi *model,* creând traditia *de a* începe o cronica sau *un poem cu* elogiul unor orase sau tari.

Iordanes, pentru *care* începuturile istoriei gotilor sunt învesmântate în legenda în scopuri ideologice si propagandistice, amesteca elemente reale si fantastice într-o tesatura *care* pune mari greutati celor ce doresc sa localizeze diferitele evenimente. *Faza* legendara *a* istoriei gotilor *se* desfasoara pe *un* teritoriu foarte *vast, care* pe *de* o parte cuprinde *Scandza* si *Scitia,* ambele tarâmuri *ale Nordului* plin *de* taine, iar pe *de* alta parte *Egiptul, Persia,* teritorii asiatice si europene. *E ca* si *cum,* dupa ce *i-a* instalat pe goti pe *continent,* introducându-*i* oarecum în istorie, autorul îi pune sa refaca segmente *din* itinerariul lui *Alexandru Macedon, cu care* îl si compara *la un moment* dat pe unul dintre regi. *Pe de* alta parte, regiunile pe *care* gotii le-ar fi cucerit în timpul peregrinarilor lor prin lume *au* fost doar mai apoi *integrate* în *Imperiul roman, care* nu poate astfel sa invoce o anterioritate *a* stapânirii *sale* în fata gotilor. *În mod* paradoxal, *Italia, care* este transformata *de* goti într-o adevarata patrie nu *se* bucura decât *de* o atentie pasagera *din* partea lui *Iordanes,* poate si pentru *ca din* acest *moment* centrul *de* greutate *se* deplaseaza *de la* întregul popor tratat pâna atunci *ca un* erou colectiv *la* dinastia lui *Teodoric. Spatiul* îsi îndeplinise deja pâna atunci functia *de* legitimare, si acum alte mecanisme, precum traditia si istoria recenta, sunt puse în joc.

Cumva în traditia deschisa *de Isidor cu a* sa *Laus Spaniae,* si *Beda* îsi începe *Istoria cu* o descriere *a Britaniei. Descrierea* insulei si *a* bogatilor ei, notatiile istorico-etnografice si lingvistice *au* menirea *de a*-l convinge pe cititor *ca Britania* este *un* pamânt privilegiat *care a* avut nevoie *de* anglo-saxoni pentru *a*-si valorifica toate posibilitatile.

Ca si gotii lui *Iordanes*, longobarzii originari *din* mitica *Scandinavie* strabat în *prima* parte *a* istoriei lor teritorii necunoscute, potrivite pentru *a* gazdui monstri sau populatii legendare, precum assipitii sau amazoanele. *De-abia cu* asezarea lor în *Pannonia se* poate considera *ca* acestia intra în geografia reala *a* continentului. *Italia* este pentru *Paul Diaconul un* pamânt privilegiat în sens negativ, deoarece *a* suportat cruzimile tuturor valurilor *de* migratori. *"Misera Italia"*, transformata însa *de* longobarzi în cele *din* urma într-*un* fel *de felix Italia* este pamântul pentru nenorocirile caruia *el* sufera, asa *cum va* fi suferit pentru înfrângerea propriului sau popor. *În opera* lui *se* realizeaza în alte forme sinteza isidoriana *a* unui *patriotism care are* drept poli *cu* valoare egala *patria* si poporul *care* o locuieste.

Desi Grigore din Tours pare mai interesat *de* tarâmurile exotice pomenite în *Biblie* decât *de Galia*, îsi îndreapta totusi atentia privilegiata spre spatiul auvergnez, zona cea mai romanizata dar si cea în *care el* locuieste. *Unitatea* spatiului cucerit si organizat *de* franci este însa o realitate pe *care el* o evidentiaza prin folosirea singularului *de regnum francorum* pentru *a* desemna pluralitatea *de* regate *din Galia franca.*

Se poate observa astfel *ca* în ceea ce priveste raportul dintre teritoriul *care se* constituie într-o patrie si poporul *care* îl stapâneste, exista *un* evantai larg *de* posibilitati. *Sunt* istorici *care* trateaza acest teritoriu *ca* pe o patrie definita deja în maniera romana, sunt altii *care* accentueaza rolul poporului *ales care* înnobileaza prin prezenta sa spatiul. *Comuna* este însa pentru toti valorificarea *din* punct *de* vedere *ideologic a* spatiului, *care* constituie o piesa importanta în mecanismul legitimarii stapânirii politice *a* fiecarui popor *ales.*

Neamul barbar plasat în centrul reflexiei istorice *a* fiecaruia dintre autorii *de care* ne ocupam joaca în lumea lor inevitabil mai limitata decât vechiul *Imperiu roman un* rol civilizator, altfel decât romanii si totusi aidoma lor. *Acesta se* concretizeaza *fie* în aportul lor *la victoria* dreptei credinte, *fie* în asumarea unui comportament *cultural* compatibil *cu* cel *al* romanilor. *Prin* aditionarea celor trei roluri*:* ordonatori, unificatori, civilizatori, barbarii "alesi" devin în viziunea purtatorilor lor *de* cuvânt succesorii cei mai îndreptati ai romanilor.

Mult mai mult decât în cazul bizantinilor, problema originii comune *se* pune *cu* acuitate pentru aceste popoare, *care* trebuie sa *se* defineasca drept *gens*, *gentes*, presupunând astfel o descendenta biologica *din* stramosi comuni, în conditiile în *care* ele sunt *de* fapt polietnice. *Etnogeneza* popoarelor germanice nu este rezultatul descendentei comune ci *a* deciziei politice, asumata *de* sefi razboinici sau *de* clanuri conducatoare *care* folosesc în favoarea lor o presupusa origine divina sau o carisma *de tip special. Bineînteles*, crearea unui popor barbar în jurul unui lider nu neaga o reala unitate etnica initiala *a* nucleului *central al* poporului sau existenta unei constiinte *a* unitatii etnice înca înainte *de* noua etnogeneza, *a* unei traditii *a* originii comune. *Discutând* despre originea acestor popoare, trebuie sa începem prin *a* o plasa în spatiu, întrucât, oricâte elemente mitice ar folosi autorii *la care* ne referim, acestea sunt *integrate* unor istorii, *care* trebuie sa-si pastreze trasaturi veridice. *Spatiul* este deci circumscris într-o geografie reala, dar îsi pastreaza caracteristicile *sale* mitice, asemeni timpului în *care* este plasata geneza. *Gotii* lui *Iordanes* si longobarzii lui *Paul* apar pentru *prima data* pe scena istoriei în acea mitologica *Scandinavie*, în *care* ei traiesc însa într-o *stare* nedefinita, ducând o existenta pasiva *care* nu-*i* înscrie în nici *un* fel în istorie. *Lipsa de* precizari *cu* privire *la*

aceasta etapa scandinava *a* istoriei lor ar fi putut *induce* îndoieli referitoare *la* realitatea acesteia si ar fi putu sugera *ca* este vorba *de un* simplu loc comun, *care* sa explice o aparitie aproape *ex nihilo* pe scena istoriei. *Toponimia* peninsulei, în *care* exista termeni cuprinzând radicalul *'got' (Götaälv, Gotland,* s.a.*;)* ne îndeamna totusi sa credem în realitatea originii scandinave cel putin pentru goti. *Includerea* în genealogia regilor consemnata *de Iordanes a* lui *Gaut (Gapt),* tatal lui *Humli (Hulmul),* stramosul danezilor este *un alt argument care* pledeaza pentru legatura între goti si *Scandinavia. Ceea* ce *se* contesta astazi *de* catre istorici nu mai este deci realitatea originii scandinave *a* gotilor, ci modalitatea lor *de a* migra, într-*un* unic grup organizat si condus *de un* singur rege, întemeietorul unei dinastii neîntrerupte pâna *la 551. Dar* acesta este *un aspect* asupra caruia vom reveni mai târziu.

La Isidor, spatiul *de* origine *a* gotilor este doar sugerat, prin identificarea lor *cu* scitii si poporul lui *Gog* si *Magog,* ceea ce, tinând seama *de* etnografia clasica si *de* influenta biblica, ar desemna *un* spatiu nordic-rasaritean. *Singurul* lucru sigur pentru istoricul spaniol este vechimea acestui neam, *care* este foarte *mare,* argumentata *de* asemenea prin apelul *la Biblie*.

Nici la Grigore din Tours nu *se* contureaza *cu* claritate *un* spatiu *de* origine pentru franci, deoarece acestia apar pentru *prima data* în *Germania,* în *conflict cu* romanii pe undeva pe lânga *Köln,* învinsi fiind apoi în *Ardeni. Pe de* alta parte, lipsa unei atentii deosebite acordate locului *de* origine *a* francilor poate fi explicata si prin faptul *ca* ei nu desfasoara o migratie pe spatii extrem *de* întinse, ci *de* fapt nu *se* desprind niciodata *total de* salasele initiale. *Episcopul* auvergnez nu stie nimic despre trecutul îndepartat *al* acestui popor, având despre originea lui cunostinte vagi, lipsite *de* o precisa elaborare traditionala, si ceea ce este mai dureros pentru *el,* nu stie când *au* început francii sa aiba regi. *Nutrit de* lecturi biblice, *el* nu poate concepe o existenta independenta si glorioasa fara o organizare *de* tipul regatului, *cu care era* deja familiarizat si datorita experiantei *sale de* viata, desfasurata într-*un* timp si într-*un* spatiu în *care* formatiunea politica normala *era* tocmai cea monarhica. *De* aceea, etapa *din* istoria francilor *care se* desfasoara înainte *de* aparitia regilor nu-l intereseaza, sau *ca* sa fim corecti, nu este tratata *de el din* lipsa recunoscuta *de* surse *de* informare. *Exceptie face* atentia deosebita pe *care* o da episodului luptei de *la Campus Mauriacus,* în *care* francii ies pentru *prima data* în *prim-plan* pe scena istoriei *Galiei. Om al* bisericii, nu poate consemna, în ipoteza *ca i*-ar fi fost cunoscut, mitul originii supranaturale *a* dinastiei merovingiene *care* ar avea între stramosi *un* monstru marin *care i*-ar fi dat nastere lui *Meroweu,* întemeietorul.

Si pentru *Beda,* istoria anglo-saxonilor începe cumva *cu* asezarea în *Britania,* desi ofera câteva amanunte despre vechile lor salasuri *de* pe *continent (Vechea Saxonie, Angulus,* tinutul *Anglilor,* regatul iutilor *din Iutland). Indicatiile date de el* asupra locurilor lor *de* origine s-*au* dovedit destul *de* corecte confruntate *cu* datele arheologice, în schimb, asezarea lor pe harta *Britaniei,* asa *cum e* prezentata *de Beda e* oarecum simplificata, grupurile *de* angli si saxoni fiind mult mai amestecate decât lasa sa *se* înteleaga naratiunea sa. *Aceasta* diversitate, pe *care Beda* o sublinia indicând asezarea diferentiata *a* unor grupuri compacte, îi *era* poate necesara pentru *a* demonstra rolul crestinismului *care a* reusit sa faca *din* aceste neamuri diferite *un* singur popor, pe *care*

istoria sa îl numeste chiar *din* titlul ei *gens Anglorum. Originea* supranaturala *a* sefilor este consemnata în genealogia fratilor *Hengist* si *Horsa,* conducatorii primei expeditii, *care* s-ar trage *din Wotan. Legatura* dintre clanul conducator si divinitate este deci o componenta comuna *a* istoriei mitice *a* neamurilor germanice, pe *care* o gasim verificata si în acest caz. *În fond,* naratiunea lui *Beda* nu facea decât sa comprime într-*un* unic *act* mitic si *providential al* migratiei îndelungatul proces *de* asezare *a* anglo-saxonilor în insula.

Pentru ca am ajuns *la* aspectul referitor *la* originea supranaturala *a* poporului *ales* sau cel putin *a* clanului conducator, merita sa zabovim mai mult asupra variantelor prezentate *de Iordanes* si *Paul Diaconul,* fiecare în felul sau constituind mituri *de* origine bazate pe traditii gentilice vechi, rearanjate însa dupa criterii literare.

Începuta ca istoria unui popor privit în ansamblul sau, având astfel *un aspect* mai *"democratic"* sa zicem decât alte productii relativ contemporane, *Getica se* concentreaza apoi asupra clanului conducator *al Amalilor din care* faceau parte *Teodoric* si familia sa. *Desprinderea de* spatiul *familiar al Scandiei* este *de* fapt plecarea catre aventura *a* eroului mitic, *cu* precizarea *ca* aici avem *de-a face cu un* erou colectiv. *Ca* în basme, trebuie trecute obstacole naturale, în acest caz traversata marea, sau înfruntate pericole *de alt* gen, *cum* ar fi lupta *cu* vandalii. În realitate, *se pare ca* în urma conflictelor *cu* rugii sau *cu* vandalii, nucleul gotic *initial se* întareste *cu* elemente *care* li *se* alatura *din* rândul acestora, *al* herulilor si *al* scirilor, *care* vor contribui astfel *la* etnogeneza gotica. *Asezarea* lor pe tarmurile *Balticii* ar fi fost marcata *de* o simbolica luare în stapânire *a* spatiului, craia *i se* da nume sugestiv*: Gothiscandza. Ne* putem însa întreba daca nu cumva si spatiul si-*a pus* amprenta istoriei lor, numele unuia *din* clanurile conducatoare *ale* gotilor, *Balthi,* putând sa aiba o etimologie *care* sa nu însemne neaparat *"*cei puternici*", conform* explicatiei lui *Iordanes,* ci chiar *"*cei *de la Baltica", "*baltii*". O* alta încercare specifica mitului este trecerea podului, legatura fragila între doua lumi, *care,* rupându-*se,* îi condamna sa ramâna în spatiul *Scitiei,* tarâm intermediar între mit si istorie. *Aceasta* etapa intermediara *a* evolutiei lor istorice este foarte bine ilustrata si *de* consemnarea ei *de* catre traditie, maretele lor fapte *de* atunci fiind *"*povestite peste *to*t în cântecele lor cele vechi aproape ca într-o istorie". *Etapei* legendare îi corespund cântecele, productii artistice, dar *care* însa ar oglindi realitatea, crede autorul, *ca* o adevarata istorie. *Tot* acum s-ar *produce* diviziunea lor între vizigoti si ostrogoti, acceptata *ca* atare *de* întreaga traditie *care* l-*a* urmat pe *Iordanes. Cercetari* mai recente *au* demonstrat însa *ca* plasarea acestei împartiri într-o etapa atât *de* timpurie *a* istoriei gotilor este *de* fapt *un* anacronism, o proiectare în trecut *a* unei situatii mai putin îndepartata în timp, *care a* survenit *de* fapt dupa trecerea gotilor în *Imperiu* în urma socului produs *de* huni. *P. J. Heather, care a* confruntat traditia prezentata *de Iordanes cu* alte surse contemporane disponibile *(Ammianus Marcellinus, Zosimos, Sozomenos), a* ajuns *la* concluzia *ca* daca *anterior* venirii hunilor *a* existat o ordine politica bine constituita, exprimata în cele doua regate gotice, lovitura *din* anul *376 a* fost atât *de* puternica încât nu *a* mai permis imediat restaurarea acestei ordini. *Gotii* n-*au* intrat deci în *Imperiu ca* grupuri coerente *care au* cucerit teritorii, ci grupurile numite ostrogoti si vizigoti s-*au* constituit treptat, în cadrul confruntarilor *cu* romanii si *al* luptelor *interne. Getica* trebuia însa sa pledeze pentru vechimea unei astfel *de* diviziuni,

mai *ales ca* acesta presupunea o durata corespunzatoare *a* celor doua dinastii, si în *special a Amalilor,* considerati mai prestigiosi.

În ceea ce-*i* priveste pe conducatorii gotilor, ar fi *de* facut câteva observatii. *Printre* regi *se* numara *Telefus,* fiul lui *Hercule,* introdus în poveste *cu* oarecare dificultate, caci *Iordanes era* constient *ca* acest nume "este *cu* totul *strain de* limba gotilor" dar *care era* absolut necesar întrucât avea rostul *de a-i* lega pe goti *de* prestigioasa cultura elenica. *Mentiuni* speciale merita regii geti, dintre *care* cei mai importanti sunt *Burebista, Deceneu, Diurpaneus, a* caror istorie este preluata *din Dio Chrysostomos. Ar* fi interesant sa ne întrebam *de* ce tocmai acestia *au* fost selectati *din* lista *de* regi geti *care* îi statea *la* dispozitie si *care era* desigur mult mai cuprinzatoare si *de* ce s-*au* bucurat *de un* tratament *preferential. Explicatiile* ne *par a* fi *de* natura ideologica. *Burebista* este întemeietorul unui *tip* nou *de* regalitate, bazata pe puterea aproape regeasca *(poene regiam potestatem*) *a* marelui preot. *De* fapt, personajul *principal* în cunoscuta secventa *care* prezinta disciplinarea prin stiinta si filosofie *a* getilor nu *e Burebista, care* este amintit parca doar pentru *a* preciza cadrul cronologic, ci *Deceneu,* consilierul acestuia. *S-a* aratat *ca* accentuarea importantei acestui personaj trebuie sa fi servit interesele lui *Cassiodor, care* dorea sa puna în evidenta rolul consilierului întelept în edificarea unui *stat* puternic si *important,* cârmuit în conformitate cu principiile filosofiei. *Diurpaneus* este regele *care* îsi *conduce* poporul în lupta victorioasa împotriva romanilor, chiar daca în *prim plan* nu *se* contureaza *el,* ci întregul popor *ca un* grup anonim. Victoria împotriva romanilor lui Domitian constituie momentul în *care* ar avea loc zeificarea sefilor goti, *proceres (*este *din* nou vorba *de un* grup anonim si nu *de* personaje individualizate, probabil *din* simplul motiv *ca* istoriile mai vechi nu consemnau prea multe nume *ale* fruntasilor geti*). Acestia,* ne spune *Iordanes, de* atunci *au* fost numiti "semizei, adica *Ansi ". Acesti* semizei reprezinta clanul conducator *al Amalilor, a* caror genealogie este construita într-o maniera foarte interesanta.

Mai întâi însa trebuie sa analizam problema calitatii *divine* dobândite *de Amali* în urma victoriei împotriva romanilor. *Ansii* sau *Aesirii* sunt în mitologia scandinava rasa mai tânara *de* zei, *care* descind *din Odin* si sunt orientati spre razboi si virtutile razboinice. *Acestia* succed *Vanirilor,* rasa mai veche, *care* garanta pacea si fertilitatea. *Reclamarea* numelui *de Ansi* ar putea indica o anume schimbare *de* orientare religioasa *a* gotilor în momentul sejurului lor *la Nordul Marii Negre,* si folosirea acestor zeitati razboinice pentru *a* consolida puterea unui *clan dominant. Un* indiciu în acest sens, chiar daca nu incontestabil, ar putea fi izgonirea vrajitoarelor *haliurunnae din* sânul comunitatii. *Din* punctul *de* vedere *al* unui scriitor crestin, este o actiune foarte normala, dar noi nu putem întelege *la* fel *de* usor *de* ce niste adepti ai politeismului recurg *la* o astfel *de* masura extrema, în conditiile în *care* practicile magice erau componente normale ale atitudinii lor religioase. Aceasta ar putea semnifica o schimbare a cultului, trecerea de la adorarea unor zeitati *legate de* fertilitate si fecunditate, ceea ce presupunea o serie *de* practici în *care* rolurile *feminine* sa *fie* importante, *la un* nou *tip de cult,* mult mai razboinic. *Pe de* alta parte, *Iordanes* afirma *ca* gotii *au* avut *de la* început în *mare* cinste pe *Marte,* pe *care "*l-*au* adorat întotdeauna printr-*un cult* barbar, caci victimele lui *au* fost prizonierii omorâti, socotind *ca* arbitrul razboiului trebuie împacat *cu* varsare

de sânge omenesc". *Ni se pare* destul *de evident ca* accentul *pus* pe importanta cultului lui *Marte,* chiar daca *se* bazeaza pe o afirmatie *a* lui *Virgiliu* referitoare *la* geti, urmareste *de* fapt sa gaseasca puncte comune între goti si romani. *Marte era* parintele romanilor, *ca* tata *al* lui *Romulus* si *Remus; a* spune *ca el* s-*a* nascut chiar *la* goti însemna *a* gasi înca *la* începuturile unei istorii mitice legaturi între cele doua popoare *care* erau *predestinate* sa *se* înteleaga. *Pe de* alta parte, daca gotii deja existau atunci când s-*a* nascut zeul razboiului, înseamna *ca* ei *au* o vechime chiar mult mai *mare* decât *a* romanilor si o istorie *(*spune *Iordanes* undeva *ca de 2030 de* ani*) care* îi *face* aproape contemporani *cu Moise. O* alta posibila explicatie este modelul *roman* dupa *care* este în cele *din* urma construita *Getica. Un alt argument* în acest sens este si mai sus amintita genealogie *a Amalilor,* în *care* cele *17* generatii *de* regi amali *enumerate* sunt *tot* atâtea cât generatiile *care* îl separa pe *Aeneas de Romulus. Genealogia* legitimeaza, *ca* în orice cultura traditionala *(*si nu numai*),* astfel încât *Teodoric* avea nevoie *de* o astfel *de* succesiune neîntrerupta *de* regi, *de* o astfel *de* transmitere *a* puterii *din* tata în fiu *care* sa fi existat înca *din* trecutul îndepartat, pentru *a* justifica pastrarea puterii în familia sa. *Spuneam* mai sus *ca* este o genealogie fabricata *la* comanda, întrucât sursele contemporane prezinta pentru secolele *V-VI,* când gotii sunt mai *cu* atentie priviti *de* autorii romani, putine cazuri *de* transmitere *a* puterii *din* tata în fiu. *Acesta era de* altfel *un* lucru *normal* pentru o regalitate barbara înca electiva, în *care* regele, în pofida *a* ceea ce *are* dori autorul *Geticii* sa ne lase sa credem, este desemnat în virtutea calitatilor *sale* razboinice si nu *a* descendentei dintr-o familie ilustra. *O* astfel *de* genealogie, în *care* apar în *mod* atât *de* potrivit eroi eponimi precum *Gaut, Amal, Ostrogotha,* în *care* este facut loc unui *non-Amal* precum *Hermanaric (*omis *din* genealogia oficiala *a Amalilor* realizata în *533)* pentru *a*-l *include* în aceeasi linie pe urmasul acestuia *Eutharic,* sotul *Amalasunthei* are o clara functie ideologica si propagandistica. *Prin* ea clanul *Amalilor* îsi justifica rolul *de* nucleu *de* traditie în jurul caruia s-*a* agregat poporul ostrogotilor, înzestrat *cu* toate calitatile *care* îi *permit* sa *fie* considerat popor *ales.*

Mitul de origine pe *care* îl prezinta *Paul Diaconul* în *Historia Langobardorum are* destul *de* multe puncte comune *cu* cel *al* gotilor, chiar daca acestea nu sunt întotdeauna evidente si chiar daca nu *se* datoreaza doar unei influente *a Geticii* pe *care* autorul longobard o cunostea si a folosit-o. *Povestea* începuturilor *are* o serie *de* elemente demne *de* o atentie mai deosebita. *Paul* spune *ca* o parte *a* neamului *care* pe atunci *se* chema *al Vinnililor decide,* datorita suprapopularii, sa plece *din Scandinavia. Ei* sunt condusi *de* doi frati, *Ibor* si *Aio,* sfatuiti *de mama* lor, *Gombara,* o femeie înteleapta si capabila sa intermedieze în relatia *cu* divinitatile. *Prezenta* în fruntea longobarzilor *a* doi frati *a* suscitat mai multe posibile interpretari. *O* ipoteza ar fi calchierea modelului *roman al* fratilor *Romulus* si *Remus, care* ar fi menita sa plaseze istoria longobarzilor în cadrele istorice cunoscute *de* toti. *O* alta interpretare leaga însa mitul *de* origine *a* longobarzilor *de* cadrul mai amplu *al* mitologiei scandinave. *În* povestirile cari aveau *ca* eroi pe *Vaniri,* zeii *din prima* generatie, apar frecvent cupluri *de* frati *de tip* dioscurian, zei sau semizei iar divinitatile *feminine au un* rol *important. Prezenta a* doi frati în fruntea longobarzilor si rolul avut *de mama* lor *i*-ar putea desemna *ca* pe niste adoratori ai *Vanirilor. În* logica mitului intervine însa o proba decisiva, *care* este confruntarea *cu* vandalii, beneficiarii favorii lui *Wotan,* zeul *Aesir. În* ajunul bataliei însa, preotesele

vinililor câstiga sprijinul zeitei *Freja*, sotia lui *Wotan*, *care* le sugereaza *un* viclesug. *Prinzându-si* pletele în fata *ca* pe niste barbi, femeile vinile participa si ele *la* lupta, determinându-l pe *Odin* sa *se* întrebe *cine* sunt acei purtatori *de* barbi lungi. *Unul din* supranumele *sale era* însa *"Cel cu* barba lunga*"*, astfel încât, numindu-*i din* greseala *ca* pe *sine* pe vinili, este obligat apoi sa le confere lor *victoria. Episodul* bataliei *cu* vandalii este prezentat *de Paul ca* fiind cel *al* adoptarii unui nou nume *de* poporul sau, si anume cel *de* longobarzi, *langobardi. Ar* putea fi vorba *de* reminiscente *ale* unui proces istoric, presupunând identificarea vinililor într-*un* nou grup etnic, poate mai numeros, *cum se* întâmpla adeseori dupa victorii *decisive*, când parti *ale* neamului învins îi urmau pe învingatori. *T*inând seama însa *de* elementele prezentate *anterior*, noi putem sa banuim *ca* este vorba si *de* o schimbare *de* rit, trecerea *de la* adorarea *Vanirilor (Freja care* este înduplecata *de* rugamintile preoteselor este *de* fapt o zeitate *din prima* generatie, confundata apoi *cu Frigg*, sotia lui *Odin) la* cea *a Aesirilor care* prin *Odin* le-*a* conferit *victoria. Schimbarea* teritoriului, schimbarea numelui, schimbarea religiei sunt astfel componentele etnogenezei longobarzilor *care are* loc pe *continent*, în conditiile depasirii obstacolelor rituale.

Observam deci *ca* ideea schimbarii *de* religie *ca* o garantie *a* succesului militar exista în contexte politeiste *cu* mult înaintea experimentului lui *Constantin. Chiar* daca autorii crestini *au* încercat sa faca *din Clovis al* francilor sau *din* unii regi anglo-saxoni noi ipostaze *ale* lui *Constantin*, descifrarea modului în *care se produce* conversiunea ne sugereaza *ca la* baza abandonarii vechii religii sta *tot un* mecanism *care* vizeaza garantarea victoriei în lupta.

În construirea unei identitati pozitive, *care* trebuie sa contribuie *la* justificarea stapânirii politice, argumentul cel mai *important* este cel *de* natura religioasa. *Istoricii* nostri trateaza astfel *cu* destula atentie, chiar daca diferentiat *de la* caz *la* caz, aceasta esenta *a* identitatii fiecarui popor *ales.* tinând seama *de* trecutul barbar *al* popoarelor despre *care* scriu, istoricii *de* limba latina trebuie sa acorde o atentie destul *de* sustinuta etapei pagâne *a* evolutiei acestora, pe *care* o condamna *vehement (*precum *Grigore)* sau o accepta *ca* având o anumita valoare civilizatoare *(ca Isidor).*

Iordanes, datorita faptului *ca* gotii nu accepta dreapta credinta ci ramân arieni, acorda destula atentie pagânismului acestora, pe *care* încearca sa-l ridice *la* nivelul celui greco-*roman. Astfel*, accentuând rolul cultului lui *Marte* în rândul gotilor, *el* poate pune în evidenta în acelasi timp caracterul razboinic si vitejia acestui popor cât si legatura lor *cu* romanii, *care de* asemenea erau în *mod traditional* legati *de* zeul razboiului. *Cu* toate acestea, autorul crestin trebuie, în acord *cu* sursele antice, sa aminteasca sacrificiile umane pe *care* le presupunea cultul *"*barbar*"*. *Este* posibil *ca* si zeificarea regilor goti *(*autorul îl da *ca* exemplu pe *Tanausis*, învingatorul lui *Vesosis al Egiptului)* sa aminteasca publicului cultivat *de* practica romana *a* trecerii împaratilor romani dupa moarte în rândul zeilor. *Asimilarea* sefilor goti *cu* semizeii *Ansi*, despre *care am* vorbit mai sus, *face* însa probabil trimitere *la* fondul mitologic scandinav, scopul fiind acelasi*:* sublinierea vechimii si maretiei gotilor înclusiv prin anumite practici *ale* pagânismului lor. *Pagânism care*, alaturi *de* sacrificiile sângeroase, presupune însa si o reprimare *a* vrajitoriei *(*alungarea haliurunnaelor*), care* nu putea fi decât în consens *cu* exigentele crestine, pentru *care* practicile vechiului politeism încep *din* ce în ce mai frecvent sa *fie*

asimilate *cu* magia.

Isidor, aflat cumva în aceeasi dificultate *a* existentei unei etape pagâne semnificative în istoria gotilor, având însa exigente superioare datorita calitatii *sale de* episcop, califica transant pagânismul gotilor drept idolatrie. *Gotii* crestini sunt persecutati *de Athanagild* deoarece refuza sa *sacrifice* idolilor*;* fara *a* afirma aceasta în *mod* transant, *se* poate pune în legatura aceasta idolatrie *cu* caracterul distrugator *al* primelor lor invazii. *Gotii* pagâni *"*ravasesc*"* tinuturile *Imperiului,* spune în repetate rânduri *Isidor,* folosind *un* termen aplicat în *mod traditional* invaziilor barbare. *În* acest fel, fara *a* utiliza în *mod explicit* termenul *"*barbar*"* în sensul *de "*pagân*", Isidor* sugereaza legatura între cele doua concepte. *O* dovada indirecta în acest sens este faptul *ca* dupa convertirea lor *la* crestinism, chiar în varianta ariana, acest caracter salbatic, devastator *al* luptelor lor nu mai este evidentiat. *Ceea* ce predomina dupa episodul *Adrianopol* sunt relatiile pasnice *cu Imperiul, din* perioada domniei lui *Teodosie. Istoria* gotilor citita în acest sens poate fi privita *ca un capitol din* istoria mai generala *a* bisericii, întrucât prezinta evolutia unui popor *de la* conditia sa *de* încarnare *a* raului *(*ne amintim *ca* gotii *se* trag *din* apocalipticii *Gog* si *Magog) la* cea *de* popor *ales care se* integreaza în împaratia lui *Dumnezeu. Forta* gotilor, *care* este *conform* lui *Isidor* principala lor caracteristica, fiindca numele lor este *tecti quod significator fortitudo*, nu mai este folosita pentru *a face* rau, precum în perioada lor pagâna, ci devine *un instrument al* binelui, chiar daca într-o *prima forma* convertirea lor este ariana.

Beda Venerabilul considera pagânismul *ca* o *stare* naturala *a* anglo-saxonilor înaintea crestinarii, neomitând sa aminteasca relatiile privilegiate *ale* caselor lor *regale cu Wotan, din care* pretind *ca* ar descinde. *Ca* atare, *la* începuturile istoriei lor îi califica fara rezerve drept *pagani. Fiind* cufundati înca în *idolatriae tenebris ,* fac sacrificii zeilor lor, pe *care* autorul îi considera demoni, *conform* atitudinii crestine traditionale. *Au* idoli si *temple din* lemn, *care* vor fi distruse dupa convertire în regatul lui *Edwin* chiar *de* fostul *mare* preot *al* vechii religii, într-*un* gest simbolic pentru *victoria* crestinsmului. *Beda* este unul dintre putinii autori *de* epoca *de la care* ne-*a* ramas o desciere veridica si lipsita *de* aprecieri *negative a* unora dintre credintele *specific* pagâne *ale* anglo-saxonilor. *Cu* ocazia convertirii regelui *Edwin,* ni *se* înfatiseaza în fata ochilor tabloul unui pagânism *cu* rol *politic,* prin *care se* exprima coeziunea comunitatii. *Regele,* convins *de* argumentele episcopului *Paulinus,* ar fi fost dispus sa *se* crestineze, dar aceasta *era* o decizie politica si avea nevoie *de* acceptul curtii *sale. Acest* pagânism *are* o organizare institutionala ierarhica, rolul preotilor fiind foarte *mare. Problema* sesizata însa chiar *de* marele preot *Coifi* este *ca* vechea lor credinta ofera prea putin pe *plan spiritual. Conceptia* prevalenta în raporturile *cu* divinitatile pagâne *era* cea *a* reciprocitatii*:* zeii erau obligati *ca* în schimbul cultului *care* le *era* închinat sa dea ajutor comunitatii. *Nu* exista însa o conceptie despre viata *d*e apoi, ceea ce favoriza nelinisile *care au* putut fi exploatate în beneficiul crestinismului. *Rolul* anglo-saxonilor este unul escatologic, *de a* pedepsi ratacirea poporului lui *Dumnezeu (*britonii crestini*) care* s-*a* îndepartat *de Cel de Sus. De* altfel, autorul foloseste o paralela biblica explicita, asemanându-*i cu* caldeenii *care pun* foc zidurilor Ierusalimului. *Ca* si *Isidor, Beda* evidentiaza brutalitatea acestor cuceritori necredinciosi, preluând *din Gildas* tabloul necosmetizat *al* distrugerii si masacrarii britonilor totusi crestini, în pofida presupuselor lor pacate. *Autorul* ne descrie

cladiri publice si *private ruinate*, preoti ucisi în altare, clerul si poporul ucisi prin fier si foc astfel încât nu scapa nimeni *care* sa poata îngropa mortii. *Pagânismul are* pentru anglo-saxoni *un* rol esential în construirea identitatii lor, fiind religia stramosilor *la care* nu *se* poate renunta usor în fata propunerilor, chiar daca seducatoare, *ale* unei credinte noi si necunoscute. *Pe de* alta parte, necesitatea *de a face din* anglo-saxoni *un* popor *ales conduce la* considerarea pagânismului lor *ca* o *stare* pasagera, usor *de* depasit. *Este* semnificativ astfel cazul *Sfântului Albanus, care* este adus în scena înca pagân, calitate în *care* adaposteste preoti crestini persecutati, *de c*are este convertit extrem de rapid. *Depasirea* acestei etape ar fi fost usor *de* realizat, vrea *Beda* sa ne convinga, daca britonii nu le-ar fi refuzat predicarea *Evangheliei, din* dorinta *de a* nu-*i* reîntâlni si pe lumea cealalta. *Astfel,* facându-*se* vinovati *de* cea mai grava crima, *de a* refuza anglilor mântuirea, britonii îsi merita soarta. *În* timpul papei *Grigore,* salbaticia initiala *a* pagânilor, fara *a* fi fost *total* depasita, nu mai este atât *de* socanta. *Angli, barbara fera incredula gente, se* remarca acum mai *ales* prin faptul *ca* limba lor nu este înteleasa *de* misionari, *care au* nevoie *de* interpreti *din* rândul francilor.

Grigore din Tours, desi crestin *fervent,* nu acorda o atentie deosebita pagânismului, poate deoarece pentru *el* pericolul este reprezentat *de* erezie, considerata mult mai nociva decât absenta crestinismului. *Operele de* arta *create de* pagâni *se* mai bucura înca *de* admiratia sa, în unele cazuri, *ca* atunci când deplânge distrugerea unui vechi templu, *de*-abia restaurat, *de* catre alamanul *Chrocus. Evident,* în acest caz în discutie nu este pusa atât valoarea intrinseca *a* unui edificiu pagân, cât barbaria invadatorului *non-franc*, incapacitatea acestuia *de a* întelege si respecta valorile civilizatiei. *Credinta* francilor înaintea momentului crestinarii este caracterizata *conventional* drept întunecimea erorilor pagânismului, fara prea multe alte amanunte. *Cu* ocazia botezului lui *Clovis el* vorbeste *la* fel *de conventional* despre abandonarea idolilor si doar discursul episcopului *Remigius* sugereaza unele practici pagâne. *Mitis depone colla, Sigamber ,* tradus *de* obicei prin *"*pleaca-ti capul *cu* umilinta, sicambre*"* ar putea sa însemne si *"*leapada-ti umil colierele*"*, ceea ce ar trimite *la un tip de* vestimentatie *specific* pagân, în *care* obiectele *de* podoaba aveau în *mod* sigur functii magice si religioase. *Aceasta* varianta *de* traducere *se* potriveste *de* altfel mult mai bine *cu* ceea ce urmeaza, *adora quod incendisti, incende quod adorasti, care* sugereaza comportamente *specific* pagâne, *de* distrugere violenta *a* elementelor crestine. *Pe* istoricul nostru mai degraba *pare* sa-l supere pastrarea si dupa crestinare *a* unor obiceiuri *din* etapa pagâna, precum poligamia regilor, pe *care, conform* moralei crestine le asimileaza *cu* promiscuitatea si desfrâul, în vreme ce ele erau parte *a* traditiilor germanice. *De* altfel, alte surse disponibile arata *ca de* fapt crestinarea nu *a* reusit atât *de rapid* precum vrea sa ne sugereze *Grigore,* supravietuirile pagâne fiind o realitate în *Galia* pâna târziu în secolul *al VIII-lea. Este* deci *evident ca* ceea ce conteaza pentru episcopul *din Tours* este etapa crestina *a* istoriei francilor, si drumul lor nu atât spre crestinare cât spre asimilarea profunda si aplicarea în practica *a* preceptelor noii religii.

Lectura atenta *a* operei lui *Paul Diaconul* demonstreaza *ca* în pofida *a* ceea ce s-*a* crezut în *general,* credinta cea mai raspândita în rândul longobarzilor înaintea adoptarii ortodoxiei niceene *pare* sa fi fost nu arianismul ci pagânismul. *Desi* istoricii afirma *ca la* venirea în *Italia* longobarzii erau arieni si doar cei *de alt* neam ar fi fost pagâni, istoria lui

Paul Diaconul nu ofera suficiente argumente în acest sens. *La* sfârsitul secolului *VI* cel putin, majoritatea longobarzilor erau înca pagâni. *Pe de* alta parte, *cum Paul* povesteste *de* antrenarea în migratie alaturi *de* longobarzi si *a* altor neamuri, inclusiv provinciali *ca* panonii si noricii, *din* provincii ortodoxe, este posibil *ca* o parte *din* ei sa fi trecut deja *la* dreapta credinta. *De* altfel, daca facem o comparatie *cu* sursele bizantine *de* epoca, vedem *ca* în secolul *al VI-lea* longobarzii erau considerati ortodocsi, caci *Procopius* ne arata *ca* în momentul în *care* cer ajutor lui *Iustinian* împotriva gepizilor folosesc argumentul identitatii *de* credinta *cu* bizantinii. *Alboin* însa, artizanul stabilirii în *Italia* este pagân, si asemenea lui sunt probabil majoritatea ostasilor sai. *În a* doua jumatate *a* secolului *al VI-lea*, *Paul* aminteste câteva cazuri, *e* drept izolate, *de* parasire *a* pagânismului în favoarea dreptei credinte. *Cel* mai spectaculos dintre aceste cazuri este cel *al* lui *Droctulf, care* alegând tabara bizantina accepta si credinta niceeana, dupa *cum* o dovedeste înmormântarea sa *cu un* epitaf elogios în *San Vitale din Ravenna. Dupa* asezarea în *Italia*, religiile majoritare în rândul longobarzilor *par* sa fi fost o perioada importanta pagânismul si crestinismul în varianta niceeana, dupa *care* s-*a* produs o arianizare mai *ales la* nivelul elitelor.

Evident, momentul *crucial al* istoriei fiecarui popor barbar ar trebui sa *fie* conversiunea, asa *cum* în cronicile bizantine punctul esential *era* trecerea lui *Constantin la* crestinism. *Spunem* ar trebui, deoarece în cazul lui *Iordanes, care* vorbeste despre *un* popor ramas eretic, acest *moment* este amintit *cu* o jena evidenta, autorul inspirat *de Orosius* aruncând vina ereziei asupra împaratului *Valens. "Si* fiindca pe atunci împaratul *Valens era* cucerit *de* perfidia ariana *(Arrianorum perfidia)* si închisese toate bisericile *de* credinta noastra, le-*a* trimis predicatori *din* secta sa *care* varsara acolo în sufletele noilor veniti si ignoranti *(veniens rudibus ignaris)* veninul ereziei lor. *Si* astfel *Visigotii au* fost prefacuti mai degraba ariani decât crestini*".* *Motivatia* crestinarii fusese una *de tip politic:* vizigotii *care se* retrageau *din* calea hunilor, dornici sa *se* aseze în *Moesia* si *Tracia* si sa traiasca dupa legile împaratului si supusi autoritatii lui, cer misionari cunoscatori ai limbii lor. *Identitatea de* credinta urma sa faciliteze convietuirea si apoi integrarea în sistemul *politic roman. Accidentul* istoric *care a* facut *ca la 377* arianismul sa fi fost impus *de* puterea imperiala drept ortodoxia statului *roman a* facut *ca* vizigotii sa *se* converteasca oficial *la forma de* crestinism *care* câtiva ani mai târziu avea sa *fie* calificata definitiv drept erezie. *Inter*es*ant* este faptul *ca Iordanes* nu-l aminteste pe *Ulfila* în calitate *de* apostol *al* gotilor, *cum face* totusi *Isidor*, ci doar *ca un* preot *care i-a* învatat tainele scrisului pe cei *care* traiau în vremea autorului în *Moesia. Poate* fi vorba *de* o carenta în informatie sau *de* dorinta *de a* atribui aderarea *la* credinta eretica unor cauze exterioare. *Gotii* sunt nestiutori, *ignares*, si aceasta le diminueaza vina, fara *a* le asigura totusi mântuirea. *De* aceea *Valens* primeste pedeapsa divina, fiind ars *(tot din* nestiinta*) la Adrianopol: "*astfel s-*a* împlinit judecata lui *Dumnezeu ca el* sa *fie* ars chiar *de* aceia *care* cerându-*i* adevarata credinta *(vera fide), el i-a* abatut spre schisma ariana *(in perfidia)* si focul iubirii l-*a* înlocuit *cu* focul gehnei*". Vocabularul* folosit *de Iordans* este cel *traditional*, preluat probabil *din Orosius:* pune în opozitie *Arrianorum perfidia cu "*credinta noastra*", care* este *vera fide. Consecintele* erorii religioase nu sunt totusi foarte evidente, caci în afara *de* condamnarea sufletelor lor *la* focul *Gheenei*, ceea ce *evident* pentru *un* crestin este *un nec plus ultra*, gotii nu sufera esecuri în *plan* militar

sau *politic,* dimpotriva. *În* nararea evenimentelor *care* conduc *la* încheierea *Geticii cu* casatoria *din 551* aspectul religios nu mai este pomenit. *Argumentele* folosite în sprijinul conturarii imaginii *de* popor *ales a* gotilor sunt *de* alta natura, si asupra acestora vom mai reveni.

Grigore din Tours are privilegiul *de a* vorbi despre *un* popor *care a* trecut *de la un* pagânism ce *am* vazut *ca* nu parea foarte nociv *direct la* dreapta credinta, fara o etapa ariana intermediara. *Ortodoxia a* devenit astfel esenta identitatii francilor asa *cum era* propria sa esenta religioasa. *Pentru ca* lucrurile sa *fie* foarte sigure în ceea ce-l priveste, *Grigore* începe cartea întâi *a Istoriei sale cu* o marturisire *a* dreptei credinte *care* îl *anima: prius fidem meam proferre cupio, ut qui ligirit me non dubitet esse catolicum. Urmeaza* apoi o expunere teologica *a* crezului sau, asa *cum era definite* în ortodoxia niceeana, *cu* argumente *care* tradeaza formatia clericala *a* autorului, om *al* bisericii implicat în lupta religioasa *de* idei. *Aceeasi* marturisire *de* credinta, *evident* redusa *la* esential, este atribuita si lui *Clovis* în momentul botezului sau, si altor diferite personaje.

Bineînteles, momentul *central al* evolutiei religioase *a* francilor îl constituie crestinarea ortodoxa *a* lui *Clovis. Ar* fi interesant *de* urmarit mai întâi grandioasa punere în scena *a* ceremoniei propriu-zise, *care are* loc dupa o presupusa acceptare entuziasta *de* catre tot poporul francilor (*omnes populus) a* credintei *predicate de* episcopul *Remegius din Reims. E* adevarat *ca* acest popor *(de* fapt armata*) care se* crestineaza o *data cu* regele numara ceva peste *3000 de* oameni, cifra *care* daca ar fi luata în serios nu ar indica o putere militara deosebita. *Cum* însa modelul crestinarii lui *Clovis* este programatic cel constantinian, este posibil *ca* aici sa *fie* vorba *de* preluarea informatiei *din Actus S. Silvestri care* vorbea *de 3000 de* evrei convertiti. Biserica în care are loc ceremonia este împodobita *cu un fast* extraordinar, în *care* culorile si miresmele sugereaza atmosfera paradisiaca *(ut aestimaret se paradisi odoribus collocari). Era* o risipa *de fast* menita sa convinga pe niste pagâni pe cale *de a se* converti *de* frumusetile lumii *de* dincolo, despre *care* biserica le putea oferi câteva sugestii. *Botezul* propriu-zis îl spala pe rege *de* lepra veche *a* credintei *sale,* asa *cum Constantin* fusese vindecat prin botez *de* lepra primita *ca* pedeapsa pentru persecutarea crestinilor. *De* altfel sugestiile sunt clare chiar în text: Clovis este *novos* (sic) *Constantinos*, în vreme ce episcopul Remegius *Silvestri virtutebus equaretur. Laolalta cu el* este botezata si sora sa *Albofledis,* în vreme ce o alta sora, *Lantechildis, initial* ariana, dupa o marturisire *de* credinta ortodoxa, este miruita, fiind primita astfel în rândurile drept-credinciosilor. *Modelul* constantinian, asumat *de* regele *franc* în momentul botezului sau, *a* avut însa asupra istoricilor si alte consecinte, îndemnându-*i* sa puna *la* îndoiala credinta sincera *a* regelui *franc,* deoarece acesta, *ca* si ilustrul sau înaintas, ar fi fost motivat mai *ales de* interese politice.

Isidor este *de* asemenea familiarizat *cu* subtilitatile dogmei, oferind, chiar în cadrul foarte *schematic al Istoriei sale,* o definire *a* ortodoxiei, presupunând unitatea persoanelor *Treimii,* consubstan-tialitatea *Tatalui* si F*iului,* pogorârea *Sfântului Duh de la Tatal* si *de la Fiul. Aceasta* definire nu *e* întâmplatoare, ea survenind *cu* ocazia *Sinodului din 589, care a* ocazionat parasirea arianismului si trecerea vizigotilor *la* dreapta credinta, ceea ce *face din* aceasta adunare bisericeasca, în viziunea lui *Isidor, un* echivalent *al* sinodului *de la Niceea. În fond,* trecerea *la* adevarata credinta da

posibilitatea gotilor, poporul feroce *din* începutul istoriei *sale,* sa-si gaseasca locul în istoria mântuirii. *De* aceasta mântuire fusesera privati pâna atunci *din* vina lui *Valens care* le-*a* indus aceasta *"*otrava ucigatoare*" (letali tabe*). *Formatia* teologica *a* lui *Isidor* îsi pune amprenta si asupra prezentarii destul *de* detaliate *a* arianismului, pe *care* nu o întâlneam *la* prea *multi* autori. *Dupa* ce arata elementele esentiale *ale* doctrinei lui *Arius cu* privire *la* persoanele *Treimii,* autorul trage concluzia logica *(din* punctul ortodox *de* vedere*),* spunând *ca de* fapt arianismul este politeism, presupunând venerarea *a* trei zei si nu *a* unui unic *Dumnezeu* în trei ipostaze. *Într-o* maniera traditionala, *Isidor* foloseste opozitiile obisnuite între *"*perfidia ereziei ariene*"* si *"*adevarul credintei catolice*"*, între *"*raul acestei balsfemii*"* si *"*unitatea credintei catolice*"*. *Totul* trebuie sa arate *ca* poporul *got, care* începuse sa *se* contureze *ca* popor *ales cu* deosebire *din* momentul în *care* producea dreptcredinciosi persecutati *de Athanagild, se* pierde *cu* îndepartarea *de* adevarata credinta, pe *care* o *va* regasi apoi prin conversiune.

Condamnarea teologica *a* arianismului nu *conduce* însa *la* negarea oricarei valori *a* acesteia, asa *cum* îsi permitea sa faca *Grigore, care* avea avantajul *de a* vorbi despre *un* popor *care* nu *a* cunoscut o etapa ariana. *Pentru el,* arianismul este o *forma de* crestinism, chiar daca decazuta, numindu-l pe *Alaric "*crestin în nume dar eretic*"*. *Pe de* alta parte, arianismului *i se* recunoaste si o anume valoare civilizatoare, caci *Ulfila* stabileste si *traduce* scripturile, transformând gotii într-*un* popor *care* asemeni celui iudeu sau romanilor începe sa aiba scriere si lege. *Bineînteles,* nu doar aspectul *cultural* îl intereseaza pe episcopul *de Sevilla,* ci faptul *ca* actiunea lui *Ulfila a* pregatit conversiunea, punându-le *la* dispozitie gotilor *Biblia* într-o limba inteligibila *care* le facilita totusi contactul *direct cu* crestinismul. *Arianismul* îi si umanizeaza într-o anume masura pe goti, dovada stând moderatia *de care* dau dovada *cu* ocazia jafului *Romei sub* conducerea lui *Alaric. Episodul* în *care Alaric* trimite înapoi vasele jefuite *din basilica Sfântului Petru,* aratând *ca a* jurat sa poarte razboi *cu* romanii, nu *cu* apostolii, vizeaza probabil sa demonstreze *ca* arianismul, în calitatea sa d*e* doctrina crestina, chiar daca eronata, constituie o frâna pusa barbariei. *Consecintele* arianismului sunt totusi în primul rând *negative. Succesiunea* cronologica *a* evenimentelor ne îndreptateste sa credem *ca* în viziunea autorului, îmbratisarea ereziei *are* consecinte politice *immediate*, precum împartirea gotilor între *Alaric* si *Radagais. Disolutia era* urmarea fireasca *a* unei religii *care* nega unitatea persoanelor *Treimii,* în vreme ce unitatea *era* consecinta naturala *a* îmbratisarii ortodoxiei. *O* alta consecinta, comuna tuturor autorilor crestini ai perioadei, este dobândirea favorii *divine care* asigura succesul în lupta, mai *ales* în fata unor dusmani*"*ereditari*"* precum francii.

Pentru Beda, desi anglo-saxonii sunt *initial* pagâni, este foarte *important* faptul *ca* religia crestina este o realitate *cu* traditie în insulele britanice. *În* urma persecutiilor lui *Diocletian* si *Maximian,* în *Britania* apar o seama *de* marturisitori, *care* confera glorie insulei. *Aceasta era* în conformitate *cu* realitatea, si nu o simpla exagerare propagandistica *a* lui *Beda,* deoarece crestinismul în *Insulele Britanice* este unul destul *de* timpuriu. *De* altfel, în conditiile în *care* anglo-saxonii înca nu *se* asezasera în *Britania,* ceea ce-l intereseaza pe autor este în acest *moment* destinul religos *al* insulei, iar nu *al* populatiilor *care* o locuiesc. *Un argument* în acest sens este si interpretarea pe *care Beda* o da istoriei lui *Constantin. Personalitatea* acestuia *pare* sa *fie* importanta

pentru autor mai degraba datorita faptului *ca a* fost *un* împarat proclamat în *Britania* decât pentru rolul sau în crestinarea imperiului. *Din* domnia sa evenimentul cel mai *de* seama este aparitia ereziei ariene, urmat în importanta *de* condamnarea acesteia *la Niceea. Arianismul se* bucura *de* altfel *de* o atentie deosebita, cel mai probabil exagerata în raport *cu* ponderea sa reala în insulele britanice. *Formularile* folosite pentru *a* califica erezia sunt graitoare pentru oroarea resimtita *de* autor în fata acesteia*: arrianae insania, veneno sui erroris, pestilentiae, exitiabile perfidiae virus,* s.a. *Cu* titlu *de* ipoteza, accentul deosebit *pus* pe succesul ereziei în *Britania* ar putea sa urmareasca punerea în *contrast a* aplecarii britonilor catre erezii, în vreme ce anglo-saxonii *se* convertesc *direct la* ortodoxie si nu abandoneaza drumul drept în materie *de* credinta. *Un argument* suplimentar în acesta directie este si atentia acordata ereziei pelagiene, *de* aceasta *data* chiar *de* origine britona, *care* trebuie combatuta *de* episcopi veniti *de* pe *continent, ca Germanus din Auxerre* si *L*upus din Troyes. *Lupta* împotriva ereziei permite si utilizarea *de* catre autor *a* setului *traditional de* opozitii între *humana praesumtio* si *divina fides*, între *superbia* si *pietas, perversitate damnabili* si *fides catholica. Adeptii* pelagianismului promovau o conceptie *care* pune *un* mai *mare accent* pe meritul *personal* si pe libertatea umana decât conceptia oficiala *a* bisericii, si constituiau *un* pericol pentru unitatea religioasa *a* insulei. *Cum* pentru *Beda* unitatea religioasa este o conditie *a* celei politice, o astfel *de* erezie este foarte nociva, si autorul *se* dovedeste *un* antipelagian convins în operele *sale. Concluzia* fireasca *a* unui asemenea *tip de* constructie *a* naratiunii *era "*predestinarea*"* anglo-saxonilor, pagâni dar nepervertiti precum britonii *de* credinte deviante, *la* crestinarea în rit niceean. *De* altfel, anglo-saxonii încep sa *se* contureze *cu* mai multa claritate drept popor *ales din* momentul în *care* încep sa *se* crestineze, influentati *de* viata apostolica *a* membrilor misiunii lui *Augustin* si *de* argumentele lor. *Convertirea* anglo-saxonilor, începuta *sub* regele *Ethelbert din Kent, se* releva astfel *din opera* lui *Beda ca* una pasnica, realizata *de* sus, prin convingerea monarhului *de* catre misionari. *Indicatia* oferita *de* autor, potrivit careia sotia regelui, *Berta,* principesa *franca, era* deja crestina, ne îndeamna sa credem *ca* pregatirea conversiunii începuse mai demult, si *ca au* existat o serie *de* interese *de* ordin *politic implicate* în decizia lui *Ethelbert. Autorul* arata *ca* dupa convertirea regelui este permisa ridicarea sau restaurarea bisericilor, ceea ce pune în evidenta faptul *ca* pe pamântul ocupat acum *de* angli crestinismul nu este o totala inovatie, ci mai degraba o revenire, ceea ce ar fi înca *un argument* în favoarea acceptarii cât mai rapide *a* dreptei credinte. *Regele* însa nu sileste pe nimeni, ne asigura autorul, crestinarea este acceptata *de* bunavoie *de* cei *care* doresc sa renunte *la* cultul pagân, *gentilitatis ritu* si sa intre în *sancta Christi ecclesia.*

În absenta unor probleme reale puse *de* existenta unei erezii concurente, crestinismul proaspat acceptat *de* catre angli *se* confrunta însa *de la* început *cu* o serie *de* supravietuiri *ale* practicilor pagâne si *cu* diversitatea ritualului. *O prima* categorie *de* probleme este referitoare *la* diferentele dintre biserica *de la Roma* si cea *din Galia,* constientizate *de Augustin care* doreste sa obtina *de la papa Grigore* cel *Mare* îndrumarea spre *a* gasi cea mai potrivita varianta pentru neamul anglilor. *Alte* probleme sunt cele puse *de* obiceiurile si superstitiile unei societati pâna mai deunazi pagâne, pentru *al* caror raport *cu* noua credinta ignorantul neam *al* anglilor, *rudi Anglorum genti*,

cere lamuriri. Acest segment al *Istoriei* lui *Beda* este foarte semnificativ, fiindca este unul dintre cele mai bune documente *de care* dispunem pentru *a* ilustra o tranzitie pasnica *a* unui neam barbar *de la* pagânism *la* crestinism. *Augustin* îi prezinta papei problemele *cu care se* confrunta *la* cei *recent* crestinati, *cum* ar fi casatoriile între *rude* apropiate, pe *care* biserica romana *va* lupta multa vreme pâna sa le poata interzice; superstitiile lor, mostenite *din* vechea credinta, referitoare *la* puritatea sau impuritatea *legate de* nastere, *de* menstruatie, *de* raporturile sexuale, chiar licite. *Alte* întrebari sunt adresate papei *cu* privire *la* atitudinea *de* urmat în privinta idolilor si vechilor *temple,* si *e de* remarcat aici atitudinea nuantata *a* lui *Grigore* cel *Mare,* constient probabil *de* greutatea coonvertirii *complete* si profunde *a* unui neam pagân precum anglo-saxonii. *El* recomanda deci *ca* idolii sa *fie* distrusi, dar templele sa *fie* purificate prin stropire *cu* aghiasma, în interiorul lor sa *se* construiasca altare si sa *fie* puse moaste. *Astfel,* convertirea anglo-saxonilor urma sa *se* faca pasnic, folosind mijloacele persuasiunii si folosirea vechilor traditii. *Alte* aspecte pe *care* trebuie sa le fi avut credintele si riturile anglo-saxonilor în aceasta perioada *de* tranzitie, ne sunt relevate *de un alt document* foarte cunoscut, reprodus *de Beda,* anume scrisoarea lui *Grigore* cel *Mare* catre episcopul *Mellitus. Papa* îi recomanda acestuia sa actioneze în vederea tranformarii vechilor sacrificii *de bovine* pentru zeii pagâni *("*demoni*"* în conceptia crestina*)* în banchete rituale în onoarea martirilor crestini, iar unele *din* obiceiurile *legate de* cultul pagân, sa *fie* crestinate si asociate cultului sfintilor. *Crestinismul, care* ar fi fost acceptat, ne spune chiar *un mare* preot pagân, pentru *ca* ofera darurile vietii, mântuirii, fericirii vesnice, *se* propaga apoi *din* regat în regat, *fie* pe calea misiunii, *fie a* raporturilor politice. *Autorul* ne prezinta realizarile episcopului *Paulinus, care* în regatul lui *Edwin* petrece *36 de* zile *la* palat catehizând si botezând încontinuu nobili si oameni *de* rând dintre anglo-saxoni. *Pe de* alta parte, factori pentru impunerea noii credinte sunt si relatiile politice, diplomatice, matrimoniale între diferitele regate, existând si dificultati, si recadere în pagânism. *Rezultatul final* este însa conversiunea finala *a* tuturor anglo-saxonilor *la* dreapta credinta, si realizarea unitatii religioase *ca* baza pentru unitatea politica *de* mai târziu. *Problemele care* mai ramân *de* rezolvat sunt obiceiurile celtice privitoare *la* botez, tonsura, stabilirea datei *Pastelui, care* sunt *tot* atâtea elemente *de* disolutie, si *a* caror eliminare *la* sinodul *de la Whitby* ofera calea spre conciliere religioasa si politica atât *de* dorita.

S-a observat adesea *ca Paul Diaconul* este destul *de* discret în prezentarea accesului longobarzilor *la* dreapta credinta, desi aceasta *era* o componenta esentiala *a* drumului lor *de la* barbarie *la* civilizatie. *Din opera* lui lipsesc momente spectaculoase *ale* conversiunii *la* ortodoxie, dar lipsesc si elementele *care* sa ne îngaduie sa apreciem importanta deosebita *a* arianismului. *Daca la* venirea în *Italia* majoritatea longobarzilor erau pagâni, iar o parte îmbratisase deja ortodoxia, *cum am* aratat mai sus, ar trebui sa ne întrebam *cum* s-*a* raspândit între ei arianismul. *Paul* nu spune nimic despre originile arianizarii longobarzilor, dar noi putem sa banuim *ca* în aceasta *au* avut *un* rol *important* atât gepizii înglobati în oastea lor, cât si resturile ostrogotilor gasiti în *Italia* si *care* li s-*au* supus. *Oricum, la* mijlocul secolului *al VII-lea,* în majoritatea oraselor *se* gaseau episcopi arieni, ne spune *Paul. Pe de* alta parte, *tot el,* aratând buna primire *care i* s-*a* facut lui *Columban* si calugarilor lui *de* catre *multi,* sugereaza mentinerea si întarirea

comunitatii ortodoxe. *Pe de* alta parte, *din* cei noua regi amintiti *de Paul* înaintea eliminarii arianismului *de* catre *Aripe*rt, doar doi sunt în mod sigur arieni. *În* primul rând *Arioald, care* îl înlocuieste pe *Adaloald,* fiu *al Teodolindei* si probabil ortodox, si *care* probabil opteaza tocmai *din* aceasta cauza pentru erezie sau *care e* adus pe tron în urma unei reactii ariene. *În al* doilea rând *Rotari, care* nu *duce* însa o politica ariana agresiva, întrucât ne spune *Paul Diaconul ca* dupa moarte, mormântul sau *a* fost protejat *de Sfântul Ioan Botezatorul,* patronul longobarzilor. *De* asemenea, în pofida afirmatiilor *sale* despre rolul arianismului, pentru perioada *568-616, Paul* pomeneste *24 de* duci si *un comes,* dar despre nici unul nu spune *ca* este arian *(*fac exceptie *Arioald* si *Rotari care au* fost duci înainte *de a* urca pe tron*). Cu* titlu *de* ipoteza, ne întrebam daca *Paul* nu supraapreciaza rolul arianismului asa *cum* facea si *Beda,* pentru *ca era* erezia majora *a* epocii si *a* zonei. *Pe de* alta parte, arianismul chiar fusese o realitate pentru longobarzi, si *e* posibil *ca* sursele pe *care* le avusese autorul *la* dispozitie sa accentueze ele însele rolul ereziei. *Cert* este însa *ca* în secolul *VII,* dupa o perioada *de* ezitari între arianism si ortodoxie, succesul apartine ortodoxiei, *sub* regi *din* ramura *Teodolindei. Apelul la* dreapta credinta îi pune pe longobarzi *sub* protectia supranaturala *a Sfântului Ioan Botezatorul;* câta vreme acestia îsi onoreaza protectorul si respecta sanctuarul lor *de la Monza,* succesul *politic* si militar le este asigurat. *Cauza* esecului lor în fata francilor, chiar daca autorul nu vorbeste despre distrugerea statului longobard, este sugerata atunci când *Paul* prevesteste încetarea acestei protectii.

Identitatea poporului *ales* presupune însa si alte calitati decât cele religioase, o serie *de* virtuti *de tip* razboinic sau *moral care* definesc grupul *ca* atare sau diferitele individualitati *care* îl compun.

Grigore din Tours, pentru *a* începe *cu un* istoric *care* nu *face* în *general* aprecieri *de* ansamblu asupra francilor, afirma *ca a* scris *"*zece carti *de* istorie*" a* caror tema este lupta pentru instaurarea dreptei credinte. Lipsa oricarei declaratii asupra francilor *ca* popor *i-au* facut pe unii autori sa-*i* conteste caracterul *de* istoric *al* acestora, afirmat *de* numele *de Historia Francorum sub care a* circulat cronica sa, si sa-l considere *"*indiferent *la* etnicitate*". Putem* accepta aceasta asertiune numai tinând seama *de* ceea ce *Grigore* considera *a* fi esenta umana*:* aspectul religios. *Aratam* în capitolul dedicat lumii romane *ca* pentru acest istoric definirea identitatii *se face* mai întâi religios si *social,* si *de*-abia apoi *politic* si în *rare* cazuri etnic. *Deoarece* în conditiile în *care* traieste *el* doar biserica mai asigura unitatea lumii *fractionate,* oamenii alcatuiesc *un* singur popor*:* cel *al* lui *Dumnezeu. Pe sine* însusi, autorul *se* defineste în primul rând *ca un* marturisitor *al* dreptei credinte stabilite *la Niceea,* si în acest *context se* arata interesat *de* franci în calitatea lor *de* protectori ai ortodoxiei. *În general* nu-*i* partineste în felul în *care* procedeaza *cu* preferatii lor *Iordanes, Isidor,* chiar *Beda. Nu-i* caracterizeaza niciodata în ansamblu, *ca* popor, nu le atribuie în *mod* declarativ nici o calitate *care* sa-*i* faca superiori celorlalti barbari. *Dimpotriva,* îi prezinta *ca* autori ai diferitelor *crime* si faradelegi faptuite *de la* înstapânirea lor în *Galia,* indiferent daca este vorba *de* regi, notabili sau oameni *de* rând. *Virtutile* lor sunt *ca la* toti barbarii, virtuti razboinice, manifestate dincolo *de* orice alte considerente, *care* fac *din* razboi *un* mijloc *de* afirmare cotidiana *a* onoarei si prestigiului. Cu toate acestea, avem argumente *care* sa ne permita

sa afirmam *ca opera* sa este o adevarata *Istorie a francilor, conform* numelui *sub care a* circulat. *Francii* sunt cei *care* apar cel mai frecvent în paginile ei, teritoriile lor focalizeaza în primul rând interesul autorului, ei sunt singurii barbari asupra istoriei carora *el se* apleaca înca *de la* începuturile neclare *ale* acesteia, încercând sa le descifreze. *Semnificativ* în acest sens este modul aproape stiintific în *care Grigore* utilizeaza si compara informatii oferite *de* autori astazi pierduti *(Sulpitius Alexander, Renatus Profuturus Frigeridus)* pentru *a* scoate *la* lumina adevarul despre debutul francilor pe scena istoriei. *Explicatia* nu poate consta decât în considerarea regalitatii drept elementul *care* da identitate francilor si îi individualizeaza în rândul celorlalte popoare. *O* anume impresie *de* indiferenta *a* putut crea si neutralitatea *cu care* povesteste faradelegile si asasinatele politice devenite moneda curenta în regatul *franc. Istoria* sa construieste pe alocuri imaginea unui *stat* în disolutie *din care* orice autoritate *a* disparut în urma nenumaratelor razboaie civile. *Dar* tocmai aceste razboaie sunt evenimentele ce smulg *de sub* pana sa accente patetice *care* demonstreaza implicarea totala *a* istoricului în problemele ce framânta poporul si regatul francilor. *"A* povesti aceste razboaie provoaca inimii mele durere*",* spune *el,* iar în prefata cartii *a* cincea revine spunând*: "*îmi repugna sa-mi amintesc *de* nenorocirile razboaielor civile *care* epuizeaza poporul si regatul francilor*" (Francorum gentem et regnum*). *Aceasta* prefata cuprinde *de* altfel *un* apel neobisnuit *de* viguros catre urmasii lui *Clovis,* demonstrând clar îmbratisarea *de* catre autor *a* cauzei france. *Motivul* pentru *care* francii *au* devenit în viziunea episcopului *din Tours un* nou popor *ales* este *de* natura pur religioasa, fara conotatii etnice sau politice precum *la* alti autori. *Francii* nu *se* deosebesc *de* ceilalti barbari *cu care se* înrudesc si *se* învecineaza decât prin crestinarea în rit catolic. *Aceasta* întemeiaza comunitatea *de* credinta *cu* supusii galo-romani si îi transforma în instrumente *ale* vointei *divine,* în sens pozitiv însa. *Importanta* pe *care* cronicarul o confera catolicismului francilor *se* reliefeaza în justele *sale* proportii numai în relatie *cu* antiarianismul sau *militant. Fobia* sa ar putea sa para ciudata în conditiile în *care el* s-*a* nascut si *a* crescut într-*un* tinut scapat deja *de* plaga ariana. *Tinutul* sau *se* aflase însa în vecinatatea imediata *a* vizigotilor pâna *recent* arieni, ceea ce-*i* declansa îngrijorarea. Relat*iv* recenta stapânire *de* catre ei *a* unei parti *din Galia, ca* si persecutiile pe *care el* stie *ca* acestia le-*au* declansat în *Spania,* îl fac sa resimta puternic îngrijorarea *la* adresa catolicismului. *Arianismul* lor produsese destul *de recent* victime, chiar în rândul familiei *regale* france, prin sotia catolicului *Hermenegild,* printesa *Ingunda. Erezia are* consecinte *moral*-intelectuale foarte clare, adeptii ei fiind lipsiti *de* inteligenta si *de* rationament metodic, precum solul vizigot *Agila*. Un astfel de episod, precum cel *al* disputei dintre autor si *Agila are* însa *un* sens mai *important* decât condamnarea arianismului prin consecintele *sale. Arienii se* dovedesc *a* servi scopului promovarii propriei identitati pentru francii catolici. *În* conditiile primejdiei mortale pentru suflete pe *care* o reprezinta arienii, pentru popoarele aflate *sub* dominatia vizigota, francii fac figura *de* salvatori, întrucât locuitorii *din* sud-estul *Galiei au* început sa arda *de* nerabndare *de a-i* avea *ca* stapâni. *Evident,* constructia naratiunii încearca sa justifice astfel îndreptatirea cuceririi *de* catre *Clovis a* acestor regiuni, finalizata *la Vouillé,* în *care,* în afara fortei armatelor *sale,* s-ar fi bazat si pe *un* suport *popular,* reprezentat si *de* sefi bisericesti, precum *Quintian din Rodez,* episcop filo-*franc. Realitatea* însa este *ca la Vouillé, de* partea gotilor *a* luptat si *un*

detasament *al* populatiei *locale,* condus *de Apollinaris,* fiul lui *Sidonius,* acel erou pozitiv din prima parte a *Istoriei sale,* luptator încrâncenat împotriva avansului barbarilor în teritoriul Galiei. *Si de* asemenea, populatia *din Saragosa* asediata nu *se* dovedeste *de* loc convinsa *de* argumentul identitatii *de* credinta.

Misiunea de a realiza mântuirea reclamata *de* adevaratii crestini este îndeplinita *de* franci prin intermediul lui *Clovis,* adevarat *instrument al* vointei *divine,* si prin dinastia întemeiata *de el. Regalitatea* barbara mai *era* înca *la* începuturile înstapânirii francilor în *Galia* una *de tip ascendent,* dupa clasificarea lui *Walter Ulmann,* asa *cum de* altfel si reiese *din* episoadele *care* vorbesc despre *Chilperic* si preced momentul potirului *de la Soissons. Ne* reamintim *ca* regele înca pagân nu poate restitui episcopului potirul furat *din* biserica jefuita *de* ostasii franci decât daca acesta îi este atribuit prin tragerea *la* sorti, dovada mentinerii rânduielilor specifice *"*democratiei militare*".* *Aceleasi* rânduieli gentilice fac *din* rege *un "primus inter pares",* punându-l în imposibilitatea *de a* reactiona în fata soldatului *care* în virtutea traditiei îi contesta dreptul *de a*-si însusi o cantitate mai *mare de* prada. *Autorul se* straduieste însa sa realizeze imaginea unei regalitati imaginate dupa modelul *imperial roman* dar si dupa cel biblic. *Cauzele* acestei situatii stau probabil în faptul *ca Grigore* priveste regalitatea prin prisma dublu deformanta *a* limbii si *a* formelor literare mostenite *din* trecut, ceea ce *conduce la* utilizarea constienta sau nu *a* numeroase stereotipuri. *Dintre* acestea, unul dintre cele mai importante este imitarea împaratului *roman de* catre regele franc. Prima afirmare a acestui mecanism este chiar botezul lui Clovis, care, *novos Constantinos,* devine o reîncarnare *a* însusi întemeietorului imperiului crestin. *Nu* ne propunem acum sa intram în controversa referitoare *la* datele reale *ale* acestui botez, inclusiv momentul *la care el a* avut loc. *Nu* putem însa sa nu remarcam, împreuna *cu Claude Carozzi, ca* acest *moment* esential este plasat *de Grigore din Tours exact la* mijlocul domniei marelui rege, devenind astfel elementul organizator *al* întregii naratiuni referitoare *la Clovis. Figura* lui *Clovis* este construita *de Grigore* pe ideea *ca el* reprezinta regele convertit prin excelenta, *de* aceea nu *i se* atribuie si alte componente *ale* functiei imperiale, precum cea *de legislator* sau *de administrator,* pe *care* stim totusi *din* alte surse *ca* acesta le-*a* exercitat. *Ca* atare, botezul conducatorului urmat *de* ostenii sai rupe legaturile între franci si ceilalti barbari si îi integreaza pe primii în marele popor *al* lui *Christos. Regele* este *de* acum înainte campionul credintei, menit sa stapâneasca popoarele *Occidentului care* îl asteapta *cu* bucurie. *Chiar* daca nu întotdeauna obiectivele lui coincid în expresie *cu* cele *ale* bisericii, episcopul *din Tours are* grija sa le îmbrace în haina religioasa. *Acesta* este si cazul luptei *de la Vouillé,* unde *Clovis* urmarea probabil doar *"*sa supuna pamânturile vizigotilor dominatiei *sale",* dar *Grigore* adauga si dorinta acestuia *"*sa-*i* scoata pe arieni *din Galia* spre lauda lui *Dumnezeu".*

Daca botezul lui *Clovis* împreuna *cu* poporul sau ofera premisele stapânirii francilor în *Galia din* punct *de* vedere *spiritual, un* anumit gen *de* relatii *cu Bizantul era* menit sa o legitimeze *din* punct *de* vedere *politic. Grigore din Tours* povesteste *ca* dupa *victoria din 507* împotriva vizigotilor, *Clovis a* primit *de la* împaratul *Anastasie* codicilul *de* consulat si *a* fost îmbracat în biserica preafericitului *Martin cu* o tunica *de* purpura si o hlamida si *i* s-*a pus* pe *cap* o diadema. *Apoi a* fost numit *consul* si *august* si *a* strabatut orasul *Tours* în aclamatiile multimii, împartind bani în calea sa. *În* pofida

greutatilor *de* interpretare *a* tuturor componentelor "enigmaticei ceremonii *de la Tours",* pentru cronicar *pare* sa *fie* vorba *de un ceremonial analog* încoronarii împaratilor bizantini, asa *cum* îl descrisese *cu* ocazia înscaunarii lui *Mauriciu*. Printr-o astfel de ceremonie se realiza dorita *imitatio imperii* în lumea *franca,* stapânirea francilor în *Galia era* legitimata, iar regele lor întra astfel în familia imperiala romana. *O* alta posibila interpretare *merge* în directia asimilarii ceremoniei *de la Tours cu un* triumf, *care* în afara semnificatiei *immediate, de* celebrare *a* victoriei *de la Vouillé,* ar putea marca si împlinirea *a 10* ani *de la* botez. *Ideea* este însa aceeasi, *a* celebrarilor *de tip imperial, care* marcau perioade *de 5* si *10* ani *de la* evenimente importante, în *principal de la* încoronare. *Modelul* folosit *de* autor pentru *a* prezenta viata si domnia lui *Clovis se* dovedeste si prin intermediul cronologiei a fi inspirat de *Viata lui Constantin*, opera lui Eusebius cunoscuta prin intermediul traducerii lui *Ieronim. Ritmul* cincinal si decenal folosit *de Grigore* pentru *a* marca momentele importante *ale* domniei lui *Clovis permit* identificarea *a* patru perioade *ale* acesteia*: ante legem*, jalonata *de* conflictul *cu Siagrius* si episodul *de la* soissons*; sub lege*, marcata *de victoria* împotriva thuroingienilor, casatoria *cu Clotilda* si pregatirea botezului*; sub gratia*, perioada *din* jurul celui *de-al 15-lea an de* domnie, în *care au* loc *victoria* împotriva alamanilor, botezul, razboaiele victorioase*;* în sfârsit, *in pace*, secventa începuta *cu* anul *al 25-lea al* domniei, si remarcabila prin *victoria de la Vouillé,* triumful *de la Tours* si eliminarea competitorilor *care precede* moartea în plina glorie *a* regelui, în *al 30-lea an de* domnie. *Remarcam ca* privind astfel lucrurile putem identifica o *schema* istorica si teologica în patru etape, *care la* sfântul *Augustin* explica progresia omenirii *de la* pacat *la* mântuire. *Chiar* daca nu putem afirma posibilitatea accesului *direct la* operele lui *Augustin,* putem banui influenta unei asemenea *scheme, care* circula în epoca, în forme ce-*i* drept simplificate.

Deveniti astfel stapânii *de* drept ai *Galiei,* francii beneficiaza *de* adeziunea totala *a* autorului, chiar în cazul confruntarilor directe *cu* bizantinii, romanii epocii *sale de care* episocpul galo-*roman* ar fi trebuit sa *se* simta aproape. *În* afara *de* condamnarea recuceririi *de* catre *Narses a Italiei,* pe *care am* mai pomenit-o, sunt si alte momente în *care* francii sunt *evident* preferati bizantinilor, dupa cum vom vedea mai jos.

Crestinarea lui *Clovis a* schimbat deci cursul istoriei si *a pus* bazele colaborarii dintre noul popor *ales al* francilor si galo-romani, colaborare pentru *care* însusi aristocratul *Georgius Gregorius Florentius* este *un* simbol graitor. *Din* acel *moment* devine inteligibil interesul sau pentru dinastia merovingiana, deoarece regii sunt pentru *el* personaje providentiale *care pot* schimba destinul unui popor. *Ei* constituie principala preocupare *a Istoriei sale, care* în *mod* programatic urmarea sa scrie despre *bella regum,* activitatea esentiala *a* regilor. *Acestia se* manifesta *la* serioasa concurenta *cu* sfintii, martirii si episcopii ce abunda în paginile acesteia. *De* altfel diferenta dintre cele doua categorii *de* personaje nu *e mare,* tipul *de* erou preferat *de* episcopul *din Tours* nefiind cel epopeic ci cel crestin. *Inspiratia* biblica în conturarea unor figuri *regale se* manifesta pe parcursul întregii *sale Istorii,* caci asa *cum Clovis* fusese *Noul Constantin, Clotar I* este *Noul David,* iar *Chilperic* "Irodul zilelor noastre". *Putem* considera *ca* tocmai prin preluarea unor asemenea modele biblice si implicarea regilor în actiuni asemanatoare celor *ale* vechilor regi iudei, tranforma francii într-*un* echivalent contemporan *al Poporului ales. Galeria de* portrete exemplare *ale* monarhilor crestini prezenti în *Istoria*

sa o apropie pe aceasta de genul *oglinzii principelui*, gen *care* începea sa *fie din* ce mai bine reprezentat în epoca. *Esenta* identitatii monarhului *ideal* cuprinde dreapta credinta niceeana si pietatea crestina. *Monarhii* preferati sunt cei generosi fata *de* biserica si cler, cei *care* îsi asuma functia *de* aparator *al* bisericii, *advocatus ecclesiae. Un* astfel *de* personaj este *"*bunul rege *Gontran" care a* urmarit *ca* atâtia alti monarhi barbari sa *se* conformeze modelului *imperial*, dar *a* înteles mai bine decât altii ce binefaceri îi poate aduce alianta *cu* altarul. *Considerat "*nu *ca un* rege, ci *ca un* episcop *al* lui *Dumnezeu"*, acesta manifesta deja *se pare* virtuti taumaturgice precum mai târziu regii francezi. *Atasata* functiei *de* aparator *al* bisericii este si preocuparea regilor franci *de a* asigura în cadrul regatului lor conformismul religios pentru toti supusii, *ca* o expresie *a* unitatii politice. *Regii* franci încearca uneori convertirea fortata *a* evreilor, precum *Chilperic*, desi atitudinea autorului fata *de* o astfel *de* politica nu este apreciata *de un* om *al* bisericii precum *Grigore, care* încearca sa foloseasca argumente scripturale. *Fara* sa-l egaleze în virtute pe *Gontran, un alt* rege *de* acelasi *tip* este *Theudebert "*cel *mare" a* carui viata particulara este *ca* si cea publica *un model de* virtute, spre deosebire *de* desfrânatul *Chilperic. Portretul* pe *care i*-l *face* episcopul *de Tours* acestui rege pe *care* îl califica drept *magnus* este o foarte graitoare sinteza *a* conceptiei *sale* despre datoriile unui rege *model. Foarte* interesant *din* perspectiva încercarii *de* apropiere *de* modelul *imperial roman* este *Chilperic*, unul dintre primii barbari *care* încearca sa reuneasca într-o singura persoana calitatile *de* rege si *de* învatat. *Initiativele sale* remarcabile în domeniul culturii, precum compunerea *de* poeme si comentarii *la* psalmi, încercarea *de* reformare *a* alfabetului, sunt luate în derâdere *de Grigore, care* nu întelege, sau *se face ca* nu ar întelege substratul imitatiei modelului *imperial. Cauza* este lipsa atitudinii pozitive fata *de* biserica *la* acest rege, *care* mai si accentueaza unele componente pagâne *ale* acestui *model, cum* ar fi organizarea *de* jocuri *de* circ sau preocuparea pentru mentinerea fiscului *regal* amenintat *de* gestionarea primejdioasa *a* regilor prea-crestini. *Se* poate spune deci *ca* autorul nostru nu apreciaza în *general* preocuparea regilor pentru o gestionare *de tip public a* puterii, ci doar calitatile lor personale, *care* trebuie sa *se* încadreze într-o grila *de* valori crestine.

Când însa dinastia este amenintata *din* afara, atitudinea sa fata *de* regalitate este foarte clara, indiferent *de* personajul *care se* gaseste pe tron în acel *moment. Astfel, el se face* exponentul ostilitatii generale fata *de un* uzurpator venit *de la Constantinopol,* atunci când îl învinuieste pe unul *din* personajele *sale ca a* introdus *un* om *strain* în *Galia* si *ca a* vrut prin aceasta sa supuna regatul francilor dominatiei imperiale. *Încercarea Bizantului de a se* amesteca în viata fostei provincii romane genereaza o semnificativa reactie *de* respingere. *Actiunile* cele mai energice apartin francilor, dar reprezentanti ai populatiei galo-romane, precum *Grigore din Tours, se* solidarizeaza *cu* acestia. *Pozitia* lui *e* semnificativa pentru modul *de* întelegere *a* noilor realitati politice prin *care se* traseaza linii *de* demarcatie clare între *Galia* si *Imperiul din Orient. Regatul franc a* devenit pentru autor patrie politica în sens restrâns, punând definitiv în *umbra* acea *patria communis* reprezentata cândva *de Imperiu. Prezentând "*cazul *Gundovald", Grigore din Tours* pune în lumina în *mod* admirabil prin atitudinea sa faza avansata *a* fuziunii aristocratiei galo-romane *cu* cea *a poporului ales* barbar. *E* semn *ca romani* si *barbari* dispar treptat *ca* entitati diferite, pentru *a*-si *face* aparitia o unica

realitate etnica si politica rezultata *din* contopirea lor.

Cum am mai aratat, *la Beda* termenul *de* barbar *a* început sa aiba în primul rând o *coloratura* religioasa, desemnându-l pe pagân în opozitie *cu* crestinul. *Poate* cea mai edificatoare dovada în acest sens este caracterizarea regelui *Caedwalla quamvis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus. Anglo-saxonii* nu sunt barbari sau în orice caz înceteaza sa mai *fie din* momentul conversiunii *la* crestinism. *Nici* înainte autorul nu-*i* numise barbari, *cu* exceptia unui *moment de* recadere în idolatrie. *Altfel, el* stie foarte bine *ca* sunt *de* origine barbara, amintind neamurile *de* pe *continent care* sunt înrudite *cu* ei, precum "vechii saxoni". *De* barbaria lor initiala *par* sa tina si acceptarea în *prima* instanta *a* lui *Christos ca un* zeu printre altii, si mentinerea unor obiceiuri pagâne dupa crestinare.

Nefiind considerati barbari, opozitia lor fata *de* romani nu *are* forta pe *care* o regaseam *la* alti autori, caci ei nu sunt succesorii directi ai acestora, ci ai altor barbari, precum pictii si scotii. *Interesant* este faptul *ca* ontologic, anglo-saxonii *par* sa aiba o valoare egala *cu a* britonilor, *de* asemenea *non*-barbari. *Dupa* retragerea romana, stapânii *de jure* ai insulelor sunt în viziunea autorului tocmai britonii, cei mai vechi locuitori, pe care barbarii din nord, *creberrimam gentes Aquionalium* îi uzurpa *din* drepturile lor. *Prinsi* între barbari si *mare,* britonii sunt condamnati fara interventia romanilor *de* pe *continent: repellunt barbari ad mare, repellit mare ad barbaros. Anglo-saxonii* sunt pusi deci *la Beda* în opozitie *cu* britonii, *care* joaca *la el* rolul pe *care* îl aveau romanii *la* alti istorici. *Mai* corect spus, *Beda* uzeaza *de* o dubla opozitie, între anglo-saxoni si britoni si între anglo-saxoni si barbari. *Acum* ne intereseaza doar primul cuplu, deoarece *el are* cea mai *mare* importanta în legitimarea stapânirii asupra *Britaniei. Britonii au* detinut insulele *cu* depline drepturi dupa retragerea romanilor. *Invitatia* pe *care* ei o adreseaza anglo-saxonilor *de a* veni în insule joaca rolul foedusului *la Iordanes* sau *Isidor, al* investirii lui *Clovis* drept *"consul* si *august" la Grigore, al* chemarii longobarzilor în *Italia de* catre *Narses la Paul. Într-un* cuvânt, este ceea ce noi *am* putea numi primul nivel *al* legitimarii, cel mai *important din* punctul *de* vedere *al* temeiului juridic *al* stapânirii teritoriului. *Dincolo de* acest nivel exista si altele, mai *concrete* si *cu* valoare practica mai *mare. Desi* britonii detin *Britania* în cel mai justificat *mod,* ei decad *din* drepturile lor prin atitudinea lor religioasa, încalcând preceptele crestine în *mod* repetat si refuzând sa coopereze *la* crestinarea anglo-saxonilor. *Acestia* cuceresc *de* fapt insulele prin forta armelor si îsi legitimeaza stapânirea în primul rând prin credinta. *Dreapta* credinta constituie deci si diin aceasta cauza esenta identitatii anglo-saxonilor.

Pe de alta parte este vorba si *de* existenta mai multor regate anglo-saxone *care* îsi disputa întâietatea si *se* lupta uneori salbatic pentru supremație, ceea ce *face din* biserica singurul *element de* unitate. *Uniformizarea* ritului dupa canoanele bisericii romane îsi demonstreaza acum întreaga importanta pe *care* o detine în economia lucrarii. *Poporul ales* înca nu reusise sa traiasca în epoca lui *Beda* într-o singura formatiune politica, fapt pe *care* istoricul îl regreta în *mod evident. Cu* toate acestea, *el* favorizeaza tara sa natala, *Northumbria, care se* afla în centrul operei *sale. Daca Beda* nu fa*ce* deosebiri între angli si saxoni, altele decât cele *care tin de* nume, *face* însa distinctii între regate. *Rivalitatea* dintre *Mercia* si *Northumbria se* rasfrânge negativ asupra aprecierii poporului celei dintâi. *Penda, care* declanseaza asupra *Northumbriei* atacuri "salbatice si

insuportabile" este "pagânul rege", iar ai sai sunt "pagânul popor". *Nu* este necesar sa mai subliniem caracterul peiorativ pe *care* îl *are la Beda* termenul *de* pagân, mai *ales* într-*un* asemenea *context.*

Scriind o istorie moralizatoare, *care se* vrea *un* îndemn *la* unitate religioasa si politica, dar în acelasi timp si o colectie *de* exemple pozitive pentru cei implicati în actul guvernarii, *Beda se* dovedeste *un bun* cunoscator *al* teoriei papei *Grigore* cel *Mare* asupra naturii guvernarii. *Având* o viziune larga asupra bazei *morale* si *a* calitatilor necesare bunului monarh, *el* plaseaza în trecut personalitati *cu* valori paradigmatice pentru prezentul decazut. *Anglo-saxonii* sunt caracterizati *la* sosirea lor în insula printr-o deosebita vitejie în lupta, iar regii lor sunt în marea majoritate eroici. *Historia ecclesiastica* ofera deci o galerie *de* portrete exemplare *care pot* sluji în egala masura legitimarii stapânirii anglo-saxonilor *ca* si educarii contemporanilor lui *Beda. Cum era* si *de* asteptat, cei mai importanti regi sunt cei *care au* avut *un* rol în crestinare*: Ethelbert* pentru saxonii *de* est, *Edwin* pentru northumbrieni, *Cynegisl* pentru saxonii *de vest, Peada* pentru saxonii *de* mijloc. *Modelele care au stat la* baza conturarii personajelor *sale regale au* fost în nu putine rânduri cele *ale* unor regi vetero-testamentari, asa *cum de* altfel *se* si cadea conducatorilor unui nou *Popor ales. Spre* deosebire *de* ceilalti istorici, *Beda* prezinta cazurile unor regi exemplari pâna *la* limita ultima, dincolo *de care transcend* umanul. *Aceasta se* întâmpla *cu* mai *multi* regi sanctificati dupa moarte, între *care Oswald, sanctissimum ac victoriosissimum regem Nordanhymbrorum,* e cel mai bine reliefat. Cel numit în alte surse ale epocii *totius Britanniae imperator* este admirat *de Beda ca* rege crestin si *ca* unificator, întrucât încerca sa transpuna în practica idealul *politic de* unificare *a* întregii *Britanii sub* stapânirea anglo-saxonilor. *Este de* remarcat însa *ca* virtutile principale *ale* lui *Oswald* sunt cele *general* crestine, nu cele *regale* în traditia romana, dar aceste virtuti crestine atasate unui monarh *se* transforma tocmai *din* aceasta cauza în virtuti *regale. Datorita* unor calitati religioase si militare intra în sfera *de* interes *a* autorului si alti regi *care* prin sabie îsi întind stapânirea si îsi extind hotarele, precum *Ethelfrith, Edwin, Oswiu. Totusi,* tipul *de* erou *de* epopee nu *e* preferatul lui *Beda,* locul acestuia fiind luat *de* eroul crestin. *De* exemplu, ceea ce conteaza cel mai mult în personalitatea lui *Oswin* este faptul *ca a* prezidat *Sinodul de la Whitby, care a* impus unitatea religioasa în *Britania,* si *ca a* afirmat primatul *Romei* între bisericile crestine *ale* vremii, bazându-*se* pe autoritatea *Sfântului Petru. Dintr-un alt* punct *de* vedere interesanta este figura lui *Ethelbert* vazut *ca* rege *legislator, care* stabileste *un cod de* legi dupa maniera romana *(iuxta exemplum Romanorum*). *Desi* în cuprinsul acestuia nu exista nici o urma *a* influentei romane, ele fiind scrise în vernaculara si oferind pur si simplu consemnarea în scris *a* cutumelor, este clar *ca* pentru *Beda* actiunea regelui *se* conformeaza modelului *roman. De* altfel si crestinarea sa trimite *la* modelul constantinian, chiar daca într-o mai *mica* masura decât în cazul lui *Clovis, care se pare ca i-a* servit drept *model,* întrucât cunostea si *a* folosit *Istoria* lui Grigore din Tours. *Modelul* constantinian este si mai clar în cazul lui *Edwin, care* accepta conversiunea *ca* pe o garantie *a* cresterii puterii *sale* mai întâi si abia apoi *ca* o promisiune *a* câstigarii împaratiei ceresti, si *care* dupa crestinare obtine *victoria* împotriva pagânului Cwichelm din Wessex.

Numerosii regi *care* apar în paginile *Istoriei eclesiastice* trebuie sa-si împarta

gloria *cu* si mai numerosii sfinti, martiri si episcopi cuprinsi într-însa. *De* fapt exista *un* izomorfism între cele doua categorii, cazurile *de* regi sanctificatii fiind, dupa *cum am* mai spus, frecvente. *Se* poate spune *ca la Beda* intrarea regilor în rândul sfintilor este rasplata pentru conversiune si pentru practicarea unei vieti în conformitate *cu* normele crestine, asa *cum la* ceilalti autori recompensa *era* succesul în *plan politic:* extinderea regatului, domniei lunga, bogatie. *Intrarea* în rândul sfintilor *a* regilor *e* înca o dovada *ca* poporul *din* rândul carora *au* iesit *e* placut în fata lui *Dumnezeu* si demn *de* stapânirea tarii pe *care a* cucerit-o prin forta si *a* consolidat-o prin credinta.

Dintre toti istoricii *de* limba latina pe *care* îi discutam, *la Iordanes* scopul *politic* urmarit *se* detaseaza *cu* cea mai *mare* claritate. *De la* început si pâna *la* sfârsit, *Getica* sa este o pledoarie pentru întelegerea dintre goti si romani. *E* greu *de* spus *cum va* fi aratat *opera* lui *Cassiodor, care a stat la* baza scrierii lui *Iordanes,* conceputa *cum era* în perioada *de* glorie *a* regatului ostrogot. *Putem* doar sa ne imaginam *ca* ar fi fost o oda înaltata gotilor, în *care* romanii aveau *un* rol destul *de* periferic. *Terminata* însa pe *la 551, Getica* lui *Iordanes* trebuia într-*un* fel sa *fie* o *"*istorie *cu happy end"* în *care* cele doua popoare *se* reconciliaza si întelegerea *e* pecetluita *de* nasterea unui copil în venele caruia curgea deopotriva sânge *roman* si *got. Casatoria Matasuntei din* dinastia *Amalilor cu Germanus,* varul lui *Iustinian, din* vechea familie *a Anicilor,* reprezinta simbolic unirea celor doua neamuri aduse *de* razboi într-o *stare de* dusmanie aparent ireconciliabila si marcheaza începutul unei noi epoci *de* colaborare. *Efortul* lui *Iordanes* trebuie sa *se* îndrepte deci înca *din* debutul *Geticii* spre *a* demonstra *ca* aceasta colaborare *a* fost cumva predestinata *de la* începutul istoriei. *Premisa* în jurul careia *se* ordoneaza *Getica* este *ca* romanii si gotii erau destinati întelegerii, si doar împrejurari *adverse i-au* împiedicat *un* timp s-o faca. *Dovezile* aduse *de Iordanes* în sprijinul acestei idei sunt multe, dar cea mai convingatoare *se* vrea afirmatia dupa *care* romanii datoreaza o buna parte *a* gloriei lor ajutorului dat *de* goti*: "*caci înainte vreme, fara *de* ei, *cu* greu s-*a* luptat armata romana împotriva altor popoare*". Rezultatul* acestui gen *de* relatii stabilite între cele doua neamuri este în cele *din* urma integrarea gotilor în statul *roman,* pe *care Iordanes* o exprima foarte raspicat. *Este* vorba mai întâi *de* felul în *care* gotii în timpul lui *Teodosie se* considera cetateni ai *Imperiului cives et domini* si apoi *de* ideea *care* apare în cererea *de* ajutor adreasata gotilor *de* împaratul *Valentinian* în ajunul luptei *cu* gotii*: auxiliamini rei publicae cuius partis tenetis. Iordanes* este astfel unul dintre primii autori ai epocii *care* afirma posibilitatea asimilarii migratorilor *care* înceteaza astfel *a* mai fi *un* corp *strain,* tolerat *de* nevoie si suspectat în continuu.

Autorul este însa constient si *ca* nu este suficient doar sa afirme posibilitatea întelegerii dintre cele doua popoare, ci trebuie sa si demonstreze acest lucru. *Un "*mariaj*"* fericit presupune compatibilitatea partenerilor, si *de* aceea gotii trebuie sa *fie* asemanatori romanilor. *Ca* urmare, *Iordanes* realizeaza pentru poporul sau *un* portret idealizat *care* îi înfatiseaza pe goti aidoma eroilor antichitatii greco-romane. Sau mai corect spus, poporul got apare precum un erou colectiv de epopee. De altfel, *Getica* lui *Iordanes* poate fi considerata cea mai democratica dintre toate operele aflate în discutie, autorul preocupându-*se* mai mult *de* popor în ansamblul sau decât *de* personalitati izolate, precum ceilalti istorici. *Ceea* ce nu înseamna însa *ca* lipsesc figurile regilor, sau *ca* acestea nu *au* trasaturi *care* sa le apropie *de* modelul *imperial. Iordanes,* urmându-l sau

nu pe *Cassiodor,* inventeaza istorii despre eroii eponimi *Amal* si *Ostrogotha, care* faceau *din* sirul regilor goti o dinastie, si confereau fiecaruia dintre acestia privilegiul *de a* apartine vestitei familii *a Amalilor. Teodoric* este o alta figura glorioasa *a* gotilor, impresionant atât prin talentul sau militar cât si prin preluarea elementelor modelului *imperial. Spuneam* mai sus *ca Iordanes* evita sa-*i* confere vreun apelativ *imperial,* numindu-l *cu* titlul neutru dar semnificativ *de regnator,* dar îi atribuie o serie *de* caracteristici imperiale, mai *ales* aplicând *la* cazul sau retorica teologiei victoriei. *Luptând de* partea dreptatii, *Teodoric* obtine *victoria,* afirma în acest sens *Iordanes. Prestigiul de care se* bucura în timpul vietii este unul *real,* si chiar dupa moarte *se* manifesta în rândul gotilor *un* soi *de "*loialitate reziduala*"* pentru urmasii sai, cel putin atâta vreme cât încercarile militare prin *care* trece regatul nu determina ridicarea pe tron *a* unor regi *care* chiar daca nu fac parte *din* stirpea *Amalilor, au* acele calitati militare necesare conducerii luptei. *Observam* deci *ca* în ultima parte *a Geticii,* modelul *de* regalitate *la care se* revine este cel *traditional,* bazat pe calitatile militare *ale* sefului armatei si nu pe virtutile mitice *ale* unei dinastii.

Spuneam însa *ca la Iordanes* sunt foarte importante caracteristicile gotilor priviti *ca* popor. *Asemenea* eroilor antici sau regilor *din* celelalte istorii *de* limba latina pe *care* le analizam, gotii sunt caracterizati *de* vitejie si întelepciune. *Daca* vitejia *era* o calitate pe *care* pâna si detractorii o recunosteau barbarilor, întelepciunea pe *care* le-o atribuie *Iordanes* este *un element* nou. *În* stradania sa *de a-i face* pe potriva romanilor, *el* îi pune pe goti sa mimeze comportamentul *cultural al* popoarelor înaintate. *Si* mai *cu* seama *al* grecilor, *a* caror superioritate în acest *plan era* recunoscuta *de* romani. complexul *de* inferioritate pe *care* orice barbar îl avea în fata civilizatiilor greaca si latina îl *face* sa hiperbolizeze toate virtutile gotilor si sa uzeze *de* dovezi fanteziste menite sa demonstreze meritele acestor barbari mai speciali. *Planurile* în *care el* opereaza *cu* precadere sunt cel etnic, cel militar, cel *cultural.*

În plan etnic, pentru *a* le potenta virtutile, gotii sunt identificati *cu* alte mari popoare *ale* antichitatii*:* scitii, partii, getii. *Pentru* antichitatea greaca scitii reprezentau într-*un* fel prototipul barbarului *de la* nord *de Istru, din* tinuturile pline *de* taine si *de* monstri, *de* genul celor trecute mai târziu pe harta *sub* mentiunea *hic sunt leones. Începând de la Herodot, care* le descrie amanuntit obiceiurile, ei sunt priviti *ca un* popor semilegendar, *cu* moravuri salbatice, dar plin *de* vitejie. *Iordanes* recepteaza aceste aprecieri pastrate si *de* memoria contemporanilor sai, carora le adauga o alta traditie, cea *a* legaturii dintre sciti si amazoane. *Astfel,* identificându-*i* pe sciti *cu* gotii, realizeaza *de la* început o genealogie eroica pentru poporul sau. *Partii, un alt* popor vechi, dintre cele *care au* creat mari probleme romanilor, nu sunt în viziunea autorului decât goti *care au* ramas în *Asia d*upe ce l-au învins pe un anume Vesosis, regele Egiptului. *În* sfârsit, identificarea careia autorul îi acorda atentie *maxima* este cea dintre geti si sciti. *Literatura* noastra istorica *a* dat multa atentie acelor pasaje *din opera* lui *Iordanes care* vorbesc despre geti, datorita informatiilor cuprinse *de* acestea. *Au* fost *explicate* si cauzele confuziei, astfel încât consideram necesar sa amintim aici doar câteva elemente.

Iordanes foloseste o traditie *care* circula si în vremea sa, *cu* radacinile în antichitatea pentru *care "*geti*" era* numele *poetic al* gotilor, impusa apoi si în istorii,

mai *ales de Orosius. Confuzia se* baza pe similitudinea spatiului locuit în epoci diferite *de* cele doua popoare, pe marea asemanare *a* numelor si pe obiceiul *de a* conferi unui popor nou intrat în câmpul *de* interes *un* etnonim arhaizant. *Dincolo* însa *de* acestea, autorul *a* fost interesat în valorificarea istoriei getilor pentru *ca* astfel gotii primeau acele elemente *de* cultura *care* sa le dea drept *de* cetate în lumea antica.

Planul cultural al demonstratiei pe *care* autorul o *face* superioritatii gotilor *a* câstigat enorm prin productiva confuzie *cu* getii. *Conationalii* lui *Iordanes* devin singurii barbari *"*civilizati*"*, daca ne putem permite o asemenea alaturare *de* termeni în *gene*ral antonimici. *Interesant* este modul în *care* este prezentata *cu* destula subtilitate *"*slefuirea*"* lor, accesul lor *la* cultura *care* pentru *a* fi credibil nu *e* brusc, ci treptat. *În* primul popas, *la* nordul *Marii Negre*, ei devin *"*mai umani*"* si *"*mai întelepti*"*, dar desavârsirea lor *are* loc în *Dacia* si *e* datorata lui *Deceneu* si lui *Zalmoxis. Este* foarte cunoscut pasajul descrierii idilice *a* modului în *care* între doua razboaie *un* popor *de* luptatori *se* îndeletniceste *cu* stiintele naturii si *cu* filosofia. *Intentia* propagandistica este clara si transcende *cu* mult eventualul sâmbure *de* adevar. *Ceea* ce vrea autorul sa afirme este *ca* având *un* filosof si fiind familiarizati *cu* tainele stiintelor, gotii sunt pe cale *de a*-si depasi propria conditie, caci *"au* fost întotdeauna superiori în filososfie tuturor barbarilor si aproape egali *cu* grecii*" (pene omnibus barbaris Gothi sapientiores semper extiterunt Grecisque pene consimiles*). *Aproape* egali *cu* grecii însemana aproape egali *cu* romanii, mostenitorii mai putin merituosi într-*ale* stiintelor ai celor dintâi. *Un* nou *element vine* sa sustina deci necesitatea colaborarii între romani si gotii *care* nu le sunt inferiori *cultural* precum restul barbarilor.

Celalalt plan în *care* argumentatia lui *Iordanes e* foarte stufoasa *e* cel militar. *Prin* însasi genealogia lui, poporul *got* este predestinat unei existente eroice. *O* contabilizare superficiala *a* epitetelor ornante folosite *de* autor pentru *a-i* desemna pe goti arata *ca de* departe cel *care* apare *cu* frecventa cea mai *mare* este *"*prea viteji*"*. *Vitejia* este, asa *cum de* altfel nu nega nimeni în epoca, principala caracteristica *a* unui popor barbar, numai *ca la* gotii lui *Iordanes* aceasta trasatura este hiperbolizata pâna *la* limitele credibilului. *La* ei odinioara s-*a* nascut *Marte*, sortindu-*i* unei cariere razboinice*;* ei l-*au* învins pe regele *Egiptului* si pe *Darius* si pe *Xerxes*, regii persani*; Filip al Macedoniei* doar prin înrudirea *cu* ei *a* ajuns atât *de* puternic. *De* aceea, *cu* stramosii lor antichitatea cea atât *de* mult admirata *de*-abia poate sa-si *compare* eroii ei.

Problema centrala *a* discursului lui *Iordanes* este si în acest *plan politico*-militar cea *a* raportului *cu* romanii. *Pe* lânga vitejie, *a* doua dominanta caracterologica *a* gotilor este iubirea salbatica *de* libertate, *Getica* fiind într-*un* fel si o ilustrare *a* luptei lor pentru *a*-si pastra independenta. *Ei* nu sunt învinsi nici *de Caesar*, dimpotriva, iar autorul afirma raspicat *ca* fara goti, romanii n-ar fi ajuns niciodata pe culmile puterii lor. *În* epoca *de* declin *a* imperiului, *de* barbarizare, ideea neputintei romanilor *de a* mai *face* fata fara ajutor barbar primejdiilor *din* afara *era* acceptata *cu* resemnare*; e* interesant faptul *ca Iordanes* o foloseste într-o epoca *de* revigorare *a* statului *roman. Aceasta* este în *fond* esenta demonstratiei lui *Iordanes:* colaborarea dintre goti si romani *a* fost predestinata *de* virtutile celor dintâi si verificata *de-a* lungul istoriei, *de* aceea poate fi în orice *moment* actualizata spre profitul ambelor popoare.

Titlul lucrarii *sale* ar putea sa-l indice pe *Isidor din Sevilla ca* pe *un* campion *al* pluralismului *politic*, asa *cum* putuse aceasta sa *fie* inspirat *de* scrierile *Sfântului Augustin. Goti*, vandali, suevi *par* sa aiba îndreptatire egala într-o lume în *care* vechile

legaturi s-*au* prabusit iar forta tinde sa înlocuiasca dreptul impus cândva *de* romani. *Si* totusi, diferenta *de* optica este *cum* nu *se* poate mai evidenta în tratarea celor trei popoare. *Prima* dovada este însasi structurarea lucrarii *sale* si atentia diferentiata pe *care* o acorda acestor neamuri. *Din 92 de* paragrafe *ale Istoriei sale, 70 se* refera *la* goti, *13 la* vandali si *7 la* suevi.

Cel mai *important* criteriu *cu care* poate *opera* episcopul *din Sevilla* este fara îndoiala unul religios, anume apartenenta *la* ritul catolic sau *la* cel arian. *Prada cu* totii ereziei ariene, goti, vandali, suevi *se* afla pe aceleasi pozitii în aceasta etapa *a* istoriei lor, dar numai teoretic, deoarece atitudinea autorului nu este consecventa. *În* viziunea sa, gotii îsi datoreaza erezia împaratului *Valens, care* le trimite preoti arieni. *Drept-credinciosii* aflati între ei fusesera siliti sa *se* refugieze peste *Dunare* datorita persecutiilor lui *Athanaric. Amintirea* acestui episod *are* o valoare ideologica, fiind menita sa disculpe pe gotii *care au* fost întorsi *de* pe drumul cel drept *de* catre *un* împarat eretic. *Dar* asa *cum* aratam, si erezia lor *are* o anumita valoare civilizatoare, deoarece în urma activitati lui *Ulfila* gotii încep sa aiba scrieri si legi. *Aceasta* erezie este totusi o *forma de* crestinism, astfel încât, *cu* ocazia jafului *Romei* condus *de Alaric,* urmând traditia inaugurata *de Orosius,* autorul îi arata pe goti plini *de* umanitate, crutându-*i* pe crestini. *Alte* episoade *pun* în evidenta respectul acestora fata *de* biserica si *de* slujitorii ei. *Justificarea* acestei atitudini este pusa în legatura atât *cu* crestinismul lor sincer, chiar daca în *forma* eretica, cât si *cu un fond* în esenta *bun, care* anunta convertirea lor viitoare *la* dreapta credinta.

Ca atare, *ca* popor, gotii nu sunt niciodata judecati negativ în *mod global,* desi *individual* exista persoane pe *care* le poate condamna. *Comunitatea* este apreciata întotdeauna elogios*: "*prea înfloritorul popor*", "un* popor foarte vechi*", "un* popor atât *de* puternic*", "un* atât *de mare* popor*", un* popor atât *de* faimos*". Cea* mai evidenta calitate *a* lor este forta, prin intermediul careia gotii îi înving pe romani si le ocupa pamânturile. *Dar* stapânirea lor ramâne ilegitima în lipsa unei confirmari imperiale. *Un act* oficial *al* împaratului si calitatile poporului *care pot* îndreptati existenta statala sunt temeiurile legitimarii. *Putem la un moment* dat considera *ca apologia* pe *care* o *face Isidor* gotilor exprima si constiinta unei anume fragilitati *a* legitimitatii stapânirii lor teritoriale. *Pentru a* depasi aceasta carenta, *Isidor* apeleaza *la* mai multe categorii *de* argumente. *Primul* dintre ele sustine *ca* gotii *au* încheiat *cu Imperiul* mai multe foedusuri, în virtutea carora ocupa teritorii si *se* razboiesc *cu* alti barbari, în numele *Imperiului, ca de* exemplu în vremea lui *Wallia*. De altfel, analiza surselor contemporane arata *ca* într-adevar, colaborarea gotilor *cu Imperiul a* functionat bine *la* începutul secolului *al V-lea,* si *ca* armata barbara *a* acestora *a* luptat alaturi *de* trupe romane pentru curatirea acestor *zone de* alti barbari. *Traditia* încheierii *de* tratate ofera lui *Isidor* solide argumente *de* ordin *politic* pentru *a* sustine drepturile teritoriale *ale* vizigotilor. *Totusi,* acestor argumente *cu* valoare legala, *Isidor* însusi nu *pare* sa le dea prea multa importanta, dovedind *ca* vechile idei politice se erodau încet dar sigur. *De* o mult mai *mare* atentie *se* bucura argumentele bazate pe cartile sfinte. *Originea* lor trimitea nu *la un* popor coborât *din Scandinavia, ca la Iordanes,* ci *la* însusi biblicul *Iaphet,* fiul lui *Noe,* prin *care* gotii îsi aflau astfel locul foarte clar în lumea cunoscuta. *Casatoria* lui *Athaulf cu Placidia* este concretizarea unei profetii, ceea ce sugereaza

discret faptul *ca* ascensiunea puterii gotilor este cuprinsa în chiar cartea sfânta. *Nici* aceste argumente *de* factura biblica nu *pot* transa definitiv problema legitimitatii stapânirii gotilor, astfel *ca* autorul *face* apel *la* principii *primitive* dar convingatoare, precum dreptul celui mai puternic. *Gotii au* fost mai puternici decât toti eroii antichitatii si chiar decât romanii. *Forta* lor îndelung clamata si frecvent probata *de* numeroasele lor fapte este întovarasita *de* vitejia datorita careia toate popoarele *Europei i-au* temut. *Alte* caracteristici *ale* lor sunt iubirea salbatica *de* libertate, concretizata între altele în refuzul autoritatii romane, taria *de* caracter, rezistenta *la* durere si nepasarea în fata mortii. *Într-un* cuvânt, pentru *el, ca anterior la Iordanes,* gotii sunt personajul colectiv *al* unei epopei ce *se* vrea istorie, înzestrati *cu* acele virtuti *care* le *pot* conferi *un* caracter *exemplar.*

Dar argumentele *care* legitimeaza existenta statului vizigot nu sunt *legate* numai *de* calitatile poporului privit în anasamblu, ci si *de* cele *ale* regilor sai, întrucât o piesa centrala în esafodajul teoretic *al* noii ideologii, elaborata *de* acum în *parallel* si în opozitie *cu* cea veche, romana, este tocmai regele. *Este* interesant *de* urmarit *cum Historia Gothorum* descrie traiectoria regilor vizigoti *care* evolueaza *de la* simpla calitate *de* sefi barbari *la* cea *de* regi crestini catolici *care* îsi ataseaza noi si noi elemente *ale* functiei imperiale. *Functia* cea mai *de* seama *a* acestor monarhi este cea militara, *de* sefi ai armatelor lor în fruntea carora *se* deplaseaza în cautare *de* noi teritorii. *Viteji ca* si poporul *din care* fac parte, *Isidor* considera *ca* cea mai *mare* glorie posibila *e de a* fi triumfat *"*împotriva însisi romanilor*".* *Menirea* principala *a* acestor regi este sa extinda *permanent* teritoriile aflate *sub* stapânirea lor pe seama bizantinilor sau *a* altor barbari. *Euric,* cel *care a* rupt foedusul *cu* romanii si *a* impus regatul vizigot *ca* o stapânire independenta, este unul dintre personajele *care se* bucura *de* atentie deosebita *din* partea autorului. *Expansiunea* nu *se face* însa în numele unui *ideal* civilizator, *de* genul celui afirmat cândva *de Imperiu,* ci în virtutea dreptului *la* cucerire, întemeiat pe calitati superioare *de* ordin *moral* si militar. *Cei* mai merituosi regi sunt deci aceia *care,* precum *Leovigild, Swinthila, Sisebut* reusesc sa-si largeasca prin lupta teritoriile detinute. *Aceia care, conform* idealului homeric îmbratisat si *de Isidor* reunesc vitejia si întelepciunea devin eroii *de care* vizigotii *au* nevoie. *Figura* lor *e* astfel înfatisata *de* autor încât sa serveasca scopurile propagandistice specifice unui *stat care se* edifica pe o baza ideologica nesigura. *Imitarea* împaratului *roman de* catre regii vizigoti raspunde unor necesitati *de* acelasi *tip.*

La începutul deceniului *al* doilea *al* secolului *al V-lea,* regele *Wallia a* intrat *ca* foederat în *Spania* pe *care a* curatat-o *de* barbari în numele împaratului, pentru *ca* treizeci *de* ani mai târziu, *un alt* rege vizigot, *Teodoric,* sa-si impuna propriul candidat, Avitus, pe tronul Imperiului. *Mutatia* calitativa în evolutia catre *un stat* propriu-zis, *cu* institutii specifice si *care* poate secreta o ideologie *se produce* în momentul în *care* viata este asezata pe temeiul legii. *Regii* vizigoti *ca* si alti monarhi barbari fixeaza în scris cutumele si adapteaza pentru supusii lor romanici legislatia romana, imitând prin acest *act* functia *de legislator* suprem *a* împaratului. *Cei* doi regi preocupati *de* aceste probleme sunt *Euric* si *Leovigild,* fiecare o *mare* personalitate *a* vremii *sale,* iar codurile *de* legi rezultate *din* activitatea lor sunt *impregnate de* drept *roman vulgar. O* alta functie imperiala *a* carei mimare *de* catre monarhii vizigoti este cea de *advocatus*

ecclesiae, foarte bine evidentiata *de* episcopul sevillan. *Regii* pe *care el* îi apreciaza sunt caracterizati *de* vitejie si pietate, fiind greu *de* spus *care e* mai importanta. *Dintre* toti, *Reccared se* distinge, precum *Clovis la Grigore din Tours,* prin adoptarea dreptei credinte. *Ca* altadata *Constantin, al* carui *model* îl preia în *mod* programatic, regele *tine* sa participe *el* însusi *la* sinodul *care a* hotarât condamnarea arianismului. *Pentru Isidor din Sevilla,* actul lui *Reccared* este *fundamental* în istoria vizigotilor, fiind menit sa schimbe definitiv cursul evolutiei statului lor. *Din* acest *moment,* în pofida unor framântari *interne* datorate sistemului *de* acces *la* tron, lucrurile îi *par ca au* intrat pe *un* fagas *normal,* caci regii *care* urmeaza sunt aproape toti exemplari si *din* ce în ce mai apropiati *de* imaginea imperiala, având deschisa prin conversiune calea spre legitimare în ochii hispano-romanilor si ai bisericii. *Ei* îsi asuma si misiunea *specific* imperiala *de a* extinde crestinismul în interiorul regatului, ceea ce *se* realizeaza prin crestinarea fortata *a* evreilor. *Aceasta* masura, unica prin amploarea ei în regatele germanice *ale* vremii, este probabil expresia dorintei *de a* impune *cu* orice pret uniformitatea religioasa, considerata o premisa *a* omogenitatii politice. *Din* textul lui *Isidor* nu rezulta însa *ca* ar fi fost vorba *de* o politica sistematica, si nici alte surse, *la* o analiza atenta, nu *permit* o astfel *de* interpretare. *Se pare ca* acesti regi vizigoti, dornici sa asigure coerenta regatului lor sfâsiat *de* lupte *interne* pentru putere, adopta masuri împotriva sau în favoarea evreilor, în functie *de* sprijinul pe *care* li-l acorda aceasta comunitate puternica si influenta. *O* alta caracteristica *a* împaratului *roman* preluata *de* vizigoti este întemeierea *de* orase, pe *care* complexul rege *Leovigild* o pune în practica. *El* întemeiaza *Reccopolis,* numit astfel dupa fiul sau *Reccared,* ceea ce simboliza faptul *ca* regii vizigoti continuau însasi *opera Romei,* caci *de la Romulus, a* trasa hotarele unei noi cetati *era* o actiune definitorie pentru civilizatia romana.

Regii vizigoti mai sunt caracterizati în viziunea lui *Isidor* si *de* alte atribute *ale* împaratilor romani, *care* încep deja sa *fie* specifice oricarui principe crestin*:* clementa, justitia, pietatea, filantropia. *Cei* carora le este contemporan *(Sisebut, Swinthila, Riccimer)* reunesc în cel mai înalt *grad* aceste calitati, ba mai mult, *se* conformeaza idealului *de imperator litteratus,* cârmuitor luminat si *protector al* artisilor. *Stim ca la* cererea lui *Sisebut,* rege cultivat, autor *al* unui *poem* în hexametri scandat *de el* însusi, *Isidor* scrie *De natura rerum* pentru *a*-l ajuta pe rege sa *se* instruiasca. *Historia Gothorum a* fost ea însasi compusa *la* cererea regelui *Sisenand. O* noua *era* augusteana parea deci sa *se* desfasoare în *Spania* vizigota, *care* prin regii sai renoveaza vremurile *de* aur *ale Imperiului.*

Ultimul dintre istoricii latini *de care* ne ocupam, *Paul Diaconul* încheie în forta aceasta serie începuta cronologic *cu Iordanes. Închinata* unui popor *care* urma sa dispara *de* pe scena istoriei, *opera* sa *e un* adevarat cântec *de* lebada menit sa-*i* treaca pe acesti barbari în nemurire. *Nu* putem sti în ce masura *Paul a* fost constient *ca* vremea conationalilor sai *a* trecut, caci ceea ce *a* ajuns pâna *la* noi *din* istoria sa nu lasa impresia unui sfârsit *de* lume. *Dimpotriva, el pare* sa scrie *de* pe pozitiile unui *stat* puternic si constient *de* forta sa. *Istoricul* nu *are* complexe si nu simte nevoia sa fabuleze, precum *Iordanes* sau chiar *Isidor. Ar* fi însa o greseala sa ne imaginam *ca el* ar fi cel mai obiectiv dintre cei cinci si *ca* longobarzii prezentati în *opera* sa sunt copii fidele dupa natura. *Lipsa* lui *de* inhibitie si degajarea în dezvaluirea pacatelor poporului sau ascund o

mai *mare* subtilitate în atingerea scopului *politic al* istoriei *sale, de a* argumenta dreptul barbarilor *la* existenta statala. *Paul* afirma deschis apartenenta longobarzilor *la* lumea barbara, *ca* membri ai marii familii *de* neamuri germanice, si îi recunoaste în *mod* cinstit *ca* fiind niste populatii *"*barbare si feroce" (*barbarae et feroces nationes), a* caror barbarie îi înspaimânta pe episcopi. *Ceea* ce-*i* deosebeste *de* ceilalti barbari *care au* invadat înaintea lor *peninsula* este faptul *ca* apoi *"au* domnit *cu* fericire în *Italia" (postea in Italia feliciter regnavit*). *Adica* prin crearea statului propriu sunt instauratorii noii ordini, cei *care* ofera posibilitati *de* regenerare unei tari altfel secatuite. *Intentiile* propagandistice *ale* autorului sunt vizibile si *din* modul în *care* îsi organizeaza discursul. *Nu* încape îndoiala *ca* si-*a* construit istoria dupa modele romane si biblice. *Ca la Tit Liviu,* exista în istoria lui o etapa legendara, în *care* adevarul *e* greu *de* distins *de* plasmuirile *care* îl înconjoara. *Paul* declara uneori *ca se* îndoieste *de* informatiile preluate *din* traditia orala, ceea ce nu-l împiedica sa creeze *el* însusi legende sau sa le prelucreze pe cele deja existente pentru *a* le încadra în tiparele dorite. *Am* amintit mai sus comparatia *care se* poate *face* între cei doi frati, *Ibor* si *Aio,* plasati *la* începuturile istorie longobarzilor si *Romulus* si *Remus. Lamissio* este construit probabil dupa modelul lui *Moise cu care se* aseamana atât prin biografie *(*si *el e* abandonat într-*un* cosulet si salvat*)* cât si prin conducerea longobarzilor spre *Tara Fagaduita. În* realizarea unei istorii eroice *se* poate ghici si influenta lui *Iordanes. Cu* sau fara aportul *Geticii, opera* lui *Paul are* accente epopeice în prezentarea confruntarilor *cu* popoare mitologice precum amazoanele sau assipitii. Se pun astfel bazele unei cariere istorice exemplare *care la* fel *ca la Iordanes* sau *Isidor* serveste mecanismului legitimarii. *Aceluiasi* scop slujeste si portretul colectiv *al* longobarzilor, realizat dupa canoanele *care-i* descriu pe eroii antici. *Aidoma* acestora, longobarzii sunt caracterizati *de* vitejie, forta, întelepciune. *Vitejia* le este demonstrata *de* felul în *care se* avânta în lupta, forta *de* usurinta *cu care* îsi înving dusmanii. *Întelepciunea* lor *e* una practica, diferita *de* aceea mai elevata *a* gotilor lui *Iordanes,* dar uneori mai eficienta. *O* dovedesc strategema prin *care* obtin favoarea lui *Wotan,* felul în *care* raspândesc stiri *false* pentru *a*-si demoraliza dusmanii, eliberarea sclavilor pentru *a*-si gasi aliati. *La* aceste calitati ei adauga, precum gotii descrisi *de Iordanes* sau *de Isidor,* o dragoste salbatica *de* libertate, pentru gloria careia sunt dispusi oricând sa lupte. *Destinul* lor fericit este sa triumfe mereu asupra dusmanilor, indiferent *de* valoarea lor. *Romani* si barbari *se* prabusesc *indistinct sub* loviturile acestei stihii reprezentate *de* longobarzi. *Ei* sunt natura, si aceasta compenseaza lipsa oricarei aptitudini culturale. *Unicele* elemente *de* cultura pe *care* le detin, cel putin în momentul asezarii în *Italia,* sunt *legate de* traditii orale*:* legendele pe *care Paul* le critica sau cântecele despre *Alboin care* ar fi raspândite *la* toti germanicii. *La* sosirea lor în *Italia se* comporta *cu* o salbaticie specifica starii lor *primitive: "*bisericile *au* fost pradate, preotii asasinati, orasele distruse, locuitorii ucisi*". Bineînteles,* aceasta este o *stare* tranzitorie, evolutia spre *un stat* constituit în cele *din* urma *conform* modelului *roman* eliminând acest *tip de* comportamente. *Trecerea pare* sa fi fost rapida, domnia lui *Authari* caracterizându-*se* prin progrese evidente în planul elaborarii statale, ceea ce îl uimeste chiar si pe autor*: "*acest lucru este surprinzator, în regatul longobarzilor nu *se* comite nici o violenta, nu *se face* nici *un complot,* nimeni n-*a* fost obligat pe nedrept *la* corvoada, nimeni n-*a* fost pradat, n-*a* fost nici furt nici tâlharie si fiecare putea trai *cum* îi placea,

fara frica sau grija". *Este* imaginea unei vârste *de* aur pe *care* o traiesc longobarzii datorita calitatilor unui rege întelept, momentul pozitiv *al* unei restaurari ce *se* aratase mai mult decât necesara.

De aceea este necesar sa analizam rolul pe *care* îl *au* diferitii conducatori *care* apar în paginile *Istoriei sale. Oricât* ar fi *de* atipic, *un prim model de* conducator *ideal* este oferit *de Narses, care* este prezentat *ca un bun* crestin, *care* îsi învinge dusmanii mai degraba prin rugaciiuni decât prin lupta. *Simpatia cu care* este înconjurat *se* leaga probabil *de* rolul pe *care* l-*a* avut în invitarea longobarzilor în *Italia,* ceea ce pentru autorul nostru reprezinta o baza solida *a* legitimitatii stapânirii lor aici. *Într-o* maniera asemanatoare este construit personajul lui *Liutprand,* astfel încât cei doi reprezinta idealul spre *care se* tinde, iar ceilalti monarhi *care* apar în paginile *Istoriei* jaloneaza etape în drumul spre acest *ideal.*

Calitatile care conteaza cel mai mult în definirea personalitatii unui rege sunt cele militare, si majoritatea monarhilor *care* apar în *Istoria longobarzilor* beneficiaza *de* acestea, chiar daca uneori celelalte planuri posibile sunt mai putin bine reprezentate. *Alboin* este unul *din* putinii regi exemplari *care* apar în *Historia langobardorum. Spre* deosebire *de a* celorlalti duci, intrarea lui în *Italia* n-*a* fost atât *de* distructiva, vrea *Paul* sa ne convinga. *Singurul* lucru *care* îi înnegreste imaginea este uciderea tatalui *Rosamundei,* sotia sa, si transformarea craniului acestuia într-o cupa, ceea ce si atrage dupa *sine* razbunarea femeii, justificata dar condamnabila datorita manierei nenaturale în *care* este facuta. *Calitatile sale* îl transforma *la* propriu într-*un* erou *de* epopee germanica, întrucât, spune autorul, "si azi înca nobletea spiritului sau si gloria sa sunt laudat în cântece *de* bavarezi, saxoni si alte popoare *de* aceasta limba. *Cazul* lui *e* interesant pentru *ca* ne ofera informatii despre o anume unitate culturala *a* ariei germanice *data de* limba comuna *(eiusdem linguae homines),* daca nu cumva afirmatia lui *Paul* este *un* indiciu *al* dorintei longobarzilor *de a* exercita *la un moment* dat hegemonia asupra acestei lumi. *Dar* principala sa calitate este generozitatea fata *de* biserica, dovedita înca înainte *de* trecerea sa *la* catolicism. *Pe de* alta parte, însusirile *sale de administrator care* transpar *din* paginile *Istoriei* lui Paul ar putea constitui o adaptare a modelului imperial. *Exista* si *un* caz *de* personaj negativ, izolat, cel *al* lui *Alahis,* numit "tiran" în primul rând pentru *ca* n-*a* respectat fidelitatea, calcându-si cuvântul atât fata *de* dusmani, cât si fata *de* prieteni.

Cum aratam mai sus, si *Authari* este *un* "caz" prin ordinea pe *care* reuseste sa o instureze. *Despre el* ne spune *Paul ca a* preluat gentiliciul *imperial de Flavius, care* stim *ca* îl lega în *mod* fictiv *de a* doua dinastie flaviana, si *care a* fost apoi purtat si *de* alti regi longobarzi. *Consemnarea* acestui eveniment, chiar daca succinta, este o dovada *a* preluarii modelului *imperial,* despre *a* carui semnificatie autorul nostru *era* constient.

Constituirea unei regalitati *care are la* baza modelul *imperial era* o necesitate *cu* atât mai *mare* în *Italia* marcata *de* mentinerea unui particularism *local* reprezentat *de* duci, *a* caror întelegere *cu* regele nu *e* întotdeauna ideala, desi *Paul* evita în *general* sa accentueze prea mult pe acest viciu *de* structura *al* regatului longobard. *O* alta problema *era* succesiunea *la* tron, *care* nu *era* reglementata *de* reguli stricte, si putea da nastere unor crize *care* nu întotdeauna *se* solutionau în *mod* pasnic, printr-o interventie inspirata precum cea *a Teodolindei. Atunci* când lui *Haripert* îi urmeaza *la* domnie în *mod* succesiv cei doi fii, *Paul* consemneaza evenimentul *ca* pe *un* fapt extraordinar. *Încoronarea* regilor longobarzi, *din* momentul crestinarii mimeaza ceremonialul bizantin, *ca* în cazul lui *Adaloald, rex gratia Dei, care* organizeaza ceremonia în circul

din Milano. Semnificatia ceremonialului îi *era cu* certitudine cunoscuta autorului, *care* o mai descrisese *cu* ocazia încoronarilor lui *Tiberiu* si *a* lui *Mauriciu,* si *care* îl reda *cu un* scop *propagandistic,* pentru *a* conferi o alta *imagine* regelui longobard. *Pe de* alta parte însa, ceea ce apreciaza *Paul cu* adevarat *la* regii longobarzi nu este nici legitimitatea, indiferent *de* definitia acesteia, nici calitatile pur militare, ci caracterul pozitiv *al* actelor lor.

Afirmam mai înainte *ca* regii barbari îsi asuma functiile împaratului *roman,* dar în foarte *rare* cazuri una si aceesi persoana cumuleaza mai multe asemenea functii. *În general,* regula este *ca* unui rege sa *i se* ataseze una dintre le *care* devine dominanta. *De* exemplu, *Agilulf, sub* influenta *Teodolindei* devine *un fervent advocatus ecclesiae,* în vreme ce arianul *Rothari* este caracterizat în primul rând prin activitatea sa legislativa. *A* trai *sub* legi este o trasatura *a* popoarelor civilizate, afirmau romanii, dar pentru *Paul* nu codificarea cutumelor da adevarata masura *a* civilizarii longobarzilor, ci atitudinea lor exterioara fata *de* biserica. *Din* momentul conversiunii, chiar daca acesta nu *e la* fel *de* clar marcat *ca la Grigore din Tours* sau *la Beda,* ceva *se* schimba în istoria longobarzilor. *Începând cu* regina *Teodolinda,* mult laudata pentru grija ei *de a* construi lacasuri *de cult,* unul dintre cele mai mari titluri *de* glorie *ale* regilor este *de a* fi ctitorit o biserica. *Poate* surprinzator, nu conversiunea confera longobarzilor calitatea *de* popor *ales, care* beneficiaza *de* protectie supranaturala, ci construirea *de* catre *Teodolinda a* unei biserici în onoarea *Sfântului Ioan care* îi apara mai apoi *din* aceasta cauza. *Grija* pentru aceasta biserica reprezinta "contractul" *cu* divinitatea si garantia invincibilitatii lor. *Paul* este foarte convins *ca* nenorocirile abatute asupra neamului sau s-*au* datorat nerespectarii contractului respectiv, asa *cum* pagânii credeau *ca Roma* s-*a* prabusit datorita abandonului vechilor zei.

Întreruperea brusca *a* naratiunii în plina domnie glorioasa *a* lui *Liutprand* ne împiedica sa afirmam *cu* certitudine *cum* ar fi încheiat *Paul* istoria unui *stat care* disparuse deja *sub* loviturile francilor. *Atât* cât reiese *din* paginile *Istoriei sale,* acest *stat* devenise coerent, în pofida întârzierii *cu care se* constituise si *a* slabiciunii generata *de* conducerea *de* catre o aristocratie *de* sefi în permanenta confruntare. *Constient* sau nu *de* limitele acestei constructii statale realizate *de* poporul sau, *Paul* îl slujeste *cu* credinta, *pare* sa refuze sa-*i* accepte prabusirea, si poate tocmai *de* aceea istoria sa *se* sfârseste apoteotic în timpul domniei lui *Liutprand.*

Indiferent daca îi atribuie sau nu calitati extraordinare, fiecare autor trateaza deci poporul barbar *al* carui *exponent* s-*a* facut *ca* pe *un* nou *popor ales*. *Criteriile care* stau *la* baza unei asemenea categorisiri sunt *de* ordin *moral,* militar si religios, chiar daca proportia în *care* autorii folosesc argumente *de un tip* sau altul variaza. *S-a* vazut clar, *de* exemplu, *ca la Iordanes* factorul religios este neglijat aproape în totalitate, datorita arianismului nedepasit *de* goti, si în schimb primeaza factorul militar, în vreme ce *la* ceilalti autori exista *un* relativ echilibru între diferitele argumente folosite. *Important* este însa rezultatul demonstratiei istorice facuta *de* fiecare dintre autorii nostri, *care* afirma *cu* putere depasirea barbariei *de* catre poporul caruia *i* s-*au* raliat si intrarea acestuia în rândul civilizatiei.

Capitolul V

BARBARII

Daca un capitol dedicat barbarilor vazuti *de* istoricii bizantini *se* înscrie indubitabil în analiza alteritatii, când vorbim despre barbarii descrisi *de* istoricii popoarelor barbare *ca* fiind *de* asemenea gânditi în termenii *de "*ceilalti*",* trebuie sa facem unele precizari.

Istoricii popoarelor barbare *care au* scris între secolele *VI-VIII se* caracterizeaza printr-o anume oscilatie între doua solidaritati, una în primul rând culturala, *a* lumii romane, careia unii îi apartin prin origine, dar toti prin tipul *de* formatie intelectuala, si cealalta mai *ales* politica, legata *de* organismele statale realizate *de un* anume popor barbar *care* beneficiaza *de* atentia privilegiata *a* câte unui autor. *Aceasta* atitudine, *care* pune în centrul unei istorii pâna acum dedicata doar romanilor *un alt* neam, tratat *cu* deosebita atentie *din motive care* variaza *de la* autor *la* autor, este una *din* inovatiile importante *ale* istoriografiei perioadei *care* ne intereseaza, desi trebuie subliniat *ca* drumul *a* fost deschis mai înainte, prin intermediul cronicii universale crestine. Dar privilegierea unei *gens* barbare în cadrul unei istoriografii în acelasi timp traditionala, prin genurile abordate si maniera *de* tratare *a* materialului, si novatoare tocmai prin schimbarea centrului *de* interes, presupune scoaterea poporului respectiv *din* contextul barbariei, careia *i-a* apartinut pâna acum. *Neamul* barbar caruia *i se* raliaza fiecare dintre autorii propusi spre analiza devine, asa *cum am* aratat, pe parcursul derularii istoriei corespondentul *"*poporului *ales",* mai *ales* dupa crestinarea în ritul niceean. Folosim deci sintagma "popor ales" pe care am definit-o mai sus pentru a desemna un termen mediu între *Romania* si *Barbaricum,* reprezentat *de* acei barbari plasati *de* catre fiecare autor în parte în centrul reflexiei sale istorice. *Astfel,* sistemului *bipolar cu care opera* lumea clasica atunci când trebuia sa faca deosebirea între civilizatie si barbarie *i se* substituie unul tripolar, *care* pastreaza ideea *de a face* distinctia clara între identitate si alteritate, numai *ca introduce* distinctii suplimentare în interiorul categoriei *de "Celalalt".*

În judecarea relatiilor *cu* celalalt trebuie însa în permanenta sa tinem seama *de* rolul *care i se* atribuie acestuia în conturarea identitatii grupului *de* referinta. *Astfel,* în conditii *de* competitie, în *care* pe acelasi teritoriu *se* înfrunta mai multe grupuri sociale, cei ce îsi afirma propria identitate vor manifesta o atitudine favorabila fata *de* grupul caruia îi apartin si vor discrimina grupurile straine. *Aceasta* discriminare *are* scopul *de a* pune într-o lumina pozitiva grupul *de* apartenenta si *de a-i* sublina valoarea simbolica.

De aceea, în abordarea relatiilor identitate-alteritate, analiza trebuie sa porneasca *de la* nivelul epistemologic*:* ce *se* stie *cu* adevarat despre identitatea celuilalt. *Bineînteles,* nu *se* poate uita rolul interpretarii, *al* elementului *personal* introdus *de* autorii *care* nu *au cum,* datorita unor *multiple* conditionari, sa ofere o descriere neutra si nealterata *a* altor popoare. *De* aceea, vom începe *cu* unele precizari *de* natura terminologica, deoarece numele *date* celorlalti reprezinta o *prima* etapa *a* interventiei în conturarea imaginii lor, în interpretarea identitatii lor.

În ceea ce-*i* priveste pe autorii bizantini, termenul *barbaros* nu mai este folosit în perioada *la care* ne raportam *cu* o semnificatie univoca, *de* tipul celei clasice prin *care era* desemnat strainul, cel ce vorbea alta limba decât greaca. *Aceasta* acceptie neutra, *cu coloratura* etnica si lingvistica, fusese *de* multa vreme folosita în *parallel cu* una având sens *politic*. *Astfel*, *din* punct *de* vedere *politic*, barbar este cel *care* nu s-*a* nascut *ca* supus *al* împaratului *din* rasarit. *Reiesea din* analiza ideii *de "*popor *ales" la* bizantini, faptul *ca* barbaria definita etnic poate convietui *cu* romanitatea definita *politic* în una si aceeasi comunitate.

Utilizarea termenului *barbarus* în operele autorilor occidentali supuse analizei este asemanatoare. *Asa cum romanus* evolueaza *de la* o semnificatie în acelasi timp etnica si politica în *Antichitate la* una *predominant* politica în *Evul Mediu*, si *barbarus* cunoaste o dinamica *a* sensului dintr-*un plan* etnic si *cultural* într-unul religios. *Daca la* autorii romani si bizantini *din Antichitatea* târzie barbarul *era* o fiinta inferioara nu atât rasial cât *din* punct *de* vedere *al* nivelului *de* civilizatie, facând parte dintr-*un* univers *cu care* comunicarea *era* daca nu imposibila, cel putin foarte dificila, *la* istoricii pe *care* îi analizam barbarul este *non*-romanul *care* nu *face* parte *din* neamul *care se* bucura *de* atentia privilegiata *a* fiecarui autor. *Omul* civilizat *a* devenit cel ce traieste în mediu romanic sau germanic, iar *"*barbar *"* este *tot* ce *se* gaseste dincolo *de* aceasta cultura romana sau germanica. *Chiar* daca uneori acesti autori nu ezita sa-*i* numeasca sau sa-*i* considere *barbari* pe proprii favoriti, tendinta generala este totusi *de a* rezerva celorlalti acest termen.

Înca din secolul *al IV-lea, la Rufinus din Aquileea*, termenul *de* barbar începea însa sa aiba si o *coloratura* religioasa, desemnându-l pe pagân. *Fara ca* identificarea sa *fie perfecta, din* secolul *al VI-lea* întâlnim aceasta idee în spatiul bizantin. *Propaganda* lui *Iustinian* prezenta recucerirea întreprinsa *ca* o actiune împotriva barbarilor vazuti *sub* ambele aspecte*:* cei aflati *din* punct *de* vedere *politic* în afara *Romaniei*, refuzând autoritatea legitima *a* împaratului *de la Constantinopol*, si cei *care din* punct *de* vedere religios sunt pagâni sau eretici. *Malalas pare* sa foloseasca în aceasta acceptie termenul în conditiile în *care* dupa povestirea viziunii lui *Constantin* cel *Mare* ne spune *ca* acesta s-*a* luptat *cu barbarii*. *Vom* vedea mai jos *ca* în spatiul *occidental* conotatia religioasa *a* termenului barbar *se* impune mai târziu, *Beda* fiind cel ce *face* apel *la* o astfel *de* semnificatie. *Astfel*, opozitiilor traditionale dintre *roman* si barbar, civilizatie si barbarie li *se* mai adauga una, cea între ortodoxie si erezie, între drept-credincios si *deviant*.

Pentru romani si pentru succesorii lor bizantini, barbaria *era* în *mod fundamental* opusa civilizatiei si *era* situata dincolo *de* limitele geografice, etnice si politice *ale* imperiului. *Barbarul era* o entitate diferita si în *mod natural* inferioara, *a* carui plasare pe scara civilizatiei nu crea probleme. *Opozitia* între cele doua lumi este uneori ireconciliabila, alteori poate fi depasita, dar este receptata si *de* unii si *de* altii, dupa *cum* ne arata afirmatia pe *care Procopius* o pune în gura unui barbar*:* neamul romanilor, *ca* unul *care* este în *chip* firesc dusman barbarilor, *are* obiceiul sa *fie cu* totul fara credinta fata *de* ei toti*"*.

În operele istoricilor popoarelor barbare sfera *"*adevaratei*"* barbarii nu mai cuprinde poporul *ales*, barbaria fiind exilata dincolo *de* limitele geografice si calitative *ale* subiectilor noilor opere istorice. *Sa fie "*superiori tuturor barbarilor si aproape egali

cu grecii" nu este doar idealul gotilor lui *Iordanes*, ci *al* tuturor popoarelor *care* afirmându-*se politic* tind sa *se* elibereze *de* pecetea barbariei *cu care au* fost marcate *de* lumea greco-romana. *Aceasta* eliberare nu *se* poate *face* decât considerând *ca* altii sunt barbarii veritabili, înzestrati *cu* toate atributele clasice *ale* barbariei si lasati sa intre în istoria scrisa doar prin intermediul oglinzii deformante *a* alteritatii. Evident, constituirea reprezentarii *de sine ca popor ales* si aruncarea poverii barbariei asupra altora sunt doua laturi conexe *ale* aceluiasi proces, menit sa sublinieze superioritatea poporului *ales.*

Istoricii popoarelor barbare *pot* sa stabileasca altfel decât traditia greco-romana centrul *de* interes *al* operelor lor în conditiile în *care* prin invazii si prin formarea statelor succesoare *Imperiului roman* fizionomia *Europei* este profund modificata. *Este* interesant *de* semnalat *ca* nu doar unitatea lumii romane este rupta acum, ci si *a* celei barbare, prin neamurile *care* ies *din* anonimatul mozaicului etnico-juridic *anterior,* afirmându-*se cu* putere în *plan politic. Intre* acestea si popoarele romanice este realizata fuziunea, dupa trecerea socurilor initiale, si aceasta este reflectata mai apoi în istoriografia *care* ilustreaza "consensul lumii *post*-romane", în *care* este posibila uneori alianta romanilor *cu* "fostii" barbari, împotriva "adevaratilor" barbari.

Astfel se explica *de* ce *au* putut fi mentinute ideile privind inferioritatea si alienitatea barbarilor veritabili, desi în *general* istoricii popoarelor barbare, aidoma predecesorilor lor romani, nu *se* limiteaza *la a-i* subestima pe altii sau *la a* le aplica etichete, gasind *de* obicei resursele *de* obiectivitate necesare judecarii diferentiate *a* cazurilor particulare.

Inferioritatea barbarilor fata *de* poporul *ales se* manifesta în *mod evident* în ceea ce priveste nivelul *de* civilizatie, *un* istoric precum *Beda* punând semnul echivalentei între *barbari et rustici,* iar *Iordanes* sustinând în repetate rânduri superioritatea culturala *a* gotilor fata *de* celelalte neamuri. *Pasul* urmator, *care* reprezinta principala inovatie fata *de* traditia clasica, este asimilarea întelesului notiunii *de* barbar *cu* acela *de* pagân, despre *care* aminteam mai sus. *Acest* fapt *evident la Beda* atunci când pune în opozitie crestinismul si barbaria, vorbind despre *Caedwala* q*uamvis nomen et professionem haberet christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus. Aceasta* evolutie este *cum* nu *se* poate mai naturala în conditiile în *care* prin consolidarea crestinismului valorile *de prim plan* nu mai sunt cele *ale* civilizatiei în *general, cu* componentele *sale* materiale si spirituale, ci *ale* religiei crestine.

Aceasta lume barbara, asa *cum* apare ea în operele occidentale supuse analizei, nu este *de* loc unitara si omogena, mai întâi pentru *ca* însasi realitatea descrisa este foarte complexa, si apoi pentru *ca* exista variate interese *ale* autorilor reflectate în felul în care este caracterizat unul sau altul dintre neamurile cu ca*re* poporul sau intra în *contact. Pe de* alta parte, "fabricarea" alteritatii este *un* proces complicat, *care* presupune interventii în planurile fizic, psihic, *social* si *cultural,* ceea ce *duce la* o *mare* varietate *de* tipuri. *Pe de* alta parte, foarte *evident la* autorii bizantini este modul *de a-i* concepe pe ceilalti *ca* fiind mai omogeni si mai unitari decât grupul *de* apartenenta, în interiorul caruia deosebirile sunt mai usor *de* sesizat, tocmai deoarece este vorba *de* realitati mai bine cunoscute. *Pentru* bizantini, barbarii, atâta vreme cât traiesc pe aceleasi meleaguri, *de* preferinta cele *din* nord, sunt identici unii *cu* altii, *au* aceleasi caracteristici si poarta *de* multe ori acelasi nume, chiar daca în spatele acestuia *se* ascund realitati etnice foarte

diferite.

Prezentarea barbarilor poate fi însa foarte diferita *de la* autor *la* autor si chiar în cadrul aceleiasi opere, astfel *ca se* impune o încercare *de* sistematizare *a* diverselor tehnici folosite *de* autori pentru *a*-si atinge scopul.

O prima modalitate *de a-i* aduce în scena pe diferitii barbari este cea *a* prezentarii *"*elementare*"*, dupa expresia lui *Y. A. Dauge*, prin intermediul unui enunt obiectiv, constând *de* obicei în numele poporului respectiv*; Franci, Langobardi, Burguziones* sunt asemenea modalitati *de* prezentare elementara, întâlnite în toate operele latine analizate, si *care* situeaza cititorul *la* nivelul primei luari *de contact cu* subiectul descris. *In general* fiecare autor este atent *la* etnicitate, precizând neamul *din ca*re face parte un personaj sau poporul implicat în evenimente. *Aceste* precizari *se* fac *cu* ajutorul termenilor *gens, natio, populus,* în constructii de tipul: *gens Hunorum, Scotorum Pictorumque populis, ex Scotorum genere oriundus* sau, mai rar, de genul *Varnorum stirpe genitus*.

Si autorii *de* limba greaca folosesc modalitati diferite *de* identificare primara *a* barbarilor prin numele proprii *ale* acestor neamuri, însotite sau nu *de* calificativele *ethnos* sau *genos*, mai rar *leos*, ca de exemplu la Procopius. *Diferenta* între acesti termeni nu *pare* sa *fie* foarte semnificativa, ei fiind folositi pentru *a* desemna popoarele, neamurile *cu care se* confrunta barbarii. *De* regula, *ethnos* este folosit *cu* referire *la* neamul *ca* atare, în formulari *de* tipul *hounnon tou ethnous, ethnos hounnon, barbara ethne* sau *karpoi to ethnos. Genos e* utilizat mai *ales* pentru *a* indica apartenenta etnica *a* diferitelor personaje, oarecum în felul în *care* occidentalii îl foloseau pe *natio*: Mundus este pentru Malalas *genos ton gepidon*; în Chronicon Paschale Attila este caracterizat ca fiind din neamul gepizilor huni: *ton genos ton gepedon hounnon*; iar pentru Eustatius Epiphaniensis, Teodoric este *andros gothou to genos. Si* neamul în întregul sau poate fi desemnat prin *genos, ca la Hesichius care* vorbeste despre *skythika gene*. Uneori, *genos pare* sa aiba o semnificatie apropiata *de* cea *de* trib, *ca* în fragmentul în *care Agathias* îi clasifica pe barbarii *de* origine hunica drept cutriguri, utiguri, ulpizuri si burugunzi dupa triburi *(de kata gene*). *Pe de* alta parte, folosirea lui *ethnes de* catre cronicari atunci când *se* refera *la* popoarele *din Vechiul Testament,* mai *ales la* cele iesite *din* descendenta fiilor lui *Noe, ca* si *la* cele *din Noul Testament,* sugereaza *ca* acest termen ar fi echivalentul lui *gentiles din Vulgata* si *al* lui *gens, gentes* al istoricilor occidentali. *Chronicon Pascale* califica drept *ethnes* popoarele care se trag din Iaphet si acelasi termen este folosit si *de Georgios Synkellos* într-*un context* asemanator. *Probabil* datorita aceleiasi influente biblice asupra terminologiei, romanii sau bizantinii nu sunt *de* regula calificati drept *ethnos*, ilustrându-*se* astfel distanta dintre ei si neamurile barbare. *Si la* nivelul terminologiei *se* sugereaza deci *ca* barbarii fac parte dintre *"*neamuri*"*, *din* punct *de* vedere etnic si uneori chiar religios, în vreme ce *"*romanii*"* sunt indiscutabil *poporul ales.*

În ceea ce priveste tipurile *de* barbari *care* apar cel mai frecvent în operele autorilor bizantini, acestia sunt numiti, dupa caz, *Skithai, Hounnoi, Gothoi, Sklavenoi, Tourkoi* sau *Sarakenoi*, si bineînteles *ca* enumerarea poate *continua* pe pagini întregi. *Nu* ne propunem sa realizam *un* inventar *al* popoarelor barbare *care* apar în operele istorice bizantine, mai *ales ca* acest lucru s-*a* mai facut, lucrarea *de* referinta ramânând pâna

astazi *Byzantinoturcica* lui *Moravcsik. Vom* reaminti în contextul studierii alteritatii numai câteva *din* caracteristicile barbarilor vazuti *de* bizantini.

În conceptia autorilor antici si medievali, numele este foarte *important,* întrucât *el* contine esenta obiectului respectiv. *Isidor din Sevilla* porneste *de la* aceasta idee în realizarea *Etimologiilor sale,* si nu este *un* inovator, bazându-*se* pe o întreaga traditie. *Pentru* autorii *de care* ne ocupam, numele atribuite diferitelor popoare nu sunt întâmplatoare, simpla numire plasând neamul respectiv în locul pe *care* îl ocupa în economia universului. *Numele* poate fi astfel singurul *element care* diferentiaza neamurile *care* vorbesc aceeasi limba si *au* aceleasi obiceiuri. Un exemplu edificator în acest caz este si cel *al* rugilor, populatie *care* în timpul lui *Teodoric* facea parte *din* punct *de* vedere *politic din* poporul gotilor, dar *care* "îsi pastrara între dânsii numele neamului".

Tot la capitolul etnonime, în cazul autorilor bizantini trebuie sa readucem în atentie denumirile arhaizante folosite pentru identificarea barbarilor. *Ca* impresie generala, si fara sa putem aduce în sprijinul acestei afirmatii cifre, consideram *ca* numele arhaizante cel mai des folosite *de* autorii *de* lucrari istorice bizantine sunt cele *de* sciti si huni, *care* devin *un* fel *de* nume poetice pentru oricare barbari ce intra în *Imperiu* pe *la* nord. *De* altfel, diferenta între sciti si huni nu este *de* loc semnificativa pentru autorii bizantini, cei doi termeni fiind adesea intersanjabili, *ca la Agathias care* vorbeste despre popoarele *care* locuiau lânga *Meotida* si *Tanais* si erau cunoscute *sub* numele comun *de* sciti si huni. *De* altfel, si pentru *Procopius* neamurile hunice si scitice traiesc într-o proximitate geografica, alaturi *de* alti barbari, ceea ce le *face* foarte asemanatoare. *Theophilact Simocatta de* asemenea utilizeaza etnonimele huni si sciti pentru *a* desemna aceleasi reallitati. *Un alt* etnonim foarte frecvent folosit pentru *a* desemna diferite popoare, echivalent *de* altfel *cu* cel *de* huni, este masageti, *Massagetai. Autorii* bizantini sunt însa constienti *ca* acesta este *un* etnonim arhaizant, si *pot introduce* precizari suplimentare atunci când îl folosesc, asa *cum face Theophanes Byzantios care* vorbeste despre turcii *(Tourkoi)* numiti odinioara masageti si carora persanii le *spun* pe limba lor *Chermikiones. Un alt* etnonim arhaizant folosit *cu* încapatânare *de* autorii bizantini este cel *de* mezi *(Medai)* prin *care* sunt desemnati persii, mai *ales de* catre istoricii dornici sa respecte traditia.

Cel putin în ceea ce priveste folosirea etnonimului *de* sciti putem constata *ca el* si-*a* pierdut aproape orice încarcatura etnica, devenind *un* apelativ pentru cei ce duc *un mod de* viata *nomad. Ca* etapa finala *a* evolutiei, acest termen *a* devenit aproape *un* sinonim pentru *barbar. Un* exemplu graitor *al* dificultatii *de a* identifica *din* punct *de* vedere etnic popoarele desemnate *de* bizantini *cu* numele *de* sciti îl ofera efortul depus în acest sens *de Gyula Moravcsik. Sciti* sunt si partii *din Persia,* si barbarii învinsi *de Constantin* în *328,* si *care* sunt probabil goti, dupa identificarea facuta *de Synkellos. Aceasta* fusese preluata *de* fapt si *de Theophanes care* spune clar "gotii sunt numiti *la* noi sciti". *Aceasta* identificare apare *cu mare* claritate *la Eustathius Epiphaniensis, care* spune *ca Teodoric* este *fie* scit *de* neam, *fie ca e* barbat *de* neam gotic. *Se* mai poate întâlni si o utilizare *a* termenului "scit" *cu un* înteles diametral *opus,* desemnându-*i* pe locuitorii provinciei *Scitia Minor,* atacati *de* barbari. *Theophilact Simocatta* foloseste termenul în sensul acesta *regional, de* provinciali, ceea ce ramâne totusi *un* caz mai degraba

exceptional, pentru *ca* în acelasi *capitol* prin sciti *el* îi desemna pe huni. *"Scitic" a* devenit *un* epitet *care* sugereaza pe *de* o parte barbaria *ca* o caracteristica *a* persoanelor, pe *de* alta parte lipsa vietii civilizate, reprezentata *de* prezenta oraselor si *de* o agricultura sedentara. *"Pustiul* scitic*"* este astfel asociat nu *cu* lipsa oamenilor, ci *cu* lipsa elementelor *de* civilizatie, fiind peisajul caracteristic unui *mod de* viata *nomad. Când* doreste sa sugereze amploarea distrugerilor *din* împaratia romana, *Procopius va* folosi deci aceasta metafora, spunând *ca* teritoriul *roman a* fost atât *de* depopulat încât *a* fost transformat într-*un "*pustiu scitic". *În* paranteza *fie* spus, vina îi apartine lui *Iustinian, care* nu îi poate opri pe barbari, si *care* este astfel vinovat *de* aparitia acestor caracteristici barbare pe civilizatul, pâna atunci, pamânt *roman.*

Si la autorii *de* limba latina constatam folosirea termenului *de* scit într-o multitudine *de* sensuri, dovada *a* fondului comun *al* traditiei clasice aflat înca *la* îndemâna istoricilor *din* ambele jumatati *ale* imperiului. *Scit,* scitic nu mai caracterizeaza *un* popor anume, ci *un mod de* viata. *Iordanes* spune *ca la* nord *de Dunare* locuiesc popoarele salbatice *ale* scitilor, exprimare *care* ne permite sa ne întrebam daca *el* mai avea în vedere o unitate etnica între acestea, sau constata anumite trasaturi comune exprimate prin acelasi nume. *De* altfel, pentru *el,* cei mai interesanti sciti sunt gotii, *care* pe *de* alta parte sunt si geti, si înruditi *cu* amazoanele, ceea ce *face* foarte dificila o încadrare etnica *a* acestora facuta doar pe baza *Geticii*. *Identificarea* dintre sciti si goti este prezenta si *la Isidor din Sevill*a, *care* avea nevoie *de* aceasta pentru *a-i* pune în legatura pe goti *cu* poporul apocaliptic *al* lui *Gog* si *Magog,* caruia *i se* atribuia înca *de la Iosephus Flavius* o origine scitica.

La acelasi nivel *al* prezentarii elementare *se* plaseaza precizarile referitoare *la* limba vorbita *de un* popor, *cu* observatia *ca* acestea apar în *text* mai *ales* atunci când sunt scoase în evidenta dificultatile *de* întelegere între vorbitorii unor idiomuri diferite si este necesar apelul *la* translatori. *Paul Diaconul* îsi manifesta mirarea în fata pastrarii *de* catre bulgari si *a* limbii proprii, în conditiile în *care* dupa asezarea în *Italia au* deprins latina. *Slavii* însa, *care* pe *la 642* invadeaza *Sipanto,* sunt barbari *cu care Radoald,* fratele ducelui *Aio de Benevent* trebuie sa vorbeasca în limba lor. *Un* caz izolat, dar *cu* atât mai interesant este cel în *care Beda* apreciaza efortul regelui *Oswald de a traduce* pentru mai-marii curtii *sale* predicile episcopului *Aidan, care* nu *se* pricepea bine sa vorbeasca limba anglilor *(Anglorum linguam*), în vreme ce regele învatase limba irlandeza *(linguam Scottorum*) în timpul exilului. *De* asemenea, limba celorlalti, atunci când *e* neînteleasa, este considerata *"*barbara*"*. *Tinând* seama *de* faptul *ca* termenul apare *la Beda,* autor *de* secol *VIII care* avea însa o remarcabila cultura clasica pentru acea vreme, ne putem întreba aici daca este vorba *de* vechiul sens, *de* limba straina, neînteleasa, ori *de* sensul secundar, *de* limba lipsita *de* finetea si expresivitatea celei *considerate ca* apartinând poporului civilizat. *Importanta* este însa distinctia facuta, si faptul *ca* sentimentul superioritatii culturale *se* exprima si *la* nivelul lingvistic.

Daca la autorii latini nu exista prea multe precizari referitoare *la* limba, cei bizantini sunt mai atenti *la* acest *aspect. Pentru* ei, limba este *un* criteriu esential pentru *a* stabili asemanarile sau deosebirile dintre popoare. *Spuneam* mai sus *ca* în *general Celuilalt i se* atribuie o omogenitate mai *mare* decât grupului *de* apartenenta*;* deci *a* afirma identitatea lingvistica este o modalitate privilegiata *de a* demonstra *ca* barbarii

sunt prea putin diferiti unii *de* altii. *Procopius* arata *ca* neamurile gotice, *getika ethne, se* caracterizeaza, în afara numelor diferite *(*goti, vandali, vizigoti, gepizi*),* pritr-o identitate *a* trasaturilor fizice si culturale, dintre *care* limba comuna gotica *(phone gotike)* este esentiala. *Folosirea* aceleiasi limbi este *la Procopius* argumentul *principal* pentru sustinerea ideii *ca* aceste neamuri *se* trag *la* origine dintr-*un* trunchi comun, *din care* s-*au* despartit datorita impunerii unor sefi diferiti. *Într-un* fel, autorul bizantin prezinta o teorie *a* etnogenezei neamurilor germanice *care* seamana *cu* cea moderna *a* lui *Wenskus,* subliniind rolul conducatorilor militari în construirea identitatii fiecarui neam, *cu* diferenta *ca Procopius* crede *ca la* originea noilor popoare *a stat cu* adevarat o unitate etno-lingvistica, inclusa într-o unitate mai *mare* decât *a* poporului respectiv. *Preluând* ideea *de la Procopius, Theophanes* arata *ca* dincolo *de Dunare* traiesc gotii, vizigotii, gepizii si vandalii *care se* deosebesc numai dupa nume si prin nimic altceva si folosesc o singura limba. *Si la Menander* existenta unei limbi comune este *un* puternic *factor* unificator *al* barbarilor. *Utigurii* refuza sa-*i* ucida pe cutriguri *la* instigarea bizantinilor, deoarece vorbesc aceeasi limba *(homoglossoi), au* acelasi *mod de* viata si sunt *de* acelasi neam, desi asculta *de* alti sefi. *Observam* aceeasi idee, *a* unei barbarii în esenta nediferentiate, caracterizata *de* folosirea aceleiasi limbi, doar conducerea politica introducând *un element* în cele *din* urma *artificial de* marcare *a* specificitatilor. *În Chronicon Paschale,* argumentul în favoarea ideii *ca* partii sunt sciti este identitatea linvistica si culturala *cu* acestia, întrucât ei *au* pastrat portul, graiul si legile scitilor. *Pe de* alta parte însa, în planul realitatii, bizantinii sunt foarte constienti *de* existenta unei multitudini *de* idiomuri barbare, pentru *a* caror utilizare în raporturile *cu* barbarii sunt folositi interpretii specializati. *Barbarii* însisi sunt pusi sa remarce aceste abilitati lingvistice *ale* bizantinilor, *care se* folosesc *"de* zece limbi*" (dexamen glossais*). *Ceea* ce spuneam mai sus referitor *la* sinonimia între scitic si barbar ramâne valabil si în domeniul lingvistic, impresia pe *care* o lasa aceste lucrari istorice este *ca,* dincolo *de* putine exceptii, limba barbara prin excelenta este cea scitica. *Atunci* când vrea sa faca parada *de* eruditia sa, *Theophilact Simocatta traduce* numele unui personaj, *Bocolobras, care* în limba scitica înseamna *mag, "*ceea ce-*i* totuna *cu* preot*". Ori se pare ca* neamul *din care* facea parte respectivul *mag* nu *era* scitic, ci hunic, ceea ce nu *are* vreo importanta în categorisirea limbii, mai *ales* daca ne reamintim identitatea dintre sciti si huni despre *care am* mai vorbit.

Tinând seama *de* cele spuse pâna acum, credem *ca* putem afirma *ca* simpla însiruire *de* nume *ale* unor neamuri barbare nu *are de* loc rolul neutru si inofensiv *de* simpla prezentare *care i-a* fost atribuit, ea urmarind *de* fapt realizarea unor efecte stilistice. *Procedeul* enumerarii *de* populatii barbare *era* folosit în traditia literara anterioara pentru *a* crea impresia rostogolirii barbariei peste lumea civilizata, atunci când *era* vorba *de* invazii, sau pentru *a* pune în evidenta caracterul *de* izvor nesecat de neamuri barbare avut de lumea de dincolo de hotarele imperiului.

Din punctul *de* vedere *al* folosirii acestui procedeu, *Iordanes se* conformeaza cel mai fidel traditiei clasice, în *opera* sa întâlnindu-*se* numeroase exemple *de* enumerare, simpla, *ca* atunci când este vorba *de* popoarele înfrânte *de* gotii condusi *de Hermanaric,* sau însotita *de* scurte notatii istorico-etnografice, *ca* atunci când prezinta neamurile *din Scandza. Chiar* simpla, prin ordinea succesiunii popoarelor aduse în scena, enumerarea

poate indica ideea autorului despre ierarhizarea lumii barbare, *ca* în cazul luptei *de la Campus Mauriacus*, unde gotii *se* detaseaza clar drept campionii taberei *anti*-hune, în vreme ce gepizii sau francii au roluri mai mult decât secundare. De fapt, Iordanes nu cunoaste multe amanunte noi despre acest eveniment fata *de* predecesorii sai, si procedeele literare tind sa suplineasca prin expresivitate lipsa informatiilor deosebite. *În* acelasi fel, *Isidor din Sevilla*, prin enumerarea popoarelor *care* îl ajuta pe *Caesar la Farsala*, pune în evidenta singularitatea pozitiei gotilor implicati în lupta alaturi *de Pompei. La Paul Diaconul*, folosirea enumerarii în cazul popoarelor *care au* invadat *Italia* alaturi *de* goti creeaza *un* efect *de* acumulare impetuoasa *care* subliniaza barbaria noilor veniti si suferintele îndurate *de peninsula. Folosirea* enumerarii *de* catre *Beda*, atunci când nareaza despre misiunea fratilor *Hewald* pe *continent*, vizeaza sublinierea diversitatii lumii barbare, *a* dificultatii misiunii crestinilor insulari, acum exponentii civilizatiei fata *de* barbaria spatiului germanic *de* dincolo *de Canalul Mânecii.*

La autorii bizantini întâlnim mai putin acest procedeu, iar atunci când exista o enumerare, ea *se* refera *la* trei-patru popoare. *Am* citat mai sus exemplul neamurilor pe *care Procopius* le considera înrudite, si *de* asemenea aratam *cum* aminteste *Agathias* numele triburilor hunice. *Credem ca* în aceste cazuri scopul nu *era* atât *de a* sugera multitudinea neamurilor barbare, cât *de a* pune în evidenta eruditia autorilor, capabili sa dea o serie *de date* istorice si etnografice despre aceste popoare, dintre *care* unele *din* cele pomenite *de Agathias* erau deja disparute în momentul în *care se* scrie despre ele. *Exista* însa alte mijloace pe *care* autorii bizantini le *pot* folosi pentru *a* evidentia multimea nesfârsita *a* barbarilor.

Evident, sursa acestei revarsari *de* neamuri *se* afla *la* nord *de Dunare, de* unde, *"ca* dintr-*un* loc *de* unde izbucnesc relele" haganul avar trimitea, ne spune *Theophilact*, "armata numeroasa *ca* sa pustiasca toata *Tracia". Cel* mai simplu *se* poate sugera multimea acestor barbari prin consemnarea unor cifre, întotdeauna foarte mari, întotdeauna deci *de pus la* îndoiala. *Menander Protector* arata *ca* în anii *578-579* în *Tracia* s-ar fi adunat *ca la 100000 de* slavi, ceea ce justifica dimensiunile extraordinare *ale* pustiirii iar avarii lui *Baian* ar fi trecut peste *Istru* în numar *de 60000. Theophilact* vorbeste despre multimea barbarilor *care* ar fi fost ucisi *de* catre *Priskus (15000* într-o lupta, *30000* în alta*), la care se* adauga mai multe mii *de* prizonieri. *Chiar 7000 de* barbari este *un* numar imens pentru armata *din Balcani*, dezorganizata *sub Iustinian*, si *care* nu poate opri avansul acestora pâna *la Constantinopol*, ne arata *Ioannes Antiochenus. Uneori*, numarul barbarilor poate fi doar sugerat indicând numarul prizonierilor romani *care au* fost prinsi *de* acestia, asa *cum* afirma *Procopius ca* bulgarii ar fi capturat în *539* în *Penisula Balcanica 120000 de* localnici. *Mult* mai frecvente sunt însa formularile mai generale, *de* tipul "o *mare* multime *de* barbari sclavini" despre *care* ne spune *Procopius ca* trec *Istrul* în *545* sau multimea *de* barbari *care* înconjura regiunile *de* dincolo *de Istru* unde soldatii romani *se* tem sa ierneze, dupa *cum* ne informeaza *Theophilact*. Capacit*atea de a se* înmulti *la* nesfârsit este deci una *din* trasaturile esentiale *ale* barbarilor, subliniata în *mod* repetat *de* autorii *de* lucrari istorice dornici sa gaseasca în numarul *mare al* celorlalti explicatia pentru înfrângerile suferite *de* romani. *Neamul* francilor este foarte numeros si foarte *mare*, le spune *Narses* ostenilor sai, încercând totusi sa întoarca în favoarea sa aceste caracteristici tipice *ale* barbarilor si

sa arate *ca* ei *pot* fi totusi învinsi.

O alta modalitate *de* introducere în scena este cea *"*frapanta*"*, *care* utilizeaza termeni *cu* valoare hiperbolica, expresii evocând defecte, toate menite sa faca *din Celalalt un* ansamblu *de* valori si concepte *negative*. *Astfel pot* fi *considerate* enunturi *de* tipul *Hunnorum gens omni ferocitate atrocior* sau *Bulgari quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecerunt,* întâlnite *la Iordanes. Aceleasi* obiective le urmareste *Grigore din Tours* vorbind despre huni *ca* despre o g*entem hanc incredulam sibique semper indignam,* caracterizare *care* tinde sa convinga cititorii *ca* hunii sunt o adevarata plaga pentru lumea civilizata si *ca pot* fi considerati *ca* având caracteristici demonice. *Isidor la* rândul sau prezinta arianismul suevilor drept *letali tabe,* punând accentul pe primejdia *de* moarte constituita *de* erezie. *Trebuie* precizat însa *ca la Isidor* acest *tip de* prezentare frapanta *la* nivelul unui întreg popor *se* întâlneste mai rar, pentru *ca opera* lui *are forma* unei colectii *de* biografii *regale,* si *ca* atare ceea ce conteaza este personalitatea fiecarui conducator. *La Paul Diaconul* procedeul este frecvent întâlnit, *ca* atunci când vorbeste despre invadatorii *Italiei ca* fiind *feroces et barbarae nationes* sau îi numeste pe sarazini *gens infidelis et Deo inimica. In mod* asemanator procedeaza *Beda* când prezinta pacatele *de* nedescris *ale* britonilor*: inenarrabilium scelerum facta*.

În aparenta mai obiectivi, si autorii bizantini folosesc astfel *de* etichete aplicate unor popoare întregi, prin *care se face* referire *la* trasaturi fizice dar mai *ales de* caracter. *Menander* vorbeste despre *"*avarii ratacitori si venetici*"*, pentru *a* pune în lumina diferentele insurmon-tabile existente nu doar între ei si romani, ci si între ei si alti barbari, mai influentati *de* valorile bizantine. *Aceeasi* atitudine negativa fata *de* avari *se* regaseste în prezentarea ce le-o *face Theophilact, care* îi numeste *"*neamul cel mai necredincios si mai nesatios dintre cele *care* duc o viata nomada*"*. *Nomadismul,* trasatura barbara poate cea mai caracteristica *din* punctul *de* vedere *al* autorilor apartinând unui mediu *"*civilizat*"* este si cea mai frapanta si *ca* atare este reliefata *cu* cea mai *mare* putere pentru *a* scoate în evidenta distanta imensa *care* îi desparte pe bizantini *de* neamurile barbare.

Dincolo însa *de* simpla numire sau succinta caracterizare realizata prin intermediul unor formule sugestive, sau chiar printr-o rapida schita istorico-etnografica, asa *cum* întâlnim frecvent *la Iordanes* ori *la Procopius,* lumea barbara este prezentata în operele *de care* ne ocupam si prin apelul *la* alte coordonate. *În general,* popoarele *care* apar în aceste opere sunt localizate geografic destul *de precis, fie cu date care* le fixeaza locul *de* origine si itinerariul parcurs, daca *e* cazul, *fie* doar *cu* inserarea unei actiuni anume în geografie. *Evident,* localizarea este o componenta *a* procesului *de* identificare, si plasarea unui popor într-*un* spatiu anumit nu este întotdeauna *un act de* pura obiectivitate stiintifica. *Pentru* istoricii *de care* ne ocupam imaginarul geografic *are un* rol deosebit *de important,* prin intermediul acestuia fiind circumscrise, asa *cum de* altfel *am* mai aratat în capitolul *special* dedicat geografiei, spatii *ale* barbariei prin excelenta.

La Iordanes apare cel mai clar valorizarea mitica *a* spatiului, prin rolul pe *care* îl joaca în *Getica* tarâmurile scitice ori scandinave. *Tributar* traditiei clasice pentru *care* regiunile nordice erau vestite prin deosebita fecunditate *a* locuitorilor lor, *Iordanes* asimileaza *Scandia cu* o fabrica *de* popoare*: Scandza insula quasi officina gentium aut certe vagina nationum,* si îsi întareste spusele prin liste nesfârsite *de* neamuri *din*

Scandinavia, a caror identificare pune si azi probleme istoricilor. *Incercând* sa depaseasca disputele privind istoricitatea datelor despre *peninsula, Gilbert Dagron* subliniaza caracterul imaginar si utopic *al* geografiei spatiului *de* origine *a* gotilor, în contextul în *care* vrea sa demonstreze *ca* itinerariul parcurs *de* acestia este în viziunea lui *Iordanes un drum care* îi *conduce din* mitologie în istorie. *Daca Scandza* este o insula situata în *ocean,* marcând astfel si geografic distanta între barbaria initiala *a* originilor si civilizatia *care se* regaseste doar pe *continent, Scitia* este *un* tarâm *care* geografic apartine lumii mai apropiate, mai cunoscute. *Limitele* ei sunt destul *de precis* circumscrise, *la* fel si vecinii, fara *ca* prin aceasta inserare în realitate sa devina *un* tinut mai putin fabulos. *Scitia* este locuita *de* popoare desprinse *din* mitologie, precum amazoanele, sau *de* neamuri *cu* existenta istorica, marcate însa toate *de* atribute specifice barbariei, ceea ce permite caracterizarea lor globala drept *indomiti scitarum nationes. Acelasi model de* asociere *a* barbariei *cu un* spatiu bine stabilit, *de care* poporul *ales se* desprinde într-*un moment al* evolutiei *sale* istorice îl regasim si *la Paul Diaconul, care* este vizibil influentat *de Iordanes* în descrierea *Scandinaviei* si *a* popoarelor care o locuiesc. *La Beda* gasim unele ecouri *ale* conceptiilor *care* faceau *din* nord *un* spatiu prin excelenta *al* barbariei în felul în *care* pune în evidenta originea nordica *a* pictilor si scotilor, *gentes aquilonalium. Dincolo de* plasarea geografica reala *a* acestor neamuri în nordul insulei britanice, *Beda se* arata tributar conceptiei înradacinate despre *Scitia ca* tarâm *al* barbariei, atunci când declara *ca* pictii *au* venit *de* acolo. *Mecanismele care au* facut posibila o asemenea afirmatie sunt mai putin relevante pentru argumentatia noastra, importanta este ideea circumscrierii geografice *a* barbariei. *La Isidor din Sevilla* si *la Grigore din Tours* situatia *se* prezinta oarecum nuantat, caci ei nu dau atâta importanta spatiului *de* origine *al* popoarelor *de care se* ocupa, *a* caror istorie *pare* sa înceapa *cu* intrarea în tara fagaduita reprezentata *de Galia* ori *de Spania. Totusi,* si pentru ei barbaria tinde sa *se* plaseze geografic în afara spatiului ocupat si ordonat *de* poporul *de care se* simt profund atasati. *Este* graitor felul în *care Grigore* subliniaza exterioritatea unui invadator alaman *al Galiei, Chrocus, care* distruge *mare* parte *a* mostenirii antice pastrata pâna atunci. *Aceasta* reprezentare poate fi pusa în legatura si *cu* ideea traditionala despre organizarea spatiului, civilizatia fiind asociata *cu* ordinea, buna administrare, iar barbaria *cu* haosul si distrugerea *Pentru Isidor din Sevilla, Spania* pradata *de* barbari nu îsi gaseste adevarata vocatie *de* tara binecuvântata decât în momentul în *care* poporul *ales al* gotilor reuseste sa expulzeze ori sa supuna celelalte neamuri marcate ferm *de* pecetea barbariei. *Este* clar deci *ca* pentru fiecare autor exista *un* orizont geografic receptat drept *real,* în *care se* misca diferitii eroi ai operei *sale,* dar *care are* importante valente simbolice. *Ceea* ce trebuie retinut este asocierea ferma *a* barbariei *cu* anumite spatii geografice, carora poporul *ales* le-*a* apartinut poate cândva, dar *din care* sigur nu mai *face* parte în momentul scrierii istoriilor *de care* ne ocupam.

Am aratat pe larg în capitolul dedicat imaginarului geografic în ce fel exileaza bizantinii barbaria în teritoriile aflate dincolo *de* zona temperata în *care* considera ei *ca* s-ar afla. *Reamintim ca* spatiile barbare prin excelenta, carora li *se* acorda cea mai *mare* atentie, sunt teritoriile *de la* nord *de Dunare,* acolo unde *se* gasesc tinuturile scitilor *(skython choron)* despre *care* vorbeste *Ioannes Antiochenus* sau regiunile acelor amenintatori barbari *de* dincolo *de Istru (barbaros ton hyper potamou Istrou*) în

formularea lui Procopius. *Uneori pot* fi facute precizari referitoare *la* parti *ale* acestui spatiu atât *de vast, ca la Nikephor care* plaseaza destul *de exact Bulgaria Mare* lânga *Azo*v. *Pe de* alta parte, limitele vestice si estice *ale* barbariei sunt reprezentate *de Britania* si *Persia,* asupra carora îsi exercita autoritatea *Constantin* dupa crestinare. *Înainte de a* fi fost integrata în *Imperiu,* si *Tracia* este *un* astfel *de* loc *al* barbariei, *de* unde *vin* amenintarile *la* adresa *recent* întemeiatului *Bizant. Bineînteles,* nu trebuie sa uitam spatiile orientale, unde *se* afla nu atât persii, dusmani într-*un* fel asemanatori în esenta bizantinilor *(*desi toti autorii îi numesc, fara exceptie, *tot* barbari*),* cât neamurile necredincioase si salbatice *care* trebuie tinute în frâu *de* cele doua imperii *(politeias romaion te kai person,* dupa expresia lui *Nikephor). Spre* sfârsitul perioadei *de care* ne ocupam, spatiile sud-estice devin cele mai importante rezervoare *de* barbari, *cu* atât mai mult *cu* cât este vorba *de* arabi, *sarakenoi,* originari *din Arabia* cea *Binecuvântata,* dusmani imposibil *de* înfrânt *cu* mijloacele traditionale *ale* mituirii sau dezbinarii, si *a* caror prezenta în teritoriile bizantine *pare* sa *fie* datorata ereziei împaratilor.

În conexiune *cu* acest *mod de a* percepe spatiul poate fi pusa si perceptia timpului barbariei. *Fiecare* dintre autorii *de* limba latina analizati recunoaste existenta unei etape barbare în devenirea istorica *a* poporului despre *care* scriu, etapa depasita însa în prezentul fiecaruia. *Eliberarea de* barbarie s-*a* facut *fie* prin departarea spatiala *de* tarâmurile *de* origine *(la Iordanes* si *Paul Diaconul), fie* prin adoptarea dreptei credinte niceene *(la Grigore din Tours* si *Beda,* deoarece francii si anglo-saxonii *se* convertesc *direct* în ritul niceean, *partial la Isidor din Sevilla,* ai carui vizigoti cunosc si o etapa ariana*). Devine evident ca din* punct *de* vedere *temporal,* pentru poporul *ales* barbaria este o etapa revoluta, plasata undeva într-*un* trecut mai mult sau mai putin îndepartat, în vreme ce pentru celelalte popoare ea este o realitate contemporana, în *care* ele sunt bine înradacinate.

Evident, la autorii bizantini o astfel *de* conceptie nu poate sa existe, distanta dintre bizantini si ceilalti fiind *de la* început foarte clara. *Eventual am* putea sa ne referim *la* o etapa în evolutia umanitatii în *care* diferitele neamuri *au* o demnitate cvasi-egala. *Este* vorba *de* secventele inspirate cronicarilor *de* istoria biblica, în *care* toate popoarele îsi regasesc originile în fii lui *Noe. Nu* este vorba însa *de* o egalitate propriu-zisa, neamurile *care se* trag *din Iaphet,* între *care se* numara grecii si romanii, beneficiind *de* sanse deosebite în raport *cu* celelalte. *Depasita* fiind însa aceasta faza initiala *a* istoriei, mai *ales* prin introducerea explicatiei diversitatii umane prin episodul *Turnului Babel, care a* dus *la* despartirea limbilor si *a* neamurilor, apropierea între greci si romani pe *de* o parte, *ca* stramosi ai bizantinilor, si ceilalti, barbarii pe *de* alta parte, nu mai *e* posibila. *O* reminiscenta probabila *a* categorisirilor biblice *ale* popoarelor este distinctia pastrata între iudei si celelalte neamuri. *Procopius* vorbeste în contextul unui asediu *din* timpul razboiului *cu* gotii despre poarta unde pazeau iudeii, nu barbarii, ilustrând astfel mentinerea unei diferente între primul popor *ales,* chiar daca acesta si-*a* pierdut favoarea divina, si barbarii autentici.

Bine circumscrisa în spatiu si în timp, pentru autorii occidentali barbaria este departe *de a* fi o realitate omogena. *Aceasta* desi traditia greco-romana îi considera pe barbari identici în esenta unii *cu* altii, cei respinsi o *data* revenind apoi *sub un alt* nume, dar *cu* aceleasi caracteristici. Dincolo de o anume identitate "calitativa" între barbarii

care apar în paginile istoriilor analizate, exista numeroase deosebiri *de* nuanta între diferitele neamuri, ceea ce ne îndreptateste sa vorbim despre o anume ierarhizare *a* barbariei. *Criteriile care permit* departajarea diferitelor popoare pe o scara imaginara *tin de* nivelul *material* si *spiritual al* civilizatiei, *ca* si *de* gradul *de* organizare politica. *De* exemplu, *la Iordanes* si *Paul, la* limita *de* jos *a* barbariei *se* afla popoare *cu un* nivel primitiv *al* dezvoltarii, *cum* sunt cele scandinave, necunoscatoare *ale* agriculturii, *care* traiesc *din* vânatoare si *eventual din* negotul *cu* piei. *Un* caz extrem este *la Iordanes* cel *al* hunilor, popor liminar, situat undeva *la* granita umanitatii, atât prin origine, fiind nascuti *din* vrajitoare gote si duhuri necurate, cât si prin ocupatii si înfatisare. *La un* nivel *superior se* plaseaza popoarele *care* practica agricultura, pentru *ca* pe *un* ultim palier sa *se* situeze acei barbari compatibili *cu* poporul *ales* prin nivelul *de* civilizatie si prin organizarea politica. *Drept* exemple s-ar putea da gotii asa *cum* apar *la Grigore din Tours*, francii vazuti *de Beda* sau *de Paul Diaconul*, într-o oarecare masura suevii lui *Isidor din Sevilla. Din* acest punct *de* vedere, *care* ia *in* considerare în primul rând aspectul *politic, la* limita *de* jos *a* barbariei *se* afla acele popoare lipsite *total de* organizare statala, asa *cum* sunt *la Isidor* rocconii si vasconii. *La Paul Diaconul*, în aceasta categorie *par* sa intre slavii, despre *a* caror organizare politica autorul nu spune nimic, si *care par* aproape *de* modelul barbarului incapabil sa traiasca *sub* legi scrise. *Se* poate observa pe baza celor aratate mai sus *ca* pentru istoricii aflati în discutie, barbaria *se* prezinta *ca* o categorie generica multistratificata, locul fiecarui neam putând sa varieze *in* functie *de* spatiul geografic ocupat, *de* momentul cronologic *la care se face* referire, *de* criteriile luate în considerare. *In* acelasi timp, barbaria *e* o calitate instabila, în interiorul ei fiind posibile schimbari *de* pozitie. *Astfel, la* britonii descrisi *de Beda se* constata o anume evolutie pozitiva în urma cuceririi insulei *de* catre romani, ceea ce-*i face* sa ramâna si dupa abandonarea acesteia într-o pozitie privilegiata în raport *cu* "barbarii *din* nord". *Dar tot* în ceea ce-*i* priveste pe britoni *se* constata si o involutie, atunci când fervoarea lor religioasa *e* în scadere si sunt prinsi în capcanele pacatelor capitale. *Cele* mai sugestive exemple *de* involutie în interiorul barbariei sunt însa cele *legate de* pierderea identitatii politice proprii, ceea ce poate *conduce* inclusiv *la* disparitia *din* istorie. *Înfrângerea* în lupta *conduce la* pierderea numelui propriu si preluarea numelui clanului stapânitor. *Paul Diaconul* arata *cum* gepizii înfrânti *de Alboin* nu mai *au* dreptul *la un* rege propriu si *cad* în sclavie, iar *Isidor din Sevilla* prezinta cazul alanilor *care* învinsi *de Wallia* uita numele tarii lor si *se* contopesc *cu* vandalii. *Bineînteles*, dat fiind faptul *ca* barbaria nu este o *stare* imuabila, depasirea ei definitiva este posibila, dar *de* acest statut privilegiat nu *se* bucura în operele pe *care* le analizam decât fiecare popor *ales* în parte.

Pentru a demonstra *ca* barbaria este *cu* adevarat pusa doar pe seama acelora *care* nu fac parte *din* poporul *de care se* simte legat fiecare dintre istoricii supusi analizei, este necesara identificarea acelor trasaturi *specific* barbare *care* sunt atribuite celorlalti. *Planurile* avute în vedere vor fi cel fizic si cel *al* trasaturilor *de* caracter. *Se* impune înca *de la* început observatia *ca*, între istoricii *de* limba latina, exceptie facând *Iordanes*, cel mai tributar conceptiei etnografice reclamata *de la Herodot*, ceilalti autori *pun accent* mai *ales* pe aspectele psihice si *morale. Este de la sine* înteles *ca* în rândul diferentelor dintre comunitati, cel mai usor *de* sesizat sunt cele exterioare si frapante. *Theophanes*

prezinta reactia tipica *a* bizantinilor în fata aparitiei unui neam pâna atunci necunoscut, *cu* caracteristici fizice deosebite. *"Tot* orasul *se* strânse sa-*i* vada, pentru *ca* niciodata nu privise asemenea neam *de* oameni*;* caci aveau plete lungi *de tot, date* pe *spate, legate cu* cordele si împletite, iar restul îmbracamintei *era la* fel *cu al* celorlalti huni*"*.

Din punct *de* vedere fizic, marimea excesiva este trasatura clasica atribuita barbarilor, si vedem *ca la Iordanes* ea caracterizeaza *ca* atare popoarele înapoiate *cultural din Scandinavia. Si* autorii bizantini folosesc acest topos *al* marimii fizice deosebite *care* îi caracterizeaza mai *ales* pe barbarii *din* nord. *Procopius* arata *ca* barbatii *din* neamuril gotice sunt *cu* totii albi, blonzi, înalti, iar herulii sunt si ei înalti si foarte voinici. *Avarii,* ne spune *Menander Protector,* sunt neamul cel mai *mare* si mai puternic, ceea ce-*i face* pe acesti oameni *de* neînvins. *Dimensiunile* mici *ale* barbarilor sunt o exceptie, întrucât *e* greu *de* acceptat *ca* înfrângerea romanilor sa vina *din* partea unor poppoare *care* le sunt inferioare fizic. *Theophanes* prezinta anecdota edificatoare în *care Valentinian* moare *de* inima rea vazând *ca* romanii sunt învinsi *de* sarmati, *un "*neam mic *la* trup si bicisnic*"*. *Autorii* bizantini, atenti *la* nuante, ierarhizeaza popoarele si în functie *de* aspectul fizic, astfel, în vreme ce neamurile germanice sunt *considerate ca* fiind alcatuite *din* oameni frumosi, cele asiatice sunt caracterizate printr-o urâtenie extrema. *Theophanes* îl considera pe *Thrasamund un* om frumos, *care* datorita aspectului sau fizic s-*a* bucurat *de* succes *politic,* ori în acest caz este vorba *de* compatibilitatea dintre doua tipuri *de* civilizatie *care* nu sunt *radical* diferite. *Hunii,* avarii, slavii chiar sunt însa prototipuri *ale* urâteniei, pe *care* o putem însa considera apreciata nu pe criterii naturale, ci culturale. *Ceea* ce autorii bizantini le reproseaza acestor neamuri barbare nu este atât disproportia trasaturilor cât aspectul neîngrijit *conform* standardelor civilizatiei, murdaria. *Slavii,* ne spune *Procopius,* duc o viata aspra si neîngrijita, *la* fel *ca* masagetii, si sunt mereu plini *de* murdarie, *ca* si aceia. *Deci* în ceea ce priveste înfatisarea, *la* huni, *la* avari, *la* turci mai apoi, ceea ce remarca în primul rând autorii bizantini este murdaria, mai *ales* cea *a* parului. *Purtat lung* si adesea împletit, neglijat *de* razboionicii preocupati în primul rând *de* lupta, si nu *de* aspectul lor *exterior* decât în masura în *care* acesta le indica rangul si prestigiul, *el* îi socheaza pe bizantinii *la care* moda presupune înca plete scurte, iar existenta termelor stabileste niste standarde *de* curatenie cvasiunanim respectate. *Pletele* lungi, caracteristice regilor franci, nu mai sunt din punctul de vedere *al* lui *Agathias* o caracteristica barbara *de* acelasi *tip,* întrucât, ne asigura *el,* sunt *curate,* si functioneaza *ca* însemne *ale* puterii *regale. Îl* putem însa în acest caz suspecta pe *Agathias ca a* dorit sa introduca si în planul fizic deosebiri între franci, barbari pe *care* îi admira, si alti barbari, deoarece primii erau identici *din* punct *de* vedere religios *cu* bizantinii. *Urâtenia* fizica, în strânsa legatura *cu* cea morala este si în *Occident* o trasatura *specific* barbara, *ca* în cazul hunilor, *la ca*re *sub hominum figura vivunt beluina saevitia. De* altfel, în buna traditie mostenita *de la Ammianus Marcelinus, Iordanes* plaseaza hunii *la* granita dintre animalitate si umanitate, transformându-*i* într-*un* exemplu clasic *de* alteritate radicala. *Toti* autorii atribuie barbarilor o forta iesita *din* comun, manifestata *cu* deosebire în razboi. *Aceasta* este *tot* o reflectare *a* conceptiei traditionale *care* opune forta bruta *a* barbarilor civilizatiei si educatiei *care* îi definesc pe locuitorii lumii greco-romane. Une*ori* aceasta forta este pusa *tot* în legatura *cu* primitivismul poporului respectiv, *ca la* acatzirii lui

Iordanes, caracterizati drept *gens fortissima. Popoarele Orientului* sunt *considerate de Petrus Patricius* drept *"*foarte puternice*", cu* referire în acelasi timp *la* calitati fizice si *la* aspecte *ale* organizarii lor politice.

În domeniul trasaturilor *de* caracter, cea mai frecvent întâlnita *la* toti barbarii amintiti *de* autorii *de* limba latina este fervoarea razboinica, *belli furor*, dupa expresia lui Dauge, consecinta *a* fortei fizice si *a* modului *de* viata prea putin corupt *de* civilizatie. *Aceasta* aplecare neînfrânata catre lupta caracterizeaza popoarele *Aquilonului ale* caror frecvente incursiuni îi înspaimânta pe britoni sau este o trasatura *a* carpilor, *genus hominum ad bella nimis expeditum. Complementul* cel mai des întâlnit *al* acestei trasaturi este caracterul pradalnic *al* barbarilor, *pus* în evidenta *de* frecventa folosirii termenilor *din* familia lui *praeda* si *depraedor* atunci când sunt descrise actiuni militare ale acestora. *In* acelasi scop *se* folosesc cuvintele *din* familia lui *vastatio,* asa *cum* întâlnim *la Isidor* corelatia între vandali si *"*vastationes*". Consecinta* evidenta *a* unor astfel *de* caracteristici este incapacitatea creatoare *a* barbarilor, spre deosebire *de* poporul *ales care* este în *stare* sa *edifice* în domeniul *cultural, conform* modelului *roman. Regele franc Chilperic* ridica amfiteatre *la Paris* si *Soissons,* în vreme ce alamanul *Chrocus* distruge templele antice pe *care* le mai gaseste în *Galia*. Ca atare, barbarul *se* prezinta nu doar *ca nullus artifex,* ci si în sens negativ, *ca artifex malli. Predominarea* preocuparilor si caracteristicilor *legate de* razboi îi asociaza strâns pe barbari *cu* haosul, vazut *de Grigore din Tours ca* incapacitatea *de a* avea ordine politica stabila în cazul gotilor *care* îsi ucid mereu regii *care* nu le mai sunt pe plac, în conformitate cu o *detestabilem consuetudinem. Incapabili* ei însisi *de* ordine, barbarii destructureaza societatile *cu care* intra în *contact,* asa *cum* spune *Isidor ca au* facut vandalii, suevii si alanii *la* venirea în *Spania,* lasând în urma lor maceluri, distrugeri si o foamete *care i-a* determinat pe autohtoni sa *practice* canibalismul.

Între virtutile razboinice *ale* barbarilor *pot* fi întâlnite si unele *cu* conotatii pozitive, *cum* ar fi *audacia,* caracteristica pentru unele popoare relativ *primitive ca* altiagirii, savirii, hunugurii *la Iordanes* dar si pentru barbari relativ compatibili *cu* poporul *ales,* precum francii *la Paul Diaconul, care* îl numeste pe *Pepin vir mirae audaciae. Cu* valori profund *negative,* între trasaturile *specific* barbare *se* regaseste cruzimea, *crudelitas, care* caracterizeaza în egala masura pe vandalii *al* caror rege *Genseric* îsi mutileaza nora, pe saxonii de pe continent care ucid în chinuri misionari din neamul anglilor sau pe sarazinii ce lasa *Cartagina crudeliter depopulata*. Ferocitatea, *ferocitas,* devine *la Paul un* atribut prin excelenta *al* barbarilor, atunci când vorbeste despre invadatorii *Italiei ca* despre *feroces et barbares nationes. La Iordanes,* aceasta este trasatura tipica *a* barbarilor exemplari în sens negativ *care* sunt hunii, *gens omnium ferocitatem atrocior* si *genus ferocissimum. Salbaticia, saevitia,* este marca morala *care* situeaza în modul cel mai clar pe barbar *la* marginile umanitatii . *Ea* îi caracterizeaza în *chip* aproape firesc pe huni, *din* punctul *de* vedere *al* lui *Iordanes* si *al* lui *Isidor,* dar si pe scotii si pictii numiti *de Beda* popoare *vehementer saevis. Trufia* si aroganta, lipsite *de* o baza reala, sunt trasaturi clasice *ale* barbarilor, regasite în caracterizari *de* tipul celei facute *de Grigore din Tours* unui rege alaman *care multae androgantiae fuisse* sau în felul în care Iordanes vorbeste despre heruli, *gens quantum velox, eo amplius superbissima. In* traditia greco-romana, complementul *natural al* trufiei barbare *era*

lasitatea, pe *care* o regasim pusa *de Grigore din Tours* pe seama gotilor *care la Vouillé* fug *secundum consuetudinem. Mai* putin condamnabila *din* punct *de* vedere *moral,* si relativ rar întâlnita, este incapacitatea razboinica, atribuita *de Beda* britonilor, *care* fata *de* barbarii *din* nord *se* comporta *ca* o gens *utpote omnis bellici usus prorsus ignara*, sau irlandezilor, *gens innoxia*, neînstare sa *se* apere *de un* atac *al* anglo-saxonilor.

În raport *cu* civilizatia, definita în lumea greco-romana prin apel *la* valoarea centrala *a* ratiunii, barbarii *se* vadesc *a* fi caracterizati *de* irationalitate, înteleasa *ca* incapacitatea *de a* sesiza legile fundamentale *ale* fiintei, *ca* o conceptie falsa asupra realului. A*ceasta* inadecvare *la real are multiple* manifestari în operele analizate, dintre *care* merita citate acuzatia adusa *de Beda* britonilor *care se* încapatâneaza sa persiste în obiceiuri bisericesti neconforme *cu* cele *ale* bisericii romane sau *insania care conform* lui *Grigore din Tours* este specifica saxonilor rasculati împotriva francilor. *Intr-un* sens oarecum atenuat, *cu* o nuanta chiar ironica, irationalitatea îi marcheaza *la Paul Diaconul* si pe assipitii *care* cred în povestile *cu* cinocefali, si pe avarii *care se* lasa pacaliti *de* longobarzii ce utilizeaza siretlicul bizantin *al* trecerii repetate *a* aceleiasi armate prin fata solilor. *Prostia* nu *exclude* rautatea, *malignitas*, dimpotriva, si haganul avar *care* intra prin viclesug în *Forum Iulii* este *un* exemplu în acest sens.

Un set important de trasaturi puse pe seama barbarilor *de* catre istoricii nostri sunt vicii *cu coloratura* puternic religioasa, *tot* atâtea pacate *de* moarte *din* punctul *de* vedere *al* unui crestinism deja triumfator. *Perfidia* este legata întotdeauna *de* caracterul *non*-crestin *al* barbarilor în discutie, *cum* este cazul pagânului *Penda* numit *de Beda rex perfidus*, sau este în conexiune *cu* arianismul, *ca la* vandalii marcati prin *perfidiam arrianae sectae*. Impietatea, *impietas*, frecvent asociata ereziei, *conduce* pe vandalii lui *Genseric la* declansarea persecutiilor împotriva niceenilor, iar *la Beda* este în *mod explicit* o trasatura specifica pagânilor mercieni, *impietate barbarica*. *Pe* o scara *a* gravitatii pacatelor *care* îi caracterizeaza pe barbari, cel mai grav este *evident* necredinta, *infidelitas, de care* sufera hunii, *gens incredula*, si în cel mai înalt *grad* sarazinii, *gens infidelis et Deo inimica.*

Dincolo de diferitele trasaturi *negative care* caracterizeaza popoarele barbare luate *individual* sau în ansamblu, o trasatura distinctiva *a* tuturor barbarilor este discordia, incapacitatea *de a* trai în *pace, de a* institui o ordine durabila. *Un* exemplu *anecdotic* dar foarte graitor este cel *al* turingianului *Hermanfrid*, împins *la* razboi *cu* propriul sau frate *de* catre sotie, *care* îi atrage atentia *ca* nu poate ramâne mult timp inactiv în casa, acel univers *al* femeilor si *al* sclavilor, fara *a se* discredita. *Este* vorba aici si *de* o conceptie despre ceea ce este onoarea si prestigiul, dar si *de* incapacitatea structurala *a* barbarilor *de a* sesiza binefacerile pacii. *De* aceea poporul *ales* este îndreptatit sa poarte în permanenta lupte *cu* ceilalti, chiar daca motivatiile declarate *ale* confruntarilor *par* uneori foarte *concrete (*pamânt, prada, prestigiu*). Discordia* structurala *care* este *un* atribut *al* barbarilor este astfel *un element* explicativ *al* fizionomiei framântate *de* conflicte pe *care* o *are* lumea în *care* traiesc istoricii nostri.

În partea bizantina însa, lucrurile *se* prezinta într-o oarecare masura diferit. *Identici* în esenta datorita modului *de* viata asemanator, *al* spatiului unde locuiesc, *al* limbii pe *care* o vorbesc, barbarii sunt vazuti în permanenta gata sa *se* coalizeze împotriva lumii romane. *Procopius* prezinta numeroase cazuri sau doar *tentative de* alianta barbara

anti-romana. *De* exemplu, *Gelimer* vandalul astepta sprijin împotriva lui *Belizarie de la* ostrogotul *Theudis* aflat pe tronul vizigot, *care de* altfel si ocupa *Ceuta* în *533;* numerosi ostrogoti trimisi *de Teodoric* în *Spania se* înrudesc *cu* vizigotii, strângând legaturile dintre cele doua regate*;* turingienii, temându-*se de* alamani, *se* aliaza *cu* gotii. *De* asemenea, ostasii *de* origine barbara *din* armata bizantina sunt suspectati în permanenta pentru intentiile lor *de a* pactiza *cu* dusmanii, mai *ales* atunci când exista identitate *de* credinta eretica. *Exemplul* clasic *(*desi aici nu credinta este esentiala*)* este cel *al* hunilor, *care se* gasesc în *Imperiu "*fiind si aliati si dusmani romanilor*". Relatiile* dintre diferitii barbari *pot* fi *considerate tot de tip foedera,* precum pacea sigura dintre franci si avari, datorita careia acestia *din* urma, aflati în *conflict cu* bizantinii, beneficiaza *de* alimente oferite *de* aliati. *Alianta* dintre barbari poate fi resimtita *ca* îndreptata în ultima instanta împotriva imperiului, precum cea dintre longobarzi si avari, *care* viza distrugerea gepizilor dar s-ar fi putut apoi îndrepta *contra* bizantinilor.

Ca si *la* autorii occidentali, barbarii *pot* fi însa caracterizati si prin discordie, *pot* purta frecvente lupte unii *cu* altii, datorita incapacitatii lor funciare *de a* trai în *pace. Evident,* pentru bizantini aceasta este situatia *optima,* asa *cum* ne asigura *Procopius care se* bucura când *"*acesti barbari *se* luptau atunci unii *cu* altii*",* deoarece *"*romanilor li *se* întâmpla sa aiba mare noroc". *Adesea* aceasta dezbinare nu este totusi naturala, ci indusa prin politica romana *de divide et impera. Cronicile* si istoriile prezinta nenumarate cazuri *de* interventie romana sau bizantina prin *care* barbarii sunt aruncati unii împotriva altora. *Mijloacele* sunt extrem *de* variate, pe masura prestigiului *de care se* bucura diplomatia *Imperiului. Barbarii pot* primi subsidii pentru *a*-si ataca vecinii sau chiar neamurile înrudite, *ca* în cazul utigurilor pe *care* împaratul încearca sa-*i determine* sa *se* lupte cu cutrigurii. *O* alta metoda este *de a* stârni invidia unora fata *de* altii prin daruri oferite *"*celui mai puternic*". Ioannes Antiochenus* ne ofera o explicatie sintetica si deosebit *de* plastica *a* procedeului*: "Facându-si* socoteala *ca* trebuie sa cheltuiasca atâtea mii, *Iustinian a* gasit mai nimerit sa-*i* învrajbeasca pe sefii barbarilor *cu* câteva daruri neînsemnate si sa-*i* ridice pe unii împotriva celorlalti, pentru *a* nu mai *face* atâtea cheltuieli *cu* armata, chinuindu-*se* sa o trimita *la* dânsii, ci sa-si pricinuiasca ei însisi pieirea*". Atribuirea* acestei stratageme când lui *Constantin,* când lui *Iustinian pare* sa indice existenta unui *topos;* dar nu *e* mai putin adevarat *ca* exista si alte consemnari *ale* tratamentului *preferential* aplicat unor barbari, *cu* scopul declarat sau nu *de a-i* îndemna pe altii sa intre în competitie *cu* acestia.

Bizantinii sunt într-o masura chiar mai *mare* decât autorii occidentali mostenitorii conceptiei *care* îl apropie pe barbar mai degraba *de* animalitate decât *de* umanitate. *În* viziunea istoricilor bizantini, barbarii trebuie în anumite cazuri sa semene chiar fizic *cu* animalele, astfel încât nu trebuie sa ne miram *ca Nonnosus a* putut considera o *specie* necunoscuta *de* maimute africane *ca* fiind *un* neam *de* barbari înca nestiut. *Aproape la* fel *de* apropiate *de* conditia animala sunt unele popoare nordice pe *care* le pomeneste *Procopius* în vestita sa digresiune despre septentrion, între *care* scritifinii *(*laponii*)* sunt cei mai primitivi, deoarece *"*duc o viata *ca* animalele*". În* acelasi fel, *Theophanes* îi compara pe berberi *cu* animalele fara simtire, deoarece nu faceau pâine, nu aveau *vin* sau ulei, ci mâncau mâncarea cruda.

Se poate regasi, bineînteles, si *la* bizantini conceptia despre existenta mai multor

trepte *ale* barbariei, între popoarele *situate* pe acestea diferentierile fiind *date* uneori *de* aspecte materiale, dar cel mai frecvent *de* trasaturi culturale interpretate *din* punct *de* vedere *moral. Ca* sa revenim *la Procopius,* coborârea scritifinilor pe treapta cea mai *de* jos *a* umanitatii s-*a* facut datorita vietii *de* vânatori - culegatori pe *care* o duc, în vreme ce restul locuitorilor *din Thule, care* practica agricultura si comertul, *"*nu *se* deosebesc *cu* mult *de* alti oameni*". Aflati de* asemenea pe una *din* cele mai *de* jos trepte *ale* evolutiei *se* afla nomazii, *care se* deosebesc mult *de* barbarii mai apropiati *de* bizantini *din* punctul *de* vedere *al* gradului *de* civilizatie. *La Ioannes Epiphaniensis,* aceasta deosebire apare în momentul în *care* persii, caracterizati prin ridicarea si întretinerea *de* fortificatii similare în esenta *cu* cele bizantine, *se* aliaza *cu* barbarii nomazi *(ton nomadon barbaron*) care jefuiesc teritoriile romane. *Ca* orice autor bizantin, dincolo *de* capacitatea sa *de a* înmagazina informatii, *Procopius* nu poate sa înteleaga si sa accepte obiceiuri *radical* diferite *de* cele *ale* comunitatii proprii sau *ale* comunitatilor apropiate. *Foarte* interesanta este atitudinea sa referitoare *la* heruli, despre *care* ofera o serie *de date* etnografice pentru perioada în *care* mai erau politeisti. *Spune* atunci *ca* practicau jertfe umane, îi ucideau pe cei batrâni si bolnavi, si pastrau obiceiul sinuciderii vaduvei. *Daca* aceste trasaturi sunt *"*acceptabile*"* în perioada în *care* sunt înca pagâni, dupa crestinarea *din* timpul lui *Iustinian,* mentinerea unor obiceiuri *"*spurcate*"* nu mai *are* nici o justificare*: "se* împreuneaza împotriva firii, între altele, barbatii *cu* magarii si sunt cei mai mârsavi dintre toti*"*.

Lipsa educatiei este o caracteristica barbara tipica, pe *care* autorii bizantini o amintesc pentru *a* ilustra diferentele esentiale dintre ei, beneficiarii *paideii de tip antic,* si ceilalti, incapabili în *general* sa *se* ridice *la* nivelul culturii scrise. *Procopius* spune *ca "*hunii sunt *cu* totul nestiutori în *ale* scrisului si foarte nepasatori, pâna în ziua *de* azi ei n-*au* nici cunoscatori *de* litere si nici nu-si deprind copii *cu* greutatile cititului, ci învata pe *de* rost, în chipul cel mai barbar, *tot* ce le porunceste regele*". Atât de* înradacinata *pare* sa *fie* chiar în rândurile barbarilor aceasta conceptie potrivit careia scrisul si cititul sunt apanajul romanilor, încât gotii protesteaza atunci când *Amalasuntha* vrea *"ca* fiul ei sa mearga *la* scoala dascalului *de* scris si citit*". Ne* îngaduim *ca* în acest caz sa-l suspectam pe *Procopius ca a pus* în pagina mai degraba *un topos* referitor *la* presupusul dispret *al* barbarilor pentru cultura, considerata *a* contribui *la* molesirea razboinicilor, decât o realitate. *Toate* pledeaza împotriva unei asemenea reactii *a* fruntasilor goti, familiarizati *din* timpul îndelungatei domnii *a* lui *Teodoric cu* o viata culturala *de tip roman,* desfasurata chiar *la* curtea *de la Ravenna,* prin mijlocirea unor intelectuali *de* marca precum *Boethius* ori *Cassiodor. Contextul* însusi în *care Procopius* plaseaza aceasta informatie ne poate da *de* gândit, întrucât astfel *se* încearca justificarea conflictului dintre *Amalasuntha* si fruntasii goti si apelul ei *la Iustinian, care* mai târziu avea sa *fie* folosit *ca pretext* pentru interventia în *Italia. Credem* astfel *ca* fragmentul respectiv *din Procopius* trebuie utilizat nu pentru *a* ilustra respingerea culturii *de tip* greco-*roman de* catre aristocratia gota, ci reactia *la* o prea rapida si prea profunda *"*romanizare*"*, în *plan cultural* dar si *politic,* prin *care era* amenintata identitatea *"*barbara*" a* gotilor.

Sunt si barbari *care* nu *se* deosebesc în *mod* esential *de* poporul *ales* bizantin, si între acestia trebuie amintiti *din* nou persii, *care* prezinta parca mult mai multe trasaturi

comune *cu* bizantinii decât deosebiri esentiale. *Chiar* daca toti autorii îi numesc barbari, acestia *au* o organizare politica asemanatoare celei bizantine si sunt *de* regula desemnate *cu* acelasi termen *de politeia,* conducatorul lor poarta acelasi titlu *de basileus* pe *care* istoricii si cronicarii îl atribuie împaratului, civilizatia lor *pare* sa *fie la* fel amenintata *de* barbarii inferiori precum este cea bizantina. *Theophanes* prezinta felul în *care Iustinian* solicita regelui persan sa încheie *pace* unii *cu* altii, "deoarece sunt frati" pentru *a* nu *face* jocul "acelor câini" *care* sunt sabirii. *Bineînteles,* sunt si deosebiri, constând mai *ales* în puterea despotica *a* regelui *care* depaseste înca puterea *de care se* bucura împaratul *(*desi operele istorice pe *care* le analizam dovedesc tocmai progresia în directia realizarii unei monarhii *cu* trasaturi orientale *din* ce în ce mai pronuntate*). Pentru* autorii *de* secol *VI,* si mutilarile *care* sunt normale *la* persani sunt motiv *de* oroare, în conditiile în *care la Bizant* nu *se* înpamântenise înca aceasta moda orientala. *Si* alte popoare *ale Orientului* sunt compatibile *cu* bizantinii, precum etiopienii si axumitii, neamuri puternice si bogate, despre *care Nonnosus* vorbeste *cu respect* si carora le admira cetatile, si marimea stapânirii, comparabila *cu* cea *a Imperiului. Nivelul* cel mai înalt *pare* sa fi fost atins *de* acei barbari *care au* preluat aspectele *considerate* esentiale *ale* culturii romane, chiar daca uneori aceasta poate însemna competitie deschisa *cu Imperiul. Procopius* vorbeste în astfel *de* termeni despre franci, *care* si-*au* extins stapânirea spre M*editerana* "iar acum stau în *Arelatum* si privesc *la* întrecerile *cu* cai*; bat* moneda *de* aur *din* minele *Galiei,* dar nu *pun* pe acest *ban* chipul împaratului *roman, ca de* obicei, ci pe *al* lor". *Gotii au* adoptat *de* asemenea *un mod de* trai *specific roman,* precum *Totila care* priveste mai întâi *la* lupta calaretilor *din* circ, înainte *de a* porni spre *Sicilia. Treapta* cea mai *de* sus în evolutie *au* atins-o însa acei barbari *care* împartasesc dreapta credinta *a* bizantinilor. *Descoperind* ortodoxia francilor, *Agathias* este atât *de* entuziasmat încât depisteaza asemanari acolo unde acestea nu exista *de* fapt si îi considera pe acesti barbari mult mai apropiati *de* modelul *roman* decât erau în realitate, caci nu *se* deosebesc *de* noi, spune *el,* decât prin vesmintele barbare si limba. *Si la Procopius* argumentul religios functioneaza în directia estomparii deosebirilor dintre bizantini si barbarii drept-credinciosi, caci autorul îi pune pe solii longobarzi *care-i* cer ajutor lui *Iustinian* împotriva gepizilor sa spuna *ca* "romanii *se* vor întelege bine *cu* noi, înca *de la* început, deoarece avem aceeasi credinta despre *Dumnezeu". De* altfel, *la* acelasi autor, posibilitatea evolutiei spre o treapta superioara *a* barbarariei este *data de* adoptarea dreptei credinte, *de* preferat în urma influentei directe exercitate *de Imperiu. Primind* învataturile crestine *sub Iustinian,* "toate s-*au* schimbat pentru abasgi în mai bine", cel mai *important* lucru fiind accesul *la* o organizare politica *de tip roman,* caracterizata *de* "libertatea" în *care* încep sa traiasca si *care* este opusa sclaviei barbare *de* pâna atunci. *Onogurii pot de* asemenea fi atrasi prin crestinare în sfera civilizatiei, *pare* sa *fie* convins *Nikephor. Crestinarea* si civilizarea barbarilor merg astfel mâna în mâna, justificând misiunea pe *care* si-o asuma bizantinii pe *plan universal.*

Daca nomadismul si saracia pe *care un* astfel *de* trai o presupune *de* fapt sunt caracteristici *ale* multor barbari, mai *ales a* celor *de la* nord *de Istru,* exista însa si reversul medaliei, si anume bogatia extraordinara, exprimata în abundenta *de* metale pretioase, *care* este specifica mai *ales* celor *din Orient. Malalas* vorbeste despre podoabele si armele *de* aur pe *care* le avea *un* rege indian dornic sa încheie alianta *cu*

bizantinii. *În* descrierea facuta *de Menander* turcilor sogdaiti, *se* îmbina notatia etnografica *a* obiceiurilor barbare - dansuri razboinice închinate zeilor lor *(*pe *care* autorul bizantin îi numeste demoni*)* si mirarea în fata bogatiei sefilor. *Acestia au* interioare împodobite *cu* tesaturi *de* matase, coloane *de* lemn aurite, arme si statuete *de* aur si argint, seful lor statea pe *un pat de* aur si folosea *vase din* acelasi *metal* pretios. *Nu* putem contesta realitatea unor asemenea bogatii, mai *ales ca* notatiile anterioare *cu* caracter etnografic *par* sa *fie* corecte*;* observam însa *ca* acesti barbari orientali beneficiaza tocmai *de* produsele cele mai intim asociate, *de la* povestile despre *Alexandru Macedon* încoace, *cu Orientul:* aurul si matasea. *Aceastea* sunt simbolurile unei existente fastuoase, *care* subliniaza însa în *context* nu superioritatea acestui neam, ci dimpotriva, barbaria sa, deoarece bogatia nu împiedica manifestarile *primitive,* iar pe *de* alta parte, este doar o caracteristica *a* sefilor, meniti sa *se* impuna astfel în *mod* simbolic în fata supusilor si *a* solilor straini.

Dintre trasaturile barbare, cea *care pare* sa apara cel mai des în operele istoricilor bizantini este perfidia, lipsa *de* credinta fata *de* cuvântul dat *care face* imposibila întelegerea durabila *cu* barbarii. *Nikephor,* vorbind despre relatiile *cu* avarii, arata *ca* acestia îsi pusesera ″masca prieteniei″ încearca sa-l prinda *cu* viclesug pe *Heraclius la Herakleea. Nu* doar în relatiile *cu* bizantinii *se* manifesta aceasta perfidie, ci si în relatiile interbarbare. *Procopius* arata în acest sens tentativa gotilor *de a* gasi alti aliati în afara alamanilor, carora le *″*încercasera viclenia si necredinta*″* si subliniaza altundeva *ca* neamul francilor ″este cel mai lipsit *de* credinta *din* toate*″. Acest din* urma exemplu ilustreaza foarte bine polisemia conceptului *de* necredinta, *care se* poate referi pe *de* o parte *la* aspectul *politic, al* relatiilor dintre diferite centre *de* putere, dar poate avea si conotatii religioase. *"Necredinta"* francilor *se* refera aici pe *de* o parte *de* înselarea în acelasi timp *a* gotilor si *a* bizantinilor, iar pe *de* alta parte vizeaza crestinismul lor niceean incomplet, *care* le mai îngaduie înca obiceiuri pagâne, *ca* jertfe omenesti si proorociri.

Perfidia, exprimata în *plan politic* sau religios, este corelata *cu* lipsa *de* coerenta *a* comportamentului barbar, *cu* imposibilitatea *de a* avea o atitudine constanta. *Menander Protector* vorbeste *de* necredinta si inconstanta *(allokoton te kai palimbolon)* sarazinilor sau *de* perfidia si caracterul alunecos *al* turcilor sogdaiti.

Perfizi, incapabili *de* o fidelitate adevarata, barbarii sunt întot-deauna lacomi în raport *cu* bizantinii, *fie ca e* vorba *de* pretentiile lor *exacerbate* în ceea ce priveste subsidiile, *fie ca* avaritia *e* o explicatie *data* actiunilor lor pradalnice. *La Procopius,* stereotipul lacomiei persilor apare nu o *data*, în vreme ce *Menander Protector* vorbeste despre sarazinii *care* sunt neamul cel mai lacom. *Trebuie* precizat *ca la Menander* este vorba *cu* adevarat *de un topos* aplicat în virtutea traditiei, întrucât autorul nu manifesta nici o cunoastere deosebita *a* arabilor dar nici o ostilitate reala fata *de* acestia.

O alta trasatura barbara recurenta în operele autorilor bizantini este aroganta, insolenta, mândria lipsita *de un fundament real. Istorici* si cronicari vorbesc în *mod* repetat *de* aroganta actiunilor barbare, sau atribuie calificativul *de insolent* mesajelor pe *care* acestia le trimit bizantinilor. *Agathias* ne povesteste despre alamanii *care* vor sa cucereasca *Italia,* prea lesne încrezatori în puterea lor. *Slavii* vorbesc *cu* mândrie desarta si aroganta, asemenea avarilor, iar persanul *Hormisdes tine un* discurs *insolent,* ne spune *Menander, Petrus Patricius* arata *cum* solii carpi cer *cu* aroganta subsidii lui

Marc Aureliu, Eustathius Epiphaniensis arata *ca* desi insolenti, persii fac totusi *pace cu* romanii si enumerarile ar putea *continua* pe pagini întregi. *Aroganta* barbara ar putea semnifica în aceste contexte pe *de* o parte lipsa acelei diplomatii rezultata *din* educatia *de care au* beneficiat bizantinii, iar pe *de* alta parte absenta acelei moderatii *care* ar trebui sa caracterizeze pe orice *bun* crestin. *Neslefuiti* prin scoala, barbarii nu sunt capabili *de* o reala autocunoastere, *de* unde exacerbarea presupusei lor *forte* în relatiile *cu* bizantinii. *În* planul realitatii, este probabil vorba *de* reactia bizantinilor în fata cutezantei barbarilor *de a* contesta în variate moduri puterea teoretic *de* necontestat *a Imperiului*, ceea ce atrage calificativul *de* "arogante" pentru orice pretentii *care* lezeaza demnitatea romana.

Superbia, aroganta, insolenta nu mascheaza însa neputinta esentiala *a* barbarilor *de a se* opune adevaratei civilizatii reprezentata *de* bizantini. *Oricât de* mult ar avea poporul lor *de* suferit *de* pe urma barbarilor, oricât *de* multe victorii ar obtine acestia asupra bizantinilor, cronicarii si istoricii *de* limba greaca nu înceteaza sa afirme, în cele mai diferite forme, superioritatea propriei comunitati asupra celorlalti. *În* pofida evidentelor, ideologia trebuie sa afirme aceasta superioritate, *cu* cea mai *mare* putere chiar în epocile *de* criza, deoarece civilizatia trebuie aparata. *Si* indiferent daca sunt primitivi si salbatici, sau sunt în anumite privinte asemanatori bizantinilor, barbarii ramân dusmanii, ramân pericolul *care* trebuie înfruntat în *mod* cotidian.

În spatiul *occidental*, observam aceeasi idee *a* necesitatii apararii civilizatiei în fata unei barbarii exterioare noilor popoare alese. *Ideea* lui *Athaulf, de a* înlocui *Romania cu Gothia*, prin supunerea barbarilor fata *de* legi, cultivarea lor, si prin integrarea lor într-*un* spatiu ordonat, prezentata *ca* o aspiratie neîmplinita *la Orosius, pare* sa fi devenit realitate pentru istoricii secolelor *VI-VIII*, pentru *care* hotarele barbariei s-*au* deplasat.

Cronologic si *spatial*, în planul fizic si psihic, *social* si *politic*, *al* valorilor materiale si *al* spiritualitatii, barbaria devenita *un* atribut *al Celuilalt* si numai *al* lui, *a* fost exilata departe *de* poporul *ales*, permitându-*i* acestuia sa *se* autodefineasca în sens pozitiv si sa-si gaseasca legitimitatea necesara întreprinderilor politice si culturale urmarite.

CONCLUZII

Credem ca o *prima* concluzie *care* s-*a* desprins *din* analiza facuta lucrarilor istorice *din* perioada *Antichitatii* târzii si *a Evului* mediu timpuriu este aceea *ca* în lipsa unor lucrari specializate *dedicate* ideologiei, operele istoricilor si cronicarilor s-*au* dovedit surse *care* sa ne permita reconstituirea unora *din* componentele acesteia. *Pertinenta* demersului nostru credem *ca a* fost demonstrata *de* specificul istoriografiei *din* cele doua parti *ale* fostului *Imperiu roman, care a* parcurs o evolutie asemanatoare, în pofida deosebirilor *din* ce în ce mai marcate dintre *Orient* si *Occident. Asemanarea* esentiala dintre produsele istoriografice rasaritene si apusene este *data de* puternica amprenta *a* crestinismului, devenit *factor* modelator *al* întregii culturi *din* epoca *la care* ne raportam. *Este* adevarat *ca* influenta crestina *se* manifesta *gradual, cu* mai putina intensitate *la* istoricii *din* perioada mai timpurie, precum *Iordanes* pentru partea *de* limba latina sau *Procopius* pentru zona bizantina, mai *ales* datorita influentei înca puternice *a* clasicismului. *La* autorii *din* ultima parte *a* perioadei, crestinismul învinge definitiv, *el* dând si *fond* si *forma* operelor istorice, întâlnite *din* ce în ce mai frecvent *sub forma* cronicii, *fie ca e* vorba *de Rasarit* sau *de* Ap*us. Acesti* autori, în totalitate crestini, apartin însa si unei *elite, care are* sau aspira sa joace *un* rol *politic,* si operele lor *se* fac ecoul acestor realitati sau dorinte. *De* aceea, *am* încercat sa demonstram faptul *ca* intentiile autorilor nu sunt si nu puteau fi rupte *de* realitatea sociala si politica *a* epocii în *care* traiau, *ca* lucrarile lor *au* si *un* scop *politic,* dincolo *de* cel educativ pe *care* istoria l-*a* avut întotdeauna. *Gândite,* cel putin în unele secvente *ale* lor, *ca* îndrumare pentru actiunea practica, aceste opere reflecta în proportii diferite ideologia grupului *cu care se* identificau autorii.

Am considerat *ca* aceasta ideologie este în primul rând o viziune asupra lumii modelata *de* ideile crestine, dominante în epoca, dar *care* pastreaza *la* nivel rezidual si unele elemente *ale* ideologiei romane *din* perioada *Republicii* si *a Imperiului. Ca* sursa pentru ideile crestine prezente în aceste opere istorice trebuie sa amintim în primul rând *Biblia, care* furnizeaza modele dupa *care pot* fi imaginate statele si conducatorii acestora. *Nu* trebuie sa omitem însa nici operele lui *Eusebiu din Caesareea* sau *Augustin din Hiponna,* chiar daca în foarte *rare* cazuri *am* putea sa detectam o folosire *a* acestora *la prima* mâna *de* catre autorii nostri. *Credem ca Eusebiu a* influentat mai puternic si mai durabil R*asaritul,* în vreme ce în *Apus au* fost mai importante ideile lui *Augustin, care* oferea *premise* pentru legitimarea exitentei unei pluralitati *de state* în afara *Imperiului. Pe de* alta parte, influenta necontestata *a* lui *Eusebiu* s-*a* manifestat prin intermediul cronicii *sale, care era* purtatoarea unei întregi ideologii, si *care a* marcat profund productia istoriografica *a* întregii crestinatati medievale. *Când* analizam însa modelul *de* regalitate preluat *de* statele barbare, ne *dam* însa seama *ca* acesta este cel romano-bizantin, *care are la* baza ideile lui *Eusebiu. Astfel, de* o maniera mediata, ideologia imperiala constituita în *Bizant* mai *ale* pe seama operei lui *Eusebiu din Caesareea, a* influentat si regatele romano-germanice, cel putin în *prima* lor faza *de* existenta.

Un alt element mostenit si în *Apus* si în *Rasarit din* ideologia epocilor precedente

este identitatea dintre spatiul aferent propriei civilizatii si civilizatie în *general. Acest* lucru nu este deloc surprinzator, atâta vreme cât fiecare grup defineste civilizatia pornind *de la* propriile caracteristici. *În* cazul autorilor bizantini, *era normal* sa constatam pastrarea caracteristicilor spatiului asa *cum* fusesera acestea *definite* în perioadele anterioare. *Mai* surprinzator *a* fost sa observam *ca* si autorii *de* "istorii barbare" preiau aceste reprezentari pe *care* le adapteaza pentru *a* argumenta depasirea barbariei *de* catre poporul despre *care* scriu. *În mod traditional,* instalarea barbarilor pe *un* teritoriu scotea respectivul spatiu *din* zona civilizatiei. *Acum,* observam *ca* pentru istoricii *de* limba latina, si dupa asezarea barbarilor, *care* fac însa parte *din poporul ales,* spatiul îsi mentine caracteristicile civilizatiei, daca *a* facut parte *din* fostul *Imperiu roman. El* poate chiar sa dobândeasca acest caracter, *ca de* exemplu în nordul *Britaniei,* zona *care* nu *a* fost stapânita *de* romani si *care* este "civilizata" *de* anglo-saxoni. *Modelului traditional de* reprezentare *se* conformeaza istoricii bizantini, pentru *care* spatiul civilizatiei, identic *cu* cel *al* lumii romane definita *din* punct *de* vedere *politic,* ramâne *constant,* sau *se* restrânge prin asezarea barbarilor. *În contrast,* pentru autorii *de* istorii "barbare", spatiul civilizatiei cuprinde teritoriile locuite *de poporul ales* si *se* transforma într-o patrie definita în maniera romana. *Am* putut vedea astfel, *cum* prin intermediul istoriilor, ideologia regatelor barbare poate sa opereze *cu* conceptul *de* patrie, *central* în definirea propriei identitati.

O alta componenta esentiala *a* oricarei ideologii o reprezinta definirea grupului *de* apartenenta. *Dupa cum am* vazut, aceasta *se face* si în cazul istoricilor nostri prin raportarea *la "Celalalt", care* poate fi romanul sau barbarul. *Istoricii* bizantini sunt si în acest caz profund atasati conceptiei traditionale, *care* atribuie calitatea *de* barbari tuturor celor aflati în afara *politeii* romane, definind barbaria mai întâi în sens *politic,* apoi *cultural,* ceea ce cuprinde *la un moment* dat si semnificatia religioasa *a* termenului. *Istoricii de* limba latina preiau aceasta împartire *a* lumii, pe *care* o adapteaza propriilor necesitati, caci scriu despre popoare *considerate* barbare *din* punctul *de* vedere *al* traditiei greco-romane, dar pe *care* doresc sa le promoveze în rândul neamurilor civilizate. *Solutia* pe *care* o *au la* îndemâna acesti autori este cea întâlnita în orice *tip de* societate*:* supralicitarea calitatilor propriului grup *de* apartenenta si diminuarea în valoare si importanta *a* celorlalti. *Numai ca* inovatia prezenta *la* acesti autori *de* istorii "barbare" este aceea *de a-i* considera si pe romani în rândul *"Celorlalti", de a-i* transforma într-*un* grup *inferior poporului ales,* atât *din* punct *de* vedere militar, ceea ce nu *era* negat nici *de* romani, cât si *cultural. În* interiorul categoriei generice *de Celalalt,* istoricii popoarelor barbare opereaza *cu* doua subcategorii*:* romanii si barbarii. *Evident,* în lumina celor pe *care* le-*am* aratat, în rândul barbarilor nu mai *pot* fi considerati membrii *poporului ales. Barbaria a* ramas, *ca* si în traditia greco-romana, o caracteristica *a Celuilalt,* numai *ca* în acest caz ea *se* rasfrânge si asupra romanilor.

Lumea romana *are la* rândul ei mai multe paliere în operele istoricilor *de care* ne-*am* ocupat, *fie ca e* vorba *de* bizantini, *fie ca* ne referim *la* cei *din Occident. Definirea* acestei lumi romane *se face la* autorii bizantini în virtutea traditiei, în functie *de* criterii politice, juridice si culturale. *Aspectul* etnic este unul secundar, atunci când este luat în consideratie, si operele istorice ne-*au* aratat relativa usurinta *cu care* identitatea romana *se* câstiga sau *se* pierde, în functie *de* conditiile politice în *care se*

gasesc personajele sau grupurile. *Pentru* autorii bizantini, încetul *cu* încetul, identitatea romana este considerata *a* avea o esenta religioasa, *care* pune în legatura directa calitatea *de* crestin niceean si cea *de* membru *al* politeii.

Autorii de istorii *"*barbare*"* preiau modelul *de* definire *a* lumii romane pe criterii politice, juridice, religioase, dar îl aplica propriei lumi. *Roma* imperiala ramâne pentru ei modelul necontestat, în functie *de care* ei imagineaza regalitatea si statul, dar romanitatea contemporana lor este împinsa treptat în sfera barbariei. *Astfel, Imperiul roman din* trecut ofera modelul pentru regalitatile barbare, bineînteles, tinând seama si *de* influentele biblice, pe *care* le constatam în conturarea unor regalitati *care se* reclama uneori si *de la* modelul vetero-testamentar. *Influenta* poate fi directa, dar si mediata prin intermediul aceluiasi *model* romano-bizantin, *care* fusese *la* rândul sau profund marcat *de* realitatile biblice. *Imperiul* bizantin poate fi considerat înca *de* unii istorici sursa *a* legitimitatii pentru proprile regate, dar poate fi si *virulent* contestat în momentul în *care* încearca restabilirea autoritatii *sale* asupra unor teritorii *care i-au* aprtinut cândva. *Popoarele* romanizate *din* regatele germanice sunt însa asimilate unor *gentes* barbare, deoarece nu mai fac parte *din* punct *de* vedere *politic din* lumea romana, si aceasta viziune este împartasita si *de* istoricii occidentali, si *de* cei bizantini.

Singura realitate *care* conteaza deci *cu* adevarat, pentru istoricii *de* limba latina, dar si pentru cei bizantini, este *a* existentei propriului popor, *definite* si *el politic,* juridic si religios. *Acestuia i-am* spus *popor ales* atât pentru a sublinia motivatia religioasa *a* pozitiei deosebite pe *care* fiecare istoric o atribuie unui neam anume, dar si pentru *ca* istoricii *"*aleg*" la* propriu tabara careia *i se* raliaza. *Bineînteles,* lucrurile sunt mult mai evidente pentru istoricii occidentali, *care* desi formati în spatiul limbii si culturii latine opteaza *din* punct *de* vedere *politic* pentru tabara barbara.

Consideram ca operele istorice analizate, dincolo *de* posibilitatea identificarii unor componente *ale* ideologiei *care* este pusa în slujba acestor societati, ne-*au* permis sa întelegem mai bine momentul *de* tranzitie *de la* vechile realitati romane, pe *care* în *grade* diferite *am* vazut *ca* si *Imperiul de* pe *Bosfor,* si statele germanice le-*au* depasit, *la* realitati *de tip* nou. *Ideologia a* servit transformarile, *care din Imperiul roman de* rasarit *au* facut *un Imperiu* grec, bizantin, iar *din* statele barbare succesoare *ale Imperiului de Apus au* scos *la* iveala noile regalitati medievale occidentale.

BIBLIOGRAFIE

I. SURSE

Agathias, *Historiarum libri quinque,* în "Corpus Bonnense Historiae Byzantinae", Bonn, 1826.

Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum;* ed. B. Colgrave si R.A.B. Minors (text latin si traducere engleza), Oxford, 1969.

Chronicon Paschale A.D. 284-632, ed. si trad. engl. M. Whitby, Liverpool, 1989.

Chronicon Paschale, în "Corpus Bonense Historiae Byzantinae", Bonn, 1932.

Eustathios Epiphaniensis, *Fragmenta*, ed. K. Muller, "Fragmenta Historicorum Grecorum", vol. IV; Paris, 1848, p. 138-142.

Grégoire de Tours, *Histoire des Francs,* ed. Robert Latouche, 2 vol, Paris, 1963.

Gregorius Turonensis, *Opera,* ed.. W. Arndt si Br. Krusch, MGH, SRM, 1, 1885.

Hesichius Milesius, *Historia romana atque omnigena,* FHG, vol IV, p. 145-180.

Ioannes Antiochenus, *Istoria chroniké,* FHG, vol IV, p. 538-622.

Ioannes Epiphaniensis, *Historiarum sectio I,* FHG, vol IV, p. 273-276.

Iordanes, *De origine actibusque Getarum,* ed. G. Popa-Lisseanu, (text latin si traducere românească), Bucuresti, 1939.

Iordanes, *Getica*, ed. Theodor Mommsen, MGH, V, p. 53-138.

Iordanes, *Romana,* ed. Theodor Mommsen, MGH, AA, V, p. 1-52.

Isidorus Hispalensis, *Chronicon,* ed. Th. Mommsen, MGH, AA, XI, p. 391 sqv.

Isidorus Hispalensis, *Etymologiarum sive originum libri XX,* ed. Wallace Martin Lindsay, 2 vol., 1911.

Isidorus Hispalensis, *Historia Gothorum Wandalorum Sueborum,* ed. Th. Mommsen, MGH; AA, XI, p. 267-303.

J. Haury, *Procopii Caesariensis opera omnia*, Lipsiae, 1905-1913.

Malalas, *Chronografia,* în "Corpus Bonense Historiae Byzantinae", Bonn, 1831.

Nikephoros Patriarch of Constantinople, *Short History,* ed. Cyril Mango, (text grec si traducere engleza), Washington D.C., 1990.

Nonnosus, *Fragmenta,* FHG, vol IV, p. 178-180.

Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum,* ed. L. Bethmann si
G. Waitz, MGH, SRL.

Paul Diacre, *Histoire des Lombards*, ed. François Bougard, Brepols, 1994.

Petrus Patricius, *Historiae,* FHG, vol IV, p. 184-191.

Procopius, *Istoria Secreta,* ed. H. Mihaescu, Bucuresti, 1963.

Procopius, *History of the Wars,* ed. H.B.Dewing, London-New York, 1914.

Procopius, *Razboiul cu gotii;* ed. H. Mihaescu, Bucuresti, 1963.

The Chronicle of John Malalas, trad. si ed. Elisabeth Jeffreys, Michael Jeffreys, Roger Scott, Melbourne, 1986.

The Chronicle of Theophanes Confessor, ed. Cyril Mango si Roger Scott, Oxford, 1997.

Theophanes Byzantius, *Fragmenta,* FHG, vol IV, p. 270-271.

Theophilact Symocata, *Domnia împaratului Mauriciu,* ed. H. Mihaescu, Bucuresti, 1985.

Adshead, K., *The Secret History of Procopius and its Genesis,* "Byzantion", 1993, tome LXIII, p. 6-28.
Afoghenitov, Dmitri E., *Some observations on genres of byzantine historiography,* "Byzantion", LXII, 1992, p. 13-33.
Ahrweiler, Hélcne, *L'Image de l'autre et les mécanismes de l'altérité,* în "XVIe Congres international des sciences historiques, Rapports, I ", Stuttgart, 1985, p. 60-65.
Alexander, P. J., *Religious and Political History and Thought in the Byzantine Empire,* London, Variorum Reprints, 1978.
Alexander, P. J., *The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image Worship in the Byzantine Empire,* Oxford, 1958.
Alfonsi, Luigi, *Romani e barbari nella Historia Langobardorum di Paolo Diacono*, "Romanobarbarica", 1, 1976, p. 7-23.
Althusser, Louis, *Marxism si umanism,* în *Citindu-l pe Marx,* Bucuresti, 1970.
Amory, Peter, *People and identity in ostrogothic Italy, 489-554,* Cambridge, 1997.
Ansart, Pierre *Les idéologies politiques,* Paris, 1974, p. 10-15.
Arcari, Paola Maria, *Idee e sentimenti politici dell'alto medioevo,* Milano, 1968.
Arquilliére, A.H.X., *L'augustinisme politique. Essai sur la formation des théories politiques du Moyen Age,* Paris, 1934.
Arrignan, J.-P., Duneau, J. F., *La fronticre chez deux auteurs Byzantins: Procope de Césarée et Constantine Porphyrogénéte*, în *Geographica Byzantina*, ed. H. Ahrweiller, Paris, 1981, p. 17-30.
Bachrach, B. S., *Armies and Politics in Early Medieval West*, Variorum Reprints, London, 1993.
Bachrach, Bernard, *A reassessment of Wisigothic Jewish Policy, 589-711*, "The American Historical Rewiew", 1973, p. 11-34.
Baechler, Jean *Qu'est-ce que l'idéologie*, Paris, 1993.
Baldwin, Barry, *Menander Protector*, DOP, 32, 1978, p. 101-121.
Baldwin, Barry, *Theophanes on the Iconoclasm of Leo III*, "Byzantion", LX, 1990, p. 426-429.
Baldwin, Barry, *"Torna, Torna, frater": what language*, "Byzantion", tome LXVII, 1997, fasc. 1, p. 264-267.
Banniard, Michel, *L'amenagement de l'Histoire chez Grégoire de Tours; r propos de l'invasion de 451*, "Romanobarbarica", 3, 1978, p. 5-38.
Banniard, Michel, *La Gencse culturelle de l'Europe,* Paris, 1989.
Barcacila, Alexandru, *Dacia si Dania în istoriografia si cartografia medievala,* S.M.I.M., 3, 1959, p. 341-356.
Barker, Ernest, *Social and political thought in Byzantium,* Oxford, 1957.
Barnes, J.H. (ed.), *Histoire de la pensée politique médiévale,* Paris, 1993.
Barnish, S., *Old Kaspars: Attila's invasion of Gaul in the literary sources*, în *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, p. 38-52.
Barnwell, Paul S., *War and Peace: historiography and seventh-century embassies*, "Early Medieval Europe", 2, 1997, p. 127-139.
Bassett, Steven,(ed), *The Origins of Anglo-Saxon Kingdoms, London*, New York, 1989.
Baynes, Norman H., *The Thought-world of New Rome,* în *Byzantine Studies and Other Essays,* London, 1955.
Beck, Hans Georg, *Res Publica Romana. Vom Staatsdenken der Byzantiner,* München, 1970.
Beck, Hans-Georg, *Ideen und Realitaeten in Byzanz, gesammelte Aufsaetze*, Variorum Reprints, London, 1972.
Beck, Hans-Georg, *Zur byzantinischen "Mönchschronik",* în *Speculum Historiale. Geschichte im Spiegel von Geschichtschreibung und Geschichtsdeutung,* ed. Clemens Bauer, Laetitia Boehm, Max Müller, München, 1965.
Bede and his world; the Jarrow Lectures, ed. M. Lapidge, Cambridge, vol I-II, 1994.

Bede, His Life, Times and Writings. Essays in Commemoration of the Twelft Century of his Death , ed. A. Hamilton Thompson, Oxford, 1935.
Beeson, Charles Henri, *Isidor Studien*, München, 1913.
Bertolini, Ottorino, *"Gothia" et "Romania"*, "Settimane di studi del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo", III, Spoleto, p. 14-33.
Bezzola, R., *Les origines et la formation de la littérature courtoise en Occident*, vol I, Paris, 1944.
Bickerman, Elias J., *Origines gentium*, "Classical Philology", 47, 1952, p. 65-81.
Bisanzio nella sua letteratura, ed. Umberto Albini, Enrico Maltese, Milano, 1984.
Blair, Peter Hunter, *The Historical Writings of Bede*, "Settimane di studi del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo", XVII, Spoleto, p. 125-221.
Boia, Lucian, *Entre l'ange et la bete. Le mythe de l'homme différent de l'Antiquité r nos jours,* Paris, 1995.
Boia, Lucian, *Mari istorici ai lumii*, Bucuresti, 1978.
Boia, Lucian, *Probleme de geografie istorica*, Universitatea Bucuresti, Bucuresti, 1985.
Bonnet, M., *Le latin de Grégoire de Tours,* Paris, 1890.
Boudon, Raymond, *L'Idéologie. L'origine des idées reçues*, Paris, 1986.
Bradley, Dennis R., *The Composition of the Getica*, "Eranos", vol. LXIV, 1966, p. 67-79.
Bratianu, Gheorghe, *Etudes byzantines d'histoire économique et sociale*, Paris, 1938.
Bratianu, Gheorghe, *Une énigme et un miracle historique*, Paris, 1940 (prima editie românească a aparut în 1988, sub îngrijirea prof. dr. Stelian Brezeanu).
Brezeanu, Stelian, *Ideea de Imperiu în Occidentul medieval în lumina cercetarilor din ultimele decenii*, "Revista de istorie", 2, 1978, p. 275-295.
Brezeanu, Stelian, *Les "Daces" de Suidas. Une réinterpretation*, în "R.E.S.E.E.", 2, 1984, tome XXII, p. 114-122.
Brezeanu, Stelian, *"Romains" et "Barbares" dans les Balkans au VIIe siccle r la lumicre des "Miracles de Saint Demetrius". Comment on peut devenir l'Autre*, RESEE, XXIV, nr. 2, p. 127-131.
Brezeanu, Stelian, *"Romani" si"Blachi" la Anonymus. Istorie si ideologie politica*, în "Revista de istorie", tom 34, nr. 7, 1981, p. 1313-1340.
Brezeanu, Stelian, *Romanitatea orientala în Evul Mediu*, Bucuresti, 1999.
Brezzi, Paolo, *Chroniques universelles du moyen age et histoire du Salut,* în "Histoire médiévale en Europe" ed. par J. Ph. Genet, Paris, 1991, p . 236-248.
Brezzi, Paolo, *Les historiographes du Haut Moyen Age interprétes des transformations sociales et des nécessités économiques des royaumes romano-barbares de l'Occident*, în "XVe Congres international des sciences historiques", Rapports, II, Bucarest, 1980, p. 170-177.
Brinncken, Anna-Dorothée von den, *Studien zur lateinischen Weltchronistik bis in das Zeitalter Ottos von Freising*, Düsseldorf, 1957.
Brown, Peter, Cracco Ruggini, Lelia, Mazza, Mario,(eds), *Governanti e intelletuali. Popolo di Roma e popolo di Dio (I-VI secolo D.C.)*, Torino, 1982.
Brown, Peter, *L'Essor du christianisme occidental,* Paris, 1997
Brown, Peter, *La société et le sacré dans l'Antiquité tardive*, Paris, 1985.
Brown, Peter, *The World of Late Antiquity,* London, 1971.
Brown, Peter, *Gencse de l'Antiquité tardive*, Paris, 1983.
Brühl, Carlrichard, *Storia dei Longobardi*, în *Magistra barbaritas. I Barbari in Italia*, ed. Giovanni Pugliese Carratelli, Milano, 2a ed., 1986, p. 97-126.
Brunhölzl, Franz, *Histoire de la littérature latine du Moyen Age,* trad. de l'allemand par Henric Rochais, Louvain, 1990-1991, vol. 1.
Bullough, Donald, *Ethnic history and the Carolingians: an alternative reading of Paul the Deacon's Historia langobardorum*, în "The Inheritance of Historiography, 300-900", ed. par C.Holdsworth et T.P.Wiseman, Exeter, 1986, p . 87-101.
Burdeau, Georges, *La politique au pays des merveilles*, Paris, 1979.
Burke, Peter, *History and Social Theory,* New York, 1993.
Burns, T. S., *The settlement of 418*, în *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, p. 53-63.
Bury, J. B., *A History of the Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basil I (802-867),* London, 1923 .
Bury, J. B., *History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene,* 2 vol., London, 1889.
Bury, J. B., *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*

(395-565), London, 1923.
Bury, J.B., *History of the Later Roman Empire. From the death of Theodosius I to the death of Justinian (A.D. 395 to A.D. 565)*, London, 1923.
Cambridge Medieval History, vol. III, Cambridge , 1924.
Cameron, Averil, *Agathias on the Sassanians*, DOP, 23-24, 1969-1970, p. 70-114.
Cameron, Averil, *Agathias*, Oxford, 1970.
Cameron, Averil, *Gelimer's Laughter: The Case of Byzantine Africa*, în *Tradition and Innovation in Late Antiquity*, ed. F. Clover, E. Humphreys, p. 171-190.
Cameron, Averil, *Images of Authority: Elites and Icons in Late Sixth Century Byzantium*, în M. Mullett, R. Scott, (eds), *Byzantium and the Classical Tradition*, Birmingham, 1981, p. 205-229.
Cameron, Averil, *L'Antiquité tardive*, Paris, 1992.
Cameron, Averil, *New and Old in Christian Literature*, în *The 17th International Byzantine congress. Major Papers*, Dumbarton Oaks, New York, 1986, p. 45-59.
Cameron, Averil, *Procopius and the sixth century*, Berkeley, Los Angeles, 1985.
Cameron, Averil, *The Byzantine Sources of Gregory of Tours*, "The Journal of Theological studies", New series, vol. XXVI, 1975, p. 421-426.
Cameron, Averil, *The Later Roman Empire, A.D. 284-430*, Cambridge, 1993.
Cameron, Averil, *The Mediterranean World in Late Antiquity, A. D. 395-600*, London-New York, 1993.
Cameron, Averil, *The "scepticism" of Procopius*, "Historia", 15, 1966, p. 466-482.
Cannone, Giuseppe, *Storia e esegesi biblica nell "Historia Gothorum" di Isidoro di Siviglia*, "Romanobarbarica", 8, 1984-1985, p. 5-31.
Carile, Antonio, *I nomadi nelle fonti bizantine*, "Settimane di studi del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo", XXXV, Spoleto, 1987, p. 55-87.
Carlyle, A.J., *A History of Mediaeval Political Theory in the West*, London, 1922.
Carozzi, Claude, *Le Clovis de Grégoire de Tours*, "Le Moyen Age", XCVIII, 2, 1992, p. 169-185.
Carr, Edward Hallet, *Qu'est-ce que l'histoire?*, trad. de l'anglais par Maud Sissung, Paris, 1988.
Cazan, Florentina, (coord), *Culegere de documente privind trecerea de la Antichitate la evul mediu în Europa Occidentala (sec. III-VIII)*, Bucuresti, 1979.
Chastagnol, André, *Le Bas Empire*, Paris, 1969.
Châtelet, François, Pisier, Evelyne, *Conceptiile politice ale secolului XX*, trad. rom. Mircea Boari si Cristian Preda, Bucuresti, 1994.
Christie, Neil, *Invasion or invitation? The Longobard occupation of northern Italy, A. D. 568-569*, "Romanobarbarica", 11, 1991, p. 79-108.
Chuvin, Pierre, *Chronique des derniers paḍens*, Paris, 1991.
Cilento, Nicola, *La storiografia nell'etr barbarica. Fonti Occidentali sui barbari in Italia*, în *Magistra barbaritas. I Barbari in Italia*, ed. Giovanni Pugliese Carratelli, Milano, 2a ed., 1986, p. 317-350.
Cingoloni, Stefano Maria, *Le storie dei Longobardi. Dall'Origine a Paolo Diacono*, Roma, 1995.
Cizek, Eugen, *Probleme de ideologie politica în imperiul roman*, "Revista de istorie", 8, 1977, p 1489-1501.
Claude, Dietrich, *Geschichte der Westgoten*, Stuttgart, 1970.
Clover, F.M., Humphreys, R.S., (eds), *Tradition and Innovation in Late antiquity*, The University of Wisconsin Press, 1989.
Collins, Roger, *Early medieval Europe, 300-1000*, New York, 1991.
Colonna, Maria Elisabeta, *Gli storici bizantini*, Napoli, 1956.
Conquerors and Chronichlers of Early Medieval Spain, ed. Kenneth Baxter Wolf, Liverpool, 1990.
Conrad, Lawrence I., *Theophanes and the Arabic Historical Tradition: Some Indications of Intercultural Transmission*, "Byzantinische forschungen", XV, 1990, p. 1-45.
Coste, D., *Isidors Geschichte der Goten, Vandalen, Sueven*, Leipzig, 1910.
Coulanges, Fustel de, *Histoire des institutions politiques de l'ancienne France. La monarchie franque*, 2e ed., Paris, 1905.
Courcelle, Pierre, *Histoire littéraire des grandes invasions germaniques*, Paris, 1948.
Courtois, Christian, *Rapports entre Wisigoths et Vandales*, "Settimane di studi del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo", III, Spoleto, p. 499-507.
Croce, Benedetto, *Théorie et Histoire de l'historiographie*, Géneve, 1968.

Croiset, Alfred, Croiset, Maurice, *Histoire de la littérature grecque,* Paris, 1899, vol. 5.
Croke, Brian, and Emett, Alana E., (eds.), *History and Historians in Late Antiquity,* Pergamon Press, 1987.
Croke, Brian, Crow, James, *Procopius and Dara,* în *The Journal of Roman Studies,* vol. LXXIII, 1983, p. 143-153.
Curta, Florin *Slavs in Fredegar and Paul the Deacon: medieval gens or "scourge of God"?*, "Early Medieval Europe", vol. 6, nr. 2, 1997, p. 141-167.
Curtius, Ernst Robert, *Literatura europeana si Evul Mediu Latin,* Bucuresti, 1970.
Da Roma alla Terza Roma, Documenti e studi, 3 vol, Napoli, 1982.
Dagron, Gilbert, *Discours utopique et recit des origines; Une lecture de Cassiodore-Jordanes: les Goths de Scandza r Ravenne,* "Annales. E.S.C.", 26, nr 2, 1971, p. 290-306.
Dagron, Gilbert, *Empereur et pretre. Etudes sur le "cesaropapisme" byzantin*, Paris, 1996.
Dagron, Gilbert, *Naissance d'une capitale. Constantinople et ses institutions de 330 r 451,* Paris, 1974.
Dagron, Gilbert, *Rome et l'Italie vues de Byzance (IVe-VIIe siccles),* în *Roma e l'Italia nell'alto Medioevo,* "Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo", XXXIV, Spoleto, 1988, p. 45-69.
Daicoviciu, Beatrice, *Persistenta elementelor pagâne la franci în secolele VI-VIII*, în "Acta Musei Napocensis", XXI, 1984.
Daly, William H., *Clovis, How barbaric, How Pagan ?*, "Speculum", 1994,vol. 69, nr.3, p. 619-664.
Das Reich und die Barbaren, ed. E. Chrysos und A. Schwarcz, Wien, Köln, Böhlau, 1989.
Das Staatsdenken der Romer, Darmstadt, 1973.
Dauge, Yves Albert, *Le Barbare. Recherches sur la conception romaine de la barbarie et de la civilisation,* Bruxelles, 1981.
Davis Randers-Pehrson, Justine, *Barbarians and Romans. The Birth Struggle of Europe A. D. 400-700,* London, 1990.
Dawson, Charles, *Le Moyen Age et les origines de l'Europe*, Paris, 1960.
Delogu, Paul, Guillou, André, Ortalli, Gherardo, *Longobardi e Bizantini*, Turin, l980
Demougeot, Emilienne, *La formation de l'Europe et les invasions barbares, vol I-II*, Paris, 1969, 1979.
Devillers, Olivier (ed), Jordanes, *Histoire des Goths,* Paris, 1995.
Diehl, Charles, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1934.
Dölger, Franz, *Byzanz und die europäd sche Staatenwelt*, Ettal, 1953.
Dölger, Franz, *Der Klassizismus der Byzantiner, seine Ursachen und seine Folgen,* în *Paraspora,* Ettal, 1961, p. 38-45.
Dölger, Franz, *Paraspora,* Ettal, 1961.
Dölger, Franz, *Rom in der Gedankenwelt der Byzantiner*, în "Zeischrift fur Kirchegeschichte", nr. 56, 1937.
Dopsch, Alfons, *The Economic and Social Foundations of European Civilization,* trad. din germana, London, 1937.
Ducellier, Alain, *Les Byzantins. Histoire et culture*, Paris, 1988.
Ducellier, Alain, *La drame de Byzance. Idéal et échec d'une société chrétienne*, Paris, 1976.
Duncan, Archibald M., *Bede, Iona and the Picts,* în *The Writing of History in the Middle Ages. Essays Presented to R.W. Southern,* ed. Davis, R.H.C., Wallace-Hadrill, J.M., Oxford, 1981, p. 3-33.
Durliat, Jean, *Qu'est-ce le Bas empire?* ,"Francia", 16/1, 1989, p. 137-154.
Dvornik, Frantisek, *Early Christian and Byzantine Political Philosophy. Origins and Background,* Washington D. C., 1966.
Ensslin, Wilhelm, *Theodorich der Grosse*, Münich, 1947
Erikson, E. H., *Psychosocial Identity,* în *International Encyclopaedia of Social Sciences,* vol. 7.
Ermini, Filipo, *Storia della letteratura latina medievale dalle origini alla fine del secolo VII,* Spoleto, 1960.
Evans, J. A. S., *The attitudes of the secular historians of the age of Justinian towards the classical past,* "Traditio", 32, 1976.
Ewig, Eugen, *Die Merovinger und das Frankenreich*, Stuttgart, 1988.
Ewig, Eugen, *Volkstum und Volkbewusstsein im Frankenreich des 7. Jahrhunderts*, în "Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo", V, Spoleto, 1957, 587-639.
Fanning, Steven, *Lombard Arianism Reconsidered*, "Speculum", 56, 2, 1981, p. 241-258.
Fanning, Steven, *Bede, Imperium and the Bretwaldas*, "Speculum", 66, 1, 1991, p. 1-26.

Fasoli, Gina, *Unni, avari e ungari nelle fonti occidentali e nella storia dei paesi d'Occidente*, în "Settimane di studio del Centro Italiano di studi sull'Alto Medioevo", XXXV, 1988, p. 24-32.
Fifth-century Gaul: a crisis of identity?, Drinkwater, John, Elton, Hugh, (eds), Cambridge, 1992.
Folz, Robert, Guillou, André, Musset, Lucien, Sourdel, Dominique, *De l'Antiquité au monde médiéval*, 2e ed., Paris, 1990.
Folz, Robert, *L'Idée de l'Empire en Occident du Ve au XIVe siccle*, Paris, 1953.
Fontaine, Jacques, *Chrétiens et Barbares*, "Romanobarbarica", 2, 1977, p. 27-57.
Fontaine, Jacques, *De l'universalisme antique aux particularismes médiévaux. La conscience du temps et de l'espace dans l'Antiquité tardive*, "Settimane di studio del Centro Italiano di studi sull'Alto Medioevo", XXIX, p. 15-45.
Fontaine, Jacques, *Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique*, vol. I-III, Paris, 3e ed., 1983.
Fournier, Gabriel, *Les Mérovingiens*, Paris, 1966.
Frendo, Joseph D. C., *History and Panegyric in the Age of Heraclius. The Literary Background to the composition of the Histories of Theophylact Simocatta*, DOP, nr. 42, 1988, p. 143-156.
Fueter, Edward, *Histoire de l'historiographie moderne*, trad. par Emile Jeanmaire, Paris, 1914.
Ganshof, F.L., *L'Historiographie dans la monarchie franque sous les mérovingiens et les carolingiens. Monarchie franque unitaire et Francie Occidentale*, "Settimane di studio del Centro Italiano di studi sull'Alto Medioevo", XVII, p. 579-637.
Ganshof,F.L., *Le moyen age*, tome I de "L'Histoire des relations internationales", dir. par. Pierre Renouvin, Paris, 1953.
Garcia-Moreno, Luis A., *The creation of Byzantium's Spanish Province*, în "Byzantion", LXVII, fasc. I, 1996, p. 101-119.
Gardiner, Ken, *Paul the Deacon and Secundus of Trento*, în *History and Historians in Late antiquity*, p. 147-154.
Gauthier, E.F., *Genseric, Roi des vandales*, Paris, 1935
Geary, Patrick J., *Le monde mérovingien. Naissance de la France*, trad. de l'anglais par Jeannie Carlier et Isabelle Detienne, Paris, 1989.
Gelzer, Heinrich, *Sextus Julius Africanus und die byzantinische chronographie*, vol I-II, Leipzig, 1880-1898.
Ghellinck, J. de, *Littérature latine au Moyen Age*, Hildesheim, 1969.
Gilson, Etienne, *Filosofia în evul mediu*, Bucuresti, 1995.
Girardet, Raoul, *Mythes et mythologies politiques*, Paris, 1990 .
Goffart, Walter, *Barbarians and Romans. A.D. 418-584. The Techniques of Accomodation*, Princeton, 1980.
Goffart, Walter, *The narrators of barbarian history (A.D. 550-800)*, Princeton, 1988.
Goiffier, Baudoin de, *Hagiographie et Historiographie. Quelques aspects du probleme*, Settimane, 17, 1970, p. 140-168.
Goubert, P., *Byzance et l'Espagne wisigothique*, "Etudes Byzantines", 2, 1944, p. 5-30.
Gourevitch, Aaron J., *La culture populaire au Moyen Age. Simplices et Docti*, Paris, 1996.
Gradowicz-Pancer, Nira, "*L'honneur oblige." Esquisse d'une cartographie des conduites et des strategies de l'honneur au Ve et VIe siccles*, "Revue belge de philologie et histoire", fasc. 2, 74, 1996, p. 273-293.
Graf, Arturo, *Roma nella memoria e nelle immaginazioni del Medio Evo*, vol. I-II, Torino, 1882-1883.
Graus, Frantisek, *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger*, Praha, 1965.
Grecu, Vasile, *Curs de literatura istorica bizantina*, Bucuresti, 1938
Grecu, Vasile, *Hat Georg Synkellos weite Reisen unternommen?*, în "Bulletin de la Section Historique de l'Academie Roumaine", 28, 2, 1947, p. 241-245.
Grecu, Vasile, *La valeur littéraire des oeuvres historiques byzantines*, "Byzantinoslavica", XIII, 2, 1952, p. 252-270.
Grecu, Vasile, *Menander Protiktor und der persische Gesandschaftsbericht Petros Patrikios*, în Bulletin de la Section Historique de l'Academie Roumaine", t. XXII, nr. 2, p. 79-84.
Guenée, Bernhard, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris, 1980.
Guenée, Bernhard, *Histoire, annales, chroniques. Essai sur les genres historiques au Moyen Age*, "Annales E.S.C.", 28, 1973, p. 997-1016.

Guillou, André, *Culture et société en Italie Byzantine (VIe-XIe siccle)*, Variorum Reprints, London, 1978.
Guillou, André, *Migration et présence slaves en Italie du VIe au XIe siccle*, "Recueil des travaux de l'Institut d'Etudes Byzantines", 14/15, Belgrade, 1973.
Hachmann, Rolf, *Die Goten und Skandinavien*, Berlin, 1970.
Halphen, Louis, *Les Barbares*, Paris, 1936.
Harding, John, *Stereotypes*, în *International Encyclopaedia of social Sciences*, vol. 15.
Harmonn, Judd, *Political thought from Plato to the present*, New York, San Francisco, Toronto, London, 1964.
Heather, P. J., *Cassiodorus and the Rise of the Amals: Genealogy and the Goths under Hun domination*, "The Journal of Roman Studies", vol. LXXIX, 1989, p. 103-128.
Heather, P. J., *The emergence of the Wisigothic Kingdom*, în *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, p. 82-94.
Heather, Peter, *Goths and Romans, 332-489*, New York, 1991.
Heather, Peter, *Theoderic, King of the Goths*, "Early Medieval Europe", vol. 4, 2, 1995, p. 145-173.
Herrin, Judith, *The formation of Christendom*, Princeton, 1987.
Hillgarth, J. N., *Historiography in wisigothic Spain*, "Settimane di studi del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo", XVII, Spoleto, p. 261-284.
Hillgarth, J. N., *Coins and Chroniclers: Propaganda in sixth century Spain and the byzantine Background*, "Historia", XV, 4,1966, p. 483-508.
Histoire générale des idéologies, 3 vol., ed. Fr. Châtelet, Paris, 1978.
Hodgkin, Thomas, *Italy and her Invaders, vol I-VII*, Oxford, 1892-1899.
Hollister, C. Warren, *Twilight in the West*, în Lynn White Jr. (ed), *The Transformation of the Roman World: Gibbon's Problem after Two Centuries*, Berkeley - Los Angeles, 1966.
Hunger, Herbert, *Graeculus Perfidus - italos itamos. Il senso dell'alterita nei rapporti greco-romani ed italo-bizantini*, Roma, 1987.
Hunger, Herbert, *Hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, vol. I, München, 1977.
Hunger, Herbert, *On the Imitation (mimesis) of Antiquity in Byzantine Literature*, DOP, nr. 23-24, 1969-1970, p. 17-38.
Hunger, Herbert, *The Classical Tradition in Byzantine Literature: the importance of Rhetoric*, în Margaret Mullett and Roger Scott (eds.), *Byzantium and the Classical Tradition*, Birmingham, 1981.
Huszar, Andor, *Problematica sociologica a ideologiei*, în *Stiinta, filosofie, ideologie*, Bucuresti, 1974.
Iacob, Luminita-Mihaela, *Imagologia si ipostazele alteritatii: straini, minoritari, exclusi*, în Adrian Neculau, Gilles Ferréol, (coord.) *Minoritari, marginali, exclusi*, Iasi, 1996.
Iconoclasm. Papers given at the ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham, march 1975, ed. Anthony Bryer, Judith Herrin, Birmingham, 1977.
Iorga, Nicolae, *Istoria vietii bizantine. Imperiul si civilizatia dupa izvoare*, traducere Maria Holban, Bucuresti, 1974.
Impellizzeri, Salvatore, *La letteratura bizantina da Constantino agli iconoclasti*, Bari, 1965.
Irmscher, Johannes, "*Nuova Roma" o "Seconda Roma". Renovatio o Translatio*, în *Da Roma alla Terza Roma*, Documenti e Studi, I, Napoli, 1982.
James, Edward, *The origins of France; from Clovis to the Capetians, 500-1000*, London, 1985.
Jeffreys, E. M., *The Attitudes of Byzantine Chroniclers towards Ancient History*, "Byzantion", nr. 49, 1979, p. 199-238.
Jeffreys, Elisabeth M., *The Image of the Arabs in Byzantine Literature*, in *The 17th International Byzantine Congress. Major Papers*, Dumbarton Oaks, New York, 1986, p. 305-323.
Jeffreys, Elizabeth and Michael, Moffatt, Ann (eds), *Byzantine papers. Proceedings of the First Australian Byzantine Studies Conference, Canberra, 17-19 may 1978*, Canberra, 1981.
Jenkins, Keith, *Re-thinking history*, London, New York, 1991.
Jones, A. H. M., *The Constitutional Position of Odoacer and Theodoric*, "The Journal of Roman Studies", 52, 1962, p. 126-130.
Jones, A. H. M., *The Later roman empire, 286-602*, Oxford, 1964.
Jornut, Jörg, *Zur Frühgeschichte der Langobarden*, "Studi medievali", 3a serie, XXIV, fasc. I, 1983, p. 1-6.
Kaegi, W. E., *Procopius the military historian*, "Byzantinische Forschungen", XV, 1990, p. 53-85.
Kaegi, Walter, *Byzantium and the Decline of Rome*, Princeton, 1968.
Katz, Solomon, *The decline of Rome and the rise of Medieval Europe*, New York, 1955.

Kazhdan, Al. P., *Innovation in Byzantium*, în *Originality in Bizantine Literature, Art and Music*, ed. A. R. LIttlewood, Oxford, 1995, p. 1-14.
Keely, Avril, *Arians and Jews in the Histories of Gregory of Tours*, "Journal of Medieval History", vol. 23, nr. 2, 1977, p. 103-116.
Ki-Zerbo, J., *L'Image de l'autre. Regard sur l'Afrique et regard africain*, dans "XVIe Congres international des sciences historiques", Stuttgart, Rapports, I, p. 80-87.
Kirby, D. P., *Bede's Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum. Its Contemporary Setting*, Jarrow Lecture, 1992, p. 903-927.
Krüger, Karl Heinrich, *Zur "beneventanischen" Konzepzion der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus*, "Frühmittelalterlische Studien", 15, 1981, p. 18-35.
Krumbacher, Karl, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des ostromischen Reiches (527-1453)*, 1897, ed. a II-a, (imprimare anastatica, New York, 1970).
La storiografia altomedievale, "Settimane di studio del centro italiano di studi sull'altomedioevo", XVII, Spoleto, 1970.
Laistner, M.L.W, *Thought and Letters in Western Europe, 500-900*, London, 1957.
Lamma, Paolo, *Oriente e Occidente nell'alto medioevo: Studi storici sulle due civilta*, Padova, 1968.
Latouche, Robert, *Les grandes invasions et la crise de l'Occident au Ve siccle*, Paris, 1946.
Laurent, V., *Charles Diehl, historien de Byzance*, în "Revue historique de sud-est européen", XXII, Bucarest, 1945.
Le Goff, Jacques, *Istoricul si omul cotidian*, în "Pentru un alt Ev Mediu", Bucuresti, 1986.
Lebecq, Stéphane, *Les origines franques*, Ve-IXe siccle, coll. "Nouvelle histoire de la France médiévale", Paris, 1990
Lechner, K., *Byzanz und die Barbaren*, "Saeculum", 6, 1955, p. 292-306.
Lechner, K., *Hellenen und Barbaren im Weltbild der Byzantiner. Die alten Bezeichnungen als Ausdruck eines neuen Kulturbewusstsein*, München, 1954.
Lee, A.D., *Information and frontiers. Roman foreign relations in Late Antiquity*, Cambridge, 1993.
Lemerle, Paul, *Histoire de Byzance*, Paris, 1943.
Lemerle, Paul, *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture a Byzance des origines au Xe siccle*, Paris, 1971.
L'historiographie médiévale en Europe, ed. J. Ph. Genet, Actes du colloque organisé par la Fondation Européene de la Science au Centre de Recherches Historiques et Juridiques de l'Université Paris I, mars-avril 1989, Paris, 1991.
Libri e lettori nel mondo bizantino; Guida Storica e critica, ed. Guglielmo Cavallo, Roma-Bari, 1982.
Liebeschuetz, J. H. W. G., *Alaric's Goths: nation or army?*, în *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, p. 75-82.
Littlewood, A. R. (ed), *Originality in Byzantine Literature, Art and Music*, Oxford, 1995.
Litzica, C., *Contributiuni la topografia balcanica în evul mediu. I. Procop din Cesarea*, Extras din buletinul "Ioan Neculce", fasc. VI, 1926.
Lossky, Andrew, *Introduction: Gibbon and the Enlightement*, în Lynn Whyte, jr., (ed.), *The Transformation of the Roman World: Gibbon's Problem after Two Centuries*, Berkeley - Los Angeles, 1966, p. 1-29.
Lot, F., Pfister, C., Ganshof, F. L., *Les destinées de l'Empire en Occident de 395 r 888*, "Histoire du Moyen Age", col. G. Glotz, Paris, 1928.
Lot, Ferdinand, *La fin du monde antique et le début du Moyen Age*, Paris, 1927.
Lot, Ferdinand, *Les invasions germaniques. La pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, 2e. ed., Paris, 1939.
Loyn, H. R., *The Governance of Anglo-Saxon England*, 500-1087, London, 1984.
Lozito, Vito, *Il primato romano nella "Historia ecclesiastica" di Beda Venerabilis*, în "Romanobarbarica", 7, 1982-1983, p. 133-159.
Lozito, Vito, *Le tradizioni celtiche nella polemica antipelagiana di Beda*, "Romanobarbarica", 3, 1976.
Luiselli, Bruno, *Il mito dell'origine troiana dei Galli, dei Franchi e degli scandinavi*, "Romanobarbarica", 3, 1978, p. 89-121.
Luiselli, Bruno, *L'idea romana dei barbari nell'etá delle grandi invasioni germanice*, "Romanobarbarica", 8, 1983.
Luiselli, Bruno, *Storia culturale dei rapporti tra mondo romano e mondo germanico*, Roma, 1992.

Luiselli, Bruno, *Sul "De summa temporum" di Jordanes,* "Romanobarbarica", I, 1976, p. 133-159.
Maas, Michael, *Etnicity, orthodoxy and community in Salvian of Marseilles,* în *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?* , p. 275-320.
Maas, Michael, *John Lydus and the roman past, Antiquarianism and politics in the age of Justinian,* London, New York, 1992.
MacMullen, Ramsay, *Corruption and the decline of Rome*, New Hawen, Yale University Press, 1988.
Madgearu, Alexandru, *Continuitate si discontinuitate culturala la Dunarea de Jos în secolele VIII-VIII,* Bucuresti, 1997.
Magdalino, Paul, *Introduction*, la *New Constantines. The Rithm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th-13th centuries*, Papers from the Twenty-sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, March 1992, ed. Paul Magdalino, Cambridge, 1994.
Magistra barbaritas. *I Barbari in Italia*, ed. Giovanni Pugliese Carratelli, Milano, 2a ed., 1986.
Mango, Cyril, *Byzantium and its Image, History and Culture of the Byzantine empire and its Heritage,* Variorum Reprints, London, 1984.
Mango, Cyril, *Byzantium: the empire of New Rome*, New York, 1980.
Mango, Cyril, *Who wrote the Chronicle of Theophanes?* în *Bizantium and its Image,* London, 1984.
Manitius, Max, *Geschichte der lateinische Literatur des Mittelalters; Ersten teil: von Justinian bis zur Mitte des zehnten Jahrhunderts,* München, 1911.
Mannheim, Karl, *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge,* trad. engl. Louis Wirth si Edward Shils, London, 1979.
Manselli, Raoul, *I popoli imaginari: Gog e Magog,* în *Popoli e paesi nella cultura altomedievale,* Settimane XXIX, Spoleto, 1983, p. 488-516.
Marcheta, Antonio, *Orosio e Ataulfo nell ideologia dei rapporti romano-barbarici*, Roma, 1987.
Margaret Mullett and Roger Scott (eds.), *Byzantium and the Classical Tradition,* Birmingham, 1981.
Marin, Louis, *De l'"Utopia" de More r la Scandza de Cassiodore - Jordanes*, în *Annalles E.S.C.,* 26, 2, 1971.
Marrou, Henri-Irénée, *Décadence romaine ou antiquité tardive? IIe-VIe siccle*, Paris, 1977.
Mazza, Mario, *L'intelletuale come ideologo: Flavio Filostrato ed uno "Speculum principis" del III secolo D.C.*, în Brown, Peter, Cracco Ruggini, Lelia, Mazza, Mario, (eds), *Governanti e intelletuali. Popolo di Roma e popolo di Dio (I-VI secolo D.C.)*, Torino, 1982, p. 93-121.
Mazzarino, Santo, *L'Impero romano*, Roma, 1973.
Mazzarino, Santo, *The End of the Ancient World,* trad. G. Holmes, London, 1966.
Mazzuoli Porru, Giulia, *I rapporti fra Italia e Inghilterra nei secoli VII e VIII*, "Romanobarbarica", 5, 1980, p. 117-169.
McKitterick, Rosamond, (ed) *The uses of literacy in ealy medieval Europe,* Cambridge, 1992.
Menendez Pidal, Ramon, (ed), *Historia de Espana, tomo III. Espana visigoda (414-714 de J.C.)*, 2e ed., Madrid, 1963.
Messmer, Hans, *Hispaniaidee und Gotenmythos*, Zurich, 1960
Meyvaert, Paul, *"Rainaldus est malus scriptor francigenus". Voicing national Antipathy in the Middle Ages*, "Speculum", 66,1991, p. 743-753.
Meyvaert, Paul, *Bede and Gregory the Great*, în *Bede and his world. The Jarrow Lectures,* 1958-1993, p. 108-127.
Minoritari, marginali, exclusi, coord. A. Neculau, G. Ferréol, Iasi, 1996.
Mitologia nordica, Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 1992.
Momigliano, Arnaldo, *Cassiodorus and Italian Culture of His Time,* "Proceedings of British Academy", 41, 1955, p. 207-245.
Momigliano, Arnaldo, *Gli Anicii e la storiografia latina del VI secolo D. C.*, "Atti della Academia Nazionale dei Lincei", 1956, serie VIII, vol. XI, fasc 11-12, p. 279-297.
Momigliano, Arnaldo, *L'éta de trapasso fra la storiografia antica e la storiografia medievale (320-550 D. C)*, "Settimane di studio del centro italiano di studi sull'altomedioevo", XVII, Spoleto, p. 90-115.
Momigliano, Arnaldo, *La formazione della moderna storiografia sull'impero romano*, în "Quaderni della rivista Storica Italiana", 1937, XVI.
Mommsen, Theodor, *Istoria romana*, Bucuresti,vol I-V, 1987-1991.
Mommsen, Theodore, *Ostgothische Studien,* în *Gesammelte Schriften,* vol. 6, Berlin, 1910, p. 362-484.
Mommsen, Theodore, *Die Quellen der Langobardengeschicthe des Paulus Diaconus,* în *Gesammelte*

Schriften, vol. 6, p. 485-539.
Moorhead, John, *Gregory of Tours on the Arian Kingdoms*, "Studi medievali", 3a serie, anno XXXVI, fasc. II, 1995, p. 903-915.
Moorhead, John, *The West and the Roman Past: from Theodoric to Charlemagne*, în *History and Historians in Late Antiquity*, p. 155-168.
Moravcsik, Gyula, *Byzantinoturcica*, 2e ed., Berlin, 1958.
Moravcsik, Gyula, *Klassizismus in der byzantinischen Geschichtsschreibung*, în "Polichronion". Festschrift Franz Dölger zum 75 Geburtstag, ed. Peter Wirth, Heidelberg, 1966, p. 366-377.
Mosca, Gaetano, *Histoire des doctrines politiques depuis l'Antiquité jusqu'r nos jours*, Paris, 1936.
Musca, Giosue, *Il Venerabile Beda storico dell'Alto Medioevo*, Bari, 1973.
Musset, Lucien, *Les invasions. Les vagues germaniques*, Paris, 1969.
Myres, J. N. L., *The Angles, the Saxons and the Jutes*, "Proceedings of the British Academy", LVI, 1970, p. 145-174.
Nelson, Janet L., *Symbols in context: rulers' inauguration rituals in Byzantium and the West in the early Middle Ages*, în *Politics and ritual in Early Medieval Europe*, London, 1986.
Nestor, Ion, *La fin du monde ancien el les "barbares"*, în "XIIIe Congres International de Sciences Historiques", Moscou, 1970.
New Constantines. The Rhytm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th-13th centuries, ed. Paul Magdalino, Cambridge, 1994.
Nixon, C. E. V., *Relations between Visigoths and Romans in fifth-century Gaul*, în *Fifth-century Gaul*: *a crisis of identity?*, p. 64-74.
Olajos, Thérese, *Les sources de Théophilacte Simocatta*, Leiden - New York - Kobenhaun - Köln, 1988.
Oldoni, Massimo, *Gregorio di Tours e i "Libri Historiarum": letture e fonti, metodi e ragioni*, "Studi Medievali", 3a serie, anno XIII, fasc. II, 1972, p. 563-701.
Orlandis, José, *El cristianismo en el reino visigodo*, "Settimane di studio del centro italiano di studi sull'altomedioevo", III, Spoleto, p. 153-171.
Orselli, Alba Maria, *Antica e nuova Roma nella storiografia del primo medioevo latino: Isidoro e Beda, dans "Da Roma alla Terza Roma, Popoli e spazio romano tra dirito e profezia*", Documenti e studi, Napoli, 1986, p. 231-245.
Ossipow, William, *Oligopolisation de l'idéologie et localisation optimale*, în *Analyse de l'idéologie*, études publiées sous la direction de Gérard Duprat, Paris, 1980.
Ostrogorski, Georges, *The Byzantine empire in the World of the Seventh Century*, în *Zur Byzantinischen Geschichte*, Darmstadt, 1973, p. 80-98.
Paschoud, François, *Roma aeterna. Etudes sur le patriotisme romain dans l'Occident r l'époque des Grandes Invasions*, Neuchatel, 1967.
Patlagean, Evelyne, *L'Histoire de l'imaginaire*, în Jacques Le Goff (dir.), *La nouvelle histoire*, Paris, 1988, p. 307-325.
Pavan, Massimiliano, *Romanesimo, Cristianesimo e immigrazioni nei territori pannonici*, "Romanobarbarica", 9, 1986-1987, p. 161-227.
Périn, P., Feffer, L. C., *Les Francs*, Paris, 1987.
Pertusi, Agostino, *Il pensiero politico bizantino*, Bologna, 1990.
Petit, Paul, *Histoire générale de l'Empire romain*, 3 vol., Paris, 1974.
Petre, Zoe, *A propos des sources de Jordanes, Getica 39-41 et 67-72*, în *Etudes d'historiografie*, sous la direction de Lucian Boia, Bucarest, 1985, p. 39-52.
Piganiol, André, *Histoire de Rome*, Paris, 1939.
Pirenne, Henri, *Histoire de l'Europe des invasions au XVe siccle*, Paris, Bruxelles, 1936.
Pirenne, Henri, *Mahomet et Charlemagne*, Paris, 1937.
Plamenatz, John, *Ideology*, New York, Washington, London, 1971.
Pose, Alfred, *Philosophie du Pouvoir*, Paris, 1948.
Prélot, Marcel, Lescuyer, Georges, *Histoire des idées politiques*, 11e édition, Paris, 1992.
Reilly, Bernard F., *The medieval Spain*, Cambridge, 1993.
Remond, René, *Pour une histoire politique*, Paris, 2e ed., 1996.
Remondon, Roger, *La crise de l'Empire romain de Marc Auréle r Anastase*, Paris, 1964.
Reprezentarile sociale, ed. A. Nicolau, G. Ferreol, Iasi, 1997.
Reszler, André, *Mythes politiques modernes*, Paris, 1981.

Reydellet, Marc, *La royauté dans la littérature latine de Sidoine Apollinaire r Isidore de Séville*, Rome, 1981.
Reydellet, Marc, *Les intentions idéologiques et politiques dans la Chronique d'Isidore de Séville*, "Mélanges de l'Ecole française de Rome", 82, 1970.
Richard, J., *Les relations entre L'Orient et l'Occident au moyen age*, Londres, 1977.
Riché, Pierre, Le Maitre, Philippe, *Les invasions barbares*, 9e ed., Paris, 1996.
Riché, Pierre, *Les Ecoles et l'enseignement dans l'Occident chrétien de la fin du Ve siccle au milieu du XIe siccle*, Paris, 1979.
Riché, Pierre, *Ecoles et Enseignement dans le Haut Moyen Age*, Paris, 1979.
Riché, Pierre, *Education et culture dans l'Occident barbare (VIe-VIIIe siccle)*, 3e ed., Paris, 1973.
Robert Folz, André Guillou, Lucien Musset, Dominique Sourdel, *De l'Antiquité au monde médiéval*, Paris, 1971.
Rochow, Ilse, *Malalas bei Theophanes*, "Klio", 65, 1983, p. 459-474.
Rugulis, Sven, *Die Barbaren in den spätrömischen Gesetzen. Eine Untersuchung des Terminus "*b*arbarus"*, Frankfurt am Main - Bern - New York - Paris, 1996.
Runciman, Steven, *Historiography*, în *Originality in Byzantine Literature, Art and Music*, ed. A. R. Littlewood, Oxford, 1995, p. 59-66.
Sanchez Alonso, B., *Historia de la historiografia espanola*, 2a ed., Madrid, 1947.
Sanchez-Mazas, Margarita, *O abordare psihosociologica a xenofobiei*, în *Minoritari, marginali, exclusi*, Iasi, 1996.
Sansterre, Jean Marie, *A propos des titres d'empereur et de roi dans le Haut moyen age*, "Byzantion", 61, 1, 1991, p. 15-43.
Schaff, Adam, *Historie et vérité; essai sur l'objectivité de la connaissance historique*, Paris, 1971.
Scharer, Anton, *Die Intitulationes der angelsächsischen Könige im 7 und 8 Jahrhundert*, în *Intitulatio III, Lateinische Herrschertitel und Herrschertitulaturen vom 7 bis zum 13 Jahrhundert*, ed. H. Wolfram, A. Scharer, Wien, Köln, Graz, 1988, p. 9-74.
Schmidt, Ludwig, *Die germanischen Reiche der Volkerwanderung*, Leipzig, 1913.
Schmidt, Ludwig, *Die Ostgermanen*, München, 1941.
Schmidt, Ludwig, *Die Westgermanen*, München, 1938.
Scott, Roger D., *Malalas, The Secret History and Justinian's Propaganda*, DOP, 39, 1985.
Scott, Roger, *The Classical Tradition in Byzantine Historiography*, în *Byzantium and the Classical Tradition*, eds. M. Mullet, R. Scott, Birmingham, 1981.
Scott, Roger, *The Image of Constantine in Malalas and Theophanes*, în *New Constantines. The Rhytm of Imperial Renewal in Byzantium*, ed. p. Magdalino, Cambridge, 1994, p. 57-71.
Sestan, Ernesto, *La compositione etnica della societr in rapporto allo svolgimento della civiltr in Italia nell secolo VII*, "Settimane di studio del centro italiano di studi sull'altomedioevo", V, Spoleto, p. 649-677.
Sestan, Ernesto, *La storiografia dell'Italia longobarda: Paolo Diacono*, "Settimane di studio del centro italiano di studi sull'altomedioevo", XVII, Spoleto, p. 358-385.
Sevcenko, Ihor, *Ideology, Letters and Culture in the Byzantine World*, Variorum Reprints, London, 1982.
Sevcenko, Ihor, *The Search for the Past in Byzantium around the Year 800*, DOP, 46, 1992, p. 279-293.
Shils, Edward, *The Concept and Function of Ideology*, în *International Encyclopaedia of Social Sciences*, vol. 15, p. 66-75.
Spencer, Mark, *Dating the baptism of Clovis, 1886-1993*, "Early Medieval Europe", vol. 3, 2, 1994, p. 98-116.
Stanescu, Eugen, Zbuchea, Gheorghe, *Bizantinologia la Universitatea din Bucuresti*, A.U.B., seria Stiinte Sociale, Istorie, XIV, 1965, p. 111-123.
Stanescu, Eugen, *Quelque propos sur l'image byzantine de la romanité balkanique*, "R. E. S. E. E.", XXIV, 2, p. 133-144.
Stein, Ernst, *Histoire du Bas Empire*, 2 vol., Paris,Amsterdam,1949-1959.
Stephens, J.N., *Bede Ecclesiastical History*, "History", 62, 1977.
Storia di Roma, dir. Aldo Schiavone, Torino, 1993.
Sutherland, Jon N., *The idea of revenge in lombard society in the eight and tenth centuries: the cases of Paul the Deacon and Liutprand of Cremona*, "Speculum", 50, 1975, p. 391-410.
Svennung, Josef, *Zur Geschichte der Goticismus*, Stockholm, 1967.

Svennung, Joseph, *Iordanes und Scandia*, Stockholm, 1967
Teal, John L., *The Barbarians in Justinians Armies*, "Speculum", XL, nr. 2, 1965, p. 294-322.
Tanasoca, N. S., *Literatura Bizantului. Studii*, 1971.
Teillet, Suzanne, *Des Goths r la nation gothique. Les origines de l'idée de nation en Occident du Ve au VIIe siccle*, Paris, 1984.
Tessier, Georges., *Le Bapteme de Clovis*, Paris, 1964.
The 17th International Byzantine Congress. Major Papers, Dumbarton Oaks, New York, 1986.
The Cambridge History of Medieval Political Thought, Cambridge, 1988.
The Inheritance of Historiography, ed. T.P.Wiseman si C.Holdsworth, Exeter, 1986.
The writing of history in the Middle Age, ed. par R.H.C.Davis et J.M.Wallace-Hadrill, Oxford, 1981.
Théma Encyclopedie, Larousse, 1991, articolul "Idéologie".
Thompson, E. A., *Romans and Barbarians: the decline of the western empire*, Madison, 1982.
Thompson, E. A., *The Goths in Spain*, Oxford, 1969.
Thompson, E. A., *The Visigoths from Fritigern to Euric*, "Historia", 12, 1963, p. 105-126.
Thompson, John B., *Studies in the Theory of Ideology*, Cambridge, 1995.
Tinnefeld, Franz Hermann, *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinschen Historyugraphie von Prokop bis Niketas Choniates*, München, 1971.
Todd, Malcolm, *The Early Germans*, Oxford, Cambridge, 1992.
Topolsky, Jerzy, *Metodologia istoriei*, Bucuresti, 1987.
Treitinger, Otto, *Die oströmische Kaiser und Reichsidee nach ihrer Gestaltung im höfischen Zeremoniell*, Jena, 1938.
Trevelyan, G.M., *A shortened History of England*, New York, 1979.
Udalcova, Z. V., *La Chronique de Jean Malalas dans la Rusie de Kiev*, "Byzantion", 35, 1965.
Ullman, Walter, *A history of political thought: The Middle Ages*, Harmondsworth, 1968.
Ullman, Walter, *Principles of government and politics in the Middle Age*, 2nd ed., London, 1966.
Van Dam, R., *The Pirenne thesis and fifth-century Gaul*, în *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, p. 321-333.
Verdon, Jean, *Gregoire de Tours "Le pere de l'Histoire de France"*, Horvath, Le Cateau, 1988.
Vogt, J., *The decline of Rome*, London, 1967.
Wagner, N., *Getica. Untersuchungen zum Leben des Jordanes und zur frühen Geschichte der Goten*, Berlin, 1967.
Wallace-Hadrill, J. M., *Bede's Ecclesiastical History of the English People. A historical commentary*, 1988.
Wallace-Hadrill, J. M., *Early germanic kingship in England and on the Continent*, Oxford, 1971.
Wallace-Hadrill, J. M., *Gregory of Tours and Bede: their views on the personal qualities of kings*, "Frühmittelalterische Studien", 2, 1968, p. 31-44.
Wallace-Hadrill, John Michael, *The Barbarian West*, New York, 1962.
Wallace-Hadrill, John Michael, *The Emperor and his Virtues*, "Historia", 30, 1981, p. 298-323.
Wallace-Hadrill, John Michael, *The Long-Haired Kings and Other Studies in Frankish History*, Nex York, London, 1962.
Weiss, Günter, Oldenbourg, R., *Byzanz, kritischer Forschungs und Literaturbericht 1968-1985*, München, 1986.
Werner, K. F. , *La "conquete franque" de la Gaule*, în *Clovis chez les historiens*, ed. Olivier Guyotjeanin, Paris, 1996, p. 7-45.
Werner, K. F., *Les nations et le sentiment national dans l'Europe médiévale*, "Revue historique", 244, 1970, p. 285-304.
Werner, K. F., *Les principautés peripheriques dans le monde franc du VIII-e siccle*, "Settimani", XX, p. 483-514.
Werner, K. F., *Structures politiques du monde franc (VIe-XIIe siccle)*, Londres, 1979.
Werner, Karl Ferdinand, *Les origines*, tome I de "L'Histoire de France" dir. par. Jean Favier, 2e ed. Paris, 1992.
Whitby, Michael, *Theophanes Chronicle source for the reigns of Justin II, Tiberius ans Maurice (A. D. 565-602)*, "Byzantion", LIII, 1983, p. 312-345.

White, Hayden, *Metahistory*, Baltimore, 1973.
White, Hayden, *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*, Baltimore, London, 1978.
White, Linn, Jr. (ed), *The Transformation of the Roman World: Gibbon's Problem after Two Centuries*, Berkeley - Los Angeles, 1966.
Wilson, Nigel G., *Books and Readers in Byzantium*, în *Byzantine Books and Bookmen*, Washington D. C., 1975, p. 1-17.
Winkler, Sabine, *Zur Problematik der Volkbewegungen unter Justinian. Bemerkungen zu Prokop*, în "Studii Clasice", III, 1961.
Witby, L. Michael, *Theophanes Chronicle source for the reigns of Justin II, Tiberius and Maurice (A. D. 565-602)*, "Byzantion", LIII, 1983, p. 317-320.
Wolf, Kenneth Baxter (ed. si trad.), *Conquerors and Chroniclers of Early Medieval Spain*, Liverpool, 1990.
Wolf, Philippe, *L'Eveil intellectuel de l'Europe*, Paris, 1971.
Wolfram, Herwig, *Histoire des Goths*, Paris, 1992.
Wolfram, Herwig, *Origo et religio. Ethnic traditions and literature in early medieval texts*, în *Early Medieval Europe*, 1994, p. 19-38.
Wood, Ian N., *Administration, law and culture in Merovingian Gaul*, în Rosamond McKitterick, (ed) *The uses of literacy in ealy medieval Europe*, Cambridge, 1992, p. 63-78.
Wood, Ian N., *Continuity or calamity? :the constraints of literary models*, în John Drinkwater, Hugh Elton (eds), *Fifth century Gaul: a crisis of identity?*, Cambridge, 1992.
Wood, Ian N., *The merovingians kingdoms*, London, 1994.
Wood, Ian N.,*Gregory of Tours and Clovis*, "Revue belge de Philologie et d'Histoire", LXIII, 2, p. 249-272.
Wormald, Patrick, Bullough, Donald A., Collins, Roger, (eds), *Ideal and reality in Frankish and Anglo-Saxon society*, Oxford, 1983.
Zanella, Gabrielle, *La legittimazione del potere regale nelle "Storie" di Gregorio di Tours e Paolo Diacono*, "Studi Medievali", "3a serie, anno XXX, fasc. I, 1990, p. 55-84.

Digitally signed by Apologeticum
DN: cn=Apologeticum, c=RO, o=Apologeticum, ou=Biblioteca teologica digitala, email=apologeticum2003@yahoo.com
Reason: I attest to the accuracy and integrity of this document
Location: Romania
Date: 2005.10.18 11:51:10 +02'00'